

ఓం పరమాత్మ నే నమః

కథాశేషులు శ్రీకొవ్వూరి చంద్రారెడ్డి

„ శ్రీకొమరాజు లక్ష్మణరావు, యం. ఏ.

„ శ్రీవైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులు

„ శ్రీదివాకబహదర్ నెమలి పట్టాభిరామరావు, B. A.

„ ధర్మనిర్ణేత (హైకోర్టుజడ్జి) శ్రీ టి. వి. శేషగిరిఅయ్యర్

గాడ్లు దేశభాషల్లో విజ్ఞానవర్ధనంవిషయమై వహించినఅభిరతిని ఆర
ధించడానికిగుర్తుగా ఈకృతిని వారికిసమర్పిస్తున్నాను.

ద్వితీయభూమికలోని సజ్జేతాక్షరవివరణం

అ = అర్థశాస్త్రమ్

అఘ = అఘాఘ్యా

అ = అహోబలపిండితీయమ్

ఆ = ఆదిపర్వం

ఆం = ఆంధ్రేశ్వరచరిత్ర

ఆం. చ = ఆంధ్రీలచరిత్ర

ఆ. మ = ఆనందముద్రాలయము చరిత్ర

ఉత్తర = ఉత్తరరామచరిత్రమ్

ఋ = ఋగ్వేదః

ఋ. భా = ఋగ్వేదభాష్యమ్

ఘ. భా = ఘౌతరేయబ్రాహ్మణమ్

క. జీ = కవిజీవితములు

కా = కావ్యప్రకాశః

కా. పూ = కాదంబరీపూర్వభాగః

కా. ప్ర. వ్యా = కావ్యప్రకాశావ్యాఖ్యా

కా. ఖ = కాశీఖండం

కృ. వి = కృష్ణరాయవిజయం

కా. వి = కామకళావిలాసః

కా. చూ = కావ్యాలంకార చూడామణి

కు. త = కులార్ణవతన్త్రమ్

క్రీ. రా = క్రీడాభిరామం

క. రా = కల్యుగరాజవృత్తాంతః

కా = కాదంబరీ

కథా = కథాసరిత్సాగరః

గీ = గీతా

బ. వ్యా = బహురామాయణవ్యాఖ్యా

బ. వ్యా = జయమక్తవ్యాఖ్యా

A. O. S = Journal of the

American Oriental Society.

త = తన్త్రవార్తీకమ్

తి. భా. వి = తిక్కనభారతంలా విరాట

పర్వం

తే = తేత్తిరీయబ్రాహ్మణమ్

భవ = భవన్దాలొకః

ద్రావి = ద్రావిడభాషలు

దశ = దశరూపకమ్

నై = నైషధీయచరిత్రమ్

సి = సిరంకుళోపాఖ్యానం

నాగా = నాగానందమ్

ప్ర. చ = ప్రబోధచంద్రోదయమ్

ప్ర. య = ప్రతాపరుద్రయశోభూషణమ్

ప్ర. బొ. చ. వ్యా = ప్రబోధచంద్రోదయవ్యాఖ్యా

ప్ర. సా = ప్రపంచసారతన్త్రమ్

పా. జా = పారిజాతాపహరణం

పంచ = పంచదశీ

బా. గు. ప్ర = బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థ

ప్రకాశక

అ = అభ్రమాస్కరభాష్యమ్

అ. త్రి = అర్జునరక్షిణి

అ. ప్ర = అభవప్రకాశః

మాల = మాలవికాగ్నిమిత్రమ్

మధు. వి = మధురావిజయమ్

మ. చ = మనుచరిత్ర

మ. వ = మహాభారతే వనపర్వ

మ. డ = మహాభారతే ఉద్యోగపర్వ

మ = మనుస్మృతిః

మహా = మహాభాష్యమ్

మేఘ = మేఘదూతమ్

మ. స = మహాభారతే సభాపర్వ

म. वि = महाभारते विष्णुसहस्रनामस्तोत्रम्

मू = मूकपञ्चशती

मालती = मालतीमाधवम्

रत्ना = रत्नावली

रा. कि = रामायणे किष्किन्धाकाण्डम्

रघु = रघुवंशम्

रा. बा = रामायणे बालकाण्डम्

रा. यु = रामायणे युद्धकाण्डम्

ल. स = ललितासहस्रनामस्तोत्रम्

स. च = सप्तचरितम्

वा. का = वात्स्यायनकामसूत्रम्

ह. ६ = हनुमान्चरितम् ६७-८०

वै. सि. म = वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषा

विक्र = विक्रमाङ्कदेवचरितम्

शु = शुक्रनीतिः

शु. य = शुक्लयजुर्वेदः

श. बा = शतपथब्राह्मणम्

श्री. भा = श्रीभागवतम्

श्री. गु = श्रीगुणरत्नकोशः

श्री. भा. न = श्रीभागवते नवमस्कन्धः

सङ्ग = सङ्गच्छन्

सं. ७ = संस्कृतभाषा ७००

सा = साहित्यदर्पणम्

सौ = सौन्दर्यलहरी

हर्ष. च } = हर्षचरितम्

ह.

బాలచంద్రయుద్ధమునందలి పాత్రలు

అనుగురాజు:—చేదిదేశంనుండి పల్నాటికివచ్చిన రాజు.

ఆన్నమ్మ:—బాలచంద్రుడి బొంగరాజుటచూడబోయిన వైశ్యభామిని.

అలరాజు:—కొమ్మరాజు కుమారుడు.

ఐతాంబ:—బ్రహ్మనాయుడి భార్య, బాలచంద్రుడి తల్లి.

కన్నమదాసు:—బ్రహ్మనాయుడివరమున పెమ్మసానికి పుట్టినవాడు.

కొమ్మరాజు:—మలిదేవరాజు మరది.

గండుకన్నమనీండు:—బాలచంద్రుడి మామ.

తెప్పలినాయుండు:—మలిదేవరాజుయోధులలో ఒకడు.

నలగామరాజు:—అనుగురాజుకు మైలమాదేవియందు పుట్టినవాడు.

నరసింగరాజు:—నలగామరాజు సోదరుడు.

నాయకురాలు:—నలగామరాజు మంత్రి.

పినమలిదేవరాజు:—మలిదేవరాజు సోదరుడు.

పెమ్మసాని:—తెప్పలినాయుడి భార్య.

బాలమలిదేవుండు:—మలిదేవరాజు సోదరుడు.

బాదన్న:—బ్రహ్మనాయుడి ఆన్న.

బాలచంద్రుండు:—బ్రహ్మనాయుడి కుమారుడు.

బ్రహ్మనాయుండు:—మలిదేవరాజు మంత్రి.

మలిదేవరాజు:—అనుగురాజుకు వీరవిజ్ఞులదేవియందు జనించినకుమారుడు.

మాంచాల:—బాలచంద్రుడి భార్య.

మాడచి:—మలిదేవరాజుయొక్క రాణివాసం కాపాడే యువతి.

రేఖాంబ:—మాంచాలకల్లి; బాలచంద్రుడి ఆత్మ.

రెంతు:—నలగామరాజు సైనికులలో ఒకడు.

శీలాంబ:—బ్రహ్మనాయుడి తల్లి; దొడ్డనాయుడి భార్య.

శ్యామాంగి:—బాలచంద్రుడి వేశ్య.

ఆనందోడు

వెలమలదోడ్చేడు

చాకలచందు

మంగలమల్లు

కమ్మరపట్టి

కుమ్మరపట్టి

కంపాలచందు

బాలచంద్రుడియెడల సోదరభావంకలవారు.

వెలమనాయుడు

మలిసీడు

సినమలిసీడు

గోపినాయుడు

మలిదేవరాజు నేనలానివారు.

కొంధమన్నెమరాజు

కోటకేతుడు

మాడుగుల వీరారెడ్డి

చింతపల్లెరెడ్డి

నలగామరాజు తిప్పులు.

తివాలనాయుడు

మంకరరాముడు

తెవులనాయకులు

జంగిలినాయకులు

తెనుమాలవారు

గుంటెట నారన్న

మలిదేవరాజు యోధులు.

విషయసూచిక

పుట	విషయము	పుట	విషయము
3	కథాప్రారంభము. మలిచేపరాజు, బ్రహ్మనాయుడు మొదలయినవారు కార్యమపూడి యొద్దరంగమునకు బయలుదేరిపోవుట.	22	నలగాముడు బట్టుతో మలిచేప రాజు బలంబు దృఢీకరించుట. - భట్టుమూర్తి నలగామరాజును దూలనాడి బ్రహ్మనాయుని ప్రతా పాదుల జేర్చునుట.
7	నాయకులు శకటంబులకుఁ బూ న్పుటకై యెద్దులనుఁ జేరుపెరునఁ బిలుచుట.	24	నాయకురాలు బట్టుతో భీకర వాక్యంబులఁ బబ్బుట. - బట్టు కార్యమపూడికిఁ దిరిగి పోయి గురిజాలలో జరిగిన వృత్తాం తము రాజునకుఁ దెల్పుట.
8	మలిచేపరాజాధులు త్రిపురాం తమునుండి మేల్కొలువచేరుట.		బట్టు కార్యమపూడికిఁ బోయిన కరువాత గురిజాలలో జరిగిన వృత్తాం తము.
11	బ్రహ్మనాయుడు కార్యమపూడి యొద్దరంగముఁ జేరఁబోవుట.	25	నలగామరాజుతో నాయకురాలు మలిచేపరాజుయొక్క బలముంగూర్చి నిరసనవాక్యములూడుట.
14	సనైన్యంబుగ మలిచేపరాజు కార్యమపూడిం జేరుట.		నలగాముడు నాయకురాలితో రాచకార్యంబులఁ జెప్పట.
16	నాయుడు నలగామరాజువద్దకు బట్టును రాయబారమునకై పంపుట. నలగామరాజు కొల్లకూటమున కేలెనుట.	29	నలగాముడు గజారోహణం బొనర్చి యుద్ధభూమికి బయలుదేరుట.
17	నలగామరాజు సభయందు విద్యా విస్దేషములు జరుగుట.	32	నలగాముడు గజారూఢుడై సేనతోఁగూడి కార్యమపూడి కేగ చుండఁ ద్రోవలోఁ గొదమగుండ్ల పారులు విస్ఫులం బొనర్చుట.
19	రాయబారమునకు వచ్చిన బట్టు నలగామరాజు సభయందుఁ బ్రవే శించుట.	83	నలగాముడు కార్యమపూడికిఁ జేరుట.
21	భట్టుమూర్తి నలగామరాజునకు రాజనీతివిశేషంబులఁ దెల్పుట. నాయకురాలేకాంతంబున నలగా మునకు సంధివిముఖములైన మాటలు		

పుట	విషయము	పుట	విషయము
34	వివిధదేశరాజులవచ్చి నలగామ భూదలిచి గలిసిపోచుట.		బాలుండు నిజాదార్యమును చెల్పుట.
35	పీరులు తమకు యుద్ధమునకాజ్ఞ యిచ్చుచి బ్రహ్మనాయనిఁ దొందఱు పఱచుట.	41	బాలచంద్రుఁ డైతవ్వుకు వైరాగ్య ముపదేశించుట. బాలచంద్రుఁ డైతవ్వుయొక్క వెనుకటి లోభకార్యంబుఁ బేర్కొనుట.
36	బ్రహ్మనాయుండు పీరులకుఁ దొందఱుపడవలదని నీతు లుపదేశించుట.		
37	ఈ సమయమున మేడపిల్లో జరిగిన పృథ్వాంతము.	42	ఐతవ్వు బొంగరములు చేయఁబండుట.
38	ఆరుజాలతోఁ గూడి బాలచంద్రుండు తల్లియైన ఐతవ్వువద్దకు వచ్చుట. ఐతవ్వుబాలుని మనోరథము చెల్పుమని యడుగుట భారతయుద్ధాది కథల వినుమని యైతవ్వు బాలచంద్రునిఁ జెప్పట.	43	బాలచంద్రుండు భౌతిక రహస్యములఁ జెల్పుట. సిద్ధమైన బొంగరముల బాలచంద్రుల కొనఁగుట.
39	బొంగరములాడుట నిజమనోరథంబని బాలుండు తెల్పుట. బొంగరాలాడవలదని తల్లి బాలునిఁ జెప్పట. బాలుండు తల్లిమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరంబు నెప్పుట. బొంగరాలాట కూడదని తల్లి మరలఁ జెప్పుట.	44	ఐతాంబ కుమారులకు బుద్ధులు గఱపుట.
40	బాలుండు తల్లిమాటలకుఁ దగు సమాధానము చెప్పుట. బాలచంద్రుండు తల్లియొక్క లోభమును దూలనాడుట.	45	బాలచంద్రాదులు బొంగరములాడఁబోవుట. అవ్వలక్కలు బొంగరాలాటఁ జూడఁబోవుట.
		46	బాలచంద్రుండు బొంగరమును ద్రిప్పట.
		47	అన్నవ్వుయను వైశ్యకాంతకు బొంగరము తగుల నాపె మూర్ఖిల్లుట. కోమటియన్నవ్వు బాలునిఁ దిట్టుట.
		48	తప్ప డమింపుమని బాలచంద్రుడన్నమను బ్రార్థించుట.

పుట	విషయము	పుట	విషయము
49	బాలచంద్రుడు శల్లివద్దకేగి బ్రహ్మనాయుడుపోయిన యుద్ధరంగ మేదియో యడుగుట. బాలునిమాటలు విని యైతన్య మూర్ఖిల్లుట. ఐతన్య యుద్ధవిముఖము లైన మాటలు బాలునికి జెప్పట.	62	ఐతాంబ మాంచాలదగ్గఱకేగుట.
		63	బాలచంద్రుడు వేశ్యయింటికి జనుట.
		65	బాలచంద్రుడు వేశ్యమాయలకు లోబడుట.
		67	బాలుడు వారకాంతలఁ దూల నాడుట.
50	బాలుఁడు నిజధర్మముల వివరిం చుట. ఐతన్య శీలన్య నాలుకచనయడు గుట. శీలన్య యుపాయము సెప్పట. భయంకర రణరంగవర్ణనముతో నైతన్య బాలుని భయపెట్టుట.		క్యామాంగి మాయాలాపములా డుట.
51	బాలచంద్రుడు నిజబలాన్వేషణుఁ డల్లి కెఱిగించుట.	68	వేశ్యమాత బాలుని గదియుట.
52	సంతానమునకై పడ్డకష్టముల నో చిన ప్రతముల నైతన్య వేడ్కొనఁ జెప్పట.	70	ఆనపాతు బాలచంద్రుని ప్రవ ర్తనను జగడుట.
53	బాలచంద్రుని జన్మప్రకారము.	71	బాలచంద్రుడు గండువారింటి కేగుట.
59	బాలచంద్రుడు వీరధర్మప్రభా వము దల్లికి జెప్పట.		చెలికత్తెలు మాంచాల నలంక రించుట.
60	బాలచంద్రుడు స్వధర్మ నిరూప ణముచేయుట.	75	బాలచంద్రుడు నతనిభార్యయు నంతకపురమునఁ గ్రీడించుట.
61	భార్యకు జెప్పి యుద్ధమునకేగు మని బాలచంద్రునితో నైతన్య చెప్పట.	76	చేఘాంబ తనకూతురయిన మాం చాలకుపదేశించిన జ్ఞాప్తప్రకారము. బాలచంద్రుడు తన పూర్వ ప్రవర్తనకుఁ బశ్చాత్తాపమొందుట.
		77	బాలచంద్రుడు భార్యతో విసో దములు నల్పుట. బాలచంద్రునియనుజాలు దుందు డుకు సేయుట.

పుట	విషయము	పుట	విషయము
	బాలచంద్రుడచజులపైఁ గవయ చారు లజ్జాకరంబులగుమాటలాడుట.	90	బాలచంద్రుడు సభలోఁ బ్రవే శించి రాజదర్శనమునకు మార్గ మివ్వుని సభాస్థారుల నడుగుట.
78	మాంచాల భర్తను దీవించి భద్రంబు చేతికిచ్చి యుద్ధమున కంపుట.		బాలచంద్ర కన్న మదాసుల సంవా దప్రకారము.
80	బ్రతాంబ కుమారుని దీవించి యుద్ధరంగమున కంపుట.	92	బాలచంద్రుడు మలిదేవభూప తిని సమృద్ధిమున దూషించుట.
81	అనపాతుకు వెనుక కంపుటకు బాలచంద్రుడు పాపాయంబువచ్చుట.		గండుకన్న మసీదు బాలచంద్రుని వాక్యంబులఁ బూర్వపక్షము నే యుట.
82	బాలచంద్రుడు నలగొండకు దాయుట.	94	బాలచంద్రుడు యోధులకు రోష మువచ్చు మాటలాడుట.
83	సంధికియి నాయకురాలు రాయ బార మంపుట.	95	కొవ్వరాజు బాలచంద్రుని శో పంబు చల్లార్చుట.
	రాయబారులు మలిదేవమహిపతి కొల్వనకు వచ్చుట.		అనపాతు మేడకికేగుట.
85	కొవ్వరాజు వీరుల వాక్యములఁ బూర్వపక్షము నేయుట.	96	అనపాతు శ్యామాంగి గృహము నకుఁ జనుట.
86	బాలచంద్రుడు నలగొండశిఖర మునకుండి రణరంగంబు నవలూకిం చుట.	97	అనపాతు మేడపినుండి మరలుట. బాలచంద్రుడు వ్రాసిన పత్రము ననపాతు చదువుట.
87	దోర్నీడు శిబిరంబునకు హద్దులు వివరించుట.		అనపాతు బాలచంద్రునిఁ గూర్చి నిష్ఠురవాక్యంబులాడుట.
88	నలగొండదిగి రాజదర్శనమునకుఁ బోవుటకై బాలచంద్రుడు గమ కించుట.	99	అనపాతు తలిదండ్రులు కుమా రుని మృతక శేబరముం జూచి విలపిం చుట.
	బాలచంద్రుడు కార్యమపూడిం జేరఁ గదలుట.	100	మాడచికార్యమపూడిలోని శిబి రము సొచ్చుట.

పుట	విషయము	పుట	విషయము
	రక్తసిక్తంబైన జంబెము బిరుదు చూచి బాలచంద్రుఁ డార్చుట.	110	బాలచంద్రుఁడు శాస్త్రవలం బులఁ జక్కాడుట.
101	సంధికాదని యందఱు నాశవద లుట.		పాఠిపిచ్చుచున్న నైన్యమునకు నరసింహభూపతి ధైర్యవాక్యములు చెప్పట.
	బాలచంద్రుఁడు సోదరుల దగ్గఱకుఁ బిల్పుట.	111	నలగామరాజు నైన్యము బాల చంద్రునిపైఁ గపయుట.
102	బాలచంద్రుఁడు వీరులకు నిజమ నోరఁగఱు దెల్పుట.	112	బాలచంద్రుఁడు శత్రునైన్యముఁ జావఁట్టుగఁ గూల్పుట.
103	బాలచంద్రుఁడు వీరులకుఁ బ్ర త్యుక్తరమిచ్చుట.		బాలచంద్రుఁడు నరసింహుని తల యయిని వేటొకనితలగోసి తండ్రి యొద్దకుఁ గొంపోవుట.
	బాలచంద్రుఁడు తన పూర్వజన్మ ముల వృత్తాంతము తెల్పుట.		ఇరువత్ ములవారు సుకలసమరం బొనర్చుట.
105	బ్రహ్మనాయుఁడు బాలచంద్రుని సాహసము వారించుట.	113	బాలచంద్ర నరసింహభూపతుల ద్వంద్వయొద్దము.
	బాలుఁడు నిజకౌర్యము తండ్రికిఁ దెల్పుట.	114	బాలచంద్రుఁడు నరసింహభూపతి తలగోసిని తండ్రియొద్దకేగుట.
106	బాలచంద్రుఁడు యుద్ధమునకుఁ బోవుటకు సమ్మతించి బ్రహ్మనాయుఁ డతనికి రణధర్మముల నుపదేశించుట.	115	నరసింహుని శిరస్సునుగనుగొని నాయకులు విలపించుట.
	యుద్ధరంగతత్వము.		బ్రహ్మనాయుఁడు బాలచంద్రుని కృత్యములఁ దెగడుట.
	బ్రహ్మనాయుఁడు కుమారునకు రణనీతి నుపదేశించుట.	116	బాలచంద్రుఁడు బ్రహ్మనాయుని కపటముల నెన్నుట.
107	బాలుఁడు యుద్ధరంగమున కే గుట, నరసింహభూపతి రణమునకు వచ్చుట.		బాలచంద్రుఁడు మగిడి రణమున కేగి యనుజాలతోఁ గలనిటో నొఱ గుట.
108	బాలచంద్రుఁడు భీమంబగు సు గ్రామ మొనర్చుట.	118	యుద్ధరంగమునఁ బికాచగణములు స్వేచ్ఛావిహారములు నల్పుట.
	నలగామరాజు నైన్యము కలఁత నొందుట.		

అ ధి కౌ రి ని రూ ప ణం

కాళిదాసాదుల ఉత్తమకావ్యాలు పఠించి, శాస్త్రపరిచయం, సాహిత్యవిచారణలో ఆవశ్యకప్రజ్ఞ, మహాపురుషారాధనతత్పరత్వం కలిగి ఇతిహాస జిజ్ఞాసువులైనవారు ఈకృతిశ్రవణమందు పూర్ణాధికారులు. తక్కినవారికి ఉపదేశాన్ని అనుసరించి బోధోపలబ్ధి. కేవలం వినోదంకోసం వినేవారు అధమాధికారులు.

ओ३म्

परमात्मने नमः

వీరచరిత్ర ద్వితీయభూమిక

1. धर्मस्य स्थितये त्याग मपि सर्वस्य कुर्वतः ।

महावीरस्य तेजांसि वसेयुः पुरतो मम ॥

2. పద్మ, వాణి, మహీధరాత్మజ, అని నుతింతురు విబుధులెవ్వరి
ఆజగచ్చైతన్యదాయుని చరణములకు నమస్కృతి.

3. రోహిత ప్రహ్లాదముఖ్యులు బాలవీరులు తొల్లి తా నని
బాలు డాలోకించు వీరుల వృత్తిధార గణించెదన్.

4. కామభూపాలసుత, అనపోతుభార్య,
దుర్గి లక్ష్మీ, సతీధర్మమహిమములను
వ్యక్తమొనరించినట్టి పల్నాటిసీమ
పుణ్యభూముల వెలుగు వర్ధిల్లుగాక.

5. కావ్యపరీక్షా ప్రజ్ఞావంతుల దండి వర్ధనుని అభినవగుప్తుని
రాజశేఖరుని మమ్మటాద్యులను తద్వచోద్ధబలసిద్ధికి తలతున్.

6. మదినినిల్చి ప్రతాపరుద్రీయకర్త,
సూరి, వేముల, సింగు, నాదెండ్ల గోపు,
వేరుభట్టాత్మజుని, పురానిదులనెంచి,
కూర్తు భూమిక వీరచారిత్రమునకు.

ఇక ఈ వీరచరిత్రను నేను మొదట 25 సంవత్సరాలక్రిందట ప్రకటించాను
దీనికి. నాలుగుగ్రంథాలు నాకు లభించినవి. ఒకటి కథాశేషులైన శ్రీ అక్కిరాజు
పల్నాటివీర—1

శంకరనారాయణుడు వైశాంపుడి తెచ్చించి యిచ్చినది. చెండవని క. శ్రీ శ్రీ జానపాటి పేంకటకప్పయ్యవారివల్ల లభించినది. మూడవది క. శ్రీ శ్రీ పిడుగు వీరభద్ర ఆయ్యవారిచ్చినది. వీరు వీరమతపీఠానికి ఆచార్యులు. నాల్గవది క. శ్రీ చల్లగుండ్ల పిచ్చయ్యవారు వ్రాయించి వ్రాసినది. పిట్టా చాలచంద్రయ్యుండు వైశాంగ్రంథంలో మాత్రమే సమగ్రంగా వున్నది. తక్కినవి కథాకాలు గ్రహించడానికి తోడ్పడ్డవి.

మూర్పులు ౧౧

మొదటిసారి ముద్రితమైన పల్నాటివీరచరిత్రలోవున్న అరసున్నాలు, బండిరాలు, భాషాప్రవాహులలో లేని అచావశ్యక గజడదబసవలు మొదలైనవి, నేను చేర్చినవేను. ఇవి మూలగ్రంథంలో లేవు. ఇవి లేకుంటే తెలుగుగ్రంథం కాదనుకొనే దశలో చాండసమార్గాన్ని అనుసరించి వాటిని చేర్చాను. ఈ అకార్యానికి ప్రాయశ్చిత్త రూపంగా వాటి సివ్వడు తొలగించాను. మొదటిపీఠికలోను, వ్యాఖ్యలోను, పూర్తిచేసిన పట్టికలోను, అప్పటి అరసున్నాలు మొదలైనవి నావిగనుక వాటిని అట్టానే వుంచాను.

వీరకాలనిర్ణయం ౧౨

నేను చేసిన వీరకాలనిర్ణయమే విస్తుబెట్టేవారు గ్రహిస్తూ వచ్చారు. ఈవిషయంలో చేయదగిన మార్పుమీలేదని అనుకొంటున్నాను. మొదటిపీఠికలో నేను ఉదాహరించిన మోహయనంబంధి సంస్కృతకావనాలు ఇండియన్ ఆర్కివ్స్ లో వుత్రికలోనివి. మాచెర్ల కారెంపూడి కావనాలు బెజవాడ దుర్గామల్లేశ్వరస్వామి ఆలయంలోని కావనం నేను స్వయంగా చూచి వ్రాసుకొన్నవి. తక్కిన వన్నీ సూయల్ పట్టికనుండి, తాళపత్రపుస్తకాలయంలోని కావనసంచయంనుండి, తీసుకొన్నాను. అక్కడక్కడ నేను తెలివైన ప్లనిర్దేశాదులు సూయల్ పట్టికనుండి, చోళచాళుక్యరాజ్యపరిపాలనాబ్దాలు సూయల్ పట్టికనుండి ఆధునికేతిహాసగ్రంథాలనుండి స్వీకరించాను.

శ్రీనాథుడిదేశం ౧౩

శ్రీనాథుడు కర్ణాటకు. శ్రీనాథుడు కర్ణాటదేశస్థుడని నేను సకారణంగా ప్రదర్శనపీఠికలో విశదపరచాను. అప్పటినుండి దానికి శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావు వారు యికా మరొకరిందరు ప్రతికూలక కవలరచారు కాని నేను చూపిన ప్రమాణాలను అన్యథాకరించలేదు. శ్రీపెద్దిట్ల వీరయ్యవారు తమ ఓరుగంటివిచారణలో దీన్ని తటస్థులుగా ప్రస్తావించారు. ఉపపత్తులతో ఈఅంశం స్పష్టపరచాను. శ్రీనాథుడు కర్ణాట దేశస్థుడని యిప్పటికీ ధావిస్తున్నాను. శ్రీనాథుడిలో సుబంధం వున్నా లేకున్నా కన్నడీ లని ఒకబ్రహ్మణశాఖవారు ఇప్పటికీ పల్నాటిసీమలో కరాలపాటిగ్రామంలో వున్నారు.

ఇట్లానే నన్నయమాడా అనాంధ్రుడుగా కనబడుతున్నాడు. అంధ్రదేశాన్ని జయించిన చాళుక్యులకు, చోళులకు బంధుత్వ మేర్పడినకాలంలో యితఁడు అరవదేశం నుండి వచ్చి వుండవచ్చును. అంధ్రదేశానికి చోళసంబంధం కలిగిన సమయాన ద్రవిడులు కొందరిక్కడికి వచ్చినట్లు కనబడుతున్నది. తంబళులు (తమిళులు) అట్లాటివారే నని ఆచారమేయం. అప్పయ్యదీక్షితులవారి తాంత్రికమీమాంసకు విషయమయిన వారిలో వీరు కూడా చేరివుంటారని అనుకొంటున్నాను. యెరకలు లేవిధంగా వచ్చారో ఇప్పటికి అరవమే మాట్లాడుతున్నారు. ఆరామద్రావిడులు మొదలయినవారి సంగతి విదితమేగదా. ఇతఁడు శ్రీనాథుడివలె దేశంలో చిరకాలనివాసంగల పంశంలోనివాడు కాక అప్పుడప్పుడే వచ్చి చేరినవాడో అట్లాచేరిన ద్రావిడకుటుంబానికి చెందినవాడో అయివుండవచ్చును. కనుకనే తనభాష అయిన అరవంలోని మాటలను అనావశ్యకస్థలాల్లోకూడా తప్పించుకొనజాలని దశలో వుండినట్లు కనబడుతున్నది. ఇతఁడు వాడినశబ్దాలు కొన్ని అంధ్రదేశపు వ్యవహారంలో లేకపోవడమే కాకుండా తమిళదేశంలో యిప్పటికీ సాధారణజనుల్లోకూడా వాడుకలో వున్నవి.

	శబ్దం	అర్థం	సన్నయదూహం	అరవదేశపు ఇప్పటి వ్యవహారం	తెలంగాణదేశపుఇప్పటి వ్యవహారం
1	యూచు...	సముచ్చ యార్థకం	అత్త హానియుక్ విలు విద్యయుగఅచి (అది) పానిధియుగ గలంగె (సభా)	ఎలియుం, పూనైయుం (యెలకా, పిల్లీ)	లేదు
2	ఎల...	లేక...	ఎలజవ్వనంబు (అది)	ఎళంగీర (లేకహార)	లేదు
3	తొట్టి	మొదలు కొని	హిమకదునొట్టి యదువునొట్టి (అది)	పొరందదు తొట్టు (పుట్టింది మొదలు)	లేదు
4	కతాచు	నేర్చు	విలువిద్యగతాచుచుండిరి (అది)	ఎనక్కర్తేకుడు (నాకు నేర్పు)	లేదు
5	{ ఆరయు ఆరయు	తెలియు	పొరయకుండ నరసి (అది)	నన్నా అరింజి (బాగా తెలిసిని)	లేదు
		పరిశీలించు	ఆరసి మేలునా (అది)	నన్నా ఆరాయ్ (బాగాపరిశీలించు)	లేదు
6	పేర్కి	గొప్పతనం	మహీశులపేర్కిజేసి (అది)	భగవానుడయ పెర్కమై కాట్రత్తు (భగవంతుడి గొప్ప తనంచూపడానికి)	లేదు
7	మనము	మనస్సు	మనమునఁ జెయ్యుల మాటల (అది)	ఎనక్ మనం వరాదు (నాకు మనసురాదు)	లేదు
8	పోరె	వలె	జలకణంబుపోరె (అది)	తంగంబోరె యిరికి (బంగారంవలె వున్నది)	లేదు

ఇక జపంబు, కర్ణండు, తెలుగు, జందనగంధి, బ్రహ్మము అని యిట్లా నన్నయవుపయోగించినట్టి, యిప్పటి తెలుగు వ్యవహారంలో లేనట్టి పూర్ణబిందువులు, గజడబలు, ంబులు, ందులు, మొదలయినవి అరవభాషలలో పాలుంజోరుం (పాలూ అన్నం), మూయంజాదం (మజ్జిగాఅన్నం, పూవుం బజ్జము, యెరంగు, పొరండు, తెలుగు, కరండి, నున్నాంబు, నరంబు, పాంబు, ఒడంబు, నడంది, సూండు, పేడికొండు అని యీతీరున యిప్పటికీ ప్రభూతంగా ప్రసిద్ధంగా వ్యవహృతమవుతున్నవి. ఈతమిళశబ్దాలు నేనుసంభాషణలో గ్రహించినవి.

మైన వుదాహరించబడిన శబ్దాలు స్వల్పరూపభేదంతో ప్రకృతపు కన్నడ వ్యవహారంలోను కనబడుతున్నవి. అందం, గుఱ్ఱం, వసం శోపం, అని యిట్లాటిశబ్దాలు తెలుగులో హలంతాలైవుంటే 'క్రమము', 'జనము', 'గణము' 'తీర్థము' అని అవర్గంగాని వీటికి నన్నయోక్తిలోవున్న అజంతరూపం 'జలవు' 'బలవు', 'తీర్థవు' అని తద్గణాంతకు కన్నడంలోనేటికీ వ్యవహారంలో వున్నది. "ఫలం" 'జలం' 'ఇహం' లేదా "ఫలమూ" 'జలమూ' 'ఇహమూ' అని వీటికి తెలుగులో సముచ్చయార్థకరూపం వుంటే "మహారవము"..... ఘోషము" "ఇహముం బరంబు" "మహోత్సవమున్;.....సాంగత్యమున్" అని ఆకొటిలోనివాటికి ఆత్మార్థంలో నన్నయహుచ్చిన అనునాసికాంతమైన ఉత్తు "జలముం" "పజ్జముం", "(సిష్టా వండ్లా)", అని అగణంలోనివాట్లా అరవంలో, ఇప్పటికీ వ్యవహృతమవుతున్నది. ఇదివఱకు చెప్పినట్లు ఇతడు తమిళుడో చాళుక్యుల ప్రధాన నగరమైన కళ్యాణపు ప్రాంతాలనుండి వచ్చినకర్ణాటకుడో అయివుంటాడని వ్యక్తమవుతున్నది. మైన జూపిన శబ్దాలు, శబ్దరూపాలు నన్నయకాలంలో తెలుగులో వ్యవహృతమై ఇప్పడు లుప్తమైనవేమో, ఇతడు ఆంధ్రుడేఅయి ద్రవిడకర్ణాటభాషలు చదివి వుండడంవల్ల పరిచయవశాన ఆమాటలు వాడినాడేమో అనే యిట్లాటి పూర్వ పక్షాలను విచారించక వదలుతున్నాను. ప్రవాహిభాషల్లో కొన్ని శబ్దాలచ్యుతి నిజమే అయినా అవి మన మనుకొనేటంత తేలికగా నశించడంమాత్రం అనశ్యం. దాదాపు మేయసంవత్సరాలక్రిందటి నన్నయశబ్దాలు, శబ్దరూపాలు ఇప్పటికీ తమిళభాషలో వుండడమే దీనికి నిదర్శనం. నన్నయపేరుకూడా ఆనాంధ్రమేను. నన్నఅంటే అరవంలోను కన్నడంలోను మంచి అని ఆర్థం. ఇది తెలుగులో లేనేలేదు. ఇతడు ఆంధ్రుడై అరవం, కన్నడం చదివినవాడనుకొంటే తనపేరుకూడ ఆభాషల్లోకి మార్పు కొనడుగదా. ఈతీరుగా శ్రీ నాథుడు నన్నయ ఆనాంధ్రులు కావడం మనకు అగౌరవ హేతువని చింతించవలసిన పనిలేదు. ఆంధ్రీతరులుకూడా తెలుగులో గ్రంథకరణానికి యత్నించారడం ఆంధ్రులకు గర్వహేతువే కాగలదు. అనాంధ్రభాషల సంప్ర

దాయాలు తెలుగులో పెట్టడం, మార్పిమార్పుక అనాంధ్రశబ్దాలనువాడటం శబ్దానుశాసనమని యితడు భావించివుంటే అది ఆనంబద్ధమని భారతీయవైయాకరణసంప్రదాయ విరుద్ధమని మాత్రం చెప్పి ప్రస్తావనకాన వచ్చిన యీవిచారణ యిక చాలిస్తున్నాను.

❖ వీరచరిత్ర ❖

పల్నాటివీరచరిత్ర కొన్ని మహాప్రబంధలక్షణాలగుల మూలగ్రంథం. నన్నయ భారతాదులవలె అనువాదంగాని, హంసవింశత్యాదులవలె క్షుద్రవృత్తబాహుళ్యంగల పుక్కిటిపురాణంగాని, మనుచరిత్రాదులవలె పూర్వకథావిశిష్టంగాని, కానటువంటి ఒక ఆపూర్వకృతి.

❖ ప్రబంధశబ్దం ❖

మనుమనుచరిత్రాదులు ప్రబంధాలని తక్కినవి కావని కావ్యాలనిపేరిన తెలుగు దేశంలో తెలుగుపుస్తకాలు చదివే మనలో అనేకులు అనుకొంటున్నారు.

“ఈలోడే... మొట్టమొదట మనుచరిత్రమును బ్రబంధరూపమున రచియించిన కవియగుటచేత...” (ఆం. క. చ.)

అని శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగంవారు.

“ఈతనికి బూర్వులగు పురాణకవులును, కావ్యకవులును నొనరింపని బ్రబంధ కవనమునకు గ్రాత్తప్రోవ లీతఁడు కల్పించుటంజేసి” (క. జీ.)

అని శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తివారు.

“కావ్యప్రబంధ కవిత్వము.”

అని ఆంధ్రవాక్యయచరిత్రసంగ్రహకర్త.

మనుచరిత్రలో ఈ ప్రబంధాలు ఆరంభమైనవని ఒకచోట పిల్లలమర్రిపైన వీరన్నతో ఆరంభమైనవని ఒకచోట, యిట్లా ప్రతిపాదిస్తున్నారు. ఇవి సాహిత్య సంప్రదాయం తెలియనిమాటలు. ప్రబంధమంటే కావ్యమే కాని విశేషార్థమేమీ లేదు. రామాయణ భారతాదులు కూడా ప్రబంధాలేను. ప్రబంధాలు మనుచరిత్రాదులతో ఆరంభమైన వనే వారిజబ్బులు కొద్దిమార్పులతో అట్లాటివి మరికొన్ని వాక్యాలు, అమరుడి నిర్వచనం, విద్యానాథాది సాహిత్యచేత్రల వచనాలు, ఆశ్వారులస్తోత్రాలను దివ్యప్రబంధ మనడం, అనువాదాలనుండి వేరుకేయడానికి ఇది విశేషనామ మనడం, మనుచరిత్రాదులు కొత్తరకం గనుక వేరేపేరు ఆవశ్యకమనడం, నామైకదేశవాదం, దండిచెప్పిన వర్ణనల విషయం, యివన్నీ పూర్వపక్షసమాధానాలతో ఇక్కడ విచారించక పదులుతున్నాను

ప్రబంధం, కావ్యం, పర్యాయపదాలని, విశేషమేమీ లేదని, రామాయణమహాభారతాదులు, రూపకాలు, ప్రబంధాలే నని, అందుకే

“प्रबन्धे च अङ्गी रस एक एव उपनिवध्यमानोऽर्थविशेषलाभं, छाया-
तिशयं च पुष्पाति कस्मिन्निवेति चेत् यथा रामायणे यथा वा
महाभारते.” (ध्व.)

అని ఆసందవర్ధుడు,

“प्रबन्धेऽप्यर्थशक्तिभूः
यथा गृध्रगोमायुसंवादादौ.” (काव्य.)

అని మహాభారతంలోని కాంతిపర్వమున గృధ్ర)గోమాయుసంవాదాన్ని ఉదాహరిస్తూ
చుట్టుడు,

“प्रथितयशसां भासकविपुत्रसौमिल्लकादीनां प्रबन्धानतिक्रम्य वर्तमान-
कवेः काळिदासस्य क्रियायां कथं परिपदो बहुमानः ॥” (माळ)

(ప్రథిత యశస్సుగల భాసకవిపుత్ర సౌమిల్లకాదుల ప్రబంధాలను అతిక్రమించి
వర్తమానకవి అయిన కాళిదాసుడి రూపకమందు చరిషత్తుకు యెట్లా ఆదరం వుంటుంది?)
అని కాళిదాసు, వాటి ప్రబంధత్వం విదితం చేశారని, వ్యవహారమనేది సమీచీనమైతే
తప్ప స్థితిమాత్రాననే ఉపాదేయం కాదని, అది అనుచితమైనప్పుడు హేయమని,
అనువాదాలను అనువాదాలనే అనవచ్చునని, కావ్యానికి సాధారణమైన నూతనత్వాన్ని
బట్టి మాత్రమే విశేషనామ మేర్పరిస్తే కల్పనాగౌరవం సంభవిస్తుందని, రసభావ
నిష్పాదన విధానభేదాన్నిబట్టి విశేషనామం వుండవచ్చునని, అది లేనప్పుడు కొంత
కల్పన, కొంతపూర్వకధగల రఘువంశాదులకు వలెనే ముచరిత్రాదులకు విశేషనామ
మావశ్యకంగాదని, ఒకవేళ అవశ్యకమని ఒప్పుకొన్నా వాటికి ప్రబంధమనే విశేషనామం
ఉద్దిష్టార్థాన్ని తెలపడానికి సుగ్రంగా సమర్థం కాకపోవడమే కాకుండా భ్రాంతిజనకం
కూడా కావడంవల్లను అజ్ఞానసూచకంగా వుండడంవల్లను త్యాజ్యమని, రామాయణాదులు
ప్రబంధాలు కావని అనుకొనడం శబ్దార్థవివేకకున్యత్యద్యోతకమని సిద్ధాంతమట్టుకు
తెలుపుతున్నాను.

గురిజాలకోడిపోరుచుండి చివరవరకు గల ఇతివృత్తం శాఖావంతమై విస్తృత
మైనది. మహావీరుల ఇతిహాసం కావడంవల్ల ప్రకృష్టమగుడా అయివున్నది. దీనికి

నాయకుడైన మలిదేవరాజు, ప్రతి నాయకుడైన నలగామరాజు, ముద్రారాక్షసమండలి చంద్రగుప్తదేవలె అంతగా క్రియాశరులు గాని వీరులు. ఇట్లాటివారికి సవివాయత్త సిద్ధులని వ్యవచేశం. అనపోతు, బాలచంద్రుడు, బ్రహ్మనాయుడు, అలరాజు, పేరినీడు, కొమ్మరాజు, వీరుదరు ఉదాత్తక్షత్రధర్మమహితులై అవశ్యకమైనప్పుడు ప్రాగాన్ని సముతం తృణప్రాయంగా సమర్పించగలిగిన లోకోత్తరులు. బ్రహ్మనాయుడు, విష్ణువు యొక్క అవతారంగా భావించబడుతున్నాడు. అయినప్పటికీ ఇతడి మానుషప్రవృత్త్యై చిత్రాన్ని వీరచరిత్ర కర్త సమంజసంగా ప్రతిపాదించాడు. కుమారుడు రణరంగానికి వీరు చూపించుకు అతడుచేసిన నిద భారతీయవీరతయొక్క ఉత్కర్షను నిజంగా ప్రకటిస్తున్నది. ఉత్తమ ధర్మపరాయణులైన వీరవనితలు ఇందు ప్రాధాన్యం వహిస్తున్నారు. యుద్ధభూమికి పోవడా అచవద్దని కుమారికి ఉపదేశించిన రేఖ, పరిచేలికి భుద్ధమందిచ్చి విజయాశిస్సు లభించిన మాంచాల లోకమండలి వీరవనితలకు ఆరాధ్యులుగా ఉండజాలిన వారు. అల్లాన్ని చంపినందుకు తండ్రిని నిందిస్తూ చిలిపై శరీరమర్పించి పరలోకంలా సముతం సేవించడానికి పరిసి అనుగమించిన రత్నాలపేరిదేవి భారతీయ పత్నిధర్మం యొక్క బలోన్నతిని విదితం చేస్తున్నది. ప్రతి పక్షకోటిలోని నాయకురాలు రామాయణంలో మందరవలెను, భారతంలో శకునివలెను అనర్థాలకు కారణం. నట్టింటి నాగుబామని చింతపల్లిరెడ్డి ఆమెనుగురించి చెప్పినమాటలు యథార్థమైనవి. ప్రతి స్ఫుర్తి లేకపోతే తనరామును తానే గుద్దకొంటుందని కథకులు తరుచుగా చెప్పటావుంటారు. అయినప్పటికీ యీమెను ఒకగొప్ప ముత్రపాటవంగల రాజనీతిప్రవీణుగా వీరచరిత్రకర్త ప్రదర్శించాడు. యథారంభంలో చేసిన సంధియేర్పాట్లు యీమె సయకౌశలాన్ని తెలుపుతున్నవి. అనర్థులతో స్త్రీలతో యెదుర్కొనవలసివుండడం వీర పురుషులకు దురదృష్టమని చెప్పవచ్చును. ఇట్లాటి దురదృష్టం బ్రహ్మనాయుడికి సంభవించింది. అయినప్పటికీ బ్రహ్మనాయుడు,

“వృద్ధో బాలో న హస్తయో నైవ ఖీ కేవలం నృపః । (బృ. ఆ ౪ ప్ర ౨.)

(పుద్గణ్ణి, బాలుణ్ణి, స్త్రీని, నైన్యాదులు లేనిరాజును చంప గూడదు.)

అనే భారతీయధర్మాన్ని అనుసరించి పరాజ్ఞులు డయినాడు. వీరత్వప్రసక్తి వచ్చినచోట్ల వీరచరిత్రకర్త ఉద్వేగాన్ని కనబరుస్తాడు. బాలచంద్రుడికి అతడి తల్లి దండ్రులకు జరిగిన సంవాదంలోను బాలచంద్రుడి తక్కిన సుభాషణల్లాను యీవిషయం వ్యక్తం కాగలదు. యథాపానపురాత్రి, కన్నమనీని అర్ధరాత్రు రణరంగదర్శనం, ఇట్లాటి చోట్లవలె అతడు భయానకనిష్పాదనమందుకూడా కొంతకౌశలం కనబరుస్తాడు.

తక్కినచోట్ల సాధారణదశను దాటలేదు. అక్షరాలతమాషాలో సగం మానినందువల్ల పోయినసగం పెంటగాక మిగిలిన చెయ్యగ, నరగ, చయ్యన, ఒయ్యన, పయ్యగ ఆనే యిట్లాటిదండగణం, భూమిగణం, ప్రకాశగణం, మొదలైన చెత్తను తీసివేస్తే కనం అక్షర కంగాను, స్ఫుటంగాను, పటుత్వవిశిష్టంగాను ఉన్నట్లు విచిత్రం కాగలదు.

అరంభంలో జీడినూ నెగుడ్డలు ధరించి పాపవిముక్తికై అరుగు రాజాదులు బయలుదేరడం, మధ్యన బాలచంద్రుడి వైరాగ్యోపదేశం, వృత్తావసానమందు ఉభయాలికి వినాశం, బ్రహ్మనాయుడి ఉపదేశ్యత్వ ప్రతిపత్తి, వీటిఅన్నిటివల్ల మహా భారతంలోవలె ఇక్కడకూడా ప్రధానరసం శాంతమని వీరకరుణాదులు అంగరసాలని నిర్ణయించవచ్చును.

వైష్ణవులు నాలాయిరాన్నివలె దీన్ని వీరమతస్థులు ఔర్ధ్వైహికాణ్ణో పతనానికి వినియోగించడం దీని శాంతరసవత్త్వానికి అనుకూలంగావున్నది రామాయణాదుల వలె కాక వీరచరిత్ర ఒకటే ద్వీపదీపద్యంలోను, ఒకటేసరణిలోను వున్నది.

ఉగ్రం, ప్రసన్నం, మనోహరం, జాగుప్పికం, అమ్మకం యిట్లా వివిధంగావున్న ఖగోళమహిగోళ ప్రకృతుల్లోని వివిధరూపాలను రామాయణమహాభారతకుమారసంభవాదుల్లోవలె కథాపురుషులదశకు అనుగుణంగా ప్రదర్శించడం వీరచరిత్రలో ఆరుదు. యుద్ధావసానపు చీకటిపర్ణనమాడా ప్రకృతంలో అంతగా సంగతం కాదు. రఘుమంశం లోని సింహాదిలీలసంవాదంవంటి, కుమారసంభవంలోని పార్వతీవరమేశ్వరసంవాదంవంటి సంవాదాలుగాని, రఘుమంశంలోని ఆజవిలాపంవంటి అత్తగతసంభాషణలుగాని, ఉదాత్త శోటిలో చేరదగినవి, వీరచరిత్రలో మృగ్యం.

శ్రీ నాథ కృతులు. ౧౧

పల్నాటివీరచరిత్ర - తెలుగువాఙ్మయం.

పల్నాటివీరచరిత్రను విచారించడానికి పూర్వం తెలుగువాఙ్మయాన్ని గురించి క్లప్తంగా తెలుపుతాను. తెలుగువాఙ్మయం నన్నయూదుల భారతసంగ్రహములతో ఆరంభమయింది. తరువాత నైషధాదులు ఆవిర్భవించినవి. మరికొంతకాలానికి మనుషుచరిత్రల పంటివి ఉద్భవించినవి. శాంతుతలాదులవలె నన్నయూదులకృతులు స్వస్వప్రభులు కాక పోవడంవిశదం. కొన్నితీసివేతలు, పద్యంలోయిమడకపోలే కొన్ని విశేషణాలు తగ్గడం, అక్షరాల తమాషాకోసం పద్యం నిండకపోలే కొన్నివిశేషణాలు హెచ్చడం, యిట్లానే పర్ణనలు మరికొన్ని చిల్లరమార్పులు, ఉన్నమాత్రాస మూలాపేక్షచేత అదే కథ, అదేపాత్రవర్గం, అవే కథావయవాలు, అనేకథాక్రమం కలిగి కొన్నిచోట్ల అతే

మాటలు, బహుశంగా ఆవే అభిప్రాయాలు తెలిపే నన్నయాదులకృతులు స్వతంత్ర గ్రంథాలు కాకాలపు. ఇక ఆవి అనువాదాలని చెప్పవలసివున్నది.

మూలాయొక్క స్వరూపం అవికలంగా భాషాంతరంలో తెలపడమే అనువాదానికి చరమప్రయోజనం. నన్నయాదులవి అనుచితానువాదాలు. ముఖ్యమైన అంశాలను కవితాసారంగాల ఖట్టాలను పదవీతుంచడం మార్పడం మొదలయిన వికారాలతో కలుషితంగా వున్న నన్నయాద్యనువాదమార్గాన్నే శ్రీనాథుడు వైషధాదుల్లో అనుసరించాడు. పల్నాటివీరచరిత్ర మూలగ్రంథమైనామాడా తెలుగువాళ్ళయందుకు యీసాధారణ స్థితిని చాటలేదు. కాళిదాసాదుల కావ్యాల్లోవలె ఉదాత్తకవితాస్వరూపం యిందు కానరాదు.

అయువుచట్లయిన కథాఖట్టాలను నిర్మించడంలోగాని భావానికి ఉన్నతి, వికాసం కలిగించే అభిప్రాయాలను వ్యక్తీకరించడంలో గాని వీరచరిత్రకర్త సాధారణదశను ఆతిక్రమించలేదు. తెలుగుకృతుల్లో అనేకాల్లోవలెనే దీంట్లోను కథాశంకుపే ప్రధానం.

ఆశ్వఘోషుడి బుద్ధచరిత్రం యితీహాసమైనా కవితావిషయాన వీరచరిత్రకంటె యెంతో ఉత్కృష్టమైనదిగా ఉన్నది. కేవలం తత్త్వవిచారణాసంబంధియునా జ్ఞానచాసిన్యంలో విబుధారాధ్యమైనవి కవితాఖట్టాలెన్నో అక్కడక్కడాదృష్టమవుతున్నవి. శ్రీనాథాదులు సరియైన అనువాదాలను నిర్వహించలేకపోయినారా అనేసంశయం కలుగుతున్నది. ఆవి అనాచిత్యం పాలుగావడం స్పష్టం గనుక సంగ్రహాలనుకొంటే ఆసంగతప్రసాదులతోకూడిన అనపేక్ష్యసంగ్రహాలని గాని లేదా వైనతెలిపినవిధాన అనుపాదేయమైన అనువాదాలని గాని చెప్పతూ ఆవి అట్లాటిదశయం దుండడానికి యీక్రింది హేతువులను నేను సుభావిస్తున్నాను.

—● ఉత్తమవిద్యాద్వారం ●—

తెలుగు యెప్పుడుగాని ఉత్తమవిద్యాద్వారంగా వుండలేదు. నన్నయకాలంనుండి మదరాసు విశ్వవిద్యాలయం వచ్చేవరకు విజ్ఞానప్రదమైన ఉత్తమవిద్య అంతా సంస్కృతం ద్వారానే విద్యాపీఠాల్లో అభ్యస్తమవుతూవుండేది. మద్రాసువిశ్వవిద్యాలయం వచ్చిన తరువాత మనలో అనేకులు ఇంగ్లీషుద్వారా ఉత్తమవిద్య అభ్యసిస్తున్నారు. కనుక ప్రాచీనకాలంలోగాని యిప్పుడుగాని తెలుగు ఉత్తమవిద్యాద్వారంగాఉండే ఉదాత్త ప్రతిపత్తి బాంధలేదు. ఉత్తమవిద్య అంటే బుద్ధిపరిణతిహేతువై విచారణాపూర్వకమైన విజ్ఞానం. విద్యాపీఠాల్లో సంస్కృతం ఆతీరున ఉదాత్తాధికారం వహించి వుంటూవుంటే “గానట బీబలో చదివి” అని యెర్రా పెగ్గడ అన్నట్లు సంస్కృతం వచీ, రాని వారు.

దుడపేడ సంస్కృతంవారు, సంస్కృతం బొత్తిగా రానివారు యిట్లాటి అభిమాధి
కారులకు మాత్రమే నన్నయాదల కథల కృతులు వుద్దిష్టమని నేను భజిస్తున్నాను.
ఈదశ ఒక తెలుక్కే గాక కొంచెం హెచ్చుతక్కువగా ప్రాకృతభాషలకన్నిటికీ ప్రాచీన
భారతవర్షంలో వుండేది. బుద్ధభగవానులు పాలీకి, మతభాషాగౌరవం, విజ్ఞానభాషా
గౌరవం యిచ్చినప్పటికీ వైదికులు మాత్రం ఆ మార్గాన్ని అంగీకరించలేదు. మతవిష
యాలను కొన్ని అంశాల్లో తమిళం ప్రాకృతంవంటిదని విదిచం. ఈ తమిళభాష చాలా
ప్రాచీనకాలంనుండి ప్రసిద్ధమైనట్లు కనబడుతున్నది. బాణాదు సయితం తన కాదంబరిలో
ద్రవిడ భార్య కవర్ణనలో

“దివసమేవ మశకకగితానుకారి కిమపి కస్పితోత్తమాన్గ్ గాయతా
స్వదేశభాషానివద్రభాగీరథీభక్తిస్తోత్రనర్తకేన.....
जरद्रविडधार्मिकेणाधिष्ठितां.....” (కా. పూ.)

(ఒకలంతా తలకడిస్తూ దోమరాగంవంటిదేదో పాడేవాడు, స్వదేశభాషలో గంగాస్తోత్రం
చేస్తూ అడేవాడు...అయిన ముసలిద్రవిడభార్యకుడు ఆధిష్టించిన...)

అని యీ తమిళభాషను ప్రస్తావిస్తాడు. కుమారిల భట్టాచార్యు లీభాషాశబ్దాలను
ఉదాహరించారు.

“ద్రవిడాङ्गनोक्तवाचामिव” (ప్ర. చ.)

(ద్రవిడాంగనల వాక్కులకువలె)

అని కృష్ణమిత్రు లీభాషను స్మరించారు. మైనచెప్పినట్లు వైదికులు
సంస్కృతానికి వుండే గౌరవాధికారాలను ప్రాకృతభాషలకు ఇయ్యడానికి సమ్మతించలేదు.
పాలీవలె గాక మిత్రంగావచ్చిన తమిళాన్ని నయితం వారు అదరదృష్టితో చూసినట్లు
కనబడదు.

కూర్మపురాణకర్త

गायन्ति लौकिकैर्गानैः दैवतानि नराधिप ।

वामपाङ्गुपताचारास्तथा वै पाञ्चरात्रिकाः ॥ (కూ. ఆ. ౩౦.)

(ఓ రాజా పాంచరాత్రాలు వామపాశుపతాచారులు తాకికగానాలతో
దేవతలను స్తుతిస్తారు.)

అని దేశభాషాత్మకమైన దైవస్తోత్రాలను కలియగవు ధర్మవిప్లవాల్లో విచారంతో
ఉదాహరిస్తాడు. ఇక్కడ వుద్దిష్టమైన తాకికగానాలు ఆశ్వాదుల నాలాయితప్రబంధం
నయనారుల తేవారాలు అయివుంటవని అనుకొంటున్నాను.

నేషాం న్యాయ ఇహ ద్విజాన్వయజుషాం భాషాప్రవన్ధే శ్రమో

వేదే విశ్వపుమర్థసాధనవిధౌ వద్ధాదరే జాగ్రతి ।

తీరం క్షీరపయోనిధిరూపగతో దేవ్యారిదిత్యావృతం

కో వా ధావతి దుగ్ధలగ్నిచపలో గోపాలకస్యాలయమ్ ॥ (వి. ద.)

(సమస్తప్రపంచములను సాధించడానికి వేదం బద్ధాదరమై వుంటూవుంటే ఈ బ్రాహ్మణ సంస్కృతులకు (రామానుజీయులైన వైష్ణవులకు) దేశ్యభాషాప్రబాధాభ్యాసం అన్యాయం. విష్ణుతేజస్సుచేత ఆవరించబడిన పాలసముద్రపుగట్టుకు బోయి యేవడు పాలతోనూ సత్తీతో గొల్లయింటికి పరుగెత్తుతాడు?)

“मुखन्तः पञ्चयज्ञान् द्रविडभणितिभिर्मोहयन्तोऽनभिज्ञान् ॥”

(వి. ద.)

“పంచయజ్ఞాలు విడిచిపెట్టి న'పిడభజులచేత తెలియనివాని ప్రమపెట్టుతూ” అని కృతానుభవం

“उपादेयं प्राज्ञैरुचितविषयं द्राविडवचोऽप्ययुक्तार्थं हेयं भवति वचनं

संस्कृतमपि ॥”

(వి. ద.)

(ఉచితవిషయమైనది ద్రావిడవచస్సుకూడా స్వీకార్యం అయ్యుక్తార్థమైనది, సంస్కృతవచనంకూడా త్యాజ్యం)

स यासां व्याकर्ता चुलुकितसमुद्रो मुनिवरः

प्रबन्धारः प्रौढाः शठमथनमुल्याः शमधनाः ।

प्रवक्तारः दुद्धाः प्रथितयशसः पूर्वगुरवो

गिराम्पारे तासां जयति गरिमा द्राविडगिराम् ॥ (వి. ద.)

(వేటికి సముద్రాన్ని ఆచమనంచేసిన అమునిశ్రేష్ఠుడు వ్యాకరణం రచించాడో, వేటికి శమధనులైన శఠకోపముఖ్యులు ప్రౌఢప్రబంధం, వేటికి ప్రథితయశస్సుగల శుద్ధులు పూర్వగురువులు (రామానుజాదులు) ప్రవక్తలూ ఆద్రావిడవాక్కుల గరిమ వాగ్గోచరంగా వర్తిస్తున్నది.) అని విశ్వావసుచేత వేంకటాద్వారి చెప్పించిన పదనాలు ఆకాలంలో సంస్కృతానికి దేశ్యభాషలకు వుండిన సంఘర్షణాన్ని తెలుసుగలవు. రూపకాలకు సంబంధించిన సాహిత్యగ్రంథాల్లో యీ ప్రాకృతభాషలు మధ్యమాధమపాత్రలకు యేతీరున

పుద్గిష్టమయిందీ స్పష్టంగా తెలుసుకొనవచ్చును. అయితే మకవిజ్ఞానభాషాగౌరవం యియ్యకపోయినప్పటికీ సంస్కృతం ద్వారా పరిణతబుద్ధులైన విబుధులు కొందరు ఆచు వాదాదుల్లోకి సంగ్రహాల్లోకి దిగకుండా స్వతంత్రంగా ఉత్తరభారతపు ప్రాకృతాల్లో కావ్యాలు రచించారు గనుక కావ్యకాళి అయినా కొంతవరకు పరిణతులకు గణనీయమైనదిగా యేర్పడ్డది. బాణుడివంటి విద్వాంసుడిచేత

“ कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुमुदोज्ज्वला ।

सागरस्य परं पारं कपिसेनेव सेतुना ॥ ” (इ. च.)

అని కీర్తితమైన ఆనందవర్ధనుడివంటి సాహిత్యవేత్తలకు ఉదాహరణాలకు సమకూర్చుకొన వాఙ్మయం శృంగారబహుళమైనా యేర్పడ్డది. కొందరు స్వతంత్రించి రూపకాలుకూడా రచించారు. ఉపలభ్యమానమైన రాజశేఖరకృతికర్నూవరముజివంటివి రూపకాలింకా కొన్ని వుండివుంటవి. తెలుగులో యిట్లాటి స్థితిమృగ్యం. అచువాదాలు ఊద్రంగా వున్నవని తెలిసినాను. స్వతంత్రరచనల్లో ఒకటిరెండు తప్ప తక్కినవి వ్యంగ్యవివాశంతో ఆన్ని తెలుగుకవులకూ సమానమైన మురికిపద్యాలకనవుతున్నంతో నిండి కవిత్వావిషయాన ఆధునికంగా వున్నవి. ప్రాకృతకృతికర్తలు సంస్కృతకర్తలకు వాడనట్లే తెలుగులోకూడా కొందరు సంస్కృతకర్తలకు తృణించి అచ్చుతెలుగు గ్రంథరచన ఆరంభించారు. అయితే అవని సాధ్యంకాలేదు. కవిత్వండాకా పోవడం ఎందుకు? ఇప్పటి టిల్లిగ్రాఫు భావవలె వారేర్పరచుకొన్న తిక్తమాటల పక్కిభాషలో కథలకు పూర్తిగా తెలపడమే ప్రాయ కంగా వారిపాలిటికి మహాసర్థమయింది. ఈరీతుగా తెలుగుకవులు యేరకంలానూ ఊద్రదశ దాటలేదు. ఇంతకూ చెప్పుదలచినదేమంటే ఆ కొంచెం కావ్యపలయంలో కూడా తెలుగుగ్రంథరచన అధ్యయనమై ఉత్తమాధికారులకు ఆగ్రహ్యంగా ఉండివని. నన్నయాయవాదం యెంత అధమమై ఉత్తమాధికారులకు యెంత ఆగ్రహ్యమైనా అత డారంభించినపద్యం యెంత మురికిలక్షణాలు కలది అయినా తెలుగుగ్రంథ మనేదాన్ని మొదట మనకిచ్చాడు గనుక ఆతడు ఆరాధ్యుడేను, అయితే ఆకాలపు ప్రకృష్టవిద్వాంసులు ఇతడివనిని గణనీయకొటిలో చేర్చినట్లుగాని తెలుగును సంపన్నం చేయబూనినట్లుగాని కనబడదు. వారు తెలుగులో సంబంధంపెట్టుకొనివుంటే తెలుగు యీనాటికి అత్యంతం సమృద్ధమైనభాషలో ఒకటిగా వుండేదని నే ననుకుంటున్నాను. అహోబల పండితుడివంటివిద్వాంసులు విబుధులదృష్టి తెలుగువంక మరల్చడానికి కొంతపూనుకొన్నా వారియత్నం సఫలం కాలేదు. చివరకు అహోబలపండితుడివంటి విజ్ఞానసంపన్నుడి రచన సంస్కృతంలోనే వుండవలసిరావడం తెలుగుయొక్క భాగ్యహీనత కాక మరేమి

కాగలదు? అధమాధికారులకు దుర్బ్రహ్మమైన భగవద్గీతాదులకు భారతంలో పదలిపెట్టడం, “నాటకాలకుం కవిత్వం” అని కీర్తితమై కావ్యశిరస్సులని చెప్పదగిన నాటకాలకు వారు అనువదించకపోవడం, వరుసవిజ్ఞానప్రదమైన న్యాయాధికారాస్త్రాలకు శ్రీ నాథుడివంటి అహోబలపడివంటి మహావిద్యావంతులు సయితం తెలుగున స్పృశించకపోవడం, సాహిత్యంలో సయితం గణనీయమైన విచారణాగ్రంథాలు లేకపోవడం ఆకాలాన తెలుగు కృతులు అధమాధికారులకే వుద్దిష్టమనిఅని కథలకూ పద్యవినిోదానికి తప్ప మరే వుదాత్త ప్రయోజనాలకి వారు స్వీకరించలేదని స్పష్టపరుస్తున్నవి. పోతనాదుల భాగవతాదులు కూడ ఈ సంగతికి జ్ఞాపకంగా వున్నవి. సామ్యుత మహాభారతమే శాస్త్రజ్ఞవలయంలో ఒక విధంగా కిందిమెట్టున వున్నప్పుడు ఇక తుంచడం మొనలైన అసంబద్ధతలతో కూడిన తెలుగు ఆచారాలయొక్క అధమాధికారి గ్రాహ్యత్వం చెప్పవలసినది లేదుగదా.

“संस्कृतपुराणपठनाक्षमायां तच्छ्रवणेऽप्यलालसानां मुमुक्षुणां शूद्रादीनां प्राधन्येन ज्ञानोपयोगीन्यांध्रपुराणानि भवन्त्येवेति” (अहो)

(స స్మృత పురాణపఠనంచేతగానివారు, వాటిని చదివించెప్పుతూవుంటే చివడానికీ కూడా అలసలైనవారు అయిన శూద్రులకు ప్రధానంగా ఆంధ్రపురాణాదులు జ్ఞానోపయోగంవుతున్నవే) అని అన్న అహోబలపడితుడిపదనం వాటి అధమాధికారి గ్రాహ్యత్వాన్ని విశదం చేస్తున్నది.

తెలుగుకృతుల కిప్పటికీకూడా యిదేదశ చాలామట్టుకు దృష్టమవుతున్నది. ఈ అంశాన్నే

“స స్మృతపండితునివృద్ధి తెలుగునకు దంతకునయిగా బోవనేరదు.” (బా. గు. ప్ర. 517.)

అని శ్రీకృష్ణ మేకటరామశాస్త్రులవారు వ్రాసిన మాటలు విదితం చేస్తున్నవి. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం వచ్చిన తరువాత తెలుగుయొక్క ఈ దుర్బల మారకపోవడం అట్లా వుండగా మరొకరికే నిశ్చయమే యేర్పడ్డది. విశ్వవిద్యాలయం వచ్చినప్పటినుండి వెలసిన తెలుగు గ్రంథాలు, నిఘంటువులవద్దనుండి పాఠ్యగ్రంథాలవరకు, ఈ అధమదశను పెట్టిస్తున్నవి. మచ్చుకు కొన్ని ఉదాహరణలు చూపి యీ విచారణ ముగిస్తాను.

- ౧ “మహావీరచరిత్రము...కాశిదాసరచితము అయిన ఒకనాటకము.”
- ౨ “మృతమంటి. ఇది శూద్రునిచే రచియింపబడిన ఒక నాటకము.”
- ౩ “భర్తృహరి...ఈయన ..... వాక్యప్రదీపము అను వ్యాకరణ గ్రంథము రచియించెను.” (పురాణనామచంద్రిక.)

- (1) మహావీరచరిత్రం, కాళిదాసరచితమున నాటకం కాదు. భవభూతిరచితం.
  - (2) శూద్రుడు రచించినది మృచ్ఛకటిగాని మృక్షకుటికాదు.
  - (3) భర్తృహరి రచితమైనది వాక్యపదీయం. వాక్యప్రదీపగాదు.
- ౪ “సఖుడు. సం. వి; ఆ. పు” (శబ్దరత్నాకరం.)

(4) సఖుడు అనేది ఆకారాంత పులింగశబ్దయొక్క ప్రక్షయైకవచనరూపమని శబ్దరత్నాకర కర్త అభిప్రాయం. ఇది తప్పు. ఆకారాంత పులింగమైన సఖ శబ్దం లేదు. అది ఇకారాంత పులింగం. పరమసఖ, భవత్సఖ అనే వాటిలోవలె సమాసాంతప్రత్యయమే

राजाहःसखिभ्यश्च (अ. ५-४-९१)

(తత్పురుషసమాసాంతమందున్న రాజః అహః, సఖి ఈ శబ్దాలకు టచ్ (అ) ప్రత్యయం వస్తుంది.)

అనేపాణిని వచనం ప్రకారం టచ్ ప్రత్యయాంతమైన సఖశబ్దాన్ని చూచి యీయన శ్రమపడివుండవచ్చును. సమాసాంతమందుండ నవ్వును ఇది ఇకారాంతమైన సఖ శబ్దం. ఆకారాంతంగాదు. అనేకమైన ఆధునికపుస్తకాల్లో బహుళంగా కనబడుతున్న సఖుడు అనే దుష్టప్రయోగాలూ శబ్దరత్నాకరకర్తయొక్క పై తప్పు ప్రాతా ఒకటి కోటిలోఒకటి. “అటజనియోసఖా.” (అంధ) మేఘసందేశం. వడ్డాది సుబ్బరాయుడు.)

జనకుండో సుతుండో సఖుండో (ప్రబోధచంద్రోదయం. కందుకూరి వీరేశలింగం.)
 “కామదజన్ సహితుఁడెసఖా” (చేదం వేంకటరాయశాస్త్రి. మాళవికాగ్నిమిత్రం.)

(5) మీమామ సఖుడు నాకు (రఘువంశం. 14. ఆదిపూడి సోమనాథరావు)

సాధారణంగా యెన్నో తెలుగుపుస్తకాల్లో తరుచుగావుండే ఈసఖుడికి ఇంకా ఉదాహరణలను విస్తరభీతిచేత వదలుతున్నాను సఖునకు (ఆ. 5) అని భోజరాజీ యంబోవరి కొన్ని మొకటి పుస్తకాల్లో వుంటే అంతమాత్రాన అది సాధువు కాజాలదు. గ్రంథకర్తమృతివల్ల దోషం గుణం కానేరదు. జీవద్దశ గుణాన్ని దోషం చేయజాలదు. గ్రంథకర్త గతించినా జీవించివున్నా సాధుసాధుతలు మారవు.

“सह खेन वर्तत इति सखः ”

అని సఖశబ్దం సిద్ధిస్తున్నదని కొందరు అడ్డం రావచ్చును. ఋజుమార్గంలో మిత్ర వాచికాని యాతీరు కృత్రిమశబ్దాలు శరణం కాజాలవు. ఈరకపు వాటికి పాల్కుడితే నిఘంటువులు అవ్యవస్థితాలై స్వరూపాన్ని కోల్పోవడమేకాక భాష అయోమయపు అసంబద్ధతపాలు కాగలదు. కనుక అట్లాటివాటిని అడ్డం పెట్టుకొనడం ఆకార్యమని చెప్పి

ఈసంగతి ముగిస్తున్నాను. అవునుగాని శబ్దరత్నాకరపు వ్రాత తప్పని దివ్యకొంటాము. పులింగంలాను స్త్రీలింగంలాను అప్పుడు సఖి అని ఒకటేరూపం యేర్పడుతుంది, అది చిక్కుగదా అంటే చెప్పతున్నాను. సుమతి, దాక్షిణాంధారి, ఇట్లాటివాటికి పులింగం లాను స్త్రీలింగంలాను తెలుగులో ఒకటేరూపగదా. వాటి కేమి చేస్తున్నాము? వాట్లో సుమతి అనేదాన్ని ఆ ఆర్థంలో సుమతుడు అని అననట్లే సఖి అనేదాన్ని సఖుడు అని అనగూడదని అట్లా అనడం అపభ్రంశమని ప్రకరణాన్నిబట్టి ఆర్థం జ్ఞేయమని చెప్పి మరియొక అంశానికి వస్తాను.

(6) “పాణిని వ్యాకరణభాష్యము మున్నగు గ్రంథములయందును, గోనర్దీయుండు, గోణికాపుత్రుండు అను పేరులు పదములు గలవు. ఇవి పాణినిశీలి బేర్లుగను వాడబడి యున్నవి.” (పంచాంగుల ఆదినారాయణశాస్త్రి.) వాత్స్యాయన కామసూత్రవివరణం, 22.

(6) గోనర్దీయుడు గోణికాపుత్రుడు—ఇవి పతంజలి పేరులుగాని పాణిని పేరులకావు.

“न रत्नमन्विष्यति मृग्यते हि तत्” అని మాఘము

(మద్రాసు యూనివర్సిటీ యింటర్మీడియట్ నెలెక్షన్లు 713.)

(7) వైవాక్యం మాఘంలోనిది కాదు. అది కుమారసంభవంలోనిది.

(8) తురగ=గుట్టములయొక్క, బహువిధ = పలువిధములయిన, ఆరోహకళా = ఎక్కుటయన విద్యయందు, రేవంతునకు = అశ్వశిక్షకుఁ డయినవానికి.

(ఆనంద. మను)

రేవంతుడంటే అశ్వశిక్షకుఁడు కాదు ఇది ఊహించి వ్రాసిన ఆర్థం. ‘అశ్వా రోహణకళయందు అశ్వశిక్షకుఁడయినవానికి అని అనడం బాలాత్తిగదా. రేవంతుడు అనేది సుజ్ఞానాచి. అతడు సూర్యపుత్రుడు. భార్య సుజ్ఞాదేవి భర్తృతాపాన్ని సహించ లేక ఆడగుర్రపురూపంధరించి వుత్తరకురుభూముల్లో తపస్సుచేస్తూవుంటే మగగుర్రపు రూపంతో సూర్యుడు ఆమెను కలిసినప్పుడు జనించిన పుత్రుడు రేవంతుడు. ఇతడు అశ్వ వానాసుడు ఈతని మార్కండేయపురాణంలో దృష్టం. వీరచరిత్రపూర్వభాగంలో రేవంతుడు రేవంతుడి బయలు అనేచోట్ల ఈశబ్దానికి ఈఆర్థమే అనుసంధేయం. రేవంతుడంటే అశ్వశిక్షకుడనే ఆర్థంకాదని ఆశబ్దంజాలివాచికాదని సంజ్ఞావాచి అని వున్నవరచాను. వై ఊహించు ఆర్థం జాలూరి అప్పయ్యపండితులదిగా కనబడుతున్నది. దీన్నే అనందాదిమద్రాలయాల్లో ప్రకటితమైన మనుచరిత్రలు పేరు చెప్పకుండా గ్రహించినవని అనుకోవచ్చును.

9 “మనువును గురించి మేధాటితి

10. లాత్యాయన” (కామరాజు హనుమంతరావు) పేజీ 146; 47.

(9) మేధాటితి కాదు మేధాతిథి. మేధాతిథి మనువును గురించి మేమిదానానా ప్రాయశేషము. మేధాతిథి మనుస్మృతికి వ్యాఖ్యానకర్త. ఆవ్యాఖ్యాన మనుభాష్యమని పేరు. Medhatithi on Manu అని మూలం. ఇప్పుడు వచ్చింది చూసివ్రాసిన తెలియనిమాటలేవి. ఇట్లాటి అల్పపుష్పత్రితో Hindu view of life వంటి గొప్ప గ్రంథాలను అనువదించబూనడం దానికి మూలగ్రంథకర్త సమ్యక్తమైనది తెలుగు దురదృష్టంగా.

(10) లాత్యాయనము కాదు లాట్యాయనము. ఇంగ్లీషుమూలం “Katyana Latyana” అని ఒకటేచోట ఉన్నాడు. కాత్యాయనమనే లాత్యాయనమగుడా వుండవచ్చునని అనునది చూపించాడు. ఇట్లానే మరిఒకచోట చూసి తెలియక అవతతవకలు వ్రాయడం యింకొకపు స్తంభం ఉదాహరిస్తాను.

(11) కుమారిలభట్టు ‘పాంబు అనునానికి బదులు ‘పాంప్’ శబ్దము సుదాహరించుట చేతను,

(12) కుమారిలభట్టు ‘అంధ్రద్రావిడభాష’ యనుపదము నుపయోగించెననియు నయ్యది పక్షిణదేశభాషలను సుదేశించి వాడబడినదనియును చెలియుచున్నది. (విద్వాం. జి. జె. సోమయాజి. ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి.) ద్రావి. 13; 174.

(11) కుమారిలభట్టాచార్యులు పాంప్ చెప్పలేదు.

तद्यथा पाप् शब्दं पकारान्तं

सर्पवचनं अकारान्तं कल्पयित्वा.

(త 1-3-10)

అని అనునాసితంలేని పాప్ శబ్దాన్ని ఉదాహరించారు.

(12) అంధ్రద్రావిడభాష అని వచించలేదు. తद्यथा ద్రవిడాदिभाषायामेव అనేమాటలను వాడినారు. (త 1-3-10)

(13) వ్యాకరణమనుభాష్యము చదువుకొంటే శబ్దమంజరిపల్ల ప్రయోజనము లేదు. మనుభాష్యము చదువుకొంటే శబ్దమంజరిపల్ల ప్రయోజనములేదు.

(చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి. పి. హెచ్. డి.) (సం. లో)

ఇవి ఊహించుమాటలు. మనుభాష్యం చదవకపోతే అర్థంకాదని చెప్పబడినది పదమంజరి కాని శబ్దమంజరి కాదు.

వలనాటివీర—2

“अनर्थानि महाभाग्ये व्यर्थानि पदमञ्जरी ”

అది అన్నచోట వచనముజరి కాకకావ్యుత్తి వ్యాఖ్య. అది హరదత్త విరచితం. శబ్దముంజరి పిల్లల ప్రాచుర్యమునకు. కాస్తం ప్రదాయం తెలియక ప్రాస గాలిమాటలను చూపినాడు.

(14) కుమారిభట్టు ..... ఇకను జైమినిసూత్రములకు భాష్యమును విరచించెను. (చిలుకూరి వీరచరిత్రావళి) ఆం. చ. 243 ప్రశంసభాగం.

(15) జైమినిసూత్రాలకు భాష్యం ప్రాసించి శబరస్వామి. కుమారిభట్టు కాదు. ఆ గ్రంథానికి కావ్యభాష్యముని చేసె ఈ కావ్యభాష్యం మీద కుమారి భట్టాచార్యులు చాత్రికం వ్రాశాడు. మైస ఉదాహరించిన పట్టులనువృత్త విజ్ఞాలకు విదితమేగదా అని కస్తరించి వివరించలేదు. ఇక రేచేటి వృత్తాయుక్త సంస్కృతం, దూడపేడ సంస్కృతం, మరియొకచోట పీఠికలో వివరించదలచి యిక్కడ వదలివెళ్ళాడు.

మైస చూపిన అసంబద్ధతలమంటి వాటిని గుణవోషణచారానికి కావలసిన బుద్ధిగాని శక్తిగాని లేక మేదిపెట్టినా మింగే అధమాధికారులు మాత్రమే పట్టిగింజల బసవన్నలవలె స్వీకరిస్తారనిపిస్తున్నది. ఆపద్యంకాల కుక్కాని నిరసించగలిగి గుణవిశేషాలకు అన్వేషించగల విద్యుచ్ఛక్తికి దేశంలో బలవిశిష్టంగా వుంటే మైసమావీనరకపు పుట్టగొడుగుగ్రంథాలు కాక ఉదాత్తకోటిలో చేరదగినవి ఉత్తమాధికారులకు గ్రాహ్యంకాదగినవి ఉద్భవిల్లిడానికి అవకాశం యేర్పడుతుంది. ఆ అవకతవకలపట్టులకర్తలు వాఙ్మయానికి ఉపకారం చేయవలెననే సంకల్పంకలవాచే పూజ్యులే అయినప్పటికీ, తమ గ్రంథాలు పరిణతులైన విద్వాంసులు చూస్తారనేసంజ్ఞానం వారికి ఉండినట్లైతే యింకా కొంచెంపెచ్చుశ్రద్ధ వహించి తమ గ్రంథాలు నిష్కల్ప మదశలో వుండడానికి యత్నించి వుంటారనిమాత్రం చెప్పి యీ విచారం ముగిస్తున్నాను.

సర్ రాధాకృష్ణలవంటి పరిణతబుద్ధులు తమ భావాలను తెలుగులో తెలవదుగాని తెలవడానికి యత్నించడుగాని లేకపోవడం విద్యల్లోకంటా పతన పాఠశాలల్లా తెలుగుకువందే అధమస్థితి ఫలంగాక మరేమికాగలదు? తెలుగుప్రాచీనకాలం నుండి యిప్పటివరకు అధమదశయందుండడం నిరూపించాను. ఇట్లా అధమాధికారులకు వృత్తిస్తు గతుకనే తుంచడం, మార్పుదా మొదలైన అనాచిత్యాలతో ఇవి వీరికి చాలవా అని సంగ్రహాలను చదువుప్రాధాన్యంతో ప్రాచీనులు రచించారని అనుకొనవచ్చును. ఇక ఇట్లాటి సంగ్రహాలను మాత్రమే చదివి తెలుగులో వ్రాయడం మొదలుపెట్టే వారి కృతులు రచనలు అంతకంటే అధమదశలో వున్నవారికిగాని వుపాదేయం కావనడం

వికటమేకదా. ఇట్లా అధమాధిపతులకు పుణ్యమైతర పురాణసంగ్రహాలు అట్లానే వున్నాయి. వున్నాయి. వున్నాయి. పాఠ్యసాహిత్యం వేసి విద్యార్థులు, బి. ఏ ఆర్యులు, యం. ఏ. మొదలైన వరికీ లేవ్వరచడంవల్ల స్పృహణీయమైన ప్రయోజన మేమీ వుండదు. విజ్ఞులకు వేరగా చెప్పవలసినది లేదు. కణాదుడు, గౌతముడు, శంకరుడు, ఆచార్యుడు, ఆభిషేకుడు ప్రపాదుడు మొదలైన మహావిజ్ఞానసాధకుల గతనలకు అంధులై అరాధనలూ అట్లాటివే మరెవరినూ చిల్లరపుస్తకాలూ పఠించడం పరమవిద్యగా వుండే విద్యులు భాషాప్రవీణుల విజ్ఞానపురకమేమి? అట్లానే అంధతతో పొందిన బి. ఏ; యం. ఏ. మొదలైన ఉపాధులకు భారతీయ విజ్ఞానవిషయంలో విలువమేమి? అనే ప్రశ్నలకు సీట్లవలడమే ప్రతిపదనం కదా? బి. ఏ; యం. ఏ. మొదలైన ఉపాధుల ముఖ్యవిషయాల కన్నీటికి లేదా ప్రకృతం "శిరోమణి" "విద్యా ప్రవీణ" ఈ ఉపాధుల విజ్ఞానవిషయాలవల్లనే తెలుగులోనే నిర్బంధంగా పరీక్షజరుగవలెనని యేర్పరచినవిషయమే అంధభాషయొక్క క్షుద్రతతోలగడానికి ఆరంభకాలంకాగలదు. ఇప్పుడుతగా ప్రయోజనపూర్వమైనవలెక కనిపించినవలం ప్రాచీనకండా ధనాన్ని వ్యయం చేస్తున్న ఓరియంటల్ రిసెర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్ తెలుగుకాఖనం, వైన తెలివినవనికి ఆచూకాలూ, ఆచూకాలూకామూర్తి. యింగ్లీషులోను సంస్కృతంలోను విజ్ఞానవిషయం కంగా వున్న ప్రామాణికగ్రంథాలను తెలుగులోకి తర్జుమాచేయించవచ్చును. అంతేగాక కాస్త్రీయవిషయాలను సంస్కృతసాహిత్యం లేకుండా తెలుగులో తెలపడం అసాధ్యం గనుక, ఆభిమానకాస్త్రంలోప్రావీణ్యానికి అంధ్రరసనాకాశలానికి తోడు సంస్కృతభాష యందు నైపుణ్యం కలిగే విద్యావిధానం యేర్పాటుచేయవలసివున్నది. ఈవని కావలసినంత వరక జరిగితేనేగాని అంధ్రవాద్యమేతిహాసంలో స్వరణీయదశ యేర్పడి అంధభాషా గ్రంథాలకు పుస్తకాధికారి గ్రాహ్యత్వం సిద్ధించదని, అట్లాగాక కొన్ని అసంగతపురాణ సంగ్రహాలకు అతీరు మరెవరినూ చిల్లరపుస్తకాలకు పరీక్షలు ఉపాధులు యేర్పరిస్తే ఇదంతా అంధభాషాభివృద్ధి అని మనము చంకలు కొట్టుకొనడం మిక్కిలి తెలివినవలినవని అని చెప్పి ఆనువంకికంగావచ్చిన యావచ్చారం యింతటితో ముగించి ప్రకృతానికి వస్తాను.

సన్నయాకాలంమొదలు ఇప్పటివరకు యేర్పడిన తెలుగుకృతులన్నిటి తెలివినాను. ఈసంగతి పూర్వపక్షపరామర్శ పూర్వకంగా విచారణచేసి సిద్ధాంతంమట్టుకు యిక్కడ నిరూపించాను. సన్నయాదులకృతుల్లో ఉండేసంస్కృతం వారి ఉద్దేశమైనా అధమాది కారులకు సయితం పనికిరాకపోవడం, తిక్కన విరాటపర్వంలోని అధికప్రసంగాలు భగవద్గీతావేశం, ఉద్యోగపర్వంలోని రాయబారపునుట్టాలు, మనుషసుచరిత్రాదుల

వర్ణపుష్కనులు, వేషభంగిణీహారకావలగ్గునులు, అవివరము లేక మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము వచ్చిన కర్నాట తెలుగు ముడిమలు తెలుగు తెచ్చుకర్లు అని యిట్లా యేర్పడ్డ వాచ్చుడు, వారిలో అనేకల వృత్తునీ, ముడివేళ్లందుకొని అర్థం, తెలుగులో ముడినుడు అనే మాటలకు వచ్చుదుగల వర్ధం, తెలుగుముడితులనే వారిలో అనేకలకు చేశవెట్టానంటే యెంతవరకు సుబంధుగలదు అనే అంశం, తెలుగు కృతికర్తలు కొందరు అష్టగ్రంథాలు వ్రాసి తమ అత్యుత్పన్నత కవి ప్రచురణకానికి వ్యాపకములు పొంద చూచి వారిని ఆశ్రయించడం, వారు కొన్ని అవకాశముల వ్రాసి యిచ్చుడు, అవి తమ వ్రాతలుగా వీరు ప్రకటించుకొని లోకమందా ఆప్తమందా కావించుచు, వారివల్లకరిగే అజ్ఞానవర్ధనాద్యవర్ధాలు తెలుగు ముడితులనే వారు పాఠశాలలో కాక బయట వుండవలసినవిధాన్ని గురించి కొందరి అభిప్రాయాలు, వ్యాకరణాభ్యాసం లేకుండా బట్టరు ఇంగ్లీషుమంటి దూడపేద సంస్కృతం తెలుగుపుస్తకాల్లో వాడితే యేమి అనే వాదనలు, లాంకాశబ్దాలు వదిలి నన్నయాయల ఛాందిన శబ్దరూపాలతో చాచనపు తెలుగుకర్తలలో వున్నంత వ్రాయవద్దా అనే సంగతి, తెలుగుమంటి జీవవాగ్ధులకు వ్యాకరణం లేకుంటే యేమి అనే మాటలు, అట్టవ వానమని శతావధానమని కర్తలకు బుద్ధిమర్షినియోగాద్యవర్ధాలపేరువు, కారయితలకు పరిరహితం అయినవాటిని ఆచరిస్తూ అక్షరాలతమాహవద్యాల కుప్పులుచేస్తే కవులమని అది కవిత్వమని కొందరు ఉపాసంగడం, విజ్ఞానబుద్ధి లేకుండా కవిత్వంవానంతట అదే పుట్టుకొని వస్తుంది అని కొందరు అనుకొనడం, భారతీయుల విజ్ఞానబుద్ధి ప్రకృతవశం నంస్కృత విద్య అవశ్యకమా కాదా అనే సంగతి, విరుదులు చేరివున్నమాత్రానే వారికృతులు బాగా వుండవచ్చునని కొందరు తలచడం, కృతినమర్చుకోల్పవాలు చేస్తే కృతులు గొప్పవవుతవని కొందరు అసించడం, అశువు అని పేరుపెట్టి శ్రీమృతిగా పద్యాలు కుప్పులుచేస్తే అది కవిత్వమని కొందరు అడావ్రుజించడం, పద్యాలపుస్తకం యెంతలావుగావుంటే అంత గొప్ప కవిత్వమని కొందరు తాండవించడం, అట్లా పద్యాలపుస్తకం లావుది తమారుచేయదు మరేమి అని కొందరు నర్తించడం, పద్యాలు గద్యవాక్యాలు వ్రాయడమే పరమవిద్య అటు బుద్ధిపరిచాకంటేని కోవసేయించు కొందరు కృతికర్తలుగా పత్రికల్లో వ్యాసాల కర్తలుగా బయలుదేరడం, అంకితం చేసినవారికి తమకృతి భార్య అని కొందరు వచించడం, గద్యంపద్యం కలిసిన కృతులకు చుపువనేపేరు ప్రసిద్ధిగావుంటే దాన్ని మరవడం, గద్యం లేకుండావుంటే అది ఒకవిశేష మనుకొనడం, నిరుక్తి అనే అర్థంగల నిర్వచన మనేకట్టాన్ని ఎప్పుడేమిటా దానికి పెట్టడం, గర్భకవిత్వమని ఒకపద్యంలో ఇంకొకపద్యం

అక్షరాలు వదిలి కొన్ని మాటలు విడిచి కుస్తీచేస్తే అది నిస్స కవిత్వమని కొందరు తాళాలు కొట్టడం, ఈకాలాన ఒక సభగాని విందుగాని జరిగితే ఒకపూరియూడి మరియొకపూరికి యొక్క నాహాతే, తుమ్మితే దగ్గితే చొప్పడుంటువద్యాల పోగులు వడడం, యాచించడానీ ఇయ్యకపోతే తిట్టడానికీ అప్పుకవి పద్యాలను సాధనంగా గట్టిపరచడం, అసాధనాన్ని అవలంబించి కొందరు ధనవంతులను వ్యవహారసంబంధాలను ఆశ్రయించి వారిని స్తుతించి వారివద్దయూడి కొంతధనాన్ని. పుచ్చుకొంటి వాయిసం అన్నట్లు, కొన్నిస్తుతులను పొందడంవల్ల, అందులో, బహిరంగంగా ముక్కుమైన అన్నిక్షలాల తెగల వివిధలక్షణాల ముచ్చలను చేర్చినసభల్లా పొందడంవల్ల, తమకృతులు ఉత్కృష్టమవుతవని కొందరు భావించడం,

“న తच्छాस्త్రి న తచ్చిత్తలం న సా విद्या న సా కలా”

यद्भवेन्न च काव्याङ्गमहो भारो महान् कवेः ॥

(కావ్యాంగం కాకుండావుండే శబ్దంగాని, అర్థంగాని, న్యాయంగాని, కళగాని లేదు, అహాకవిభారం గొప్పది) అని యిట్లాకవిసామగ్రి ప్రతిపాదిత మవుతూవుంటే విద్వత్ కవులమని కొందరు మురియడం,

“अनन्तशास्त्रं बहु वेदितव्यं.....अल्पञ्च कालः”

అని విజ్ఞులు వలకుతూవుంటే రేడీకటి సంస్కృతంతో ఉభయభాషా పారంగతులమని కొందరు ఊరేడడం,

నిను మెచ్చబోవుచుంటిని ననుమెచ్చుచు నుంటివీవు“.....” (యేకవీర.) అని యిట్లా ఒకరినొకరు కొందరు పొగడ్తకొనడం, నేటికాలపు కవిత్వమనే గ్రంథంలా తెలిసిన ఆయోమయం మొదలైనవి ఇప్పటి వద్యకృతుల్లోవలె గద్యకృతుల్లోకూడా అనేకమైనవాట్లో కనబడడం, లోకోత్తరమైన కల్పనలు పూహలు లేకపోవడం అట్లా వుండగా శిలభివృద్ధైన స్త్రీల, వారికి తగిననాయకుల, ఇట్లాటి మరికొందరి చిల్లరమనుషుల వృత్తం కొన్ని వద్యపుస్తకాల్లోను గద్యపుస్తకాల్లోను ప్రహసనేతరాల్లో బహుశంగా నిండడం, యెక్కడ దేనిని చెప్పవలెనో అవివేకం లేక సందర్భమున్నా లేకపోయినా తమకు తెలిసినసంగతులన్నీ కొందరు కుక్కడం, విచార్యమాణవిషయంలో అవశ్యకమైన ప్రవేశం లేకుండా కొందరు అసంబద్ధాలు రచించడం, అక్షిల చిత్రాలు పుస్తకాల అట్టల మీదవేసి దానివల్ల కొంత ఆకర్షించవచ్చునని కొందరు ఉత్సహించడం, అనువాదం జేసిన మూలన మూలగ్రంథకర్తలతో సమత్వం ఆరోపించుకొని అంధగోత్రములు, అంధగీ కణ్డలు, అంధగీతులు అనేటియన కొందరు అనుచితపేర్లతో సంభ్రమించడం, అను

వాచిని పద్యాల ఆశువాదిగాని కద్ది ఆశువాదిగాని ఉభయల ఆశువాదిగాని కాదని వుంటే ఆ ఆశువాదమే ప్రధానమేతువుగా కవి చంద్రవర్తులనుని కవి సమ్రాట్టుల మని కొందరు గంతులుపెయ్యడం, ఊరి చెప్పుక చెప్పిచెప్పుక దొంగిలించి యెంగిలెవ్రలెవ్రాని కాళిదాసు కవ్యం కొంత లానే సామెతలు జ్ఞప్తికెస్తూ కొందరు మూలగ్రంథాలను స్వరూపకృతి కల్గించడం, పాఠశాలపుష్పంతో వుండేవారికృతులు మంచిని కొందరు, ఇప్పుటికాలపుష్పం గలవారిని శ్రేష్ఠంగావుంటవని కొందరు, అటూ యిటూ కాక మధ్యరకపుష్పమేమిటాని గొప్పనిగా వుండవచ్చునని కొందరు, ఇంగ్లీషు చదివిన వారిగ్రంథాలు గణనీయమని కొందరు, ఇంగ్లీషు రానివారి కృతులు ప్రశస్తమని కొందరు, బ్రాహ్మణుల కృతులు ఆదరణీయమని కొందరు, నియోగులని ఉత్తమమని కొందరు, కాదు వైదికులని క్లాస్సుమని కొందరు, వారూ వీరు కాని మధ్యలు ద్రావిడులు శ్రీవైష్ణవులు మొదలైనవారిని ఉపాదేయమని కొందరు, బ్రాహ్మణేతరులని అంగీకార్యమని కొందరు, యేకులమైనా సరే స్త్రీలగ్రంథాలు సంభాష్య మని కొందరు, నేనెక్కువంటే నేనెక్కువని పద్యాలతో పోట్లాడేవారిగ్రంథాలు గ్రామ్యంగా వుంటవని కొందరు, తెలుగులోకాక ఇంగ్లీషులో యెవరైనా పెచ్చుకుంటే లేదా ఇంగ్లీషులోకి గ్రంథం అనువదించబడితే అది ఉత్కృష్టంగా వుండవచ్చునని కొందరు, పద్యాలకర్తలు మొదలైనవారివల్ల బహిరంగంగా స్తుతిపొందితే అట్లాటివారి కృతులు పొగడదగినవిగా వుండవచ్చుననికొందరు, కర్త మొదలైనవారిచిత్రాలు ప్రక టించేకృతులు గుణవంతంగా వుండవచ్చునని కొందరు, అక్షరాల అట (వశిష్టాసలు) ప్రయత్నం లేకుండా పడినట్లువుంటే అది కవిత్వమని కొందరు మనము మాట్లాడుకొనే సాధారణమైన మాటలు మొదలైనవి, సామెతలు, పద్యంలోవుంటే అదంతా కవిత్వమని కొందరు, లక్ష్మిని విచారంతో మాకు పనిలేదు, అక్షరాలదరువుతోగాని లేకుండాగాని పద్యం వ్రాస్తేచాలును, అది కవిత్వమని కొందరు, సంస్కృతం యెక్కువగా వుంటే జటిల మని రమ్య కవిత్వమని కొందరు, తెలుగు యెక్కువగా వుంటే సాంపు కవిత్వమని కొందరు, అదీ యిదీ సమంగా వుంటే అపేక్ష్యకవిత్వమని కొందరు తలలూచడం, ధార ఆనగ్గళం, వైల వృదుమధురం, ముద్దులుమాటగట్టుతున్నది అనే యిట్లాటి రోకటిపాట మాటలు, ఈకాలంలో తెలుగులో గరువులని శిష్యులని అనుకొనేవారికి గల విద్యా సంబంధం, వారియెడల వీరి ప్రవృత్తి, ఆధునికమైన మూలగ్రంథాలు అనువాదాలు శబ్దాభాసాలు, శాస్త్రగ్రంథరచనలు పీఠికలు మిమాంసాని పురభితిచేత వదలుతున్నాను. క్షీణింట్లోని ప్రక సలను యాచితాభిప్రాయాలను గురించి వాస్తవ్యపరిశిష్టంలో ద్రవ్యవ్య మని చెప్పి ఇక భగవద్గీత పదలపెటడాన్నిగూడించి కొంతవిచారిస్తాను. భగవద్గీత పదం

తానికి సంబంధించినది గనుకను, తెలుగుభారతం కావ్యదృష్టితో రచించబడినది గనుకను, దానిని లెక్కన వదలినాడని కొందరంటున్నారు.

నన్నయూదు లది కావ్యదృష్టి అని వ్యాసుడిది కాదని అనుకొనడం ఆ ప్రశస్తం.

“కవివృషభులు మహాకావ్యమనియు”

అని నన్నయ్యే సంస్కృతభారతం కవులదృష్టిలో మహాకావ్యమని చెప్పుతున్నాడు.

“प्रवन्दे च अङ्गी रस एक एव

उपनिवध्यमानोऽर्थविशेषलाभं

छायातिशयं च पुष्पाति कस्मिन्निवेतिचेत्

.....यथावा यद्वाभारते” (భ. లో.)

(ప్రబంధంలో ప్రధానరసం ఒకటే ప్రతిపాద్య మవుతూ అర్థవిశేషలాభాన్ని ఛాయాతిశయాన్ని పొషిస్తున్నది. యెట్లానంటే మహాభారతంలోపల)

అనేపట్టుకొని అనందవర్ధనుండు మహాభారతం శాంతరస ప్రధానమైన కావ్యమనిచెప్పుతున్నాడు. భారతం కావ్యమని భారతంలోనే ఉక్తం.

“कृतं मयेदं भगवन् काव्यं परमपूजितम्” (ఆది)

(ఓ మహానుభావుడా ! పరమపూజితమైన యీకావ్యం నాచే చేయబడినది.)

అని వ్యాసుడే బ్రహ్మతో చెప్పినట్లు విదితమవుతున్నంటే వ్యాసుడికి కావ్యదృష్టి లేదనడం అవివేకం. కాళిదాసాది మహాకవులకు సంశ్రయం కాగలిగిన వ్యాసుడికి కావ్యదృష్టి లేదనడం నిజంగా తెలివిమాలినపని. మాకు వైవాక్యాలు ప్రమాణం కావంటారా, మీ వాక్యాలు ప్రమాణం కాదని అంతకంటే చులకనగా తోసివేయవచ్చును గదా ! ఇవన్నీ సాహిత్యసాంప్రదాయం తెలియని ఆజ్ఞానపచనాలని అంటున్నాను. పోనియ్యండి నన్నయూదులది కావ్యదృష్టి అనే మాట కొంతసేపు ఒప్పుకొని విచారిస్తాను. భగవద్గీత వేదాంతం గనుక దాంట్లో కవిత్వంలేదని లెక్కన మోసివేస్తే, శాంతిపర్వం అనుశాసనిక పర్వం యంకా ఆక్రమకాండ వచ్చే కణికనీలిపంటి రాజసితులు మూర్ఖుండేయండి ధర్మప్రపంచం యెందుకు తెలిగించారు? భగవద్గీతలో లేని కవిత్వం రాజధర్మ మోక్ష ధర్మాలను ప్రతిపాదించే శాంతిపర్వంలో యేమున్నది? భగవద్గీత వేదాంతమైతే శాంతిపర్వంలోని మోక్షధర్మ ఖటాలు సృష్టిక మాదులనిరర్థచనం వేదాంతం కాదా ?

లేని అప్రకృష్టపుమాట. తెలుగుభారతం అధమాధికారులకు వృద్ధిస్తుంది. గనుకనే దానిని వదిలిపెట్టినాము. బ్రహ్మవిద్యకు ప్రథాచాగాలైన ప్రస్థానశ్రమయిలా భగవద్గీత ఒకటి గను, బ్రహ్మవిద్యయందు శూద్రాదులకు అధికారం లేవని బ్రహ్మసూత్రమందలి అప శూద్రాధికరణంలో నిర్ణీతమైనది గనుకను అధమాధికారులకు అని ఆగ్రహ్యం కావడం ఎల్లను శాంపర్వాద్య పేక్షచేర అధమాధికారులకు కలిగిన భగవద్గీతను తిక్కన వదిలి నాడని స్పష్టం. ఈ సంగతినే అహోబిలుడి పట్టులు వ్యక్తం చేస్తున్నవి. కా వ్యదృష్టివల్లనని అజ్ఞానని యిట్లానని వ్రాయడం సంప్రదాయ వివేకంలేని అజ్ఞానపు మాటలని చెప్పి యీ విచారణముగిస్తాను.

ఇక తిక్కన ఆధికప్రసంగాలు తిక్కన విరాటపర్వస్థానీచకవధలోని చేర్చడాలు గొప్పకవిత్వమని కొందరు తలుస్తున్నారు.

“విరాటపర్వములో దిక్కన్న వ్రాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్యసాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఔచిత్యశోభితము.”

అని శ్రీరామలింగారెడ్డివారు.

“ఇట్టి కీచకవధఘట్టమునను భీముని నాయకునిగాజేసి శృంగార వీరరసముల కంగాంగిభావము కల్పించి యనేకవిధములగు నూతన వర్ణనలఁ జేర్చి యీకథ నొక చక్కని ప్రబంధముగా రచించినాఁడు.”

అని శ్రీకోరాడ రామకృష్ణయ్యవారు.

“తిక్కనార్యుని కీచకునియం దన్ననో, మానవస్వభావము చక్కఁగఁ బ్రతి బింబించుచున్నది.....తిక్కన కీచకుఁడు ఉత్తమనాగరకుఁడు, సరసుఁడు; ..... తిక్కన మానవప్రకృతి పాండితిని ‘హేమనిద్యం’ బోనిదానిని ఎంతని కొనియాడ నగును!”

అని శ్రీగుఱ్ఱం సుబ్బరామయ్యవారు.

ఇట్లానే మరికొందరు అనుకొంటున్నారు. ఆచేర్చడాలు అధికప్రసంగమని దుష్టమని తెలుపబోతున్నాను. మంచిది. ఆసంగతి విచారిస్తాను. సీతావిషయకమైన రావణ రతి, ద్రౌపదీవిషయకమైన కీచకరతి, రసాభాసం. అంతేగాక అది హేయం. ఈ హేయ త్యాన్ని వివరించవలసిన చనిలేదు. విస్తరం నేటికాలపు కవిత్వమనే కృతీలో శృంగారాధి కరణంలోను తుద్రకావ్యాధికరణంలోను ద్రవ్యవ్యం. సంచారిభావాదిసామగ్రి ఉత్తమ సాయకుల రతిసందర్భంలో శోభిస్తవి గాని రత్నాద్యలంకరణం మురుగుడుబురదనీటి కుండకువలె దుష్టరతికి హేయం, ఆత్మంతం అనుచితం. నింద్యత ప్రకటితమయ్యేవిధంగా

ఇట్లాటిరేలని తెలుపవలెను గాని చీము పుండుమీద యాగవలె, దానియందు సక్తి కనబరచడం అప్రకృతం. కనుకనే రామాయణంలో రావణుడు సీతను ప్రార్థించడం, ఆమె నిందించడం, తిరిగి అతను పూలుబుక్కాయి సవరించుకొని మళ్ళీ ఆమెను ప్రార్థించడం, తిరిగి ఆమె దూషించడం లోప అతడి మన్తభాషణకు సంచార్యదులచేత విపులీకరించలేదు. అట్లానే మహాభారతంలో కీచకుడు సుదేష్టతోను ద్రౌపదితోను గట్టిగా తన కామవికారం తెల్పుకొనడంతప్ప వేరేవిధంగా అతడి విరహతాపాలాపాలు మొదలైనవి వివరించలేదు. యెందుకంటే అవి తుచ్ఛమే కాకుండా అనావశ్యకం కూడా అయివున్నవి. దుర్బలచిత్త అయితే లభించేటట్లు అతడికామప్రార్థనలు కొంత వరకు దీర్ఘంగా ప్రతిపాదితమైనవి. అంతేగాని అతడి శృంగారాన్ని సంచార్యదులతో వర్ణించలేదు. కాని తిక్కన్న యావివేకం కోల్పోయి కీచకరేలని అనేకమార్గాల విస్తరింపజేసి ఆసక్తితో దాన్ని ప్రతిపాదించి యాగపని చేశాడు. పై అంకాలు కథాభాగాలు కాక ద్రౌపదిని చూచినతరువాత సుదేష్టతో మాట్లాడకముందు యేకాంత సంభాషణరూపాన కొన్ని సీసపద్యాలు, మరికొన్ని వృత్తాలు మొదలైనవి దండగ బెట్టి కీచకుడి రేలని మూలంలో లేనిదానిని వ్రుకుతో మనకు తెలిపినాడు. అక్కడ ఆగలేదు. కల్లు లేవడానికి ద్రౌపదిని సుదేష్ట పంపుతానన్నతరువాత తిరిగి కీచకామాన్ని అమూలకాన్ని యికా కొన్నిపద్యాలతో విపులీకరించాడు. ఇంతటితో వూరుకొనలేదు. నర్తనశాలకు రమ్మని ద్రౌపది చెప్పినతరువాత మళ్ళీ మూలంలో లేని కీచకవిరహాన్ని సంభ్రమంతో వర్ణించాడు. చిన్నపద్యాలతో ఉత్తిలేక కాబోలు.

సీ ఇద్బొంతి ప్రాపున నయ్యనంగుడు పార్వతీకువైనను దక్కనేలకున్నె
కేలిమెనొక్కట లీలగ్రేయ్యెనగెడు వాలుగు సోగలమేలు డించి
లీలనామందట నాలేమపాలసినఁ జూడ్పికిఁ జుబ్బనచూటగాదె
కనువిచ్చి నన్ను నాతనుమధ్యచూచినఁ దనువున కమృత సేవనముకాదె.

(తి. భా. వి.)

ఆని సీసాలను ఆడుగడుక్కొని ఆహ్వానిస్తాడు.

ఈ సీసాలను బాగా వున్నవి గదా అంటే అది కులటావిలాసంవంటిదని చెప్పవచ్చును. ఈ సంచారివర్ణనలతో వూరుకొనలేదు. అతడి విరహావస్థకు వృద్ధిప సంగా వనఃహారాన్ని కల్పించాడు. అంతటితో ఆగలేదు. పొద్దుకుంకకపోవడం అతడికి దుస్సహంగా వున్నదని మూలంలో చెండుమాటలు చెప్పితే దానికి సూర్యోస్తయవర్ణననుచేసి అతడి అనంగుడతకు దాన్ని తగ్గిలించాడు. తప్పదు

తింటూ పయ్యారూ అన్నట్లు ఈపాడుపనిలో దవులుకూడా వేశాడు. ఇదంతా మురుగుడు బురదకూడకు రత్నాద్ర్యలంకరణం పుటివని అది తుచ్చమని దానియందు సక్తి ఈగవని అని తెలిపినాడు. అదిగాక రసాభాసం కావ్యంలో అంగగావుండవలసింది. దాన్ని అనుచితంగా విప్రలీకరించడం అంగవిస్తరమనే రసదోషానికి హేతువని సాహిత్యవేత్తలు చెప్పకున్నారు.

“अङ्गस्याप्रधानस्यातिविस्तरेण वर्णनम्” (కా. ప్ర)

[అతివిస్తరంగా అంగంయొక్క, అంటే ప్రతినాయకాదుల, ఛర్మనం (రస దోషం)]

అని ముమ్మటాడు.

“तथा च तद्रत एव रसः प्राधान्येनास्वाद्येत न तु नायकगतः प्रधानो-
रस इति दोषः” (కా. ప్ర. వ్యా.)

[అట్లా (అయితే) ప్రతినాయకగతరసమే ప్రధానంగా అస్వాదిత మవుతుంది. కాని నాయకగత ప్రధానరసం అస్వాదితం కాదు. కనుక దోషం]

అని వామనాచార్యులు.

హేయరసాభాసం అంగంగా ప్రధానమైతే కావ్యం భ్రష్టమై దూమ్యకోటిలా చేరగలదు. గనుక అవశ్యకమైనచోట అది అంగంగా మాత్రమే వుండడం వుచితం.

“प्रतिषिद्धाविषयत्वादिरूपं सामाजिकसंवेद्यं” (కా. ప్ర. వ్యా.)

(సామాజికలకు ప్రతిషిద్ధ విషయత్వాదిరూపంగా సంవేద్య మయ్యేది) అని ఈ ఆభాససందర్భంలో న్యాయరత్నమహేశచంద్రుల వా రన్నారు.

అంగమైన ప్రతినాయక పృథ్విలో వనవిహారజలక్రీడాదులు ఒక గ్రంథకర్త ప్రతిపాదిస్తే అది దుష్టమని

“हयग्रीवस्य जलकेलिवनविहाररतौत्सवादेमर्नायकापेक्षया विस्तरेण वर्णनं हयग्रीवस्य नायकत्वमेव प्रत्याययते न तु प्रतिनायकत्वमितिदोषः ।”

న చ “वंశవీర్యశ్రుतादीनि वर्णयित्वा रिपोरपि ।” ఇत्यादिना विरोध इति वाच्यं ।

“यद्गुणत्वेन रिपोर्वर्णनेन नायकोत्कर्षप्रतिपादनं तत्रैवास्य तात्पर्यात्
न तु वनविहारादावपि ।” (కా. ప్ర. వ్యా.)

[హయగ్రీవుడియొక్క జలకేళి వనవిహారం, రతోత్సవం మొదలైన వాటిని నాయకుణ్ణి మించి అధికంగా వర్ణించడంవల్ల హయగ్రీవుడే నాయకుడని ప్రతీత మవుతుంది. (కాని అతడి) ప్రతినాయకత్వం (ప్రతీతం) కాదు. కనుక దోషం.....శత్రువు యొక్క వంశవీర్య శ్రుతాదులను వర్ణించి, అంటే పర్ణించడంవల్ల, కూడా (నాయకోత్కర్ష ప్రతిపాదనం మనకు ప్రీతికరం.) అనే(డం)మాటలచేత విరోధసంభవిస్తుంది అని ఆనరాదు. యెందువల్ల నంటే శత్రువు యేగుణాలు గలవాడని పర్ణిస్తే నాయకోత్కర్షం ప్రతిపాదితమవుతుందో అక్కడనే వైవాక్యానికి తాత్పర్యం గాని వనవిహారాదులందు కూడా కాదు.]

అనేపట్టుల్లో సారబోధినీకారులు నిరాకరించారు.

ఇక అంగమైన హేయరసాభాసంలో ఆత్మ బాషణ వనవిహార సూర్యాస్తమయాది వర్ణనల విస్తరం దుష్టమని చెప్పవలసిన పనిలేదు గదా! కనుక ఈ హేయమైన ఆభాసమంతా గొప్పకవిత్వమని గంతులు వేయడం అజ్ఞానం.

ఉత్తరభారతపారాంతరాలు మొదలైనవి యీ విచారణలో ఆప్రధానం గనుక వదలినాను. అవ్వనయ్యా, నన్నయూదుల కృతులు ఆధమాధికారులకు వుద్దిష్టమని మీరే చెప్పినారు, వారికి రుచించే మాదిరి తిక్కన మార్పుచేసినాడు, కనుక వుచితమేనంటారా ఆనంగతం. ఆధమాధికారులు ఉత్తమమార్గానికి వచ్చేతీరున రచించవలెను గాని వారిని యికా అధోగతికి తీసుకొని పొయ్యేసరణి అత్యంతం నింద్యం గదా! కనుక, అధమాధికారులకు హేయంఉచితమనడం నిల్వజాలదు. ఇట్లాటి తుచ్ఛశృంగారం తెలుగు దేశపు తెలుగుకృతుల్లో ఇప్పుడు మితిమీరడం విచితమనిచెప్పి శాచర్య ముగిస్తాను. తిక్కన విరాటపర్వమందలి అధిక ప్రసంగాలను వాటి దూష్యతను నిరూపించాను.

మైన తెలివినట్లు తక్కిన వాటిని విచారించక వదలుతున్నాను. నన్నయూదుల భారతం, నైషధం, మొదలైన అనువాదాలు తుంచడం మార్పుడం చేర్పుడం మొదలైన ఆనాచిత్యాలపాలై ఆధమమై ఉత్తమాధికారులకు అగ్రాహ్యంగా వుండడం స్పష్టం గనుక సిద్ధిపాదమని, ఈ సంగతి కాదని యెవ్వరైనా రుజువుపరచితే ఆ మాటలు ప్రామాణికంగా వుంటే నా సిద్ధాంతాన్ని వదలుకొంటానని లేకపోతే ఆ మాటలను ఉపేక్షిస్తానని మనవిచేస్తూ యిక ప్రకృతవిషయానికి వస్తాను. నన్నయ మొదలు ఇప్పటివరకు తెలుగు వాఙ్మయపు సాధారణదశ తెలివినాను. పల్నాటి వీరచరిత్ర ఇందుకు ఆపవాదం కాజాలదు. కాళిదాసీయాదల్లోవలె ఉదాత్తభావోన్మీలనాదులు దీక్షిల్లో కనుగొనలేము కనుక కవిత్వావిషయంలో ఇది ఉత్తమత్వప్రతిపత్తిని పొందజాలదంటున్నాను.

శ్రీనాథవైలక్షణ్యం

ఈ వీరచరిత్ర కర్తయైన శ్రీనాథుడు ప్రాచీనాంధ్రగ్రంథకర్తల్లో విశిష్టుడు. ఇతడి వైద్యవృత్తి అన్యధాయాచేషచేత అసాధారణమైనదిగా కనబడుతున్నది. కాళిదాసాదులకు భారీపర్షంపలె ఇతడికి అంధృదేశం అభిండూహంతో గోచరించినట్లు విదితమవుతున్నది.

ప్రతాపరుద్రీయంలో విద్యానాథుణ్ణివలె త్రైలింగ సూరలేజస్సు ఇతణ్ణి వరపశుశ్రీ చేసినట్లు కనబడుతున్నది. “చిత్తముపొంగి” అని వీరచరిత్రంలో ఇతడు చెప్పిన మాటలు ఈ షయ్యాన్ని సూచిస్తున్నవని అనుకొంటాను. పద్యానికి నన్నయాదుల యతి శ్రంశాన్ని ఇతడు అనేక స్థలాల్లో తొలగించడం స్పష్టం.

తెలుగుభూమి అని అంధృభూమి అని తనకృతుల్లో పలుచోట్ల ప్రస్తావిస్తూ వచ్చాడు. అంధృదేశానికి సంబంధించిన భీమభండాన్ని సంస్కృతంలో కూడా శ్రీనాథుడే రచించాడేమోనని నే నప్పుడప్పుడు అనుకొంటూ వుంటాను. వైద్యం కాశీఖండం మొదలైన గ్రంథాలయందలి గద్యాల్లో, కొన్నిచోట్ల పద్యాల్లో ఒకవిధమైన వాక్యశిల్పం కనబడుతుంది. వేమన స్ఫుటబల్కి, పింగళి సూరన మృదుభావనిరతి, శ్రీనాథుడి వాక్యశిల్పం, ప్రాచీనాంధ్రవాఙ్మయంలో గణనీయమైనవని భావిస్తాను. ఆయన ప్రపట్లయిన ఘట్టాల్లో తేలవేసినా ఆపూర్వభావా లేమీ తెల్పకున్నా సూరన లలితరీతిప్రియత్వం విశుద్ధమనోజ్ఞతా ప్రీతిశ్లాఘ్యం. నన్నయాదుల యతిశ్రంశదోషాన్ని శ్రీనాథుడు చాలావరకు తొలగించాడు. కనుక ఇతడిపద్యాలకు శ్రావ్యత్వాదులు దృష్టమవుతున్నవి. ఆకాలన తెలుగు ఉత్తమవిద్యాద్వారంగావుండి తెలుగువద్దం కనువులక్షణాలకు దూరమైవుంటే శ్రీనాథుడు, పింగళిసూరన, వేమన, వీరివల్ల ఇంకా యంతప్రత్యష్టమైన కృతులు తెలుగుదేశానికి లభించివుండేవో నని ఉల్లేఖిస్తుంటాను.

పక్ష్యమాణవిధాన నన్నయాదుల వాటివలె అమార్గగాములైన అనువాదాలనే కావించినా ఉదాత్తభావోన్మీలనాదులు లేకున్నా వున్నంతవరకు బాల్లిమాటల పెంట కుప్పలకింద ఆణిగేట్లు చేయక వివక్షితార్థం ప్రసాదగుణంతో స్ఫుటంగా రుజువుగా తెలపడం శ్రీనాథుడి రచనల యందలి విశేషం. ఒకరిద్దరిలో తప్ప తక్కిన తెలుగు కృతికర్తల్లో యీ లక్షణం మిక్కిలి అరుదు.

వీరచరిత్ర విశేషం

కాళిదాసీయాదుల్లోపరి ఉత్తమకవితాస్వరూపం వీరచరిత్రలా లేకున్నప్పటికీ అది శ్రీనాథుడి కృతుల్లోనే కాక తెలుగువాఙ్మయమంతటిలో విశిష్టమైనదిగా కనబడుతున్నది.

దింట్లో ద్వితీయాక్షరపు ఆటలేకపోవడం సగం తుక్కువడలడం మొదటివిశేషం. ఇది తెలుగు సంప్రదాయానికి సరిపడని సంస్కృత వృత్తాలైన శార్దూల మత్తేభాదుల్లోకాక దేశ్యవ్యంధంలో బసవపురాణాదులవలె వుండడం చెడవ విశేషం. అనువాదం కాక మూలగ్రంథంగా వుండడం మూడవ విశేషం. మనకు సన్నిహితమైన స్థలాలు మహాకూరనిలయాలై నిద్రించే ఆంధ్రుల్లో వీరత్వాదులను ప్రబోధిస్తూ ఇందు కార్య రంగాలుగా వుండడం నాల్గవ విశేషం. వీరగీతాలనే వాక్త్రయాశాఖయందిది ప్రథమ గణ్యమై వుండడం ఐదవవిశేషం.

హ్నాటివీరచరిత్ర—వీరగీతాలు

కాటయవేమారెడ్డి కోమటివేమారెడ్డివంటి విజ్ఞులు ప్రభువులుగావున్న రోజుల్లో మాడా తెలుగులో శ్రీనాథుడివంటి విద్యావంతులు న్యాయాది శాస్త్రగ్రంథాలను సాహిత్యనిచారణగ్రంథాలను వ్యక్తిప్రధానమైన స్వతంత్రకావ్యాలను తలపెట్టక సాధారణపు తుక్కుఅనువాదాలు చేయడం, ఆకాలాన విద్వాంసులుగాని వండితులైన ప్రభువులుగాని ఉదాత్తగ్రంథరచన తెలుగులో ప్రాత్యాహవరచివుండలేదని విదితం చెప్పవచ్చునది తెలిసి యింకో అంశానికి వస్తాను. హ్నాటివీరచరిత్ర వీరగీతాల్లో ముఖ్యమైనదిగా కనబడుతున్నది. వెన్నెలరాత్రిలో జనసమూహాలకు వీటిని కథలు వినిపిస్తుంటారు. సాధారణంగా విచ్చికుంటబాతివారు ఈ వీరకథలను కీర్తిస్తుంటారు. వంబోడూ, లిత్తి సహాయపడుతుండగా కత్తివట్టుకొని భావానుగుణంగా అడుతూ ఈ వీరవృత్తాలను కథలు చెప్పుతుంటాడు. భారతీయరాజకానికి బీజాలనదగి భరతుడిచేత ప్రస్తావింపబడిన వృత్తులను ఈకథకప్రవృత్తి పోలివుంటుంది.

సాధారణజనుల్లో ఉజ్జేకం కలిగించి వారికి ఆనందమిచ్చే సవ్యకప్రేరేకమైన భక్తివిశేషాన్ని అవిర్యనించజేయడం కొంతపరిణతిగలవారికి వీరత్వాదులందు తత్పరత్వం కలిగించడం వీటి ముఖ్యలక్షణం.

ఇట్లాటి శాఖ అరవం మొదలైన దక్షిణభారత భాషల్లోగాని బంగాళీవంటి ఉత్తరభాషల్లోగాని వున్నదేమో నేను చెప్పజాలను. వీటికథనం ద్రవిడదేశంలో వర్ధితమైన హరికథారూపానికిసమీపంగా వుంటుందని యొచవచ్చును. దేశ్యమైన యక్షగానాలను కొంత అనుకరించి నారాయణతీర్థులు కృష్ణలీలాతరంగిణి నిర్మించినట్లు వీరగీతాలను కొంతవరకై నా అనుసరించి సంస్కృతంలో యెవరు రచించినట్లు కనబడదు.

ఋక్షాదుల వీరగీతవిశాఖలు కనుగొనవచ్చును. సుచ్చుకం వ్యవహారభాషగా వ్రాసిన కాలంలో వీరగీతాలనుండి యేదైనా యేర్పడివుండవచ్చును.

ఉదయన విక్రమార్కాదుల ఇతిహాసాలు సంస్కృతభాషలో ఉద్వీగకంగా క్షీరితమయినా అవి ప్రస్తుతవీరగీతమార్గాన లేవు. అయితే సాహిత్యవిషయాల కనీసగీతవాద్యం ఉత్తమకవితాశాఖగా పరిగణించ వీలులేదు. కాళిదాసాదుల కావ్యాల్లో వ్యక్తమయ్యే ప్రకృతికోదలు, ఉదాత్తభావవ్యక్తి, పరిణతచిత్త వృత్తుస్థలనం మొదలైనవి దీనిలో కనుగొనలేము. కనుకనే కవితావిషయాల ఉత్తమశాఖకు చెందవని చెప్పినాను. అయితే యిది దేశీయచ్ఛందస్సులో ద్వితీయాక్షరక్రీడకున్న సంపత్తి రచితంకావడంవల్లను అక్కడక్కడ వ్యక్తమయ్యే కవితాచ్ఛాయలవల్లను ఇది మనసుచరిత్రాదులకంటే మేలైనదేనని చెప్పవచ్చును. ఇదివరకు తెలిసినట్లు అనువాదపుకోటిలో యిది చేరని మూలగ్రంథమని, చాలమట్టుకు వ్యంగ్యవినాశమే కాక క్షుద్రశృంగారాదులతో నిండిన హంసవిశత్యాదుల సాధారణ మార్గంనుండి వీలి మహాభారతంవలె శాంతప్రధానమై వీరాదులను అంగంగా కలిగినదని, బొమ్మిలికళ మొదలైనవాటివలె సజ్జనోరణిలోకాక కావ్యమార్గంలో వుండడానికి యత్నిస్తున్నదని, తెలుగుకు మతభాషాగౌరవ మేర్పడదీ ఈ వీరచరిత్రయందేనని, ఇప్పటికీ ఔర్ధ్వచైహిక క్రియల్లో బ్రాహ్మణేశ్వరు లనేకులు వైష్ణవులు నాలాయిరాన్నీ వలె పితృప్రీతి కడగించి వీరచరిత్రగానం చేయిస్తారనీ చెప్పి యీ విచారణ యింతటితో ముగిస్తున్నాను.

హైహయలైన అనుగురాజాదులు ఆంధ్రులు కాకపోయినప్పటికీ వీరచరిత్ర ఆంధ్రులకు కొంతవరకు గర్వహేతువేను.

పూర్వపక్షం

అనుగురాజాదులు హైహయలయినప్పటికీ ఆంధ్రులుగానే నునము భావించవలెను. ఈతీరుగా ఒక్కొక్కరిని ఆంధ్రులు కారంటెయిన మనకు మిగిలే ఆంధ్రులేవర? మనము ఆంధ్రులని చెప్పేవారు కూడా వితరేయ బ్రాహ్మణకళ ననుసరించి వుత్తరభారతం నుండి యీ దేశానికి వచ్చినవారే. కనుక వారినికూడా అన్యదేశీయులనే అనవలసి వుంటుంది. కనుక యిట్లా ఒక్కొక్కరిని వైదేశీకులని తోసివేస్తే దేశంలో భూమిదప్ప మరేమీ మిగలదు. అనుగురాజాదులు ఆంధ్రదేశానికి వచ్చి అక్కడవుండినారు గనుక వారిని ఆంధ్రులుగానే భావించవచ్చును.

తటస్థాక్షేపం

అట్లా అనాంధ్రులను ఆంధ్రులుగా భావించడం మిక్కిలి అనర్థ హేతువు. ఇది ఆంధ్రులదాస్య బుద్ధిని ప్రకటిస్తున్నది. దేశం ఆంధ్రదేశమని దేశస్థులు ఆంధ్రులని చెప్పుడం ఒకవ్యవస్థ వారుమాత్రం కొత్తవారు కారా అంటే అసలు మనిషే భూమికి కొత్త అని అనవలసివస్తుంది. అదంతా తత్వజిజ్ఞాస. లోకధర్మ నిర్వహణార్థం వ్యవహారంలో అప్రత్యక్షమైన హేతువులవల్ల యిది ఆంధ్రదేశం యిది అరవదేశం యిది పంగదేశం అని యిట్లా వ్యవస్థిత మవుతున్నది. ఆవ్యవస్థ ఆధారంగా యిది మన దేశం యిది కాదు అని దృష్టిచేర్చుడి దాని రక్షణ యందు తత్పరత దృఢపడుతున్నది. ఈతీరుగా ఒక్కొక్కదేశం తద్దేశస్థులచే రక్షితమయి విశిష్టవిజ్ఞాన సంప్రదాయాలను కలిగివుండడం లోక శ్రేయో హేతువే గమక యీ వ్యవస్థ ఉపాదేయమని అంటున్నాను. ఒక దేశస్థులు మరియొక దేశస్థులచేత పరాజితులయి ఉదాత్తగుణ విశేషాదులను కొల్పోవడం లోకానికి అనర్థమేను. ఆరామద్రావిడులు మొదలైనవారు శత్రువర్గస్థులు కారు గమక తద్విచారణ ఇక్కడ అప్రసక్తం.

ఆంధ్రులు స్త్రైలికందరాని సుదిగ్ధేతిహాసపు చారాణికకాతవాహుల పిచ్చట పరదేశస్థుల అధీనమయి దీనదశ పాలైనారు.

ఆంధ్రదేశస్థులు కొంతకాలం పల్లవులచేలికింద వుండినారు. వారి తరువాత చాళుక్యులవశమయినారు. అప్పటికే ఆంధ్రులకు దాస్యబుద్ధి స్థిరపడినట్లు కనబడుతున్నది. ఒక ఆంధ్రగ్రంథకర్త

“ఆంధ్రదేశదానవోపేంద్రుడగు నుపేంద్ర [ఆంధ్రదేశం నేననే రాక్షసులకు విష్ణువు వంటివాడైన ఉపేంద్రుడు] (విన్నకోటపెద్దన. కా. చూ.)

అని అన్నాడు. తమకు తాము రాక్షసులుగాను, తమ శత్రువు విష్ణువుగాను కనబడి నప్పుడు ఆంధ్రులెంత దీనదశకువచ్చినదీ స్పష్టంకాగలదు. చాళుక్యులమని, చోళులమని, వారు గౌరవం ప్రకటించు కొంటూవుంటే బ్రాహ్మణశ్రమణకన్యాయంగాని మరి యేన్యాయంగాని వర్తించని స్థితిలో ఆంధ్రచాళుక్యులని ఆంధ్రచోళులని, చేతులు నలుపుకొనడం మన దైన్యాన్ని తెలుపుతునే వున్నది.

ఆంధ్రుల శోచనీయదాస్యాన్ని తొలిగించడానికి ఓరుగంటి ఆంధ్రరాజులు కాకతీయులు యత్నించారు. చాళుక్యులను వెలనాటి చోడులను అణచి ఆంధ్ర సామ్రాజ్యాన్ని తిరిగీ ప్రతిష్ఠించారు. విజ్ఞానాన్ని దేశంలో ప్రసరింపజేశారు.

వీరకాలంలోనే ఆంధ్రుల ఉత్కర్షణ వ్యక్తమైన విజ్ఞాన విద్యాసాధనము, సర్వార్థసేకప్రదగల మొదటి మల్లినాథుడు, ఆంధ్రదేశంలో వెలయు గలిగినారు.

మొదట మ్రానుభక్త అయి దక్షిణగౌరవానికి వచ్చిన కాలాముఖుల తోడ్పాటుతో వెలగపూడి మరాఘ్ణు విద్యాకాలము సాగించి ఆంధ్రదేశంలో విజ్ఞానాన్ని వ్యాపింపజేసిన విశ్వేశ్వర శైవాచార్యులవంటి విద్యాసూపములు ఈకాలతీరుల కాలంలోనే వర్ధిల్ల గలిగినారు.

కాకతీయగణపతిదేవుడు గణపేశ్వరదేవాలయం కట్టించి అక్కడ అనేకులను విద్వాంసులను స్థాపించాడని పుమానస్వామి తెలుపుతున్నాడు. వీరినే

“ రాజన్నేతే గాగపేశ్వరమూయః ”

[ప్ర. య.]

అనేచోట గణపేశ్వరసూరులని విద్యాసాధుడు పేర్కొన్నాడు.

అకాలపు ఆంధ్రుల బొన్నత్యం అప్పటి ప్రకాశమద్రీయపు పుటలయందు విదితమవుతున్నది.

“ ఖేలన్త్యన్త్రచమూటాః సవపుటో రౌద్రప్రకారా ఇవ ”

(శరీరంధరించిన రాద్రభేదాలవలె వున్న ఆంధ్రులైన నృభటులు క్రీడిస్తున్నారు)

“ జహో తురగ్గతరగ్జాఖిలిగ్జాధిపతేః ”

(అహో త్రిలింగాధిపతియొక్క గుర్రాలనే అలలు)

“ శృగ్వన్తో ముహురన్త్రసేన్యపతయః ప్రాతా దిశం దక్షిణామ్ ”

(మాటికి వింటూ ఆంధ్రసేనాపతులు దక్షిణదిక్కు చేరినారు.)

రేరే సేవణ కస్తవామనిదంపూర్వోఽచ గర్వో మహా

నుత్తీర్ణా కిల యేన గౌతమనదీ ప్రాతొఽఽసి మృత్యోమృతమ్ ।

एषा काकतिवीररुद्र इति कि नाश्रावि सप्ताक्षरी

प्रक्षुभ्यत्प्रतिपक्षपार्थिवमहामृतप्रहोचाटनी ? ॥

[ఓరీ ఓరీ సేవణుడా ఇదివరకులేని నీయీ మహాగర్వం యేమిటి? దానితో (అగర్వంతో) గౌతమనది దాటినావన్న మాటేగాని మృత్యుముఖం చేరినావు. కలత పొందుతున్న శత్రురాజులనే మహాభూతగ్రహలకు ఉచ్చాటని అయిన “కాకతివీర రుద్ర” అనే ఈ సప్తాక్షరీమంత్రం వినలేదా యేమి?]

पादच्छायान्ध्रनाथस्य विन्ध्याद्रेर्वा निषेव्यताम्

[ఓరాజులారా! ఆంధ్ర)నాథుడి పాదచ్ఛాయమైన నా వింధ్యాద్రిపాదచ్ఛాయమైన నా సేవింపండి. (ప్రతాపరుద్రుణ్ణి ఆశ్రయించండి లేదా వింధ్యాద్రిసమీపమందలి గుట్టలనీడల్లా దాక్కొనండి.)]

रेरे वूर्जर ! जर्जरोऽसि समरे ! लम्पाक ! किं कम्पसे ?

वङ्ग ! त्वङ्गसि किं मुधा ! वलरजः काणोऽसि किं कोङ्कण ? ।

हूण ! प्राणपरायणो भव महाराष्ट्रापराष्ट्रोऽस्यमी

योद्धारो वयमित्यरीनभिभवन्त्यन्ध्रक्षమాभृ-द्धदाः ॥

[ఓరి ఓరి గుజరాతిరాజా! యుద్ధంలో శిథిలగా తుడ వైనావు, ఓ లంపాకుడా వణకుతున్నా వేమి? ఓ బంగాళీ యెందుకు వ్యర్థంగా యెగురుతున్నావు? ఓ కొంకణుడా నైస్యపుదుష్టుచేత గుడ్డివాడనైనావా? హూణుడా ప్రాణాలు కాపాడుకో. ఓ మహారాష్ట్రుడా అపరాష్ట్రుడ వయినావు. (నీరాష్ట్రం పోయింది.) ఈమేము యోధులము అని ఆంధ్ర)రాజభటులు శత్రువులను పరాభవిస్తున్నారు.]

“ नीराजचन्त्यन्ध्रपुरीरमण्यः प्रदीपजालैर्वीरवीररुद्रम् ”

ఆంధ్ర)పురీరమణులు వీరరుద్రభూపతికి నీరాజన మిస్తున్నారు.)

“ स्वामिस्त्रिलिङ्गदेशपरमेश्वर ! ”

[ప్ర. య.]

(స్వామి! త్రిలింగదేశపరమేశ్వరుడా)

అని యిట్లా ఆగ్రంధంలోని పజ్జులు ఆంధ్ర)లమైన మనకు ఉచితగర్వహేతువుగా వుంటున్నవి. కాని మహమ్మదీయకరణహస్తాలు ఓరుగంటి కోటపై బడినవి. ఆంధ్ర)సామ్రాజ్యమంతరించింది. కాకతీయుల అనుచరుడైన రెడ్డి వీరులు తిరిగి చినచిన్న రాజ్యాలను ఆక్రమణకుడా స్థాపించి మహమ్మదీయసంతోభాన్ని నివారించడానికి ఆంధ్ర)సామ్రాజ్యాన్ని పుద్ధరించడానికి యత్నించారు.

“ उद्धृत्य भूमिं यवनाधिपमग्राम् ”

అని ఒక రెడ్డిరాజు తీర్చితు డయినాడు. ప్రఖ్యాతమైన 'కాటయపేమ' మాళవికాగ్ని మిత్రవ్యాఖ్యానులు యీకాలంలోనే ఆంధ్ర)దేశం లోకానికి సమర్పించింది. రెడ్డిరాజులతో సంబంధం ఉన్న లేకున్న వారికాలంలోనే రఘుమంజూదికావ్యాలకు, విద్యాధరుడి యే కావళికి, కుమారిలతంత్రవార్తకం ప్రశస్తపాదభాష్యం మొదలైన శాస్త్రపల్నాటివీర—3

గ్రంథాలను, వ్యాఖ్యాత అయి విశ్వరాధ్యమైన ఖ్యాతిగల మల్లినాథుడు, పితృసదృశుడైన కుమారస్వామి ఆంధ్రదేశంలో ఉద్భవించినారు. కాని చిరకాలం ఆంధ్రులకు యాదవ వృండలేదు. తిరిగి దాస్యంపాలయినారు. దేశం చివరకు విజయనగర కర్ణాట రాజుల ఆధీనమయింది. విజయనగరపు రాజులు ఆంధ్రులు కారా ఆంటే కారని సమాధానం. ఆకాలపు ప్రమాణాలు వారు కర్ణాటులనే విదితం చేస్తున్నవి.

కర్ణాటకీతినాథమాక్షికసభాగారాంతరాకల్పిత. (కా. ఖ.)

అని విజయనగరరాజైన ప్రాధదేవరాయల విషయమై శ్రీనాథుడు.

శ్రీమతు కర్ణాటసింహాసనాధ్యక్షుడగు కృష్ణరాయ ధరాధినాథుడు.

(కృ. వి.)

అని కుమార ధూర్జటి.

సకలకర్ణాట రక్షా విచక్షణుండు. (రా. శే. చ.)

అని కృష్ణరాయమంత్రి తిమ్మరుసును గురించి మాదయ్యగారిమల్లన.

జీర్ణకర్ణాట పునఃసృష్టి నెవ్వని. (వ. చ.)

అని విజయనగరరాజైన తిరుమలదేవరాయల నుద్దేశించి భట్టుమూర్తి. ఆంధ్ర, కర్ణాట, అనేవి యేకార్థ వాచకాలు కావని, అవియెందు వేరువేరని ప్రధమభూమికలో నిరూపితం. విజయనగరరాజులు కర్ణాటులు గనుకనే వారివద్దచేరిన తిమ్మమంత్రి తిమ్మరుసు అయినాడు. అరుసు ఆంటే కన్నడభాషలో రాజు అని అర్థం. కర్ణాటులైన మైసూరు మహారాజ వంశస్థుల్లో ఇప్పటికీ అరుసుశబ్దం వ్యవహారంలో వున్నది. ఈ చామరాజ అరున్. ఆంధ్ర) ఊమావల్లభ అనే యిట్లాటి వాక్యాలు అతడి ఆంధ్రదేశకాంతినే తెలుపుతున్నవి.

కొన్నిగ్రంథాలను ఆదరించిన మాలైనగాని కొన్ని ఆంధ్రగ్రంథాలు రచించిన మాలైనగాని ఆంధ్రులు కాజాలరు. మల్లిభరణం, చితాపుఖాసుడు ఆంధ్రగ్రంథాలను ఆదరించారు. బ్రాహ్మచరీతమైన నిఘంటువు కలదు. వీరాంధ్రులని గంతులు వేయడం అవివేకం గదా.

“ स केरलप्राणमरुद्धजङ्गाम्.....

आन्ध्रान्धकारक्षयतिमभासः ”

[म. वि.]

[శేరళ ప్రాణమర్యువులకు పాములు ... ..]

ఆంధ్రాంధకారవినాశానికి సూర్యులు (అయిన బాణాలను యవనుడిమీద వేశాడు)]

అనేచోట గంగాదేవి విజయనగరరాజు, తనభర్తా అయిన కంపరాయల ఆంధ్రదేశ విజయాన్ని ప్రకటించింది. విజయనగరకర్ణాటుల కాలంలో ఆంధ్రులపైన దాస్యతమస్సు

పూర్తిగా ఆవరించింది. ఆంధ్రరాజ్యసవిష్టపని ఒక ఆంధ్రుడు తమశత్రువును గొప్పగా పొగడిన దశవంటి సీచదశ తిరిగి ఆంధ్రులకు సంప్రాప్తమయింది. తిమ్మన్నవంటి మహా సచివుడిగాని లోకవిదితప్రబోధచంద్రోదయవ్యాఖ్యకు కర్త కాగలిగిన నాచెండ్ల గోప మంత్రివంటి విద్వాంసుడికిగాని ఆంధ్రదేశంలో ఉచితస్థానం లేక కర్ణాటానికి పోవలసి వుండడం ఆంధ్రదేశపు దుర్గతిగాక మరేమిటి? ఇట్లానే జగన్నాథమండితరాయలు వల్లభా చార్యులు మొదలైనవారి ప్రతిభ ఆంధ్రేశ్వరదేశాల్లానే వికసించవలసి వచ్చింది.

ఆవునుగాని నిర్ణయసాగర ముద్రాలయంలో ప్రకటితమైన ప్రబోధచంద్రో దయంలో, నాండిల్ల గోపమంత్రి అని వున్నది. ఆత డాంధ్రుడని వ్యాఖ్యలోగాని, పీఠికాకర్తృవాక్యాల్లాగాని, కానరాదు. కనుక ఆత డాంధ్రుడంటే మే మొప్పుబోము అని అంటారా చెప్పవలెను.

నిర్ణయసాగరముద్రాలయపు ప్రబోధచంద్రోదయంలో నాండిల్ల అని వున్నమాట సత్యం.

దీన్ని చూసే కాటోలుకు తక్కిన భారతీయులు నాండిల్ల అనే వాడుతున్నారు. లాహూరు మొదలైనచోట్ల సంస్కృత పుస్తకవిక్రేతలు నాండిల్ల అని వ్రాస్తున్నారు. పాశ్చాత్యులకూడా నాండిల్ల అనే వ్యవహరిస్తున్నారు.

"Only Nandillagopa actually quotes one rule for Paisāci, but implies clearly that in his opinion this one rule was the only one which differentiated Paisāci from Māgadhī."

(J. A. O. S. Vol. 44. Page 118)

(నాండిల్లగోపుడు ఒక్కసూత్రాన్నిమాత్రమే వైకాచికి ఉదాహరిస్తూ వైకాచిని మాగధియండి చేరువరచేసే తన ఆభిప్రాయప్రకారం ఆ ఒక్కసూత్రమే నని విశదంగా వ్యక్తపరుస్తున్నాడు.

అనేచోట Walter Eugene Clark ఆమెరికా ఓరియంటల్ సొసైటీ పత్రికలో నాండిల్ల అని వ్రాశాడు. అయితే నిర్ణయసాగర పుస్తకంలోని నాండిల్ల అనేపాతం తప్పు.

ఇతడు నాండిల్ల గోపమంత్రి కాదు. నాచెండ్ల గోపమంత్రి. ఇత డాంధ్రుడు. ప్రబోధచంద్రోదయ వ్యాఖ్యానపీఠికలో తెలిపిన గోపమంత్రివంశవర్ణనం, మాదయ్య గారి మల్లన రాజశేఖరచరిత్రలో తెలిపిన గోపమంత్రి వంశవర్ణనం ఒక్కటిగా వున్నవి. ఈ గోపమంత్రి రాజశేఖర చరిత్రయందలి ఆపుదండనాథుడి సోదరుడు. వీరు ఆరువేల నియోగి బ్రాహ్మణులు. కృష్ణరామలనద్ద మంత్రిగా వుండిన తిమ్మనకు గోపమంత్రి

మేనల్లుడు. ఈనగతి ప్రబోధచంద్రయవ్యాఖ్యా పీఠికవల్లను రాజశేఖరచరిత్రవల్లను కూడా విశదమవుతున్నది.

“तस्य श्रीकृष्णरायस्य प्राज्यराज्यवुरन्धरः ।

कुलक्रमागतो मन्त्री सालवतिम्मचमूपतिः ॥”

(శ్రీకృష్ణరాయడికి ప్రాజ్యసామ్రాజ్య ధరంధరుడైన, కులక్రమాగత మంత్రి సాలవతిమ్మ సేనాని.)

“तद्भागिनेयौ तरणिप्रतापौ नाण्डिहयप्यप्रभुगोपवयौ ।”

(అతడి మేనల్లుండు సూర్యప్రతాపుడైన నాండిల్ల యవ్యప్రభువు గోపవర్యుడు.)

[ప్ర. భో. చ.]

అని గోపమంత్రి.

సాళువతిమ్మ ప్రధానజామాతకు.

(రా. శే. చ.)

అఱువేలవంశవార్ధి పూర్ణచంద్రమా.

(రా. శే. చ.)

అని వన్యంతాల్లఁను అశ్వాసాంతంలాను నాచెండ్ల అప్పదండనాథుణ్ణిగురించి మల్లన్న. వైపక్కుల్లా అప్పయ్య యవ్య అయి నాదిండ్ల నాండిల్ల అయినట్లు విశదం. గోపమంత్రి అంధుగిడని స్పష్టం. నాచెండ్లయల్లమంత్రి అనే యుద్ధపీఠుడు ఈ నాచెండ్ల వంశస్థుడొకరు వుండినట్లు ముప్పైయిద్దరు మంత్రుల పద్యంవల్ల విదితం. నిర్ణయసాగర పుస్తకంలా వైవిధంగానే వినుకొండ, కొండవీడు అనేపేర్లుకూడా వికృతమై వున్నవి.

“यः कोण्डवीडनगरीं विनिकोण्डमुख्यै-

दुर्गैः समं समधिगम्य महामहिम्ना ॥”

“प्रादान्मुदा निखिलभूसुरपुङ्गवैभ्यः

श्रीरामचन्द्रपुरमुख्यमहाग्रहारान् ॥”

[ప్ర. భో. చ. వ్యా.]

(మహామహిమతో యెవ్వరు విని కొండు మొదలైన దుర్గాలతోపాటు కొండు వీడు నగరం పొంది సంతోషంతో బ్రహ్మశ్రేష్ఠులకు రామచంద్రపురం మొదలైన మహా గ్రహారా లిచ్చాడో)

ఈ తీరుగా ప్రసిద్ధాంధ్రపురుషుల, పట్టణాల, పేర్లు యెవరయినదీ యేమైనదీ తెలియకుండా అంధ్రీకరులు తారుమారుచేయడం అంధ్రులకు చింతాకరం కాకమానదు. దీన్ని శుద్ధపాఠాలతో ప్రకటించవలసిన భారం మనదై ఉన్నది. రాజశేఖరచరిత్రలా

వున్న నాడిండ్ల అనే పాతం లేఖకదోషంవల్ల యేర్పడివుండవచ్చును. లేదా ఆకాలాన నాడిండ్ల అని వ్యవహారం వుండివుండవచ్చును. నాండిల్ల అనేపేరుమాత్రం అపభ్రంశం. ఇప్పటికి నాడెండ్ల అని వ్యవహారం వుంటూవుంటే సమకాలపువాడైన మల్లన్న నాడెండ్లఅని చెప్పుతూవుంటే నాండిల్ల అని వ్యవహారం వుండిన దనుకొనడం అసంభావ్యం గదా. కొండనీటికి సమీపాన గుంటూరులో ఒకపేటగావున్న రామచంద్రపురా గ్రహారం గోపమంత్రిదత్తమే నని అనుకొనవచ్చును. గోపమంత్రి గృహనామానికి కారణమైన నాడెండ్ల కూడా కొండనీటిప్రాంతంలో చిలకలూరిపేటకు దగ్గరగా వున్నది.

ఇప్పటి యూరోపులో ప్రసిద్ధప్రభువులు, నైజాంలా మహారాజా సర్ కిషన్ ప్రసాద్ బహద్దరు, మొదలైనవారి కుటుంబాలవలె దండనాయకులు మంత్రులు మహా విద్వాంసులు వెలసిన ఈగోపమంత్రివంశం ఆకాలంలో అత్యంతం ప్రఖ్యాతం అయి వుంటుంది. నాడెండ్లలో ఇప్పటి మిరాశిదారులు అన్నప్రగడవారు. కాని కాశిక గోత్రులైన నాడెండ్లవంశస్థులు లేరు. బహుశః ఆవంశం నశించి వుండవచ్చును.

మంత్రి అనేమాట ఆరువేల నియోగి బ్రాహ్మణులకు ప్రాచీనకాలంనుండి బహుళంగా నామాంశమైనట్లు కనబడుతున్నది. వారు రాజకార్యధరంధరులై వుండడంవల్ల ఇది యేర్పడి వుండవచ్చును. లేదా మంత్రవిద్యానిష్ఠత్వంవల్ల యేర్పడి ఉండవచ్చును. మంత్రదీక్షనుపొందినవారికి మంత్రి అనికూడా వ్యవహారం దృష్టం

प्राणायामैः पवित्रीकृततनुरथ मन्त्री ।

[ప్ర. సా. ౯.]

मेधावी भवति च वत्सरेण मन्त्री ।

[ప్ర. సా. ౧౨.]

त्रिलक्षमेनं प्रजपेच्च मन्त्री ।

[ప్ర. సా. ౧౨.]

(ప్రాణాయామాలచేత శరీరాన్ని పవిత్రపరచి పిమ్మట మంత్రి.)

(సంవత్సరంలో మంత్రి మేధావి కాగలడు.)

(మూడులక్షలు దీనిని మంత్రి జపించవలెను.)

అని శ్రీశంకరాచార్యులు. ఇట్లా అనేకస్థలాల్లో దృష్టం. ఉపనిషత్తుల్లో పర్యంకవిద్య, పంచాగ్నివిద్య, అని ఈతీరున ఉపాసనావిధానానికి విద్య అని ప్రతీతిగలదు. మంత్ర కాస్త్రంలో శ్రీచక్రోపాసనాత్మకమైన దానికి శ్రీవిద్య అని వ్యవహారం ప్రఖ్యాతం. కాదివిద్య, హాదివిద్య అగస్త్యవిద్య, లోపాముద్రావిద్య, కామకళావిద్య అని ఇట్లా ఉపాసనాక్రమం వ్యవహృతమవుతున్నది. నిరుపాధికంగా ఇది విద్య అని కూడా ఉక్తం.

“षट्त्रिंशत्तत्त्वात्मा तत्त्वातीता च केवला विद्या ॥”

“आसीनः श्रीपीठे कृतयुगकाले गुरुः शिषो विद्याम् ॥” [का. वि.]

[విద్య (పశ్చాదకాక్షరి) వట్రింశ తత్త్వాత్మా (శివాదిషీత్యస్త విగ్రహ) తత్త్వోస్త్రితా యోగానీ ఆయిపున్నది.]

[కృతయుగకాలంలో గురువు శిష్యుడు శ్రీపీఠముడు అసీనుడై విద్యను (స్వతంత్ర విమర్శరూపిణి ఆయన అకామేశ్వరికి పువడేశించాడు).]

అని పుణ్యానందులు. కాకతీయులకాలంలో ఈవిద్య అంధ్రదేశంలో యెక్కువగా విద్దిల్లినట్లు కనబడుతున్నది. కాకతీయులకాలం లోనివాడైన మొదటి మల్లినాథుడి పుత్రుడు కవర్ది విషయమై.

“मल्लिनाथात्मजः श्रीमान् कपर्दी मन्त्रकोविदः ॥”

[చ. వ్యా. ప్రతాపరుద్రీయపీఠలో త్రివేదిచే ఉదాహృతం]

అని పున్నచోట మంత్రశబ్దం మంత్రవిద్యాపరమని చెప్పవచ్చును. ప్రతాప రుద్రీయకర్త విద్యానాథుడు, వేదభాష్యప్రణేతా మహావిజ్ఞాన సంపన్నులూ ఆయన విద్యారణ్యులు, వీరి యీ నామాల్లోపున్న విద్యాశబ్దానికి మంత్రవిద్యా పరత్వంకూడా వాచ్యమని విదితం. విద్యానాథుడు మంత్రవిద్యాబలంతో ప్రతాప రుద్రుడికి శ్రేయశ్చింతకుడుగా, విద్యారణ్యులు మంత్రవిద్యాపటువులై విజయనగరపు రాజులకు మంత్రిగా రత్నావరాయణుడుగా వుండినట్లు విశ్రుతమవుతున్నది. నాచెండ్ల గోపమంత్రి సయితం తంత్రగ్రంథాలనుండి ఉదాహరించకపోయినా ఇడ, పింగళ, సుషుమ్న, మూలాధారం, సహస్రారం మొదలైన ముఖ్యవిషయాలను ద్వితీయనాందీ పద్యవ్యాఖ్యలో ప్రస్తావించాడు. వ్యాఖ్యాంతంలోకూడా ఇతడి ఉపాసకత్వం వ్యక్తం.

అంధ్రదేశంలో మంత్రిశబ్దపరిణే కాశ్చీరదేశంలో “కాల” అనేది కొందరికి నామాంతరంగా వుంటున్నది. ఉదా—పండితమధుసూదన కాలకాస్త్రీ, తంత్రాలాక టిప్పణకర్త. వైలాసనాథకాల, ఆనందకాల అని. కాశ్చీపాసకుల్లో సమయిభిన్నులైన వారికి కాలులని ప్రతీతి కలదు.

“उत्पादयन्ति चानन्दं मप्रिये कौलिकाश्च ते ॥”

अप्रबुद्धा पशोः शक्तिः प्रबुद्धा कौलिकस्य च ॥ [कु. त.]

ఆనందాన్ని కలిగిస్తారు. ఓ నాస్తియురాలా, వారు కౌలికులు. పశువుశక్తి అప్రబుద్ధం, కౌలుడిశక్తి ప్రబుద్ధం.

అని కులార్జున శంభుకారుడు.

కాశ్మీరంలో కాళకబ్ధంవలెనే ఆంధ్రదేశంలో మంత్రి అనేది వాడబడి వుండవచ్చును. రూఢమైనపిమ్మట దానిపర్యాయపదాలైన అమాత్యాదికబ్బాలు వాడుక లోకి వచ్చివుండవచ్చును. లేదా మొదట చెప్పినట్లు రాజనీతిధరులధరులై మంత్రిలుగా వుండడంవల్లయేర్పడి వుండవచ్చును. ఆనుషంగికంగా వచ్చిన ఈవిచారణ ఇంతటితో ముగించి ప్రకృతానికి వస్తాను.

సాశ్వతివ్యమంత్రి, నాచెండ్ల గోపమంత్రివంటి విద్వాంసులకు ఆంధ్రదేశంలో ఉచితస్థానంలేక కర్ణాటానికి పాపలసివచ్చిన దుర్దశ యేర్పడినదన్నాను.

ఆంధ్రదేశపుదుర్గాలను యీ కర్ణాటలుజయిస్తే,

(1) “కొండపీడగలిచె”

(2) వియకొండ మాటమాత్రమే హరించె”

(4) “బెల్లమకొండ అచ్చెల్లం జెరిచె.”

(ముక్కులివ్వన. పా. జా.)

అని ఒక ఆంధ్రగ్రంథకర్త ఆనంగతి సంతోషిస్తూ స్తుతించాడు. కర్ణాట రాజు తెలుగు దేశపు గ్రామాలను ఆల్లకల్లోలం చేస్తే

“వద్దాదిమసి యొనచ్చె” “కనకగిరి స్ఫూర్తిగరంచె” “గౌతమి గ్రాచె, ఔరా తోక చిచ్చన.” [పెద్దన. మను.]

అని మరియొక ఆంధ్రుడు ఆపనిని కీర్తించాడు. ఇంతకంటే ఆంధ్రులకు నికృష్టనీతి మరి యేమి సంభవించగలదు?

ఇప్పటికీ యీ నికృష్టదాస్యందశలోనే వున్నాము. అంతటా ఉద్యోగంలో ఆంధ్రుల ఉత్కృష్టతను ప్రకటించే ప్రతాపరుద్రీయాన్ని విస్తరించాము. ప్రతాప రుద్రీయపు ప్రతిని కాశ్మీరంనుండి సయితం ప్రతిని తెప్పించి పాఠనిర్ణయంచేసి టీకచేర్చి బొంబాయి ప్రభుత్వంవారితో డ్వాటుతో ప్రకటించడానికి అనాంధ్రుడు త్రివేదివహించిన శ్రద్ధలో సూక్ష్మంశమైనా ఆగ్రంథంయొక్క అవగమనానికిగాని, ప్రచారానికిగాని ఆంధ్రులమైన మనము కనబరచడం లేదు.

ఆంధ్రుల వీరత్వాలను ప్రకటించి ఆంధ్రీసామ్రాజ్యాన్ని ప్రతిష్ఠితంజేసిన కాక తీయాంధ్రీరాజులను మరచినాము. విజ్ఞానోజ్జీవనం చేసి ఆంధ్రులకు ఆరాధ్యులై యశో భృదయాలు సమకూర్చిన గణపతిదేవుణ్ణిగాని రుద్రదేవినిగాని ప్రతాపరుద్రుణ్ణిగాని మనవారిని విశేషముదితో జ్ఞాపితి తెచ్చుకొనము. వైగా ఆంధ్రుల అపజయాన్ని ప్రకటించే కథను వ్రాసుకొని దానికి ప్రతాపరుద్రీయమని పేరుపెట్టి దాన్ని అడుతుంటే

చూసి మురుస్తూ చప్పట్లు కొట్టుకుంటున్నాము. చెడ్డైరాజులను వేమనకాటయవేమ మొదలైన విద్వాంసులను అస్తద్వియులని విలక్షణదృష్టితో తలంపునను తేము కాని ఆంధ్రులనురాక్షసులుగా హతంజేసిన చాళుక్యవంశ్యులలోని రాజులను పట్టాభిషేక సభలు చేస్తున్నాము. ఆయనపేర సుచికలు ప్రకటిస్తున్నాము, కాకతీయ సంచిక అని యేమో కొంత ఇతరులలో కలిపి ఆచరించినమాత్రాన వారీయందు స్వత్వబుద్ధి ప్రకటించి నట్లు కాదుగదా. చోళుడైన నల్లసిద్ధదేవుడికి ఆంధ్రుడైన కాటమరాజును కలహం సుభ విస్తే చోళుడివత్తైన ఆంధ్రుడు రణతిక్కనచేరి ఆంధ్రుడైన కాటమరాజుమీద పోట్లాడితే అదంతా ఒక విశేషమని మనము బుజాలు తట్టుకొంటున్నాము. ఆంధ్రుగ్రామాలను తగలబెట్టి ఆంధ్రుల దుర్గాలను పాడుబెట్టిన కర్ణాటరాజును సంవత్సరోత్సవాలు చేస్తున్నాము.

ఆంధ్రోత్కలాంశాలతో కళింగమనేది వేరుగా వ్యవహరించబడినా భాషాదుల చేత ఆంధ్రుల్లోనివాడనే అనదగి

“असौ महेन्द्राद्रिसमानसारः पतिर्महेन्द्रस्य महोदधेध्र ।

यस्य क्षरत्सैन्यगजच्छलेन यात्रासु यातीव पुरो महेन्द्रः ॥ ”

(ఇక్కడు మహేంద్రాద్రితో సమానమైన బలంగలవాడు. మహేంద్రానికి, మహోదధికి అధిపతి. మదధారలు కారే నై న్యగజాలనే వ్యాజుతో ఇతడియూత్రలయందు మహేంద్ర పర్వతం ముందు నడుస్తున్నట్లుంటుంది.)

అని గజసంపదకు కాళిదాసుచేత సముతం ప్రశంసితుడైన కళింగభూపతి పరంపరలో చేరిన గజపతిని అనాంధ్రురాజు అవమానపరచి అతడిపుత్రికను పెండ్లాడితే ఆ వృత్తాంతాన్ని సవలబుగా పద్యపుస్తకాలుగా వ్రాసుకొని మురుస్తున్నాము.

విజయనగరరాజుల పూర్వులు కాకతీయులవద్ద వుండినారు గనుక ఆంధ్రులు కావచ్చునేమో నంటారా? ఒకవేళ అయినాగూడా పేర్లు, బిరుదులు మొదలైన సంప్రదాయాల్లో కర్ణాటకీకుతులై ఆంధ్రీత్వం కోల్పోయి వాళ్లయంలో కర్ణాటులుగా విడిచులవుతున్నారు. గనుక ప్రకృతవిచారణలో కర్ణాటులనే గృహీతులు. అందువల్ల వైవాదం ఇక్కడ ప్రసక్తం కాదు.

ఆవునుగాని వైదికవాక్యయాన్ని అనేకవిధాల వర్ణిల్లేసి మహమ్మదీయులచైన ప్రతిక్రియనడపిన విజయనగరరాజులు మనవాండ్లు కారనుకొనడం ఆసంభావ్యం గదా అంటే చెప్పుతున్నాను.

“परैः परिभवे प्राप्ते वयं पञ्चोत्तरं शतम् ॥ [म. व. २९४]

(పరులపరిభవంప్రాప్తిస్తే మేము 105 మందిమి) అని ధర్మరాజున్నట్లు భారతీయతరుల సందర్భంలో కృష్ణరాయాదులు మనవార లనుకొనడం ఆత్యంతం వాంఛనీయమేను. కాని ఆంధ్రులు ఆంధ్రీతరులు అనే విచారణలోమాత్రం వారు అనాంధ్రులు ఆనక తప్పదంటున్నారు. ఇట్లా అనాంధ్రులైన జేతల శత్రువులపేర్లు దేశంలో కొన్నిభాగాలకు పెట్టి రాయలసీమ చాళుక్యసీమ అని బుజాలు కొట్టుకుంటున్నాము రాజరాజసేంద్ర గ్రంథాలయ మని కృష్ణదేవరాయాంధ్రగ్రంథనిలయమని కృష్ణరాయగ్రంథమాల అని యిట్లా వీరిపేర్లు గ్రంథాలయాలకు గ్రంథమాలలకు తగిలిస్తున్నాము.

ఇంతకంటే మనదాస్యవృత్తి హెచ్చజాలదు. హదాస్య చిత్తవృత్తితోనే బుగాళీ గాని, మరాఠీగాని, పంజాబీగాని, గుజరాతిగాని, లేదా ద్రావిడుగాని యేదైనా చెప్పితే దానికి తాళంవేయడమే గొప్పచని అని అనుకొనవలసిన దశలో వున్నాము.

అధికమైనవారు యేదైనా ఉపదేశిస్తే వినగూడదని కాదు గాని మనగుణదోషాలేవో మనము తెలుసుకొని వాటివర్ధనానికి హానినికీ యిన్నించడం లేకుండా అనాంధ్రులు చెప్పితేనేగాని అడుగు కదలించలేని స్థితిలో వుండడం ఆత్యంతం తుచ్చ లక్షణ మంటున్నాను. చివరకు అనాంధ్రులతో మాట్లాడడమే ఒక గొప్ప అని అనుకొంటున్నాము.

ఆంధ్రీదేశపు సరిహద్దులు దాటితే నోరు విప్పలేము. ఒకవేళ విప్పితే ఆక్రండి వారిని అనుసరించి వారికి అనుగుణంగా నాలుక ఆడించడంతప్ప ఆంధ్రీతరులకు ప్రసాదించే స్వీయమైన ఉత్తమవిజ్ఞాన సంప్రదాయాలబలం లేక అధోగతిలో వున్నాము. సర్ రాధాకృష్ణులవంటివారు యెవరైనా వున్నా ఆంధ్రుల ఈ దుర్దశాఫలంగా కాబోలు వారి ఆంధ్రీత్వాన్ని తెలియకుండాచేసేమార్గాలను సామాంతాలు మొదలైనవాటిలో అవలంబించవలసినవారవుతున్నారు. ఆంధ్రుల విశిష్టసంప్రదాయాలేవైనా వుత్తమమైనవి వుంటే వాటిని కనుగొనడం లోకానికి ప్రసాదించడం మృగ్యం. ఆంధ్రీతరుల ప్రసక్తి లేక మనలో మనమైతే అధికార్యసాధికారిభేదం లేకుండా నోటికి వచ్చినదంతా మాట్లాడి చేతికివచ్చినదంతా వ్రాసి పత్రికలు పుస్తకాలు నింపి ఆజ్ఞానివంచనచేస్తూ ఆత్మ వంచనపాలవుతున్నాము. చివరకు గుణదోషవివేకానికి కావలసిన విజ్ఞానంగాని యత్నంగాని స్వపరపరిమాణవిచారణగాని మాని నేనంటేనేనని బోలుగౌరవాలకు పరమానందాయ శిష్యులవలె కీమలాడుతున్నాము. ఇట్లాటిదాస్యచిత్తవృత్తిలో వున్నా ఆంధ్రులకు మనకు, అనాంధ్రులు ఆంధ్రులవై రాజ్యం చేసినవారు అయిన హైహయాల వృత్తం,

పల్నాటివీరచరిత్ర మన బానిసతనాన్నే గట్టిపరుస్తుంది కనుక ఇది అభిమానికంగా మనకు ప్రపాదేయం కాదు. లోకేతిహాసంలా ఒక భాగంగా గ్రహిస్తే గ్రహించ వచ్చునే గాని మనకు అభిమానిక విషయం కాజాలదు అంటే

సమాధానం

చెప్పుతున్నాను. తటస్థాక్షేపవాదాన్ని కాదనజాలను గాని ముద్రారాక్షసంలోని చంద్ర గుప్తాదేవతే హైహయరాజులు సచివాయత్త సిద్ధులై ప్రతిమాతుల్యులుగా వున్నారని గమకను బ్రహ్మనాయుడు, బాలచంద్రుడు, నాయకురాలు, కన్నమనీడు మొదలయిన ప్రధానకార్యపురుషులందరు అంధులే గమకను కొంతవరకైనా మనకు అభిమాన విషయంగా వుండగలదని మాత్రం చెప్పాను.

వీరచరిత్రయందలి కొన్ని అంశాల సంక్షిప్తవిచారణ

వి తాం బ

విత, బాలచంద్రుడి ప్రాణాలవిషయమై చూసిన ఆతురత భారతీయ ఊత్ర ధర్మానికి విరుద్ధంగావున్నది.

“यदर्थं क्षत्रिया सूते तस्य कालोऽयमागतः” [మ. ౩. ౧౦-౧౫]

“काले हि समनुप्राप्ते त्यक्तव्यमपि जीवनम्” [౧౬]

(దేనికొరకు ఊత్రయస్త్రీ సంతతిని కంటున్నదో దానికి సమయమిప్పుడు వచ్చింది.

సమయం సంప్రాప్త మయినప్పుడు దేవనంకూడా వదలవలసి వుంటుంది కదా)

అని శ్రీకృష్ణుడిద్వారా భీమార్జునులకు

“विक्रमेणार्जिताम्भोगान्धृणीतं जीवितावपि” [౧౮]

(జీవితం కంటే కూడా యెక్కువగా విక్రమాగ్నితాలైన భోగాలను వరించండి) అని నకులననాదేవులకు చెప్పిపంపగలిగిన భారతీయవీరమాత కుంతికి యీమె ప్రతి యోగినిగా కనబడుతుంది. బహుశక కృత్రికర్త యిక్కడ స్త్రీ ఆధీనతను ప్రదర్శించదలచి వుండవచ్చును. వ్యాసుడు కూడా ఒకసందర్భంలో

“न मां माधव वैधव्यं नार्थनाशो न वैरिता ।

तथा शोकाय दहति यथा पुत्रैर्विन्ता भवः ॥” [మ. ౩. ౧౦-౧౧]

(పుత్రులు లేని బ్రతుకువలె మాధవుడా చైధవ్యంగాని అర్థనాశంగాని విరోధంగాని నన్ను దుఃఖపడేటట్లు దహించదు)

అని కుంతిచేత చెప్పిస్తాడు.

వేశ్య

యథానిశి పెంటపిలుచుకొని పాయ్యేమిషతో బాలచంద్రుడు వేశ్యను సందర్శించి కామవశుడు కావడం యీకాలపు మనకు కొంత రోతగా కనబడుతుంది. అయితే ఆకాలపువారు అట్లా తలచినట్లు కనబడదు. ప్రాచీన భరతవర్షంలో ఒకప్పుడు వేశ్యలకు గౌరవప్రతిపత్తి వుండినట్లు గోచరిస్తున్నది. పురాణవాఙ్మయంలో వీరివృత్తం విస్తరించి కలదు. భరతవంశపు జనని దేవవేశ్యయొక్క కూతురు. ఇంకా పురాణాల్లోవున్న వేశ్యా కథలను విస్తరభీతిచేత వివరించక వదలుతున్నాను. ఇప్పటివలె గదపాతువులుగాకూడా గాక

“जात्यन्धाय च दुर्मुखाय च जराजीर्णाखिलाङ्गाय च ।

ग्रामीणाय च दुष्कुलाय च गलत्कुप्राभिभूताय च ।

यच्छन्तीषु मनोहरं निजवपुर्लक्ष्मीलवश्रद्धया ।

पण्यस्त्रीषు विवेककल्पलतिकाशस्त्रीषु रज्येत कः ॥”

“वेद्यासौ मदनज्वाला रूपेन्धनविवर्धिता ।

कामिभिर्यत्र ह्यन्ते యౌవనాని ధనాని చ ॥”

[మ.]

(వివేమనే కల్పలతకు శస్త్రపంపివారై పుట్టుగుడ్డికి, దుర్ముఖుడికి, ముసలితనం చేత జీర్ణించిన అంగాలుగలవాడికి, పల్లెటూరి మోటువాడికి, కుష్ఠరోగికి, మనోహరమైన తన శరీరాన్ని కొద్దిడబ్బుకాశపడి నమర్పించే వేశ్యలయందు యెవడు అనురాగం పొందుతాడు?)

(వేశ్య యీమె రూపమనే కట్టెలచేత ప్రజ్వరిల్లిన మదనశ్వాలు; దాంట్లో భనాలను యావనాన్ని కామిపురుషులు హుతం చేస్తున్నారు.)

అని భర్తృహరి, ఇట్లానే మరికొందరు విజ్ఞులు వీరిని ఒకవైపున నిందిస్తూ వుండి నప్పటికీ దేశంలో వీరు సుప్రతిష్ఠితలై వుండినట్లు గోచరిస్తున్నది. అదిగాక వీరు రూప సౌష్ఠ్యవంగూడా కలిగివున్నట్లు విదితమవుతున్నది. “రూపాదీప” “రూపేననవివర్ధిత” అనే యిట్లాటిమాటలు ఆ సంగతినే వ్యక్తం చేస్తున్నవి.

శ్రుతి వాఙ్మయంలోఁగాడా వేళ్ళావర్గపుస్త్రీల ప్రస్తావన కనబడుతున్నది.

“ ब्रह्मचारीत्वरीरतम् ”

[నే. ౧౨]

అని మహావ్రతమనే యజ్ఞంలో జరుగవలసిన బ్రహ్మచారీత్వరీరతాన్ని శ్రీహర్షుడు పూర్వపక్షవాదిచేత ఆక్షేపింపజేసిన సందర్భంవంటి చోట్ల ఇత్యురి పుంశ్చలీ వర్ణాయనామంగా గృహీతమైనా అది వేళ్ళావర్గపుస్త్రీలకు అన్వయిస్తుందని

“ इतिवत्सरायातीत्वरीम् ”

[స్వ. య. ౩౦-౧౪]

అని ఇట్లాటి శ్రుతివాక్యాలవల్ల తెలుసుకొనవచ్చును.

“ अधिपेशांसि वपते नृत्वरिव ”

[ఋ. ౧-౧౨-౪]

అనే ఋక్కులో నృతూ అనేశబ్దానికి నర్తకి అనేఅర్థాన్ని పాక్షికంగా విద్యారణ్యులవారు ప్రతిపాదిస్తున్నారు. దేవవేశ్య అయిన ఊర్వశికి పురూరవుడికి జరిగినసంవాదం ఋక్సంహితలో విశ్రుత మవుతున్నది.

“ हये जाये मनसा तिष्ठ घोरो वचांसि मिश्रा कृणवाव है नु ”

[ఋ. ౧౦-౧౪-౧]

అని ఋక్కు.

“ఓఘోరాకారిణీ ప్రియూరాలా! (ఊర్వశీ) నామీద అనురాగం గలిగిన మనస్సుతో సమీపాన వుండు. ఉక్తి ప్రత్యుక్తి రూపమైన సంవాదాన్ని ఇచ్చుడు చేస్తాము.”

అని విద్యారణ్యభాష్యాన్ని అనుసరించి వైవాక్యాలకు ఆర్థం.

ఈసందర్భంలో ఊర్వశీ పురూరవులకథను పద్యరూపాన తెలిపి విద్యారణ్యులు

ఈ క్రింది శతపథబ్రాహ్మణవాక్యాలను ఉదాహరించారు.

“ अत्र वाजसनेयकं

उर्वशीहाप्सराः पुरुरवसमैलं चकमते । तं ह विन्दमानोवाच ” ।

[శ. బ్రా. ౧౧-౪-౧]

[ఊర్వశి అనే అప్పర ఇలాపుత్రుణ్ణి పురూరవుణ్ణి కామించింది. అతణ్ణి చేపట్టి (యిట్లా) అన్నది. ..]

వేళ్ళావర్గపుస్త్రీలు శ్రుతివాఙ్మయంలో ప్రస్తుతమయినవిధం తెలిసినాను.

వేళ్ళాసంపర్కం విహితంగాని, నిషిద్ధంగాని కాకపోవడంవల్ల పాపమేతువు

కాదని

“ అవరవర్ణాస్వనిరవసితాసు వేశ్యాసు పునర్మేషు చ న శిష్యో న ప్రతిపిత్తః
సుఖార్థత్వాత్ ” [వా. కా. ౧-౪-౩]

[నిరవసితలుకాని తక్కువజాతి స్త్రీలయందు, వేశ్యలయందు పునర్భువు (మారు ముముస్త్రీ)లయందు ప్రయుజ్యమానమైనకామం సుఖార్థమైనది గనుక విహితం కాదు. నిషిద్ధం కాదు.]

అనే పజ్జుల్లో చాత్స్యయనుడు తెలుపుతున్నాడు.

ప్రతాపరుద్రీయంలో కుమారస్వామి ఉదాహరించిన పదనంలో చ. రుయోపితి అని వున్నా వేశ్య యెదురై తే కూడా శుభమని నిమిత్తజ్ఞుల అభిప్రాయం. వర్ష పుమానమైన ఆధకంయొక్క సాంకేతికస్థితుల్లో ఒకదానికి గణికాహస్తాన్ని నిర్దేశించి

“ ఆటకో గణికాహస్తం గతః సస్యాభివృద్ధిక్రూత్ ”

అని అగణికాహస్తస్థితి శ్రేయఃఫలకమని చెప్పుతున్నారు.

కొన్నిచోట్ల రూపకంలో సంస్కృతం పువయోగించవలసిన పాత్రలను చెప్పుతూ

“ మన్త్రిజావేశ్యయోః కచిత్ ” [ద. రు.]

అని మహాదేవీమంత్రి పుత్రికలలోపాటు వేశ్యనుకూడా ధనంజయుడు చేర్చాడు. సాహిత్యదర్పణకర్తకూడా యీ సంగతినే తెలిపినాడు. ఒకరి అధీనంలో ఉన్న వేశ్యను మరియొకడు పొందినట్లైతే

“ రూపాజీవామన్యోపరక్షాం గచ్ఛతః ” [అ. ౩-౨౦ ప్ర]

అని దండవిధించి కాటిల్గుడు వేశ్యాసంబంధానికి రాజరక్షణకూడా కల్పించాడు.

చాత్స్యయనుడిచేత ఉచితానురాగ విషయంగా గృహీత అయిన పునర్భువును ఉపేక్షించినట్టి సాహిత్యవేత్తలు వేశ్యను ఉత్తమకోటిలో చేర్చకపోయినా,

“ అథ నాయికా త్రివిధా స్వాన్యా సాధారణానీతి ” [సా. ౩]

అని కావ్యనాయికగా వుండడానికి అంగీకరించారు. అవేశ్య కులకాంతవలె స్థిరానురాగవలె అయితే మృచ్ఛకటికలో వసంతదేవవలె ఉత్తమకావ్యంలోకూడా నాయికగా ఉండవచ్చునని వారి అభిప్రాయం. కాలిదాసు

“ పాదన్యాసైః కణితరశనాస్త్రలీలావధూతై-

రత్నచ్ఛాయాఖచితవలిభిశ్చామరైః క్షాంతాహస్తాః ।

వేశ్యాస్త్వత్తో నఖపదసుఖాన్ ప్రాప్య వర్షాప్రవిన్దు-

నామోక్ష్యంతే త్వయి మధుకరశ్రేణిదీర్ఘాన్ కటాక్షాన్ ॥

[అప్పజ్జయిలో నృత్యపు అడుగులచేత మ్రోగుతున్న వడ్డాణాతోను విలాసంగా కదలింపబడి కంకణరత్న కాంతి భుజితమైన దుండాలగుల చామరాలచేత ఆలసినహస్తాల తోను వున్న వేశ్యలు నీవల్ల నభిక్షత సుఖహేతువులైన వాన తొలిచిరువలన పొంది తుమైదవజ్జీవత దీర్ఘమై కడగంటిచూపులను నీయందు ప్రసరింపజేస్తారు.]

అని ఉజ్జయినివేశ్యల విలాసాలను ప్రతిపాదించి వారిని మేఘుడికి సుఖహేతు తోటిలో చేర్చాడు.

(కామినీదర్శనీయత్వం పుణ్యఫలమని అభిప్రాయమని మల్లినాథుడు.)

“శ్రుత్వా త్వత్పరివారవారవనితాగీతాని భృङ్గాజ్ఞనా

లీయంతే కుసుమాంతరేषు.....”

[రత్న]

[నీవరివారవారివనితల గీతాలను విని అడతుమైదలు (లజ్జితలైనట్లు) తమమంత రాల్లో లీనమవుతున్నవి.]

అని వానవదత్తయొక్క పరివారవేశ్యలగీతాలక్లాఘును శ్రీహర్షుడు వత్సరాజు చేతనే చేయించాడు.

“कर्णाटीदशनाङ्कितः शितमहाराष्ट्रीकटाक्षाहतः

प्रौढाङ्गीस्तनपीडितः प्रणयिनीभ्रूमङ्गवित्रासितः ।

लाटीबाहुविवेष्टितश्च मलयस्त्रीतर्जनीभर्जितः

सोऽयं सम्प्रति राजशेखरकविर्वाराणसीं वाञ्छति ॥”

(కర్ణాటి ముటిచేత నొక్కబడి, మహారాష్ట్రీకడగంటిచూపుచేత కొట్టబడి, ప్రౌఢాంగీ)స్తనాలచేత పీడించబడి, ప్రణయిని బ్రూమముడిచేత భయపెట్టబడి, లాటి చేతులచేత ఆవరించబడి, మలయస్త్రీతర్జనీచేత వేచబడిన ఆ ఈరాజశేఖరకవి యిప్పుడు కాశీని కోరుతున్నాడు.)

అనే ఆభియుక్తికి యథార్థమైతే రాజశేఖరుడు బహుదేశ స్త్రీలతో సుఖించా నని ప్రకటించుకొనడం గౌరవాపాదకంగానే భావించివుండవచ్చును.

ఈ వేశ్యలలో కొందరు విద్యావతులుగా ధనవతులుగా ఉండేవారు. గణిక అనేసంజ్ఞ ఇట్లాటి వేశ్యలకే నని విదితం.

“कुम्भवासी परिचारिका कुछटा खैरिणी नटी शिल्पकारिका प्रकाश-
विनष्टा रूपाजीवा गणिकाचेति वेश्याविशेषाः । [वा. का. ६-६-५४]

[కుంభదాసి (అంట్టుతోడుడం మొదలైనవనులవల్ల జీవించేదాసి) పరిచారిక, కులట (చిత్తకానకుండా వ్యభిచరించేస్తే), నైవారిణి (భర్తను తిరస్కరించి వ్యభిచరించేది), నటి (రంగస్త్రీ), శిల్పి కారిక (రజకతువాడూది భార్య), ప్రకాశవినష్ట (భర్త బ్రతికి వున్నా గతించినా అతనిని వదలి బహిరంగంగా అన్యసంగత అయినది), రూపాజీవ (రూపమీద ఆధారపడి జీవించేవేశ్య), గణిక (రూపవతి కళాప్రవీణ అయినవేశ్య) అని (వైన ఉదాహృత లైనస్త్రీలు) వేశ్యావిశేషాలు.]

అని వాత్సయనుడు.

కుంభదాసి, రూపాజీవ, గణిక, కాక తక్కినవారైన ఆవలంబించేది వేశ్యా వృత్తంవంటిదే గనుక వారుకూడా వేశ్యలలోనే చేర్చబడినారు.

“రూపాదిభిన్నానికాగుణైః కలాదిభి-

శ్రాన్విता उत्तमगणिकाः गुणानाञ्च

कलानां च पादार्थाभ्यां शून्या

मध्यमाधमाः ॥”

[६-५ २५ ज. व्या]

(నాయికాగూణాలైన రూపాదులు, గుణములు, కలిగిన వేశ్యలు ఉత్తమగణికలు. ఈగుణాల్లో నాలుగవవంతు తక్కువైతే మధ్యమగణికలు. నగం తక్కువైతే ఆధమ గణికలు.)

అని జయమంగభుడు.

కొటిల్యమతాన్ని అనుసరించి వేతనా లిచ్చి వేశ్యలను రాజసేవయందు స్థాపిస్తుండినట్లు వారివ్యవహారాలను గణికాధ్యక్షులు పరిపాలిస్తుండినట్లును, అర్థకాస్త్రం వల్ల విదితమవుతున్నది. గణికలకు గీతాదివిద్యలను నేర్పే ఆచార్యుడికి రాజమండలం నుండి వృత్తిని యేర్పరచవలెనని కొటిల్యుడు చెప్పుతున్నాడు.

“गीतवाद्यपाठ्यनृत्तनाट्याक्षरचित्रवीणावेणुपरचित्तज्ञानगन्धमाल्यसंव्यू -
हनसम्पादनसंवाहनवैशिककलाज्ञानानि गणिका दासी रङ्गोपजीविनीश्च ग्राह्यतो
राजमण्डलादाजीवं कुर्यात् ॥”

[अ. २-२७]

[గణికలకు దాసీలకు నటాదిస్త్రీలకు గీతవాద్యాలు, నృత్యం, నాట్యం, లిషి, చిత్రం, (చిత్రాలుగీయడం), వీణ, వేణువు, మృదంగం, పరచిత్తజ్ఞానం, గంధయుక్తి, మాల్యసంపాదనం, అంగమర్దనం, వైశికం (వేశ్యావృత్తం) ఇంకా కళలునేర్పే ఆచార్యుడికి రాజమండలంనుండి వృత్తిని కల్పించవలెను.]

అని కాటిల్గుడు.

तस्य षष्ठं वैशिकमाधिकरणं पाटलिपुत्रिकाणां गणिकानां नियोगादत्तकः
पृथक्चकार ॥ [వా. కా. ౨-౧-౧౧]

అనేవాక్యాల్లో వీరసేన మొదలైన పాటలీపుత్ర గణికల నియోగవల్ల దత్తకుడనే విద్వాంసుడు బాధ్యవ్యగ్రంథమందలి వైశికాధికరణాన్ని (వేశ్యల పురుషరంజన విధానాన్ని) పుష్కలమిచ్చాడని వాత్సయ్యుడు తెలుపుతున్నాడు.

ఇతడు తనకామనూత్రంలలో ఒక అధికరణం అధికరణం వేశ్యావిషయకంనానికి వినియోగించాడు. దేశాధీశ్వరులంతటివారికిమాడా వేశ్యామైత్రి న్యూనతగా పుండినట్లు కనబడదు. మణిమేఖల అనే వేశ్యాపుత్రిని పొందడానికి రాజమూరుడంతటివాడు యత్నించాడని తమిళవాక్యజ్ఞులు చెప్పబడుతున్నాయి.

रतियोगे हि कीलया गणिकां चित्रसेनां चोलराजा जघान ॥

[వా. ౨-౪.౨౦]

(రతియోగమందు కీల అనే ప్రహణనవిశేషంచేత చిత్రసేన అనే గణికను చోళరాజు చంపినాడు.) అని చిత్రసేన అనే వేశ్యతోడి చోళరాజమైత్రిని వాత్సయ్యుడు విశదం చేస్తున్నాడు. ఈతీరుగా వేశ్యామైత్రి ఆకాలంలో న్యూనతకు హేతువు కాలేదు.

అయినప్పటికీ బాలచంద్రయ్యుడంతా వేశ్యాఘట్టమంతా అప్రసక్తంగా కనబడుతుంది. సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని అనుసరించినట్లు బాలచంద్రుడితో ఈమె యుద్ధభూమికి పోయివుంటే ఈ ఘట్టం సంగతంగా వుండేది; కాని ఆమె అట్లుపోక వారి సంగతి శృంగారంలోటే సమాప్తం కావడంవల్ల కృతికర్త దీనిని వదలివేయడమే వుచితంగా వుండేది.

వేశ్య మాత్ర

వేశ్యాప్రసక్తి వచ్చినచోట వేశ్యమాత్రమ ప్రదర్శించడం చాలామట్టుకు తెలుగు గ్రంథకర్తల ఆచారంగా కనబడుతున్నది. నిరంకుశోపాఖ్యానం మొదలయినవి ఉదాహరణం. వాత్సయ్యుని కాలంనుండి యీవేశ్యమాత్ర వాక్యయంలలో ప్రసక్తి వహించింది.

मातरि च क्लृशीलायां अर्थपरायां च आयत्ता स्यात्तदभावे मातृकायाम्॥

[వా. కా. ౬-౨-౨]

(శ్రురక్షిల, అర్థానక్త, అయిన తల్లి దీనంలా ఉండవలసినది. తల్లి లేకపోతే కృతకమాత అధీనంలా ఉండవలసినది.)

అని వాత్సల్యమునుడు.

“సौभाग्यभङ्गे मातृकां कुर्यात्”

[అ. ౨-౨౭]

[(ముసలితనంచేత రూపయావనాలు చెడినప్పుడు (ఆమెను భోగ్యగణికకు) మాతృకగా చేయవలెను. అంటే తల్లిలేని భోగ్యవేశ్యకు మాతృస్థానీయుగా ఆమెను చేయవలెను.)]

అని కాటిల్యుడు

వేశ్యకూతురును బలాత్కరించినందుకు దండ విధిస్తూ దానికి పదహారులెట్లు వేశ్యమాతకు భోగ్యులగుంగా ఇప్పించవలెనని.

“गणिकादुदितं प्रकुर्वतश्चतुष्पञ्चाशत्पणो दण्डः ।

भूलकं मातृभोगः षोडशगुणः ॥”

అనే వాక్యార్థం కాటిల్యుడు చెప్పుతున్నాడు. సామాన్యరాయికావృత్తం నిర్దేశిస్తూ ఈమె నాయకుణ్ణి నిర్ధనుణ్ణి చేసి చివరకు పునస్సంధాన కాంక్షతో తల్లిచేత వెళ్లగొట్టించ వలెనని సాహిత్య వేత్తలు తెలుపుతున్నారు.

“काममङ्गीकृतमपि परिक्षीणधनं नरम् ।

मात्रा निष्कासयेदेषा पुनः सन्धानकाङ्क्षया ॥”

[సా. ౩]

(బాగా అంగీకృతు డయినప్పటికీ తీరధనుణ్ణి వేశ్య పునః సంధానకాంక్షతో తల్లిచేత వెళ్లగొట్టించవలెను.

అని విశ్వనాథుడు.

“निखान्मात्रा विवासयेत्”

[దశ. ౩]

(ధనంలేనివాండ్లకు తల్లిచేత పంపించి వేయవలెను.)

అని ధనాజయుడు.

ఈ వేశ్యమాత ప్రస్తావన తెలుగుకృతికర్తల స్వమార్గం కాక పూర్వసంప్రదాయానుసారంగా వున్నట్లు స్పష్టపడుతున్నది. ఈమెను వెగటుగా వర్ణిస్తూ వచ్చారు.

“విటసమూహవిలంఘ్యమాననానాచోర్నిల్లి దాని తల్లి

వేశ్యమాత విషము వేమువిషము.

పల్నాటివీర—4

ప్రకాశనమితిలోపలి వికారం బెల్లగిరితోటిలోనుండు కాండ.....

..... రెల్ల
దీసి .....నిర్మించె బ్రహ్మ ...లంజ తల్లిగాఁగ”

(ని. 2)

అని కంసాలిరుద్రయ్య

“నూనశరభు కనిర్చుక్త శుక్లపత్రభాజనములైన వృద్ధవేళ్యాజనములు.

.....

కామజాగిలములుపోలెఁ గాచియుండు

వేశ్యమాతలు తద్దానరవేదికలను,

.....

వివిధమాయా ప్రభూత యద్వేశ్యమాత”

అని సారంగ తప్తయ.

(వై. వి)

“తల్లిగలుగు సానితగులుటరోతరా.”

(వే. శ.)

అని వేమన.

ప్రేమాగ్ధాన్ని అనుసరించే వీరచరిత్రకర్త వేశ్యమాతను మిక్కిలి వికారంగా ప్రదర్శించాడు. అది ముందుపుటల్లా ద్రష్టవ్యం.

భార్యాసమాగమం

యుద్ధానికి బయలుదేరబోయే సమయంలో వేణీసంహారంలో

ద్వौ—नाथ—असुरसमराभिमुखस्य हरोरिव मङ्गलं युष्माकं भवतु ।

यच्चाप्त्वा कुन्त्याशास्ते तद्युष्माकं भवतु ॥ ”

[త్రాయ]

(కన్నీరు ఆపుకొంటూ) నాథా అసురయుద్ధాభిముఖుడైన విష్ణువుకువలె మీకు మంగళముగాక. అంబ కుంతి ఆశాస్తిస్తుంది మీకు కలుగును గాక.)

అనేచోట భీమసేనుడివలె బాలచంద్రుడు భార్య ఆశిస్సులను స్వీకరిస్తాడు. ఇంతటితో పూరుకొంటే వుచితంగా వుండేది. కాని ఆమెను చూడగానే బాలచంద్రుడు కామపరవశుడవుతాడు. రణదీక్షితుడు ఇట్లా కామపశుడు కావడం భారతీయ వీర ధర్మానికి విరుద్ధం. అనార్యుడై పరాజయం పొందబోతున్న చాలా వాల్మీకి

तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियवादिनी ।

चकार रुदती मन्दं वक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥

[రా. కి]

(దక్షిణ ప్రియవాదిని అయిన తార అనాలిని కాగిలించుకొని నిలపిస్తూ తిన్నగా ప్రదక్షిణంచేసింది.)

అని భార్యాపరిష్కారం ప్రతిపాదిస్తాడు.

విజయనగరరాజ్యంనాటి పారిజాతావహరణ కర్త తమ శత్రువులను మహమ్మదీయులను మనస్సులలో పెట్టుకొని కాబోలు అభాగ్యుడైన కృష్ణశత్రువు యుద్ధానికి పోతూ తన భార్యను కాగిలించుకొన్నాడని చెప్పినాడు. ఇట్లా యుద్ధానికిపోతూ భార్యలను స్పృశించడం అనార్యుల ఆచారమై వుండవచ్చును. రావణుడికి సైతం యీకార్యం వాల్మీకి కనబరచలేదు. యుద్ధమానస్సుమై వున్నప్పుడు దుర్యోధనుడు భార్యనుచూసి మదనచేష్టలను ఆరంభించినట్లు భట్టనారాయణుడు వేణీసంఘంలా చెప్పిచే అది అనుచితమని ఆ కాండంలో ప్రధనమనే దోషమని

अकाण्डे प्रथमं यथा—वेणीसंहारे द्वितीयेऽङ्केऽनेकवीरक्षये प्रवृत्ते भानुमत्या सह दुर्योधनस्य शृङ्गारवर्णनम् ॥ [కా. ప్ర. ౨]

(అనవసరమందు వర్ణనానికి ఉదాహరణం—వేణీసంఘంనాటకంలో ద్వితీయాంకంలో అనేకవీరక్షయం ప్రవృత్తమైనప్పుడు భానుమతితో దుర్యోధనుడి శృంగారయొక్క వర్ణనం.)

అనేపట్టుల్లో మమ్మటుడు నిరసించాడు. భార్యను కలిసికొనడానికి అదే చివర సారి గనుకను తల్లి కోరింది గనుకను బాలచంద్రు డట్లా చేశాడేమో నంటారా, చెప్పుతున్నాను. పరలోకానికికూడా భార్య తనను అనుసరించబోతున్నదని సంప్రదాయం ప్రబోధిస్తూవుంటే తన తాత్రధర్మంకోసం ప్రాణాలను సైతం సమర్పించబోయ్యే వీరుడు సర్వత్యాగదీక్ష వహించవలసిన అసమయంలో యేకారణంచేతగాని యింద్రియ వశుడు కావడం దీక్షాభంజకం గదా. కోడి మొదలైన ప్రాణులతో అడేజూదానికి సమాహ్వాయమని పేరు. ప్రాణులేని పాచికలు మొదలైనవాటితో అడేదానికి ద్యూతమని పేరు. ద్యూతసమాహ్వాయాలకు ధర్మకాస్త్రంలాగల నిషేధం, రాజ్యవ్యవహారంలా కాటిల్లముతాన్ని అనుసరించి వాటినియతత్వం ధర్మరాజు ద్యూతంలోవలె బ్రహ్మనాయుడు సమాహ్వాయంలో ప్రవర్తించడంయొక్క ఉచితానుచితత్వం, కార్యంపూడిలో అదివరకుజరిగిన యుద్ధాలు, ఆర్థరాత్రంలోకన్న చునీడి యుద్ధరంగదర్శనం, యుద్ధరంగశుద్ధి, అక్కడి యెరుకలసాని, శిశువాదులు, నీళ్లపైన తేలుతూవచ్చి నవ్విిన తలపురై, జలధి సోముడు, సాక్షిగా నిల్వబెట్టిన యుద్ధస్తంభం, శివపురి, రమపురి, అప్పటి ఇప్పటి స్త్రీపురుష వస్త్రధారణ రీతులవివేకం, తెలుగుదేశంలో శైవవైష్ణవమతవ్యాప్తి, మహాకాళి ఆరాధన,

తాంత్రికమతాభిరతి మొదలైన వాటినిగురించి చర్చించదలచాను గాని కొన్ని కారణాల చేత ఆ విచారణ ఇప్పుడు మానుతున్నాను.

వీరమతం

వీరశబ్దం మిక్కిలి ప్రాచీనకాలంనుండి ఆరాధ్యంగా సంభావితమవుతున్నది. ఋగ్వేదంలో పూజ్యుడైన ఇంద్రుడికి వీర అని సంబోధనం కలదు.

“सुप्रवाचनं तव वीर.....” [२-१३-११]

అని ఋక్కు.

“वीर वलवन् हे इन्द्र ” [ऋ. भा.]

అని శ్రీవిద్యారణ్యులు. శ్రుతుల్లో అగ్నికికూడా వీరుడని ప్రశంస కలదు. వీరహత్య ఒక గొప్పపాపంగా పరిగణిత మవుతూ వుండేది.

“वीरहा वा एष दोहितां योऽग्निमुद्वसयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋता-
यवः पुरात्रमक्षन् ” [ऋ. य. ५-१-२]

అని కృష్ణయజుస్సు. వేదభాష్యంలో

“देवानां मध्ये वीरोऽग्निः तद्वधकारिणः यजमानस्यान्नं ऋतायवः
सत्यमिच्छन्तो ब्राह्मणा पुरा नैवाक्षन् नैव भुक्तवन्तः”

(దేవతలమధ్య అగ్నివీరుడు. అగ్నినివధించిన యజమానుడి అన్నాన్ని సత్యాభిలాషులైన బ్రాహ్మణులు పూర్వం తినలేదు.)

అని శ్రీవిద్యారణ్యులు వివరించారు. వీరశబ్దం శ్రుతుల్లో కొన్నిచోట్లపుత్ర పరంగాకూడా వ్యాఖ్యాతం.

తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణంలో

“वीरहा ब्रह्महणि ” [तै. ब्रा. ३-८]

అనేచోట వీరశబ్దం హత్రీయవాచి అని కొందరంటారని అది పుత్రవాచకమని.

“वीरहा गर्भघाती क्षत्रियवाचीत्येके ” [म.]

అనేపట్టుల్లో భట్టభాస్కరులు తెలుపుతున్నారు. ఋగ్వేదభాష్యంలో కొన్నిచోట్ల వీరశబ్దానికి శ్రీవిద్యారణ్యులు పుత్రపరంగా వ్యాఖ్య చేశారు.

“अवीरायाश्च योषितः ” [म. ४-२१३]

అని వీరభార్యఅయినా వీరమాత అయినా కానటువంటి స్త్రీచేరి అన్నం తినగూడదనిమనువు నిషేధిస్తున్నాడు. ఇక్కడ వీరశబ్దం పుత్రవాదిగాగూడా వ్యాఖ్యాతం. దుర్బలులైన శిశువులు త్వక్తులై దేశరక్షకులు కాగల దృఢకాయులైన శిశువులుమాత్రం రక్షితులుగా వుండిన పురాతనపుగ్రీకుదేశంలోవలె, ఇప్పుడు ఇటలీవంటి దేశాల్లోవలె, ఒకప్పుడు భారతవర్షపు ఆర్యుల్లో వర్ధిల్లిన పురుషులందరూ చాలామట్టుకు వీరులుగానే వుండిన కాలాన్ని మైత్రుత్వస్మృతి పట్టుకలు సూచించగలవేమో నని అనుకొంటున్నాను. మైత్రప్రతిపత్తిలో పుత్రుడు వీరుడు కనుకనే

“ वीरप्रसवा भूयाः ” [उत्तर]

“ अपरा वीरमजीजनत् सुतम् ” [रघु]

అని వీరపుత్రుణ్ణి భావిస్తూ వచ్చారు. మహాభాష్యంలో అనేకస్థలాల్లో వీరశబ్దం ప్రస్తావించబడింది. కాస్త్రంలో మంగళార్థకశబ్ద ప్రయోగాన్ని ప్రశంసిస్తూ

“ मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि प्रथन्ते वीरपुरुष-
काण्यायुष्मतपुरुषकाणि च भवन्ति ” [महा]

[(మంగళాదులు, మంగళమధ్యాలు, మంగళాంతాలు, అయినకాస్త్రాలు ప్రసిద్ధి చెందుతున్నవి. ఆయుష్షుత్పరుషకాలు, వీరపురుషకాలు అవుతున్నవి. (వాటిని చదివిన వారు ఆయుష్షుంతులు వీరులు అవుతున్నారు.)]

అని పతంజలి వీరత్వాన్ని సంభావించాడు.

మంత్రకాస్త్రంలోకూడా

“ निस्सङ्गो निर्भयो वीर निर्द्वन्द्वो निष्कुतूहलः ” [कु]

(వీతరాగుడు నిర్భయుడు నిర్ద్వంద్వుడు నిష్కుతూహలుడు..... అయి వీరుడు)

అని వీరశబ్దం సాధకపరంగా అర్హిత మవుతున్నది. ఇట్లానే మరి కొన్నిచోట్ల కలదు. యోగకాస్త్రంలో కూడా ఈవీరశబ్దాన్ని స్వీకరించి వీరానుమనే ఒకఆసనాన్ని ప్రతిపాదించారు. దీన్నే

“ वीरासनैर्ध्यानजुषामृषीणां ” [र]

(వీరాసనాలతో కూర్చుండి ధ్యానించే ఋషులయొక్క)

అనేచోట కాళిదాసు ప్రస్తావించాడు. శృంగారసందర్భంలోకూడా

“ मनासी नः स्मरं वीर यच्छासि ” [श्री. भा. १०]

[ఓ పీరుడా (కృష్ణుడా) మామనస్సులో మన్నభుజ్జి ప్రభవించ జేస్తున్నావు]

అని గోపికలచేత శ్రీభాగవతకారుడు వీరశబ్దాన్ని ప్రయోగించజేశాడు.

రామాయణంలో

“వీర్యశుల్కేతి మే కన్యా స్థాపితేయమయోనిజా ” [రా. వా.]

అని జనకుడు తనపుత్రిక వీర్యశుల్కు అని ప్రకటించాడు. ఈ వీర్యశుల్కు అనేమాటలనే కాళిదాసు

“దృష్టసారమథ రుద్రకాముకే, వీర్యశుల్కమభినన్ద్య మేథిలః ” [ర. ౧౧]

(పిచ్చుట జనకుడు రుద్రకార్దుకమందు కనబడ్డ సారంకల వీర్య శుల్కునికి సంతోషించి) అనేచోట స్వీకరించి గౌరవాన్ని తెలిపినాడు. వీరమాతృత్వం, వీర పత్నీత్వం, మిక్కిలి ఆరాధ్యమైనవిగా ప్రాచీనకాలంలో సాంఘిక మతతాత్రుండేవి.

“వీరసూరీరపత్నీ త్వం ” [మ. ౩. ౯౦-౯౨]

(ఓకుంతీ, నీవు వీరజనని వీరభార్యవు) అని శ్రీకృష్ణుడు కుంతిని అభినందిస్తాడు.

“భర్తాసి వీరపత్నీనాం శ్లాఘ్యానాం స్థాపితా ధురి ।

వీరసూరితి శబ్దోఽయం తనయాశ్వాసుపస్థితః ॥ ” [మా. ౪]

[కృష్ణుడైన వీరవత్సుల ఆగ్రాన భర్తచేత నిల్వబడ్డావు. (ఇక) వీరజనని అనే ఈశబ్దం (వీరుడం) కుమారుడివల్ల నిచ్చు చేరింది.] అని కాళిదాసు ఈధర్మాలపూజ్యతను విశదం చేస్తాడు. శివోద్భూతుడైన వీరభద్రుడి వీరత్వం ప్రసిద్ధమయ్యే వున్నది. తదా రాధకులు ఇప్పటికీ వీరాంగాన్ని ఉద్బోధకంగా పెలుస్తున్నారు. విష్ణువుయొక్క పది అవతారాల్లో నృసింహుడు, శ్రీరాముడు, వరశురాముడు, బలరాముడు యుద్ధవీరులే అయివున్నారు. వైదికమతరక్షణాదులు విశేషలక్షణాలు వారికి వున్నా వారు యుద్ధ వీరుల్లో చేరినసంగతి నిర్వివాదం. బుద్ధుడు దయావీరుడు.

भो लङ्केश्वर दीयतां जनकजा रामः स्वयं याचते ।

कोऽयं ते मतिविभ्रमः स्मर नयं नाद्यापि किंचिद्गतम् ॥

नैवं चेत् खरदूषणत्रिशिरसां कण्ठासृजा पङ्क्तिः ।

पत्नी नैष सहिष्यते मम धनुर्ज्याबन्धवन्धूकृतः ॥

(ఓ రావణా! నీత నియ్యవలసినది. రాముడు స్వయంగా యాచిస్తున్నాడు. నీకీ మతివిభ్రమ మేమిటి? నీతినిస్మరించు. ఇంకా యేమిమించిపోలేదు. అట్లాకాదా. ఖరదూషణ త్రిశిరుల కంఠరక్తంచేత పాణిలమైన యీబాణం నా ధనుర్జ్యాబంధానికి సంధించ

బడి సహించదునుమా) అనే వాక్యాలను సాహిత్యదర్పణకర్త యుద్ధవీరుడైన శ్రీరాముడికి పురావరణంగా చూపినాడు. శ్రీరాముడికి వీరరాఘవత్వప్రతీతివిడితం. భవభూతికృతిలా శ్రీరాముడు మహావీరుడుగా ప్రసిద్ధుడు. అవతార వీరుల్లో నృసింహ శ్రీరాముల కిప్పటికీ ఆలయాల్లో పూజలు జరుగుతున్నవి. ఇంతకూ చెప్పదలచి దేమంటే వీరారాధనం భారతవర్షానికి నూతనంకాదని. అయితే “భవిష్యద్భజేతిహాసం” అని పురాణాల్లో ప్రదర్శితులైన రాజులకాలానికి పిమ్మట పల్నాటి వీరులవలె వైవత్వ మారోపించి పూజితులవుతున్న యుద్ధవీరులు ఇంతవరకు భారతవర్షంలో మృగ్యులు. భారతవర్షమందలి యితర దేశాల్లో యిట్లాటి వీరారాధనం నాకు తెలిసినంతవరకు వున్నట్లు తోచదు. నేను కలకత్తాలో వుండేరోజుల్లో “Birbhum” (వీరభూమి) అనేపేరుగల ఒకప్రదేశం వంగదేశంలో వున్నట్లు విన్నాను. కాని యిట్లాటి వీరమత ప్రతిపత్తి అక్కడవున్నట్లు నేను వినలేదు. ఇటీవల పరాక్రమప్రధానమైన సిక్కు జాతిలోకూడా ఈరీతులు కనబడవు. మహమ్మదీయులు “మొహరం” సమయంలో ఆచరించే ఆరాధన కొంతవరకు దీన్ని పోలివున్నది. కార్తైలు వీరపూజను గురించి యూరపుఖండంలో యెక్కువప్రచారం చేశాడు. పల్నాటి వీరారాధనంవంటి మతప్రస్థాన మెక్కడా యేర్పడివుండలేదు. స్కాన్డీనేవియాయందలి నార్సుమతం జపాన్ నందలి షింటోమతం యుద్ధ వీరారాధనతో సంబంధం కలవని తెలుస్తున్నది. ఈవీరమతం ఆంధ్రదేశపు గొప్పనిశేషంగా కనపడుతున్నది.

బుద్ధభగవానుడిచేత ఆరంభమై పిమ్మట రామానుజాదులు కొంతవరకు అనుసరించిన వర్ణాధికారసామ్యం యిందు ప్రతిపాదితం గనుక లోకతంత్రంలో నయితే మిది ప్రస్ఫుట స్థాన మాక్రమిస్తున్నది. దీంట్లో కొతిభేదం లేదు. బ్రహ్మణుడు మొదలు చండాలుడి వర్యంతం అందరికీ దీంట్లో ప్రవేశం కలదు. చండాలుడైన కన్నమనీడు బ్రహ్మనాయుడి పుత్రుడుగా భావింపబడ్డాడు. దక్షిణదేశమందు బ్రహ్మజేతరులైన కొందరు ఆశ్వారుల వలె ఇతడు పూజనీయుడుగా వున్నాడు.

బ్రహ్మనాయుడి నైస్యంలో అన్ని జాతులవీరులు వుండేవారు. అందులో వంశములకు గోసంగులని పేరు. బ్రహ్మణుడు చాకలి మంగలి కుమరి మొదలైన నానాజాతి యోధులు బాలచంద్రుడికి సోదరతుల్యులైన పరమమిత్రులు. వీరభక్తులైన యిద్దరు మహమ్మదీయుల గోరిలు కూడా వీరాలయంలో వున్నవి.

प्रद्योतस्य प्रियदुहितरं वत्सराजोऽत्र जज्ञे ।

हैमं तालद्रुमवनमभूदत्र तस्यैव राज्ञः ॥

అత్రోద్ధాంతః కిల నలగిరిః స్తమ్మమత్పాత్య ద్ధా-

దియాగన్తున్ రమయతి జనో యత్ర వన్ధూనభిభాః ॥

[మేఘ]

[ప్రద్యోతుడి ప్రియపుత్రుకను వత్సరాజిక్కడ హరించాడు, అరాజుకే (ప్రద్యోతుడికే) ఇక్కడ బంగారుతాటితోపు వుండినది, ఇక్కడ స్తంభంపెరికి నలగిరి (యేనుగు) దర్పంతో పైకెగిసింది గదా, అని ఆగంతులైన బంధువులకు అభిజ్ఞజనుడు అక్కడ (అక్షిజ్ఞయినిలా) వినోదపరుస్తుంటాడు.]

అనే కాళిదాసోస్తులను పోలి

ఇచ్చోట భుజియించి రేకకార్యస్థులై సామంతవృషతులు చాపకూడు
ఇచ్చోటఁ జొరించె నిచ్చ నుపాయంబు నళినాక్షి యార్చెల్లినాయురాలు
నిజమనశ్శుద్ధితై నిష్ఠులయేటిలో నోలాడె నిచ్చోట (శిఖి)లసాని
యిచ్చోట బోరినా రిల పణంబుగ గొల్ల సవతికల్లుల బిడ్డ లవనిపతులు
ధీరులగువార లేవురు వీరపురుషు లై మదోద్ధతినిచ్చోట నాజిబడిరి
అనుచుఁ జెప్పెడు రైతివ్యా మచటనచటఁ జనుప పెద్దలు పల్లెదేశములయందు.

(శ్రీ. రా.)

అని వీరచరిత్ర విషయాలను తిక్కిరిబిక్కిరిగా తెలిపే క్రీడాభిరామపద్యంలోని చాపకూడు నానాజాతుల యేకపక్షి భోజనంపంటిదిగా తోస్తున్నది. ఈ వీరమత్సర్య లందరికీ పాంగ్యం అని పారిభాషిక వ్యవదేశం. అన్ని ఆవైదికమతాలవలెనే ఈవీరమత్సర్య కూడా వైదికమతం ముందు తలవంచింది. ఉత్సవదినాలు గడచిపోగానే పాంగ్యం వారు సాధారణమతమార్గాల్లోనే వర్తిస్తున్నారు. దీనికి ఆచార్యులు బ్రహ్మణులైన పిడుగువారు వీరోత్సవంలో ఆచార్య ప్రవృత్తిని చూచినప్పుడు కృపుడు, అశ్వత్థామ, ద్రోణుడు, వరతురాముడు ఇట్లాటి మహావీరుల సంప్రదాయాలు చిహ్నమాత్రంగానైనా ఆంధ్ర) దేశమందు నిల్చివున్నది గదా అని సంతృప్తి చిత్తోన్నతి కలుగకమానవు. మహమ్మదీయులు దేశంపెంట దేశం అన్నిదేశాలను గ్రసిస్తూ ఉత్తరభారత వర్షాన్ని సంక్షోభపరుస్తుండిన సమయాన విజృంభించిన భారతీయ ప్రతాపాగ్నియొక్క ఒక్కకణమే ఆంధ్రదేశంలో పల్నాటియందు బ్రాహ్మయ్యధర్మాపాన వెలిగింది. అవశ్యకసమయంలో దేశాన్ని రక్షించ గల వీరత్వం వైవత్వాంతగా పరిణమింపజేసి జాతిమతాభేది ప్రతిపత్తితో దేశప్రజలను యేకవర్గస్థులనుగా చేయయల్పించిన ఈ వీరమతాచార్యులు మనకు అవశ్యం స్మరణీయులవుతున్నారు.

ఇట్లా ఆచార్యులు సర్వవర్ణ సామరస్యంతో యద్ధక్రతుదీక్ష వహించడం దేశేతి హనులో గణించదగిన అంశం.

భారతవర్షేతిహాసంలో వీరచరిత్రప్రాధాన్యం

కలిశకం 43-వ శతాబ్దిలో చేదిదేశపు హైహయలు ఉత్తరభారతంలో అదృశ్యులైనారని వారేతీరుగా అదృశ్యులైనారో తెలియడం లేదని ఆధునికుడైన పాశ్చాత్యేతిహాసికుడు విక్టోరియా చెప్పుతున్నాడు. ఈతీరుగా విలిహాసికులకు అగోచరమైన హైహయచరిత్రనాన్ని, ఇంకా కల్యాణమేలిన పశ్చిమచాళుక్యవంశపు ఊయాన్ని ఈపల్నాటివీరచరిత్రవ్యక్తపరుస్తున్నది. క. 43-వ శతాబ్ది భారతవర్షేతిహాసంలో పూర్వోక్తరాలనుకలిపే ప్రముఖమైన ఒకగణువుగా పల్నాటివీరచరిత్ర కనబడుతున్నది.

హై హాయలు

ఈహైహయరాజవంశాలు ఇప్పుడే రూపాన యొక్కడ వున్నవో చెప్పజాలను. భారతవర్షపు హైహయక్షత్రియుల మహాసభ యీ నడుమ అలహాబాదులో జరిగినదని విన్నాను. పూర్వం వీరికి నర్తదాతీరమంబలి మాహిష్మతి రాజధానిగా ఉండినట్లు విదితమవుతున్నది. వీరికి మిక్కిలి ప్రాచీనకాలంనుండి ఒకవిధమైన వక్రత వాడ్చయంలో విశ్రుతం. మాహిష్మతీస్త్రీలు స్వేరిణులుగా ఉండినారని భారతం చెప్పుతున్నది.

“एवमग्निर्वरं प्रादात् क्षीणामप्रतिवारणम्
स्वैरिण्यस्तत्र नायौ हि यथेष्टं प्रचरन्त्युत”

[మ. స. ౨౨ ౩౯]

(ఇట్లా ఆగ్నిదేవుడు స్త్రీలకు అప్రతివారణమైన పరమిచ్చాడు. అక్కడ స్త్రీలు స్వేరిణులై యధేష్టంగా సంచరిస్తారు.)

శ్రీకృష్ణవిరోధి శత్రుపాలుడు ఈచేదిదేశపురాజే. జమదగ్నిని చంపి బహుక్షత్రియ వినాశకారణమైన పరశురామకోపాన్ని ప్రజ్వలించ జేసినది ఈ హైహయవంశమేను. వీరులకాలంలో అనుగురాజులు తమపూర్వులు చేసినపాపాలు తొలగించుకొనడానికి దేశభ్రష్టులయినారని వీరచరిత్రకర్త చెప్పినవిషయం హైహయల అనుశ్ఛాతమైన న్యాయతకు అనుగుణంగానే ఉన్నది. వీరభద్రరావువారు వివరించిన కోనసీమ హైహయలు ఈ పల్నాటివీరుల వర్గంలోనివారే అయి వుండవచ్చును.

వీరులకాలంనాటికి చేదిదేశపురాజధాని త్రిపుర అయినట్లు తెలుస్తున్నది. త్రిపుర రేవానది సమాహంలో ఉన్నట్లు రేవామాహాత్మ్యంలో ఉక్తం. తమ రాజధాని త్రిపురను స్థరించడానికి కాబోలు ఈ హైహయలే పల్నాటిప్రాంతాల్లో త్రిపురా

పురం, త్రిపురాంతకం అనే గ్రామాలను నిర్మించి ఉంటారని అనుకొంటున్నాను. త్రిపురా పూర్ణిమ వచ్చే కార్తికమాసంలోనే పల్నాటిపీఠంల ఉత్సవమాడా జరుగుతున్నది.

పల్నాటివీరచరిత్రలో హైహయులు పాలమాచాపురినుండి వచ్చినారని చెప్పబడినది. ఈ పాలమాచాపురికి చేదిదేశంలో అవికృతనామమేదో నేను చెప్పజాలను. మత్స్యపురి అని పూహిస్తే అది చేదిదేశంలో ఉన్నదో లేదో నిశ్చయించలేను. త్రిపురాకాక పాలమాచాపురికి ప్రకృతి అయిన పేరుగల మరివాక్యస్థలంలో కూడా వారు నివసిస్తుండి ఉండవచ్చును. జుభనాపురి అని వీరచరిత్రలోనే మరియొకచోట కలదు ఇది జబ్బులమై ఉండవచ్చునని అనుకొంటున్నాను వీరచరిత్ర చుప్పనగా వ్రాసిన వీరభద్రుడు జబ్బాపురం నే చెప్పినాడు.

ఇప్పుడు మేంకటగిరిరాజవంశానికి బ్రహ్మనాయుడిసంబంధం ఉక్తమవుతున్నది. పల్నాటియంధంలో బ్రహ్మనాయుడు మొదలైనవారు ఆవిష్కరింపజేసిన శౌర్యానలం పిమ్మటకాలాన అణగి తిరిగి తద్వంశ్యులైన బొబ్బిలీరుల్లో ప్రజ్వరిల్లింది

వెలమ:—నాయుడు—రావు

తెలుగుదేశంలో ఊత్రసంప్రదాయాలను నిలబెట్టిననియోగి, వెలమ, రెడ్డి, కమ్మ, శాఖిలవారిలో మనకు సన్నిహితకాలంలో శౌర్యధైర్యులను లోకోత్తరంగా వెలయించినది వెలమవారేను. ఈ వెలమలు హైహయులతో తెలుగుదేశంలో ప్రవేశించిన ఊత్రధర్మపరాయణులని, అందువల్ల వెదేశికులని, భావిస్తే బ్రహ్మనాయుడి శండ్రి దొడ్డనాయుడిని పక్షిణదేశపుపేరుతో ఉండడం ప్రతిబంధకం. అనుగు రాజపుత్రుల్లో ఒకరు పెరుమాళ్లరాజుని పేరు పహించడం కూడా విచారణీయం. అవకాశం లేక ఆచర్య పరిణామమైనది. పల్నాటిపీఠంలకాలంలో వెలమవారికి నాయుడు, నీడు అని నామాంతాలు కనబడుతున్నవి. సంస్కృతంలోని నాయ అనే శబ్దంనుండి నాయుడు అని యెర్పడి ఉండవచ్చును.

“ शिगीभुवोऽनुपसर्गे (३-३-२४)

అనే సూత్రంప్రకారం నీధాతువునుండి నాయశబ్దం ఉత్పన్నమైనది. నాయ అనగా నీటి. అదిగలవాడు నాయ: అని, ‘भुक्ता ब्राह्मणा:’ అన్నచోట భుక్తశబ్దంవలె అది అచ్చ ప్రత్యయంతమని భావించవచ్చును. లేదా నాయుడు అనేది కేవలం దేశ్యమై ఉండవచ్చును. ఈ నాయుడుశబ్దానికి ఆకాలంలో గల గౌరవాన్నిబట్టి కమ్మ, ఈడిగ, చాకలి, మంగలి, మొదలైన శాఖిలవారెందరో దాన్ని తరువాతకాలంలో

తమకు చేర్చుకొన్నట్లు అనుమేయం. అయితే ఆంధ్రులకు అలవాటైన ఆసుచితానుకరణ ధోరణిలో కర్ణాటరాజులను మహారాష్ట్రులను చూసి మంత్రి, అమాత్యు, భట్ట, వర్ణులు, మొదలైనవాటిని విడిచి బ్రాహ్మణులు రాయలు, రావులు, పంతుళ్లు, అయినదశలో వెలమలు సముతం, తమ నాయుడుశబ్దాన్ని వదిలి రావులు, నాయసింగారు అనేదాన్ని వదిలి రాయసింగార్లు, ఆయినట్లు కనబడుతున్నది. కర్ణాటరాజులకాలంలోనే ఇది ఆరంభమైనట్లు విదితమవుతున్నా రెడ్డుమటుకు అనేవలు ఈ అనాచిత్యానికి పాల్పడి రావులైనట్లు గోచరించదు. రెండు బేతుబేకి మూడుసామలు సాక మన్నట్లు అదీకావలె యిదీకావలెనని కొందరు రావుమంతుళ్లు, అయ్యమంతుళ్లు, ఆయినవిధాన ఈవెలమలలో కొందరు రావునాయుళ్లు కూడా ఆయినారని విదితం. ఈరావు అనేది యిప్పుడు మిక్కిలి దుర్వినియోగం చేయబడుతున్నది. కొన్నివంశ వర్గాలను వేరువరచి తెలపడమే నామాంతాలయొక్క ప్రయోజనం. కనుకనే ఇంట్లాడు మొదలైన అభారతీయదేశాల్లోసముతం నామాంతాలు వంశవర్గాలనే తెలుపుతున్నవి. పిళ్ల, మొదలియార్, అయ్యర్, అయ్యంగార్, మొదలైననామాంతాలు దక్షిణదేశంలోను, సర్కార్, ఔరంగీ, ముఖర్జీ, మొదలైనవి పుత్తరభారతంలోను కాఖలను తెలపడంవల్ల ప్రయోజనవంతమై చరితార్థ మవుతున్నవి. లేదా వీటికి ఫలమేలేక అజాగ్రత్తనాలు కాగలవు. బ్రాహ్మణులు, కోమటి, కమ్మ, వెలమ, చాకలి, కుమ్మరి, మంగలి, బోయ, యానాది మొదలైనకాఖలవా రుచరు తోచినట్లు రావుశబ్దం అనాలోచితంగా తగిలించుకొంటున్నారు. కనుక రావు ఇప్పుడు అర్థంలేనిదై చనిగిపోయినట్లు చూడవచ్చు. ఇది తెలుగుదేశపు అవివేకాల్లో ఒకటి అని భావిస్తున్నాను. తెలుగు దేశంలో సర్వవర్ణ సాధారణమైన అయ్య, అన్నలవలె, యారావునుకూడా అంగీకరించ గూడదా అని అంటే దేశీయమైనఅయ్య, అన్నలు ఉండగా పరదేశస్థులరావును స్వీకరించడం ఆప్రశస్తమని, ప్రయోజనం లేకుండా స్వీయంవదిలి పరికియానికి చేతులు చాచడం చిల్లరపని అని, నాటికితోడు ఇది ఒకటి అని చెప్పితే అనావశ్యకం గనుక కల్పనాగౌరవ మనేదోషం సంభవిస్తుందని, అయ్య అన్నలలోకంటే రావులో విశేష మేమిలేదని చెప్పుతున్నాను. వేంకటరామన్ మార్యనారాయణ భాగవత్ రాధాకృష్ణన్ అని ఈతీయ ఆంధ్రుల ఆరవనామాంతాల ఆసుచితత్వం కూడా ఇట్లానే వ్యాఖ్యేయమని చెప్పుతున్నాను, తెలుగుదేశంలో చాలాకాలంనుండి కొన్ని దురాచారాలు ఉన్నమాట యథార్థం. అయ్య, అన్న, అమ్మ, అక్కలను అసమంజసంగా ఇకారాంతాలమీద, త్రైధికాక్షర సంస్కృతశబ్దాలమీదకూడా, సంధిచేసి ఆపేర్చిన చప్పుబడవేయడం, గోరుచుట్టుచైన రోకటిపోటన్నట్లు పురుషులు నీతయ్య, లక్ష్మయ్య, ఉబయ్య, అని

ఈతీరున ఆడపేర్లు పెట్టుకొనడం; స్త్రీలు రామమ్మ, హనుమమ్మ, శంకరమ్మ, సూరమ్మ, రాఘవమ్మ అని ఈతీరున మగపేర్లు పెట్టుకొనడం; రామనాథం విశ్వనాథం ఇట్లా కొన్ని పేర్లు ద్వితీయాంతంగా ఉండడం తరుచుగా వుపలబ్ధ మవుతున్నవి. అయ్య, అమ్మ మొదలైనవాటికి దాక్షిణాత్యుల్లోవలె గౌరవార్థం గారు, వారు అని చేర్చి వాటిని పేర్లతో కలపకుండా మినాక్షి అమ్మగారు మినాక్షి అమ్మవారు విశ్వనాథ అయ్యగారు, రామ స్వామిఅయ్యవారు అని యిట్లా ఈతీరున ప్రయోగించడం వుచితం. దురాచారాలు తొలగించుకొనడం సదాచారాలు స్వీకరించడం ఆవశ్యకమే అయినా వివిధదేశసంప్రదాయాల పరిజ్ఞానం, స్వసంప్రదాయానుభవం వుండి వివేకంతో ఆపని చేయవలసివుంటుంది. గాంధీ, గోడ్సే, లిలీక్, మొదలైన పేర్లవలె వంశసూచకంగా వుండడం వుచితమనికాబోలు కొందరు పేర్లను పొడి ఆక్షరాలుచేసి వేప్రభృతులవలె యింటిపేర్లతో వ్యవహరింప బడుతున్నారు. వంశసంప్రదాయాభిరతిని తెలిపే యీమార్గం ఉపాదేయమేను. ఇంటిపేర్లను పొడిఆక్షరాలుచేసి పేర్లకు అయోమయత్వం కల్పించడంకంటే ఈమార్గం ప్రశస్తం. తిక్కనాదులవలె యింటిపేరు పూర్తిగా మానివేస్తే మానివేయవచ్చును. పొడిఆక్షరాలు చేయదలిస్తే పేర్లను వట్టుకే క్షప్తంచేయడం మంచిది. లేదా పేరు ఇంటిపేరు అన్ని వుదాహరిస్తే మేలేను. అనపాయమై గౌరవనూచకమైన పూర్వ సంప్రదాయాలను వదలిపెట్టడం యేదేశంలోనైనా ఆవివేకసూచకం అనర్థమేతువు కాగలదు. ఒక్కొక్కకాఖ, ఒక్కొక్కనంశం తన వుపాదేయసంప్రదాయాలను, ఆజాతి నాగరకతారాళికి కొంతచేర్చి లోకకల్యాణ మేతువగుతున్నది. అనువంగికంగా వచ్చిన యీవిచారణ యిక చాలిస్తాను.

బ్రహ్మనాయుడికి ఇతడితల్లిపేర శీలం బ్రహ్మనాయుడని పల్నాటిలో వ్యవహారం కలదు. కాని శీలం అనే యింటిపేరు వెలమకాఖకు చెందని నాయుడుశబ్దవాచ్యుల్లో కూడా కనబడుతున్నది. గౌరవార్థం వీరియింటిపేరు స్వీకరించారని అనుకొనవచ్చును. మతసేక్షకోసం మిరాబాయివలె అనేకక్షేత్రాలకోర్చి యిష్టదైవమైన మద్దులేటిస్వామికి ఆధీన అయి చివరకు బాధపెట్టిన అత్తమామ మొదలైనవారినికూడా తనవత్తునికి తిప్ప కొనగలిగిన చిన్న అమ్మవారు శీలవారియింటి ఆడబిడ్డేను.

ప్రస్తావనకానవచ్చిన యీ ఆంకాలనువదలి ప్రకృతానికి వస్తాను. పల్నాటివీర చరిత్రవంటిచే కాటరాజుకథ మొదలైన వీరగీతాలు ఇలిహాససంబంధాలు మరికొన్ని కలవు. కాటరాజుకథకూడా శ్రీనాథ రచితమని ప్రతీతి కలదు. ఇది దేశప్రభువులక వారితో సంబంధంగల వీరపురుషులకు సంబంధించిన యుద్ధాదులను తెలుపుతున్నవి. అవి ఇలిహాసకావ్యానికి సాధనమైన మూలగ్రంథాల్లో చేరినవై వున్నవి.

“आन्ध्रगामेव काले तु बहवो म्लेच्छवंशजाः

सिन्धुतीर्त्वाभियास्यन्ति भारतश्रीजिघृक्षया ”

(క. ౧.)

(ఆంధ్ర)లకాలాన్నే అనేకులు స్థేచ్ఛవంశజులు భారత క్రింది అపేక్షించి సింధునదిని దాటివస్తారు.) అని పురాణకర్త భేదపడ్డట్లు స్థేచ్ఛజాతులు భారతవర్షాన్ని ఆక్రమించిన కాలంలో అస్తమించే సూర్యుడివలె భారతీయపరాక్రమం ఒక్కసారి దిక్కుటాలను మహాలేఖః ప్రదీప్తం జేసింది. ఆపరాక్ర మావిష్కరణలో యేసుదర్భంలో నైలేనేమి ఆంధ్రదేశం తక్కినదేశాలకు తీసిపోనివిధాన ప్రవర్తించింది. కాటరాజు చరిత్రం పంటి వీరగీతాలు ఆవుత్రాంతాన్ని వ్యక్తపరుస్తున్నవి. జిజ్ఞాసువులైన వివిహాసికులకు విజ్ఞానసాధనాలై భారతీయవీరత్వప్రవృత్తి విశేషాలను ప్రదర్శించే ఈ వీరగీతాలు ఉపాదేయమని చెప్పి ఈవిచారణ విస్తర భీతిచేత ముగిస్తున్నాను నృత్త (లాస్యతాండవ) ప్రాముఖ్యం కలిగి జంపె, త్రిపుట, రగడ, చంద్రిక మొదలైన దేశ్యగీతవైఖరులతో ఆర్థోక్తులతో సముదాయ గానవిధానంతో, అత్యంతం వినోద హేతువులైన యక్ష గాన ప్రయోగాలను విస్తరించడం ఆంధ్రుల ఒకవిశిష్ట సంప్రదాయానికి ఉతిమే గాక ఆపేక్ష్యవినోదక్రమవిశాళమనే అనర్థం గూడా ఆచరిత మవుతున్నది గనుక విక్ర మోల్లేజకాలైన వీరగీతాలతోపాటు అవికూడా మనకు రక్షణీయమని ఆరుషంగికంగా చెప్పి వేరేపంతునికి వస్తాను.

మాచర్ల చెన్నకేశవస్వామి ఆలయం

దీనిని బ్రహ్మనాయుడు నిర్మించాడని పరంపరగా చెప్పుతున్నారు. దీనికి దానం చేసినవారిలో పెండటగిరి వెలుగోటి రాజవంశపు స్త్రీ ఒకరని అక్కడి కాననంవల్ల తెలుస్తున్నది. ఇది ఒకప్పుడు బహుభాగవతమహితమై వందవచ్చును. కాని యిప్పుడు ఉత్సవసమయాల్లో తప్ప తక్కిన రోజుల్లో పూజాదర్శనాలకు వచ్చేజనులసంఖ్య మిక్కిలి స్వల్పం.

— మతం — దేవాలయం —

దేవుడొకడున్నాడని ప్రత్యయంలేని తత్త్వజిజ్ఞాసువులు కొందరుండవచ్చును. వారు సాధారణంగా శమదమాది సంపత్తిగలవారై అత్త వంతులై వుంటారు గనుక వారివల్ల లోకధర్మ విప్లవం సంభవించజాలదు. అయితే అట్లాటిస్పృహణీయగుణసంపద మామూలు

ప్రజ్ఞోవుండగలగడు అదుదు గనుక నాస్తికత సాధారణజనుల్లో హింసలు, కలహాలు, పరధనాపహరణాదులు, విషయలాలిత మొదలయిన పేయలక్షణాలకే ప్రేరకం కాగలదు. కనుక నాస్తికత యేదేశంలోగాని సాధారణజనులకు మతంగా వుండడానికి అర్హమయినది కాదు. తత్త్వజిజ్ఞాస లేతీరుగా ప్రవర్తించినా రమ్య మొదలయిన దేశాల్లో నాస్తికత యేమార్గంలో నడుస్తున్నా దైవభక్తి ముఖ్యలక్షణంగా గలమతం యొక్క ఆవశ్యకత లోకసంగ్రహానికి అనివార్య మవుతున్నది. మానవుల యందలి హేయగణాలను చంపి అభ్యుదయప్రదమయిన కల్యాణ గుణాలు వర్ధిల్లజేసి అందు గుప్త మయివున్న దైవత్వాన్ని ప్రస్ఫుటం జేయడమే మతంయొక్క ప్రకృష్టప్రయోజనం. చిన్నాధారణాదిబాహ్య లక్షణాలే మతంకావు గాని యేమిలేకుండా వుండడంకంటే అవి కొంత మేలనవచ్చును. ఏదశయందైనా యెప్పటికైనా అవి వాటికి సమీపాన వున్న శ్రేయోపధాన్ని చూపించవచ్చును. కొందరు తమదుష్టచిత్తవృత్తులకు కప్పిపుచ్చి లోకాన్ని వంచించడానికి బాహ్యలక్షణాలకు ధరిస్తుండడం సత్యం. అయితే అది మతం యొక్క మిథ్యాయోగం. అంతమాత్రంచేత మతం దుష్టం కాజాలదు. మిథ్యాయోగం యొక్క నిద్యతను వస్తువునకు ఆరోపించడం అనుచితం గదా. ఈ దేవాలయాలు ప్రజలకు సమాగమస్థానాలని నేను భావిస్తున్నాను. ధనాదులచేత ప్రవేశం నియ మితమై ప్రాకృతక్రీడాసుఖాలకోసం చేరే పాశ్చాత్యుల క్లబ్బులవలె గాక మన దేవాల యాలు నిర్ధులకు నైతం నిరవధికంగా ప్రవేశం ప్రసాదిస్తున్నవి.

“ निरवाधिनताविश्रमाह्विकाशं.....

युवयोगाहुगस्थानरत्नम् ”

[శ్రీ. ౧౩]

(మీ ఆస్థానరత్నం మితిలేని జనసమూహంయొక్క విశ్రమానికి అర్హమైన అవకాశం గలది అని అంటారు.) అని పరాశరభట్టు శ్రీవిష్ణుసభను వర్ణిస్తూ చెప్పినమాటల్లో వై అభిప్రాయంకూడా గర్భితమని వ్యాఖ్య చేయవచ్చును.

ఈ ఆలయాలు అక్కడ కొంచెంసేపైనా కూర్చుండవలెనని ఉత్తమధర్మాలను గురించి చింతించవలెనని విశేయులకు ఉన్ముఖులకు చేస్తున్నవి. భారతీయదేవాలయాల్లో ఆనందం, దినోపం, జిహ్వ తృప్తికూడా ఉపబద్ధ మవుతున్నవి. అయితే అవి వై పనిచేదితం కావడంవల్ల వాటికి ఉండగల మాళిన్నాన్ని వదలుతున్నవి. దేవాలయం మతానికి ప్రధానావాసం. మతంయొక్క సింహాసనాస్థానంగాను తత్త్వజిజ్ఞాసాచోదకంగాను ఉండడమే కాక దేవాలయం సౌందర్యం గానం శిల్పం కవిత మొదలైనవాటికి సమావేశ స్థానంగా కనబడుతున్నది. లోకంయొక్క సర్వసమ్మద్ధి, కమనీయత, శ్రీలక్ష్మి అనే నామా

లతో లోకస్థితికారకుడైన విష్ణువును హృదయాసాదితంగా ఆరాధించబడడం, మాన్యత, శుభత, సాధ్వీత, ఆర్య, సర్వమంగళ, సరి అనేపేర్లతో పరమశివుడి దేహంలా భగవంతుడు ఒకభాగంగా అర్చితం కావడం, భావకచేతస్సులకు వికాసం కలిగించక మానవు. ధనుర్దాసుడికి తన సత్సంకం ఆకర్షించిన భార్యకంటెభగవంతుడెక్కువ మనోజ్ఞతతో గోచరించడం, ఆముక్తమాల్యద (గోదఅండాల్), పేదపల్లి, పాదుషాపుత్రి మనుష్యాకృతులు నిరసించి భగవంతుడి వదనానికి మాగ్ధ్యంతో పరుశుత్రులు కావడం, వైష్ణవుల దివ్యసౌందర్య భావనయొక్క స్వరూపాన్ని కొంతవరకైనా తెలుపగలవు. మధురసమీపంలోవున్న స్వర్ణమయవిష్ణువు సుందరరాజు (ఆళగర్.) సుందర, మనోహర: [మ. వి] అని సాధకులు విష్ణువును ఆరాధిస్తున్నారు. శైవుల్లో కూడా ఇట్లాంటి భావన ప్రసిద్ధం. కావున ఒక ప్రధానకాఖ్యకు దేవత త్రిపురసుందరి. మధురలో మినాక్షీప్రియుడైన శివుడు సుందరేశ్వరుడు. తామ్రచర్ణి తీరాన కైలాసనాథుడు సౌందర్యవల్లీవల్లభుడు. కామాక్షి కోమలవల్లి, సుగంధికుంఠల, కాంతిమతి అని ఈ తీరున దక్షిణదేశంలో వెలసిన మాంగల్య దేవతలు ఈ సౌందర్యాంశను వ్యక్తం చేస్తున్నారు.

“ త్వదీయం సౌందర్యే తుద్దినగిరికన్యై తులయితుమ్ ”

(ఓ తుహినగిరికన్యాయీ సీ సౌందర్యాన్ని పోల్చడానికి)

అని

“ తనోతు క్షేమం నస్తవ వదనసౌందర్యలహరీపరీవాహసోతస్సరగిరివ సీమంతసరణి: | ”

(నీవవన సౌందర్యప్రవాహాయుక్కు అలుగుతు కాల్వవలె ఉన్న సీమంతమార్గం మాకు క్షేమం కలిగించును గాక) అని శంకరాచార్యులు శ్రీచక్రాధిదేవతయందు,

- 1 “ శ్రీరక్తహర్ష్యాంగుణకనకలతే ”
- 2 “ శ్రీరక్తేశ్వరగోహలక్షిమ్ ”
- 3 “ సౌందర్యామృతసేకశీతలమిదం లావణ్యమూత్రాపితమ్ ”
- 4 “ ప్రకృతిమధురం గాత్రం జాగర్తి ముగ్ధవిభూషణై: ”
- 5 “ శ్రీరక్తధామమగ్నిమజ్జరీ ”

1. శ్రీరంగవిమానాంగణమందలి కవచలతా.

2. శ్రీరంగేశ్వరగోహలక్షి.

3. సౌందర్యమృతం చల్లడంచేత శీతలమైనది లావణ్యసూత్రాన్ని తమైనది అయి సీతామలంగకుడుమాల కూర్పు శ్రీరంగేశ్వరీ.

4. స్వభావమధురమైనగాత్రం (హిరంగనాయికా) మనోజ్ఞ భూషణాలచేత ప్రకాశిస్తున్నది.

5. ఓ శ్రీరంగవిమానమణిమంజరీ.

అని పరాశరభట్టు శ్రీరంగనాయికయందు,

या सौन्दर्यवृणीतरङ्गततिष्ठु व्यालोलहंसायते ॥

[మూ]

[సౌందర్యవృణితరంగాలయందు హంసవలె ఉండే (స్థితం)]

అని పంచశరీకారుడు కామాక్షియందు

सहस्ररतिसौन्दर्यशरीरीरायै ॥

[సహస్రరతి సౌందర్యశరీర అయినదేవికి (నమస్సు)]

అని ఉపాసకులు లలితయందు విషయాన్ని వ్యవహరించిన ఈ దివ్యసౌందర్యాన్నే చర్చించారని వ్యక్తం. చక్షిణిదేశపు తైవనైష్ఠ్యవమత సంప్రదాయాల్లో దివ్యసౌందర్యం స్ఫుటాంశంగా పరిగణిత మవుతున్నదని స్పష్టం. కావున ఇది ప్రసిద్ధమే గనుక వివరించవలసినదని లేదు. ఇంతేకాక దేవాలయాల్లో శిల్పాలంకరణాల ప్రత్యక్ష సౌందర్యం ప్రకటం. దేవాలయంలో స్త్రీచిత్రాన్ని యతి కొగిలించుకొన్నాడని కళా పూర్ణోదయాప్తమాత్వాసంలో చెప్పిన పింగళిసూరన ఈ శిల్పమనోజ్ఞతనే తెలిపినాడు. ప్రఖ్యాతగాయనులు తమకాశలాన్ని దేవాలయాల్లో పనిత్రపరుస్తుండినట్లు విదిత మవుతున్నది.

ततः प्रविशति वीणां वादयन्ती ॥

[నాగా]

[అంతట వీణవాయిస్తూ (మలయవతి) ప్రవేశిస్తున్నది.]

అనే పద్యంలో మలయవతి మలయపర్వతమందలి దేవాలయంలో గానం చేస్తుండినది శ్రీహర్షుడు తెలుపుతున్నాడు.

గోకర్ణ నిలయుడైన శివుణ్ణి వీణాగానంతో నేవించడానికి నారదుడు పోతుండినట్లు

अथ रोघसि दक्षिणोदधेः श्रितगोकर्णनिकेतमीश्वरम्

उपवीणयितुं ययौ.....

[రघు]

(గోకర్ణక్షేత్రంలోవున్న యీశ్వరుణ్ణి వీణతో కీర్తించడానికి నారదుడు పోయినాడు.)

అనేవాక్యాల్లో తాళిదాసు వెలుపుతున్నాడు. దేవాలయాల్లో పున్న సీతా రామాదుల ప్రతిమలు మూర్తమైన వాళ్ళికి భావస్పృష్టే నని అనవచ్చును. గీతాదాత పార్థసారథి, వ్యాసుడు చిత్రించినట్టే గోచరిస్తున్నాడు. సర్వాంకుశ అయిన, జగన్ని యంత్రయొక్క కరాళస్వరూపానికి దృష్టినిమరల్చి మానుషచిత్తవృత్తులకు ఒకవిధంగా పరిణతికలిగించే బీభత్సభయానకాల నిష్పత్తికి సాధనాలైన కొన్ని దేవాలయాలు కలవు. దివ్యకవితా ప్రయోగస్థానాలుగా కూడా దేవాలయాలు నాకు గోచరిస్తుంటవి.

दयावत्या दत्तं द्रविडशिष्टरास्वाद्य तव यत् ।

कवीनां प्रौढानामजनि कमनीयः कवयिता ॥ [సా]

[చరణావలిని సీవిచ్చిన స్తవ్యం తాగి ద్రవిడశిశువు ప్రాధకపుష్టి కనుసీయకవి అయినాడు.]

అని శ్రీశంకరాచార్యులు

त्वत्प्रेयसः श्रवणयोरमृतायमानां तुल्यां त्विदीयमगित्पूरशिञ्जितेन ।

गोदे त्वमेव जननि त्वदभिष्टवाह्यं वाचं प्रसन्नमधुरां मम संविधेहि ॥

[గో]

(ఓ గోదాదేవి! తల్లీ! సీప్రియుడిచెవులకు అమృతంపంటిడి, నీమణినూపురశంజి తంతో సమానమైచది, ప్రసన్నమధురమైచది నిన్ను స్తుతించడానికి అర్హమైనది అయిన వాక్కును నీవే నాకు కలిగేటట్లు చేయవలసినది.)

అని వేదాంతదేశికులును

कवित्वश्रीकन्दः

[మూ]

[కవిత్వవైభవకంచం (అయిన కామాక్షి)]

అని మూకుడు

सूक्तिं समग्रयतु नस्वयमेव लक्ष्मीः ।

श्रीरङ्गराजमहिषी मधुरैः कटाक्षैः ॥

(శ్రీరంగరాజమహిషి లక్ష్మీ స్వయంగానే మధురకటాక్షాలచేత మంచివాక్కును మాకు సమగ్రం చేయునుగాక)

అని శ్రీ గుణరత్నకోశకారులు ఈదివ్యకవితను స్మరిస్తున్నారు.

कलानिधिः काव्यकला रसज्ञा रसशेवधिः ॥

[ల. స]

సూక్తిపీఠిక

(కళానిధి, కావ్యకళ, రసజ్ఞ, రసనిధి)

అని లలితకు కావ్యకళగా ఉపాసించేసాధకులు ఈ దివ్యకవితనే సూచిస్తున్నారు.

పద్మపురాణకర్త దుఃఖించినట్లు ఆశ్రమాలు యవనధ్వస్తాలు కాగా మీమాంస కుల కర్త వాచపాటపం దేశంలాఁ డీడించగా విజ్ఞానపీఠం ఆరణ్యాలను వదలి ఆలయాలకు మరలినట్లు కనబడుతున్నది. ఇంతేకాక భారతవర్షమందలి మతసంరక్షకు లెందరో దేవాలయాలలో సంబంధించివున్నారు.

వ్యాసుడు అగస్త్యుడు దేవాలయాలతో సంబంధమై ఉన్నారని కాశీఖండం చెప్పుతున్నది. మహాభావ్యకర్త పతంజలి చిదంబర ష్టేత్రంలాఁ ప్రవచించినట్లు వృద్ధ వ్యవహారం కలదు. శ్రీరామాచార్యుల ఆవిర్భవానికి తిరువల్లిక్కేణి పార్థసారథి కృపావిశేషం ప్రేరకమని సంప్రదాయజ్ఞులు చెప్పుతున్నారు. బౌద్ధకర్మాలకు ఆడ్డుకట్ట వేసి వైదికమతాన్ని కాపాడిన మహావిజ్ఞానసంపన్నుడు కుసుమాంజలి కర్త ఉదయనాచార్యులు పురుషోత్తమ (జగన్నాథ) ష్టేత్రాన్ని సేవిస్తుండినట్లు విదిత మవుతున్నది.

ऐश्वर्यमदमतोऽसि मामवज्ञाय वर्तसे ।

उपस्थितेषु वीद्वेषु मङ्गीना तव स्थितिः ॥

[విశ్వరూపదుమత్తుడవై న న్నవమానపరచి వర్తిస్తున్నావు. బౌద్ధులు దగ్గరకు వచ్చినప్పుడు సీస్థితి నాచేతులూ వుంటుంది. (అంటే నాస్తికులవాదాలను నాతర్కంతో ఖండించి ఈశ్వరసద్భావాన్ని నేను సమర్థించవలసి ఉంటుంది).

అని ఒకప్పుడు ఉదయనాచార్యులవారు పురుషోత్తమదేవుణ్ణి ఉద్దేశించి పలికినట్లు ప్రతీతి కలదు.

श्रीरङ्गे शरदशतं...गुणमत्पादसरोरुहान्तररजः स्याम ॥ [श्रीगु]

[శ్రీరంగఁ ష్టేత్రంలాఁ సూరేండ్లు (దాస్యరసికమైన ఉత్కృష్టసమృద్ధిని అనుభవించి) సీ పాదాలనే కమలాలమధ్య రేణువు ఆగుదుము గాక] అని శ్రీరంగంలాఁ సూరుసంపత్స రాలవునిని పరాశరధట్టు ఆభిలషించాడు.

మాచర్ల చెన్నకేశవస్వామి అనుగ్రహం బాలచంద్రజన్మకారణ మని వీరచరిత్ర తెలుపుతున్నది.

శ్రీరంగం శ్రీవిల్లిపుత్తూరుపంటిచోట్ల దేవాలయాల్లో వైష్ణవసంప్రదాయాలు వికసించినవి. కులశేఖరుడు విష్ణుచిత్తుడు మొదలైన మునిశ్రీష్ఠులు విద్వాంసులు ఆషేత్రాల్లో పరిల్లినారు.

దేవాలయాలయొక్క జీవద్దశ, సమృద్ధి, దేశమందలి ప్రజలమత పరాయణత్వ
దార్ఙ్గానికి చిహ్నాలని చెప్పవచ్చును మతమంటే వట్టిపట్టక అది యెప్పుడో ఒకప్పుడు
యెవటివాండ్ల తృప్తికై అవలంబించే లాంఛనంగా మారిన నునుప్పుల్లో లఘుచేత
స్మృత్యం, భీరుత్వంతో కూడిన అధర్మలాలనత్వం, జీవితవిధానమందు పశుతుల్యత,
ఆపతితం గాక మానవు తెలుగుదేశంలో కొన్నిచోట్ల దేవాలయాలు పిల్లకాయలకు
శ్రీడాభూములుగాను తుంటురులకు సమావేశస్థలాలుగాను మారడం నే నెరుగుదును.

దక్షిణభారతంలో ఆళ్వారులు నయినారులు యామున రామానుజులు మొదలైన
వారివలె, ఉత్తరభారతంలో వైశ్యప్రభృతులవలె ప్రజలమధ్య మతధర్మాలను ప్రవచించి
ప్రత్యక్షంగా ఆచరణాదులచేత ఉద్బోధం కలిగించిన ఆచార్యులు అంతగా లేకపోవడమే
ఈదుర్దశకు హేతువై ఉండవచ్చును. వల్లభసీబార్కులవంటి ఉత్కృష్టపురుషులు పుట్టి
కూడా తమలేజు ప్రవచనాలను మనకు ప్రసాదించక ఆంధ్రోత్తరదేశాల్లో తమజీవితం
గడవడం మనదురదృష్టమే నని ఆయనొనవచ్చును. కాకతీయులకాలానవచ్చిన కాలాముఖ
కైవాచార్యులు, విజయనగర కర్ణాటరాజులు పంపిన వైష్ణవాచార్యులు, ఆవశ్యకమయి
నంతగా మతవిజ్ఞానాన్ని ప్రజల్లో ప్రతిష్ఠితు చేయలేదు. అక్కడక్కడ అవృణదప్పుడూ
ఛన్న ఒకరిద్దరు రామదాస నారాయణతీర్థులవంటి భక్తులవల్ల తగినంతవని జరుగలేదు.
ఆంధ్రోదేశపు హద్దులలోపున్న పేకటాచలాలయంకూడా అనాంధ్రులైన మహంతుల
చేతుల్లో ఉన్నది.

అదిగాక ద్రావిడుల ప్రాబల్యంవల్ల తిరుమల తిరుపతి అనే అరవపేర్లు దానికి
ప్రధానంగా యేర్పడినవి. అహోబలక్షేత్రంలోగూడా ద్రావిడుల ప్రాబల్యమే దృష్ట
మవుతున్నది. పురాణాల్లోనేకాక భవభూతి, బాణుడు, శ్రీహర్షుడు ఇట్లాటి ప్రాచీన
భారతీయ విజ్ఞులకృతుల్లో నైతం ప్రస్తావించబడిన మన శ్రీశైలక్షేత్రాన్నిగురించి
తగినంత శ్రద్ధవహించక పురాసీయలంగా వున్నాము. ప్రస్తుతదినస్థితికి కారణాలేవైనా
మేలుకొని మనదేవాలయాల కొంచెనియడతను తెలిసికొనడం మనకు కర్తవ్యమని చెప్పి
ఈ విచారణ ముగిస్తాను.

మాచర్ల చెన్నకేశవస్వామి ఆలయపు ప్రాకారంలోపల శివుడినడి వున్నది. ఇది
ఉత్తరహరివంశాదుల్లో ప్రతిపాదితమై శంకరాదులచేత అనుష్ఠించబడి స్థార్థులకు
అపేక్ష్యమైన హరిహరారాధనకు ద్యోతకమని తోచవచ్చును గాని నెల్లూరు మొదలైన
చోట్లను దక్షిణంలో కొన్నిస్థలాల్లోనువలె హరిహరాలయాలు పేరుగా ఉండడంవల్ల
విప్రతిపత్తి కనబడుతున్నది.

విष्ణోనాభేఃసముద్భూతో వేధాః కమలజస్తతః ।

విష్ణురేవేశ ఇత్యాదృలొకే భాగవతా జనాః ॥

శివస్య పాదాబ్జవృణ్ శాన్తశశక్తస్తతఃశివః ।

ईशो न विष्णुरित्याहुःशैवा आगममानिनः ॥

[పక్ష]

(విష్ణువుయొక్క నాభీయుడు బ్రహ్మపుట్టినాడు కనుక విష్ణువే దేవుడు అని లోకంలా భాగవతు లంటారు.)

(శివుడిపాదాలను వెతకడానికి విష్ణువు అశక్తుడైనాడు కనుక శివుడు దేవుడు' విష్ణువు కాదు అని అగమమానులైన శైవులు చెప్పుతారు.)

అని శ్రీవిద్యారణ్యులు తెలిపినట్లు విష్ణువుకు విముఖులయ్యే వీరశైవులు శివనామం చెప్పలబడనీయని వీరవైష్ణవులు ప్రబలనికాలంలో వైష్ణవులు శివుణ్ణి శైవులు విష్ణువును అంగంగా ఆరాధిస్తుండిన మార్గానికి ఇది చిహ్నమని అనుమానించవచ్చును. శైవుడైన లీలాశుకుడు హరిప్రియుడుకావడం, ఇట్లాటి ప్రవృత్తియొక్క ఫలమేనని అనుకొన వచ్చును.

—ॐ (శ్రీనాథుడు—పల్నాడు) ॐ—

శరీరాన్ని బుద్ధిని దహించి జాడ్యం, మాంద్యం, మొదలయిన తమోగుణాలను పెంచే కారవుముద్దలు అధికంగా తినడంలాగాని, ఆరోగ్యప్రదం కాక కేశాదులకు పారుష్యం గలిగించే కటికిన్నానం సాధారణంగా ఆచరించడంలాగాని, అంతఃకచ్ఛం లేకుండా, ఒక్కొక్కప్పుడు కటిప్రదేశాలనుకూడా కనబరుస్తూ వీధులో పెంట ఆవృ డప్పుడూ నాకుతూ ఉండే గోచీలతో, వస్త్రం ధరించడంలాగాని పల్నాడు తక్కిన ఆంధ్రదేశంవలెనే వున్నా

కక్షాబంధం విదధతి న యే సర్వదేవావిశ్చక్షాః ।

[విక్ర ౧౮-౧౪]

ములతాడుధరించక యెప్పుడూ అశుచిగా వుంటారు

అని బిల్వణుడు గుజరాతీలను దూషించినట్లు పల్నాటిసీమ వారిని శ్రీనాథుడు విశేషించి నిందించాడు. జొన్నల సజ్జల అన్నం, లేళ్లు, పాములు, రాళ్లు మొదలయినవి యితడినిందకు విషయాలని విదితం. పాములేమో కాని లేళ్లుముటుకు పిన్నలి (అప్పుకవి పింగళి) వంటిచోట్ల యెక్కువగా వున్నమాట వాస్తవం. జొన్నలు సజ్జలు దార్శనికప్రదం గనుక దూష్యం కావు. సారవంతమయి శరీరపాటవం కలిగించి దేశానికి బలసమృద్ధిని

సమకూర్చే ఆహారం దూవ్య మనుకొనడం గొప్ప అవినీకం. అందులో మరబీయ్యపు అన్నం తిని నీరసులయివున్న యిప్పటివా రెవరయినా ఆమాటలు విని సంతోషిస్తే అది అత్యంత మతిమాలినపనే కాగలదు. తక్కినవి అసంగతాలు పాటించదగనివి కనుక విచారించక పడుతున్నాను. కొన్ని శ్రీనాథుడివి వుంటే మరికొన్ని బహుశః పిప్పటివారు రచించి అతడికి తగిలించి వుండవచ్చును. ఇతడి విద్యాప్రావీణ్యాన్ని కనుగొని ఆదరించ గలిగిన ప్రభువులు, విద్వాంసులు అక్కడ అంతగా లేకపోవడం కారణమై ఉండవచ్చును. లేదా యిప్పటికంటే కొంచె పెక్కువ దుర్దశలో వుండివుండవచ్చును. ఆ పద్యాలు ప్రశమభూమికలో రుప్తవ్యం.

— పల్నాడు —

...సमासादिताश्चर्यमन्त्रसिद्धिप्रभावा श्रीपर्वते कापालिकाव్రतं धारयति ।

[మాలతీ]

[అసౌదామిని] ఆశ్చర్యమంత్రసిద్ధిప్రభావం పొంది (ఇప్పుడు) శ్రీకైలం లో కాపాలిక వ్రతం ధరిస్తున్నది.)

అని భవభూతిచేత

सकलप्रणयिमनोरथसिद्धिश्रीपर्वतो हर्षः ।

[హర్ష]

श्रीपर्वताश्चर्यवार्तासहस्राभिज्ञेन ।

[కా]

[నకలార్థం మనోరథసిద్ధికి శ్రీకైలం (మల్లికార్జున నివాసభూమి) అయిన హర్షుడు.]

అని

(శ్రీకైలాన్ని గురించి అనేకాశ్చర్యవార్తలను తెలిసిన)

అని బాణుడిచేత

अद्य किल भर्ता श्रीपर्वतादागतस्य श्रीखण्डदासनामधेयस्य धार्मिकस्य सकाशात् ।

[రత్నా]

(ఈనాడు రాజు శ్రీకైలంనుండి వచ్చిన శ్రీఖండదాసుడనే ధార్మికుడి వద్దనుండి) అని హర్షుడిచేత ప్రస్తావించబడి

కైపులు పదిత్రంగా గణించే కాకి, ఉజ్జయిని, కేదారం మొదలైన ద్వాదశమహా క్షేత్రాల్లో అన్యతమమైన శ్రీకైలాన్ని అనుకొని కృష్ణనదీతీరాన ఈపల్నాడు ఉన్నది.

భారతవర్షేలిహసంహితా ప్రసిద్ధుడై సాశవాహనమంత్రి అయిన గుణాధ్యక్షుడు కథాసరిత్సామి గరంహా

तस्य नागार्जुनो नाम बोधिसत्त्वांशसम्भवः

द्व्यालुर्दानशीलश्च मन्त्री विद्वानवानभूत् ।

यः सर्वोषधियुक्तिद्वైతశక్ते सिद्धरसायनं

आत्मानं च राजानं विजरं विरजीवितम् ॥

[కథా. రత్న ౪]

[అతడికి (చిరాయువనే రాజుకు) నాగార్జునుడని బోధిసత్త్వాంశ సంభవుడైన మంత్రి వుండినాడు. ఆయన దయాళువు, దానశీలుడు, విజ్ఞానవంతుడు. అతడు సర్వాషధియోగజ్ఞుడై రసాయనమహిమచేతను ఆ రాజును ముసలితనంలేకుండా చిరాయువులుగా వుండేటట్లు చేశాడు.]

అనే పట్టుకలో ప్రశంసించిన బౌద్ధమతాచార్యుడు నాగార్జునుడు నివసిస్తుండ బట్టి కాబోలు నాగార్జునకొండ అని పేరుపపించిన ప్రదేశం పల్నాటిసీమలోనే వున్నది. నాగార్జునకొండ ఉన్న ప్రదేశం ఇప్పుడు రాజకీయులు తవ్వస్తున్నారు. అక్కడ పురాతనమస్తువశేషాలు గణనియమైనవి కొన్ని కనపడ్డట్లు తెలుస్తున్నది. విశ్వబ్రాహ్మణులను యాచించే రుంజలవారి ప్రశంసలవలన విదితమయ్యే ఆంధ్రశీల్యనివాసభూమి పెండోట పల్నాటిలోనే ఉన్నది.

ఒకప్పుడు మహావీరులకు శ్రేష్ఠమైన పల్నాడు ఈ మధ్యకాలంలో లక్ష్మీ అమ్మవారి మహత్వాన్ని ప్రదర్శించ గలిగింది. కటికికుటుంబపు కోడలిక్లేకాలన్నీ అనుభవించి ప్రాణాలు విడిచేసమయంలోకూడా చంపుతున్న భర్తహస్తపు కరుణాస్పర్శను ఆభిలషించిన యీ సాధ్వీసానం దుర్తి. ఈమె కవువంశానికి చెందినది. తండ్రి దిగుమర్తి ముసలప్పు నాయుడు. అంగ కవిజ్ఞులలోను స్మరింపజేసే చిరుమామిళ్ల వెంకానాయుడు లింగాపుర నివాసి ఈమె భర్త. ధర్మవరతంత్ర అయిన ఉదాత్తభారతీయగృహిణికి సర్వకాలాల్లా ఉదాహరణంగా ఉండగలిగిన యీమె యిప్పటికీ పూజిత అవుతున్నది. ఈమె ఇరిహసం సంచారికథకులు బొబ్బిలికథాదులవలె ఇప్పటికీ కీర్తిస్తున్నారు.

❧ పల్నాటివీరచరిత్ర ❧

పల్నాడు + వీరులు = పల్నాటివీరులు. పల్నాడు అనే ప్రదేశానికి సంబంధించిన వీరులు పల్నాటివీరులు. షష్ఠీతత్పురం. ఇక్కడ షష్ఠి సంబంధసామాన్యాన్ని తెలుపుతుంది. ట్యాడేశం సమాసాశ్రయకార్యం. వివరణ భాషావ్యాకరణంలో చూడవలెను.

పల్నాటివీరులయొక్క చరిత్ర పల్నాటివీరచరిత్ర. పశ్చిమతత్పురుషం. పల్నాడు అనేకజ్ఞం ప్రథమభూమికలో వ్యాఖ్యాతం. వీరశబ్దం ఇందే వ్యాఖ్యాతపూర్వం.

चर+इत्र=चरित्रम्

“चरित्रे” అనే సూత్రంచేత “चरित्रम्” ప్రత్యయం వచ్చి చారిత్రం అనికూడా రూప మేర్పడుతుంది. “चरित्रे” ప్రత్యయాలు ఔదాదికాలు. చరిత్రశబ్దానికి ‘अण्’ ప్రత్యయం చేరిస్తేకూడా ‘చారిత్రం’ అని రూపమేర్పడుతుంది. అయితే స్వరంలో సూత్రం భేదం. ‘చరిత్ర’ శబ్దం వృత్తవాచకం.

❖ పల్నాటివీరచరిత్ర ప్రకటన ❖

దీనిని మొదట నేను ప్రకటించి ద్వితీయభూమికారంభ కాలానికి 2 రి సంవత్సరాలైనదని ఉక్తం. ప్రకటించిన కొద్దికాలానికి తక్కినభాగాలను ముద్రింపించవలసినదని దానికి శ్రీమహారాజువారి తోడ్పాటు లభించగలదని శ్రీపితాపురం మహారాజువారి ఆత్మీయకార్యదర్శి కథాశేఖర అయిన శ్రీ మొక్కపాటి సుబ్బారాయణుడువారు నాకు పుత్తరం వ్రాశారు. తక్కినభాగాలలో శ్రీనాథరచన అంతగా లేదని అక్కడక్కడ ద్వితీయభాగంలో చాలామట్టుకు సర్దుమాటలతో నిండివున్నదని ఇదే శ్రీవీరభద్రరాయుని వారిగ్రంథమని ఇట్లాటి అంశాలు సూచిస్తూ వున్నది వున్నట్లు ప్రకటించడం గాని శ్రమమైనద్యంతలో తిరగవ్రాసి ప్రకటించడం గాని మీకు సమస్తమైతే అపని చేస్తానని నేను ప్రతివచనం వ్రాశాను. పిమ్మట కొంతకాలానికి వీరచరిత్ర తక్కినభాగాలను శ్రీజయంతి రామయ్యవారు ప్రకటించబోతున్నారని సాహిత్యపరిషత్తులలో వెల్లడించారు. అంధ్రప్రదేశ్ లో యీసంగతినిగురించి నేను క. శ. 5015 వైశాఖ బ. చ. శుక్రవారం ఒక ఉత్తరం. జ్యేష్ఠ శు. వి. బుధవారం మరివొక ఉత్తరం, రెండుత్తరాలు ప్రకటించాను. ఇంటిలోను విషయమొక్కటే గనుక ఒకదానిని ఉదాహరిస్తున్నాను.

“పల్నాటివీరచరిత్రలో నొకభాగమైన బాలచంద్రయధమును ప్రకటించి యుంటిని. దీనిని నైజాముదేశమునుండి తెప్పించితిని. మఱిరెండు మా పల్నాటిసీమలో దొరికినవి. ఈభాగము కాక తక్కినది పల్నాడుతాలూకా కారంపూడి నివాసులగు పిడుగు వీరభద్రరాయునిగారివద్ద నున్నదని తెలిసికొని వారిగ్రంథమున కొకప్రతిని వ్రాసితిని. చెన్నపురి లిఖితపుస్తకాగారములోఁ గొన్నిప్రతు లున్నవిగాని వానికర్తలు కొండయ్య ప్రభృతులు. ఈవిషయ మా పుస్తకములలోనే వ్రాయబడి యున్నది. వీరభద్రరాయునిగారి ప్రతియొక్క ధోరణిమాడఁగా యిది గదా జ్ఞానముకూడ లేని సామాన్యుడు అవధిం

శములతో వ్రాసివట్టు కన్నడెను. వీల యిట్లున్నదని యడుగఁగాఁ బిచ్చికుంటవాండ్రు చెప్పఁగా విని వ్రాసిననియు, నిది యిటీవలి ప్రతియేయనియు వీరభద్రయ్యగారు నాకుఁ జెప్పిరి. కొండయ్య ప్రభృతులగ్రంథములు దీనికింటె ననేకభాగల శ్రేష్ఠములుగా నున్నవి.

ఆచ్యుభర్తులకు మే మొసఁగెదము. పల్నాటివీరచరిత్ర తక్కినభాగమును బ్రకటింపవలసినది అని శ్రీపితాపురము రాజాగారు నాకుఁ జెలిపినప్పుడు, ఉన్నస్థితి వివరించి చివరకు శ్రీనాథకృతగ్రంథము దొరకలేనియుఁ దప్పల తడకగా వ్యర్థ పదములతోఁ గూడియున్న ప్రతి (వీరభద్రయ్య ప్రతి) యున్నదనియు, దానిని నవరించి ప్రచురించుటకంటె గ్రొత్తది పఠనముగా వ్రాసి ప్రకటించుట మేలు. లేదా, కొండయ్యగ్రంథమును బ్రకటించుట మేలు అనియు నేను వ్రాసితిని. శ్రీనాథకృతమే కావలెననియు, దదితర మక్కురలేదనియు వారు తెల్పిరి. వీరభద్రయ్యప్రతినే నేను సంపాదించితినిని జయంతి రామయ్యపంతులుగారు చాతో నొకపర్యాయము చెప్పి యుండిరి. దానినే పరిషత్తు ప్రకటింపఁ బోవుచున్నట్లు... సువత్సర కార్యనివేదనము వలన నాకు సూచనగాఁ జెలియఁచున్నది.

పరిషత్తు ప్రకటింపఁబోవునది, వీరభద్రయ్యప్రతియే యైనయెడల నే నిదివఱకు రాజాగారికిఁ జెలిపినగ్రంథమే కాని యది వేఱుకాదనియు, దీనికిని నేను బ్రకటించిన బాలచంద్రయ్యధమునకును ఎట్టిసంబంధము లేదనియు, బాలచంద్రయ్యధము దీనితోఁ జేరినభాగమని తలఁచుట భ్రమ యనియు, బరిష్కార్యనిర్వాహకులకు విన్నవించు చున్నాడను ... ..

రాయవాచకమువలె దీని సున్నదున్నట్లు ముద్రించినను ఒకవిధమున మేలే. పల్నాటిసీమమాటల వ్యవహారము కొంతవఱకుఁ జెలియును. కథాకొఱకైనయెడల దీనినిబట్టి పఠనము వ్రాసి ప్రకటించుట మంచిది. ఇదివఱ కెందరో వ్రాసి, వ్రాయుచున్న భారత రామాయణపఠములకంటె నిది యెక్కువ యుపయోగకరమైనది.”

❀ ము గి య పు ఁ ❀

ఈ వీరచరిత్రను కెండవపర్యాయం ముద్రితం చేయడానికి కలిశకం 5034-వ సంవత్సరంలో ఆరంభించాను. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంలో 5035-వ సంవత్సరపు బి. యు. పరీక్షకు ఇది పాఠ్యగ్రంథంగా నిర్ణీతమైనది. దీని ప్రథమభూమికాసంస్కరణం ద్వితీయభూమికారచన 5032 లో ప్రవేశించిన కుజమహాదశబో ఆరంభించాను. ఇంతకుపూర్వం మొదలుపెట్టిన రఘువంశఖండకావ్యప్రకాశ వివరణాల ప్రకటనం చాలాకాలం క్రిందటనే ఆగిపోయింది. ఈ ఉద్యమానికి అనారోగ్యం మొదలైన

విఘ్నాలు అడ్డుపడుతూ పడుతూ ఉంటే వాటిని నెట్టుకుంటూ ఇప్పుటికి ముగించ గలిగాను. 5027-వ సంవత్సరంనాటికే వీరచరిత్ర ప్రతులు అయిపోయినవి. అందుకే ఈ గ్రంథం కావలెనని నాకు వ్రాసినవారికి పంపజాలక పోయినాను. దీనిని తిరిగి ప్రకటించడం అవశ్యకమని నే ననుకొంటూ ఉన్న సమయంలో శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రులవారు ప్రకటననుగురించి ప్రస్తావించి దానిభారం చయితో అంగీకరించారు. అందుకు వారికి అనేకనమస్కృతు లున్నవి. అచ్చుచిత్తులు దిద్ది పంపడానికి జరిగిన ఆలస్యాన్ని సహించడంలా శ్రీ వావిళ్ల ముద్రాశాలాధికారులు చూసిన ఉమకు దయకు నేను కృతజ్ఞతాబద్ధుడ నని విన్నవిస్తున్నాను.

ఈ ద్వితీయభూమికను సిద్ధపరచడంలా నాకు తోడ్పడిన విద్యార్థుల్లో శ్రీమాక్ అలంపూరు కృష్ణస్వామి బి. యే, శ్రీమాక్ కొమరవోలు చంద్రశేఖరమంత్రి, శ్రీమాక్ మదనగోపాల్. ముఖ్యంగా గణించదగినవారు. కుశాగ్రబుద్ధి, విద్యావర తంత్రుడు అయిన శ్రీమాక్ కృష్ణస్వామి దీని సమాప్తి చూడకముందే కథాశేషు డయినందుకు మిక్కిలి చింతపడుతున్నాను. తత్కృతమయిన రఘువంశైకదేశాను వాదం శ్రీమాక్ చంద్రశేఖరమంత్రి సమాహరించిన లక్ష్యఖండంలో ప్రకటితం. కృష్ణస్వామిమృతివల్ల సేవాచరతంత్రుల్లో, విజ్ఞానోద్భవనాభిలాషుల్లో ఒకరిని తెలుగుదేశం కోలుపోయింది. ఈ సందర్భంలో ఉపసరించిన శ్రీమాక్ గుణభూషణ, బి. యే, సుదర్శనలాల్, చలపతి మొదలైన తక్కిన విద్యార్థులను మిత్రులను సక్రితో స్తరిస్తున్నాను. లేఖనాదుల్లో, అందులో ముఖ్యంగా ఆనారోగ్యదశల్లో ఈ విజ్ఞాన కాంక్షులతోడ్పాటు లేకుండా యీ ద్వితీయప్రకటనం ఇంతత్వరలో ముగిసిపోడేది కాదు. కనుక, కార్యసిద్ధి హేతువుల్లో వీరి వ్యాపృతి ప్రధానమైనదని నే నెప్పుడూ అత్యంత అనురక్తితో భావిస్తుంటాను.

చెన్నపట్టణం,
క|| 5038, వైశాఖ బ|| పం|| ఆదివారం. }

ఉమాకాస్తుడు.

Preface to the 2nd Edition.

Palnati Veera-Charitra is the history of the fratricidal war, that took place during the latter part of the 42nd century Kal Era (12th century A. D.) between two princes of the Hyhaya family that had migrated into Palnad from Chedi, throwing side lights on the great socialistic movement led by Brahma Naidu, supposed to be the ancestor of the family of the Maharajah of Venkatagiri. The Chapakudu of Palnad heroes mentioned by the author of Kreedabhiramam may be taken as something like cosmopolitan dinner of the present day. The army of Brahma Naidu includes people from all classes irrespective of caste, from Brahmin to Panchama. Kannama, a Panchama hero considered as the son of Brāhma Naidu, has a temple at Karampudi even to this day. The ballad also gives an account of the heroism of our people of those ages and also their religious readiness to lay down even their lives at the call of what they considered their Dharma. The military prowess which shone with splendour in Brahma Naidu and Balachandra eight hundred years ago at Karyamapudi again manifested itself in their distant kinsmen, the Velama heroes of Bobbili like Vengalaraya.

Palnati Veera Charitra.

Palnati Veera Charitra may be considered as an important, original Telugu work fulfilling a few of the conditions of an epic poem. (महाप्रबन्धः). The subject matter viewed as a whole from Gurzala Kodipor to the end is extensive and grand with some episodes, and the characters also are to some extent varied in type. Mallidevaraj

and his opponent Nalagamaraj are inactive heroes like Chandragupta of Mudrarakshasa, and Indian literary critics name such a hero as सचिवायत्तसिद्धिः (one whose purpose is achieved by his assistants) Anapotu, Balachandra, Brahma Nayudu, Alaraju, Perneedu and Kommaraj are all noble heroes for whom life was not an end in itself but only a means to Dharma to which it could be sacrificed if necessary at any moment. Of them Brahma Nayudu is treated as an incarnation of Vishnu but his human side is more prominent throughout the poem. His rebuke of his son for having shown the back to the battlefield, is befitting a true Indian hero. The female characters also are chaste and heroic. Rekhamba's persuasion of her daughter not to prevent Balachandra from marching to battlefield, and Manchala's blessing to her husband when handing over the sword to him, cannot but stand before us for all time as noble examples of Indian womanhood. Rathnala Peridevi, reproaching her father for his wicked act and performing Sahagamana with her husband shows the high phase of the life of a Hindu wife. Nayakuralu is the abode of evil like Satan in Paradise Lost, Ravana in Ramayana and Sakuni in Mahabharata. In spite of her vicious nature, she is represented here and there as a thoughtful diplomat and her negotiations for peace before the commencement of war show her diplomacy. It is the misfortune of great heroes to have a rival in women. Brahma Naidu had it. Bhishma actually withdrew from the field at the sight of Sikhandi. Brahma Naidu avoided Nayakuralu in battle in accordance with the Indian military traditions. In places of heroism the author rises to the occasion, and exhibits high fervour as in the dialogue between Balachandra and his parents and his other speeches.

He shows some tendency and also skill for portraying scenes of awe as Kannama's midnight visit to the battle field and the ecstasy of the devils during the night after the close of the war. In other situations he is quite common-place, and does not rise above the ordinary level. Setting aside the waste trash such as చర, చరన, చయ్యన, అయ్యన, the narration is on the whole impressive and in some places vigorous.

As in Mahabharata, the end is disastrous to both parties and the predominant Rasa may be taken as Shanta, the auxiliary Rasas being Veera, Karuna etc. Unlike other classics, Palnati Veera charitra is written in one continuous Dwipadee metre and in one strain.

Palnati Veera charitra is deficient in graphic descriptions of even relevant nature sceneries in their picturesqueness and grandeur as in Ramayana, Mahabharata, Kumarasambhava etc. It also lacks in conversational or non-conversational utterances of importance like Ajavilapa in Raghuvamsa.

Palnati Veera charitra cannot claim a very high place from a literary point of view according to the *canons* of advanced literary criticism. When I say that, I do not mean that it is inferior to other Telugu works. It is as good as any other Telugu work. It is even superior to many of them. I only intend to point out that it is not an exception to the general order of Telugu works, and does not exhibit any extraordinary high merit.

Telugu works and Palnati Veera Charitra

Before actually taking up Palnati Veera charitra, I shall mention briefly some points about the general state of Telugu works. Telugu literature began with Purāṇic

briefs and other such things. Later, some other works of the Manu and Vasu Charitra type and similar productions sprang up.

Translations are mutilated and deformed, and important poetic details are left off. Srinadha's Naishadha belongs to the same group. Palnati Veera Charitra too as said before is not of high literary excellence. Either in bringing out striking situations or in expressing illuminating and lofty sentiments, its author does not generally rise above the ordinary level. As will be shown presently, it was intended for the lower order of people as other Telugu works. Aswaghosha's Buddha Charitra, though history, is of a far superior poetic interest.

In ancient and mediaeval times, Telugu was not the medium of instruction in the higher courses of study. All higher learning was received through Sanskrit, and Sanskrit was the cultural language of the country. Great scholars did not choose to write in Telugu on cultural subjects in several departments of knowledge, including literary criticisms. Telugu was thus relegated to an unimportant position, and had no place in academical courses. This backward position was not special to Telugu. It was common with all the Prakrit languages. The characters to whom Prakrit is allotted in Sanskrit Drama also to some extent indicate the position which they held in the academic circles. Perhaps, Pali, which was raised to the dignity of cultural and religious language by Bhagavan Buddha, was an exception to the general order of Prakrits. It is truly said that Tamil holds the same place in Southern India as Pali in the North. But the champions of Vedic culture had not recognised Buddha's step and had not allowed Pali to take the place of Sanskrit. Even Tamil which rose

up as an ally and not as an enemy was not looked upon with favour by them. Some of them went even a step further, and prohibited the adaptation of Vernacular words into Sanskrit and denounced them as incorrect. So says Nagesa, the great Grammarian, in his *Manjusha*.

देशभाषानुसारेण कृतानां कुञ्चीमञ्ची अप्यकोण्डेयादि नाम्नामसाबुत्वमेव [वै. सि. म.]
(Substantives formed according to the Vernaculars like 'Kunchi' 'Manchi' and 'Apyakonda' are verily incorrect.)

The progress of Pali stopped with the decay of Buddhism. The other non-religious Vernaculars of India were in their undeveloped condition, and Telugu was one of them. Leaving aside the departments of learning, in poetry, Prakrits made same mark, though mostly in love sentiment. Men of cultural attainments wrote original works in Prakrits some of which drew the attention of great scholars like Bana, and provided examples for the celebrated literary critics like Anandavardhana in their treatment of poetic charm.

As Prakrits were taken up by such eminent scholars, even original Prakrit dramas, transgressing in some details some of the Sanskrit Dramatic conventions, rose up like the *Karpuramanjari* of Rajasekhara which is now available. But even in this field, Telugu did not emerge out of its infant state on account of the crudeness of its verse and also other causes which will be explained below. Telugu works were intended for people of a lower status who had not access to the treasures of Sanskrit lore. They were intended to give an idea of the Puranas to the lower order of people for the guidance of their social and religious conduct. The leaving out of *Bhagavadgita* and other important portions by the translators of *Mahabharatha*; the avoidance of writing Dramas, the highest form of poetry according to Indian

tradition and original poems and sastraic works in Telugu by famous scholars like Sreenatha, under the patronage of Ruling chiefs like Komati Vema Reddy, Kataya Vema and Kumaragiri Reddy who were themselves outstanding men of letters and commentators on classical works; and the very mutilated forms of translations like Telugu Naishadha, seem definitely to point out to the above fact. I do not propose here to enter into a detailed discussion on the additions and contractions in Mahabharata, writings of authors like Vemana and Pingali Suranna, the works of Manu and Vasu charitra type which do not generally present high thought or subtler feelings of human heart or relevant imagery of endless charm. I do not also give a full account of how these Telugu works and poems are not useful even to the lower type of people and how they misguide the intermediate class of quacks. The misfortune of Telugu always stands strikingly before my eyes whenever I ponder over the fact that a person like Ahobala Panditha, deeply interested in Telugu, had to leave some of his extremely valuable writings in Sanskrit only.

Perhaps such measures were the attempts, though unsuccessful, of people like him to attract real scholars to Telugu. Whatever it may be, it is plain that Telugu was not the medium of higher culture, and that Telugu works were intended only for people of inferior order. Ahobala Panditha, the commentator of Andhrasabda Chinthamani, in his scholarly discussion on Telugu observes thus.

“संस्कृतपुराणपठनाक्षमाणां तच्छ्रवणेऽप्यलसानां मुमुक्षूणां श्रद्धादीनां प्राधान्येन ज्ञानोपयोगीन्यान्धपुराणानि भवन्त्येवेति”

(The Telugu Puranic works are essentially useful to Sudras etc., who aspire for liberation (Moksha) and who

are not capable of reading Sanskrit Puranas and who are not anxious even to hear them)

The situation has not altered after the advent of the Madras University.

English has taken the place of Sanskrit. On the one hand, the majority of educated Telugus have been cut off from touch with Sanskrit in which the invaluable treasures of Indian culture are stored up. On the other hand, they have not been able to properly assimilate alien culture, the customs, traditions and sentiments being different in many respects. To-day the majority of educated people in the Telugu country receive higher education through English, and some still through Sanskrit.

For further details on this topic my preface to Kavyaprakasa may be consulted. Then I come to scholars. Mature thinkers of the stamp of Sir S. Radhakrishna do not choose or try to express their thoughts in Telugu. This is evidently due to the fact that Telugu has no proper place in the realm of higher culture or thought at present. It is not the medium of higher education in collegiate courses in the Madras or Andhra University, and all higher knowledge is received, and imparted through English and also Sanskrit though in a limited atmosphere. Our ancients though great scholars, did not give us valuable works in Telugu as they intended Telugu only for the lower order of people. Our present authors, equipped with the study of the trivial works of ancients, are capable only of producing similar or still more trivial works in Telugu. Perhaps the majority of our present Telugu writers are the worst sinners in India today in using quack Sanskrit. This guess language always reminds me of the famous story of the Sanskrit of the crack-brained daughter-in law of a Somapeethin.

The works that have sprung up after the advent of the University education, from Lexicon down to the story books and other works that are prescribed for the University examinations, clearly point out to the above fact. Details are shown in the Telugu Preface. People study trivial works, and produce in their turn still more futile writings. Matters are thus moving in a vicious circle which ends nowhere unless the course of education is changed. It should be so modified that the Telugu youths would find their way to the original treasures of learning and not merely to the briefs and other similar works which alone Telugu now can offer. Under these circumstances, I think that the conferring of B. A. (Hons.), M. A., and other degrees for the study of existing briefs and other such works in Telugu which have little cultural value does not serve any useful purpose at the present stage. This situation always reminds me of the statement of Lord Macaulay in this connection.

“Had they (our ancestors) neglected the language of Cicero and Tacitus ; had they confined their attention to the old dialects of our own island ; had they printed nothing and taught nothing at the Universities but chronicles in Anglo-saxon and romances in Norman-French, would England have been what she now is?”

Now, I ask this question following Lord Macaulay. Having neglected the works of Gautama, Kanada and Sankara etc, and having confined ourselves to the Puranic briefs and other works of similar type, what is the worth of our Vidwans, Bhashapravinas or Ubhaya-bhashapravinas ? Or what is the range and value of the oriental scholarship of our degree holders in Telugu ?

The memorable transition in the history of Telugu begins, in my opinion, on the day when it is made the compulsory medium of examinations in all non-language subjects for Telugu students for arts and science degrees or at least Siromani and Vidya Praveena titles. As a first step to this the University may transform the Telugu Research section, in which there is no adequate return for the expenditure incurred, into a translation department, and get as many outstanding works as possible translated into Telugu from English and Sanskrit at the present stage. As a step for this, the University should make provision for the rise of scholars who, in addition to their proficiency in their special subjects and practice in Telugu composition, will be equipped with sufficient knowledge of Sanskrit in which the treasures of Indian culture are stored up and without a strong control over which, expression of scientific, abstract and subtle ideas in Telugu is almost impossible.

I close this topic which has come up as a side issue, and proceed to the subject proper. I pointed out that Telugu was thus relegated to an inferior position and that Telugu writings were intended for people only of lower cultural status. There was no scope for works of high order to arise, and Palanati Veera Charitra was no exception. More-over it does not belong to the section of Kavya or Rupaka, and therefore we cannot apply to it canons of advanced literary criticism.

When I say that we cannot expect high literary excellence as in Valmiki, Kalidas etc., I do not mean as already stated that it is inferior to other Telugu works. On the other hand it is far better than many of them. All that I want to point out is that it is not of exceptional poetic merit and is not an exception when the general

condition of Telugu works is taken into consideration. Palanati Veera Charitra is an unique work in many respects in Telugu literature. The subject matter, unlike that of the general mass of Telugu works which are mostly Puranic briefs or Puranic fictions or stories, with some descriptions, is the history of local heroes. The prominent characters are indigenous and exhibit the valourous life of the Andhras of those times in its brightest form. The treatment of the subject matter also is different from that of others where futile word-profusion, with scanty meaning and mere story skeletons, is predominant or speculations based on mythological details and hereditary similies form the important poetic element. It is written in verse which is half free from letter adjustment (పద్య, పద్య) which is common with almost all the Telugu verse productions. It is different from works of the Bobbilkatha type as it, unlike the latter, attempts to maintain classic touch here and there.

Ballad Literature

Palanati Veera Charitra comes under the Veera Gita (Ballad) group. The ballad is a special branch of Telugu literature and I have no information whether such a branch exists in the other Vernaculars of India or not. Whatever may be the reason, such a branch does not evidently exist in Sanskrit although episodes of Vatsaraja and Vikramarka etc., are sufficiently inspiring. These ballads are recited before big audiences generally during moon-lit-nights with the necessary accompaniments and gestures and are semi-dramatic in nature. They resemble the Vrittis mentioned by Bharata which may be considered as the germs of the developed Indian drama. Generally the purpose of the ballads is to create

mainly reverence and admiration towards the heroic souls by a sort of narration appealing to the popular imagination and emotions. It is why poetic sublimity of high thought cannot be expected in it. The function of the Ballad above mentioned, Palanati Veera Charitra amply fulfills in a manner in which few others of this class do.

Brief review of some points in Palanativeeracharitra

It shows anxiety for the life of her son Balachandra and tries to prevent him from going to battle. This appears some what derogatory to the India Kshatra (military) traditions. She stands in strong contrast to Kunti, who sends word through Sri Krishna to her sons to fight to the end. Perhaps the author wished to show here feminine weakness. Even Vyasa makes Kunti express once that life without sons would be distressing.

Balachandra's visit to his damsel

Under the pretence of taking her to battle field when he was about to start to Karempudi he meets his damsel in her house though he never took her there. This is somewhat repulsive to us of the present age. It was not so in ancient India. The Vesyas appear to be an important section of society in those days. All know how much Hindu mythology is interwoven with the stories of these damsels. The mother of the great Bharata race is the daughter of a divine damsel. Other episodes are too numerous to be mentioned. In spite of condemnation by thinkers like Bhartrihari they seem to have kept up their position even in historical times. Vatsyayana thinks that contact with a damsel is not sinful as it is neither enjoined nor prohibited in Dharma Sastras. Omen-experts state that the sight of a Vesya in

front for a man starting for some purpose is auspicious. Kautilya recognises conjugal contract with a damsel and imposes fine upon the intruder. The Literary theorists like Dhananjaya, while ignoring the widow mentioned by Vatsyayana as a fitting object for making love, recognised Vesya as a heroine in a poetical composition though as of lower type.

If she is firm and constant in love like a duly wedded woman, she certainly rises above the level of ordinary Vesyas and can find a place in a dignified literary composition as Vasantasena in *Mrichchakati*.

Perhaps Rajasekhara thought it a compliment to himself when he declared as tradition goes, that he had love dealings with women of several parts of India. Some of these Vesyas were very rich. Some were learned especially in fine arts and they were called *Ganikas* as different from other ordinary Vesyas. The *Ganikas* of Pataliputra are said to have deputed a scholar by name Dattaka to prepare a treatise for their guidance. Vatsyayana devotes a special *Adhikarana* in his *Erotic Science* to the affairs of these Vesyas. Even kings and men of status did not think it degrading to keep these Vesyas as their consorts. Vatsyayana refers to the amorous sports of a Chola (Tamil) king with his damsel Chitrasena. Though we thus see that intimacy with a Vesya was not considered a social stigma in those days, the whole of the damsel scene in *Palanati Veeracharitra* is quite irrelevant and the author ought to have omitted it at least for artistic considerations. It would have been different had he taken her to the battle field as Sri Krishna did Satyabhama.

Harlot-Mother

It has been a practice with authors in our country to bring in the old harlot-mother where a Vesya is concerned as in *Nirankusopakhyana* etc.

These damsel-mothers seem to be notorious from even early times. Vatsyayana lays down that the damsel should be under the guidance of either her old mother who is cruel and greedy or choose another woman in her absence possessing the above qualities to take her place. Kautilya also refers to the damsel-mother and provides compensation for her if any one forcibly meddles with her daughter. Literary critics also take note of this *Vesyamata* in prescribing the conduct of the Vesya Heroine.

Palnati Veera Charitra gives an interesting description of the old, contemptible Vesyamata.

Balachandra's indulgence with his wife

Balachandra, before going to war, meets his wife and takes her blessings as Bhimasena in Venisamhara. But he also engages himself in love affairs with his wife. Embracing or sporting in any other way with a woman when marching to battle field is certainly in-appropriate and implies a kind of laxity on the part of the hero. That is why such a custom did not find favour with the famous heroes of ancient India. It is not said even of Ravana. Valmiki maintains it in the case of the ill-fated Vali. The author of Parijatapaharana, a Telugu work of the Vizayanagaram period, attributes it to Krishna's enemies who were going to be defeated. Bhatta Narayana presents a scene in Venisamhara in which the doomed Duryodhana amorously deals with his wife. Mammata, the author of Kavyaprakasa finds fault with him even for that. Balachandra's love affairs with his wife, when marching to war are not only out of place but also reflect upon his heroic character. If he did so as it was the first and the last time to meet her, it is no excuse for a hero who has to sacrifice everything for his noble purpose, especially when the wife was also to follow him to

the other world. If he did so under the advice of his mother, it must be stated that her anxiety for her son's wife was carried to the extreme. If it is merely a statement of the fact of history, then we must admit that Balachandra has no place in the galaxy of the noble type of Indian heroes to whom Kshatra Dharma was higher than anything else. The author for the sake of propriety, ought to have avoided this in the case of Balachandra, the prominent hero of the present portion of the ballad.

Historical Importance of the Veeracharitra.

The time of Palnati Veeracharitra seems to be an important period in Indian History. It was the time when Mohamed Ghorī was creating great havoc besieging place after place in Northern India and the fate of the Hindu Royal dynasties was hanging in the balance. The influence of Ramanuja's preachings and Basaveswara's religious overhauling were being strongly felt and the cross currents of Veerasaivism, Vaishnavism, Jainism and Buddhism were causing agitation in Southern India. It is thus we find in Palnati Veeracharitra an interesting blending of the heroic fervour of the military families of the North and the religious reformation of the spiritual preceptors of the South. More over, Palnati Veeracharitra seems to be an important link in Indian History. It throws light on the extinction of two ruling dynasties Hyhaya and Western Chalukyas. Mr. Vincent Smith in his "Early History of India" observes thus. "The Kalachuri or Haihaya Rajas of Chedi are last mentioned in an inscription of the year 1181 A. D and the manner of their disappearance is not exactly known; but there is reason to believe that they were supplanted by the Bhugels of Rewa."

Palnati Veeracharitra reveals how the Hyhayas migrated from Chedi to Palnad and settled there never to return to their original homes. The reason of their migration is said to be somewhat religious in Palnati Veeracharitra. Perhaps the political incident was given a religious colouring. The migration might most probably be due to the inroads of the Mahomedan invaders or the pressure of the Bhugels of Rewa mentioned by Mr. Smith to be the successors of Hyhayas. Palnati Veera Charitra also shows how the Western Chalukya dynasty of Kalyan came to an end with the last prince dying in the Karempudi battle.

Veera Cult of Palnad

To-day Palnad Heroes are worshipped as divinities and every year a big festival is held at Karempudi in their memory on the new moon day of Kartika roughly corresponding to November and important scenes of the episode are enacted there. There is no distinction of caste in the Veera cult and all have equal religious status. Balachandra's brothers come from different castes including a barber, a washerman and a Brahmin. A Brahmin is the Acharya of the Vera group and a Panchama hero by name Kannama has a temple at Karempudi. But as all non-vedic heterodoxical religions, Veera cult also yielded to the Vedic influence. Followers of this cult return to their old religious ways after the festivities are over.

Veera Worship

Veera worship is not new to India. In Rig Veda, Indra is addressed as Veera. Agni is also called Veera. Veera-hatya was looked upon as a great sin, and abandoning Agni was compared to hero murder. In some

places the word Veera was taken to mean a son. Perhaps there was a time when every male issue was a hero as in ancient Greece where weaklings were abandoned and only strong and robust children were preserved by the state. In the latter literature Veera is referred to in many places and Veeratva was thought to be a precious quality. Janaka proclaims that his daughter is Veeryasulka. Kalidas repeats the same phrase in that connection.

Patanjali the author of Mahabhashya uses the word Veera in connection with Sastrie treatise containing Mangala and mentions it in many places. The Yoga schools also took this into their fold and applied it to one of the yogic poses, the Veerasana. Tantrics also apply the word Veera to Sadhakas.

Hero worship has been continuing in India from very early times. Of the Avatharas of Mahavishnu, the maintainer of the Universe, half the number including Kalki are war heroes. Buddha is a hero of mercy. Of the above, Rama and Narasimha have regular temples of worship in our country. The Veerathva of Veera Bhadra, offspring of God Siva is well known. His followers still preserve a dance scene called Veeranga as a religious ceremony. Sree Rama is known also as Veeraraghava and Bhavabhuti made him famous as Mahaveera. Viswanatha quotes a verse from Rajahsekhara's Balaramayana to illustrate the warrior heroism of Sree Rama.

Since the time of the kings mentioned in the Puranas as Bhavishyadrajahs I do not know of any other rulers except the Palnad heroes, raised to divinity and worshipped in any part of India. The Hero-worship preached by Carlyle in Europe did not take any definite form. Even the

religion of the Sikhs, the warlike people in India of to-day is not of the nature of the Veera worship. The Moharam celebrations of Mahammadans may be said to resemble it in some respects.

Features of the Veera Worship

Although the Heroes themselves were Vaishnavites and Saivites, yet the Veera cult is neither Vaishnavism nor Saivism in their present form. It is socio-religious in nature and has not got any Vedic ritual. It does not accept distinction of caste, and all have equal status in it. In the annual festival at Karempudi, people of all castes participate. The Acharya of the cult, a Brahmin, casting off his sacred thread and offering oblations of blood to the departed souls of heroes of all castes should be a historic scene. In uniting the people under one banner and in exalting, to the dignity of a religion, heroism which was necessary to save the country in moments of need especially at a time when the Muhammadan conquerors were devouring place after place in the land, the foresight of the founders of the Veera cult is really worthy of our esteem.

Ballads and National heroism

In chivalrous ages, Indian valour expressed itself in various forms. Andhras were second to none in the manifestation of heroism. It became a religion with them. The Telugu Ballads breath the chivalrous life of Andhras in those ages. It is only a spark of the Kshatra fire kindled by the onrush of the semitic conquerors that blazed forth in the form of the fratricidal war in Palnad. As sources of original history and as records perpetuating the deeds of National heroism of Andhras, they deserve to be preserved and published in any suitable form. I cannot close this topic without refering to Yakshaganas, the

dance dramas of the Telugu country, which are valuable. The picture plays (చిత్ర పాటలు) also may be included in the same category. Though they cannot claim a high place in literature like the classic drama of the type of Sakuntala and others, they are very interesting and also amusing as operas with their rhythmic dialogues, and country tunes, chorus songs, divided utterances, Nritta and Lasya varieties of dance etc. The buffoon (హాస్యవాదుడు) corresponding to the Vīdushaka of the classical drama is also interesting if he minds to be within reasonable limits of decency. Like the Prakrit drama of which Rajasekhara's Karpuramanjari is a representative, they are without division into acts. The forerunner (నాటకానంతరం) and the soothsayer (యజ్ఞశాసనం) are the peculiar features of Yakshagana and they may be considered as the suppliers of the links of the story like the Vishkambha or Pravesaka characters in Bharata. The invocation to God and references to the audience in Yakshagana might be the primitive forms of the latter Nandi and Prasthavana. They were very popular in the country and well received even in Royal courts. I am inclined to think that these Yakshaganas are a South Indian Institution that flourished under the Chola rulers. The subject requires careful investigation. As far back as 1925, if I remember right, I placed a few Yakshaganas in the hands of Sreeman Yadlapati Venkata Subba Rao, B.A., B.L., who was then a pupil, to critically study them. He prepared some notes under my guidance and the matter stopped there. In this connection he also undertook and completed the translation of Aristotle's Poetics into Telugu. The manuscript is still lying with me unscrutinized as I could not devote my attention to it under the existing circumstances.

Chennakesava Temple at Macherla.

Tradition ascribes the construction of Macherla temple to Brahmanayudu. It is extensive and has fine sculpture. It is richly endowed and I may mention in this connection that one of its donors is a lady of the Velugoti family as known by an inscription at Macherla. It might have been at one time a prominent religious centre with numerous devotees. It is now almost deserted except on annual festive occasions.

Religion and Temple.

There may be some thinkers who do not believe in the existence of spirit as separate from matter. Most of them are self-disciplined and are not undesirable members of society. But that kind of self-discipline and control cannot be expected of people at large and atheism among such people can only make the country a scene of murders, treachery, and other brutal atrocities of frequent occurrence. So atheism can never be a religion for the general mass of people in any country. Whatever may be the results of atheistic experiments in countries like the Soviet Russia and whatever may be the theories of subtle philosophy, religion can never cease to be a necessary factor in the life of the people at large. The purpose of religion is to refine the gross brutal qualities of man and make him bold and heroic and fit for higher life. It is true that the mere outer form of religion without inner life is not of much value. ✓ But it is better than indifference to religion as it may, at some stage or other, lead him to the right path which is adjacent to it. It is also true that there are some people who put on the cloak of religion to cover up their villainy. It is a misuse of religion and misuse of a thing cannot lower its value.

Temple is the stronghold of religion. Besides being the hall of the throne of religion and the suggested philosophy, an Indian temple always appears to me as the meeting place of art, beauty, music and poetry. The sum total of the prosperity and loveliness in the Universe being adored as Sree and Lakshmi, the nearest and dearest to the heart of Maha Vishnu, the Maintainer of the Universe ; and the essence of all reverence, chastity and auspiciousness becoming part and parcel of Paramasiva, the Lord of Supreme Bliss, as Arya, Sati and Sarvamangala, cannot fail to appeal to our poetic fancy. Dhanurdasa finding the face of Maha Vishnu more charming than that of his wife and Andal (Goda), Vishnuchitta's daughter, falling in love with Maha Vishnu rejecting the form of human beings, give us a glimpse of the Vaishnavite conception of divine beauty. Saivites also have this and Siva is called Sundareswara in the South. More details about this topic are given in the Telugu Preface. Not only this ; we have the actual artistic beauty of sculpture and decoration at their best in temples. Experts in music thought it an honour to exhibit their skill at the feet of the deities. Kalidas refers to Narada as going to the temple of Siva at Gokarna on the West coast to sing there. Sri Harsha tells us in Nagananda that Malayavati, the heroine, was in the habit of singing at a temple on the same West coast.

Idols of Sree Rama, Sita and others are only an illustration or symbolization of the portraiture by the poet Valmiki. Vasudeva, the giver of the Gita and the charioteer of Arjuna stands in the temple as depicted by the poet Vyasa. There are other temples which are conducive to the manifestation of Bhayanaka and

Bibhatsa Rasas which have their own part in elevating the human mind and turning it to the grim power controlling the Universe. Temples also appear to me as illustrations of the best divine poetry.

I always look upon them as social centres. They admit almost all un-objectable people of the country and induce them to sit and entertain higher thoughts at least for a while. Unlike the clubs of Western countries where admission is restricted by financial considerations, and where people gather for worldly sport and enjoyments, Indian temples afford also mirth, rejoicing and even appeasement of the tongue, all of course, consecrated to the divinity, and thus rid of the grossness which is generally inseparable from such things.

After the destruction of the Asramas by Yavanas as the author of Padmapurana regrets and after the Mimamsakas waned in their influence, the centres of culture and light were shifted from forests and Asramas to temples. The Puranic legends of Kasikhanda etc., amply illustrate this truth. Some of the famous temples are associated with great thinkers and spiritual leaders of the country. Tradition connects the temple of Parthasaradhi at Triplicane with the birth of Sree Ramanujacharya, the great reformer who influenced the religious thought of the people of India in a manner in which few others have done. Udayanacharya the author of Kusumanjali is said to be a staunch devotee of Purushothamaswami of Jagannatha temple. Great saints like Kulasekhara and Vishnuchitta are said to have spent the major part of their lives in the temples. The birth of Balachandra of the present work is attributed to the favour of Chennakesavaswami at Macherla. Vaishnavite

traditions and culture flourished in the celebrated temples of Sreeranga and Sree Villiputtoor etc.,

The healthy and prosperous condition of the temples indicates the strength of the religious life of the people. People that are indifferent to religion and to whom it is only an occasional ceremonial of not much importance, grow light hearted, timidly evil-minded and merely animal-like in the ways of living. I know that temples in the Telugu country in some places have actually become play grounds of boys and resorts of loafers. This condition may be to a great extent, due to the absence of great Acharyas like Ramanuja, Alvars, Nayanars in the South and Chaitanya and others in the North, who lived and worked among the people. Religious priests like the Kalamukha Saivacharyas brought in from Radha by the Andhra Queen Rudrama Devi and the Vaishnavite Acharyas sent by the Karnata Kings of Vizayanagar could not do the work to the necessary extent. The presence of a few devotees and religious people like Ramadoss was not sufficient. Whatever may be the reason for our present condition, we must wake up and open our eyes to the deplorable condition of our temples. Even the temple of Venkatachala which is within the limits of the Telugu country is in the hands of non-Andhra Mahants and it bears Tamil names as Tirumalai and Tirupati. Even the shrine of Sreesaia, which, besides being mentioned in Puranas, was referred to by the celebrated Indian poets like Bhavabhuti, Bana, and Sree-Harsha is not receiving sufficient attention and care which it properly deserves.

Veera Charitra and History of Andhras.

Since the decline of Pouranic Satavahanas, Andhras fell to the background. They were subjugated by

Pallavas and Chalukyas. The Andhras seem to have degenerated to a great extent. When a Telugu author speaks of the Telugu armies as Rakshasas and their conqueror, the Chalukya King, as Vishnu, one can understand how much the people had gone down in the necessary national virtues. But the Andhra kings of Warangal tried to regain the lost supremacy. After the fall of Warangal consequent upon its capture by the Mahomedans, the Reddy generals of the Kakatiyas endeavoured to revive the Andhra Rule and set up independent states in the Country. It is during the time of these Andhra Kings, Kakatiyas and Reddies that great Scholars like Vidyanatha, Mallinatha I, Kumaraswami, the world famous Mallinatha II, and Vema Reddies flourished in the Telugu Country. But the Reddi chiefs soon fell a prey to the Karnatic Kings of Vijayanagar. The Telugu Country was entirely subdued. It was added to and absorbed in the Karnatic Kingdom, and almost lost its individuality. Thus the final suppression of Andhras begun by Mahomadans was completed by the Karnatic Rulers of Vijayanagar. The eminent centres of culture and other activities like Kondavidu were subjected to decline and extinction. Outstanding persons like Nadendla Gopa-mantri and Salva Timma had to migrate to non-Andhra lands as there was not favourable atmosphere for their abilities to thrive in their own country.

The Hyhayas.

The Hyhayas of Viracharitra from Chedi appeared on the scene during the latter part of the 43rd century Kali Era (twelfth century, A. D.) (I may mention here, simply for the sake of information, that Tripuri, the site of the next Indian National Congress was the capital of Chedi.) By the time the Heroes came to Palnad, the Kakatiyas firmly established themselves as the paramount

power in the country. That the Hyhayas did not meet with opposition either from the Kakatiyas or from the other subordinate states only strengthens the fact that they had not come here as invaders but as expelled persons of the Royal family in search of refuge and places of suitable settlement. These they found without much difficulty as a result of their matrimonial alliances with some of the local chiefs.

Srinatha and Palnad.

Though the rest of the Telugu country is in no way better than Palnad in swallowing extravagant quantities of chilly-powder etc., the evil effects of which are obvious, Srinatha is said to have specially blamed its people as Bilhana did the Gujaraties in his Vikramanka-deva charita. Such verses are mentioned in the first preface. Perhaps the people there could not appreciate his scholarship and honour him befittingly. Some of them may be interpolations. His denunciation of Zonna and Sazza, the staple food of the people of Palnad, as coarse is out of place as it is highly nutritious making people sturdy stalwart and fit to protect the country in times of neccessity. At any rate, we of the present age degenerating on account of polished mill-rice have no reason to find amusement in such deprecations.

Palnad.

Palnad is a place of historical interest in the Guntur District on the banks of the river Krishna. It is adjoining to the extensive forest regions of Srisala referred to by Bana, Sree Harsha and Bhavabhuti in their works and included by Saivites among the twelve sacred places of Siva worship such as Benares, Ujjaini, Setu and Kedara in the Himalayas, etc. There is a place called Nagarjuna-konda in Palnad which in all probability owes its name

to Nagarjuna, the celebrated Buddhistic Acharya, mentioned in Kathasaritsagara (vide Telugu Preface).

It is now under excavation by the Archaeological Department of the Govt. of India and I learn that many valuable relics are found there. Pendota, the place of the Andhra architects as known from the utterances of the Runja people who are specially attached to the Viswa Brahmanas is also in Palnad. Palnad which was once the abode of great heroes also gave birth in recent times to the heroine, Lakshmi of Durgi whose husband reminds us of the Othello of Shakespeare. Having experienced the hardships of a daughter-in-law in a merciless family, she eagerly yearned for a kind touch of her husband's hand even when he was about to kill her. The birth place of this Lakshmi, heroine of Dharma, is Durgi in Palnad. She belongs to the Kamma sect. Her father is Digu-marti Musalappa Naidu. Her husband is Chirumamilla Venka Naidu of Lingapuram. Lakshmi, a venerable model of chastity and Indian womanhood, is still worshipped in Palnad. Her episode is still sung in the villages by the itinerant bards.

The publication of the remaining parts of the Ballad.

The first edition of this was published nearly twenty-seven years ago. Not long after its publication, the late Sri Mokkapati Subbarayadu Varu, the then private Secretary to the present Maharaja of Pithapuram wrote to me that the remaining parts of the ballad might be published with the financial aid of the Maharaja. But the other parts by Srinatha were not available and the manuscripts which I secured are the works of some others and some of them are in loose language. Accordingly I intimated the matter to Sri Subbarayadu Varu. Some-time after, I understood that Sri Jayanti Ramiah Varu was going to publish the other parts of the ballad under the auspices of the Telugu Academy. But I came to know

that his manuscript was a copy of the same original from which my copy was prepared. I published a letter in the *Andhrapatrika* dated 14th May 1914 and the matter stopped there. I once again mention that as original sources of our history and as records of our national heroism, they deserve to be published as they are, or re written in prose.

THE CONCLUSION.

As was already said, *Palnati Veera charitra* was published for the first time in 1911. All the copies were exhausted by 1926, and copies could not be supplied. There was thus a clear necessity for the publication of the second edition. It was also prescribed for the part II of the B. A. degree examination of 1934 of the Madras University. Sree Vavilla Venkateswara Sastrulu Varu kindly proposed the second edition and undertook the printing of the work. For this I thank him heartily and express my feelings of gratefulness to him. The work was begun in my Kuja-period which started in 1931. There were many obstructions in the execution of the work at every step, which caused immense delay in returning the proofs. The printing of *Kavyaprakasa* and *Raghuvamsa*, commenced in that period, is still unfinished. The obstructions were somehow got over by the grace of the Almighty and I have been now enabled to offer to the public the book in its present form. Of my pupils that assisted me in the course of this work, special mention has to be made of Sreeman A. Krishnaswamy B. A., Sreeman K. Chandrasekhara Mantri and Sreeman M. Ramachandra Reddy B. A. (Hons). I regret very much that Sreeman Krishnaswamy passed away at an early age without seeing the completion of the work. He

is an enthusiastic student of Telugu with a knowledge of Sanskrit and also author of some works in Telugu. His translation of a portion of Raghuvamsa into Telugu verse is published in Lakshya Khanda compiled by Sreeman Chandrasekhara Mantri. By his demise the country has lost one of its promising young men and sincere workers in the cause of cultural renaissance. The perseverance and interest with which Sreeman Ramachandra Reddy copied the drafts and prepared the major part of the index will always be fresh in my memory. But for the assistance of these ardent lovers of culture and learning who were by my side even day and night on some occasions, especially during times of my ill-health, the work could not have seen the light of day even so late as this. In this connection I must also remember with pleasure the assistance rendered by Sreemans, Seelam Madanagopal Naidu, Guna Bhushana B. A., Sudarsana Lal, Bhagavatula Chalapathi Rao and others. I take this opportunity to express my gratitude to my other friends who aided me while carrying the work through the press.

MADRAS: }
10—7—38 }

EDITOR.

ప్రథమ భూమిక

వీరచరిత్రేతిహాసము

“Unhappy the nation that has no history and happy the nation that can hear the ballads commemorating the adventures of her warriors sung with fervour and happy the country that can point with pride on the pages of history to patriots who wept for their countries” wrongs, stood against the oppressor and the tyrant. * * * * *

But such is not our lot and our heroes passed away with their deeds unsung and unrecorded. (ఇతిహాసము లేనిజాతి యానంద విహీనము. మనోహరవృత్తముగఁ గీర్తింపఁబడిన యోధుల సాహసకార్యములను జ్ఞాపకము చేయు కవిలు వినఁగల జాతి యదృష్టవంకము. దేశముయొక్క లోపములకు వగచి క్రూరకృతులకు నిరోధించిన దేశాభిమానులను ఇతిహాసపత్రములయందు గర్వముతోఁ జూపఁగల దేశము ధన్యము. కాని మనభాగ్య మట్టిదికాదు. మనవీరులు గతించినారు. వారికార్యములు కీర్తింపఁబడలేదు. వ్రాయఁబడలేదు)” అని యొక భారతీయ కృతికర్త వ్రాసినవాక్యములు యథార్థములు. అచ్చటచ్చట మహాహీనులచరిత్ర మను బాటలరూపమున పదములరూపమున నినర్గకవులు కీర్తించియున్నారు. అనికేవలము భాషప్రధానములు. బొబ్బిలికథాదు లిట్టివే. ఈ కథలు చెప్పునప్పుడు నేను బాల్యమునుండియుఁ గుతూహలముతో వినుచుండెడివాఁడను. మాగ్రామము లలోఁ తఱచుగా నొకతెగవారు పల్నాటివారికథయని యొక కథను జెప్పుచు భిక్షకు వచ్చుచుండెడివారు. విద్యాగంధములేని చిన్నతనమం దాకథ వినినప్పుడు దానియందలి యంశములుగాని క్రమముగాని తెలియకపోయినప్పటికిని వారు కత్తులు త్రిప్పుట గంభీరముగా గర్జిలుట మొదలగు నభినయములఁ జూచి యిది యేదో కలహమని తలంచుచుంటిని. 1906 సంవత్సరమువఱకు దినములు గడచినవి. కథ వినినప్పుడు మాత్రము మరలమరల వినవలయునని యపేక్ష పొడముచుండెను. 1907 సంవత్సరము వేసవికాలపు నెలవులలో నింటికి వెళ్ళినప్పుడు తిరిగి యీకథవినిఁ దట్టసిందెను. అప్పుడు కథాంశములఁ జాలమట్టుకు గ్రహింపఁగలిగిఁ గానఁ దత్కథఁ

యందును పాత్రముల పరాక్రమమున కాశ్చర్యపడి యొకటిద్దఱు పెద్దమనుష్యు
 లతో ముచ్చటింప నది శ్రీ నాథవిరచితమనియు దానినే వల్లించి విద్యావాసనలేనివారు
 తప్పులు కుప్పులుగాఁ జెప్పుచుందురనియు వారు చెప్పిరి. అప్పటికి శ్రీ నాథకృత గ్రంథం
 బులఁ గొన్నింటినిఁ జదివియుండినవాడ నగుటచే అది మొన లాకళయందుఁ దొంటి
 కంటె నెక్కువయూనక్రితోనుటని. దీనిని జెప్పుతుండఁ బన్నాటిలోఁ బెక్కుగ్రామ
 ముల వినియుంటిని ఎచ్చటఁ జూచినను వాచ్యసహితముగాఁ గఙ్గముఁ డీకఙ్గను జెప్పఁ
 దొడంగినప్పుడు పల్నాటి వీరవరుల సుకీర్తనము శ్రోత పుటంబులఁ బడఁగనే యానక్తి
 గలవారందఱు శరీరము గగ్గర్పాటద మనోవిలీనంబులై యణగియున్న యంతశ్శక్తులు
 ప్రబోధమనొందఁ దత్తద్రసోచితంబుగ ముఖంబులవికాసము మార్పుచేద నింది
 యెంబు లన్యవిషయపరాజ్ఞుభుములై యుండఁ బరవశులై విడుచుందురు. గుణాత్మయవికా
 రంబులైన మానవమనోవృత్తుల కిట్లేకాధిష్ఠానంబై శ్రీ నాథ హృదయంబును గానము
 సేయఁ బురికొల్పిన యావీరవరులచరిత్రము విశేషమహిమాస్పదంబై వాల్మీకి వ్యాస
 మహర్షి పుంగవులచేఁ గీర్తింపఁబడిన శ్రీరామ శ్రీకృష్ణచరిత్రములంబోలే లోకధర్మ
 మార్గదర్శకంబైయుండునని తలంచి తచ్చరిత్రము సంపూర్ణముగ గ్రహింపఁ గుతూహ
 లుండనై పలుకట్టములకు లోనయ్యు : 9:0-వ సంవత్సరమునాటికి గ్రంథము కొంత
 వఱకు సంపాదించితిని. దీనిని సంపాదించుటలో నేమి తరువాతఁ బ్రకటించుటలో
 నేమి నాకుఁ గలిగినకష్టములన్నింటి నిచ్చట వివరించుట యప్రస్తుతము. చూచిన
 మిత్రులు కొంతవఱ కెఱుంగుదురు. దీనినిఁ జదివినప్పటినుండియు నిది ప్రకటింపఁబడక
 పోవుట యాంధ్రదేశమునకు గొప్పగొఱుఁతయని నమ్మి పలుమాఱు సభవిందిన నిరు
 త్సాహములకు లోనుగాక యిప్పటికొకతీరుగాఁ బ్రచురింపఁగలిగితి. ఈగ్రంథముపేరు
 పల్నాటివీరచరిత్రము. వీరులఁగూర్చియు వారిదేశకాలాదులఁగూర్చియు వ్రాయుటకు
 బూర్వము పలనాటిసీమగుఱించి కొంత ముచ్చటించెదను. పలనాడు ప్రస్తుతము
 గుంటూరుజిల్లాలో నొకతాలుకాయై యున్నది. దీనికి ముఖ్యగ్రామము గురిజాల. ఇచ్చ
 టనే తహశీల్దారుండును. పలనాటిసీమ కృష్ణానదీదక్షిణతీరమున నముద్రమునకు సుమారు
 120 మైళ్ళదూరములో నున్నది. దీనికి ఉత్తరమునఁ బడమట 75 మైళ్ళపొడవునఁ
 గృష్ణానది ప్రవహించుచున్నది. దక్షిణమునఁ గొండలచేతను సాంద్రారణ్యములచేతను
 నావరింపఁబడి యున్నది. తూర్పునఁ జిన్నయడవులు వ్యాపించియున్నవి. దీని వైశాల్య
 మించుమించుగ 1050 చదరపుమైళ్ళు. నాగులేఱు, చంద్రవంక అనునవి యిచ్చటి
 ముఖ్యనదులు. వీరచరిత్రలోఁ బ్రధానముగవచ్చు కార్యమపూడి మాచెర్లపట్టణములలో
 మొదటిది నాగులేటితీరమునను ఛెండవది చంద్రవంకయొడ్డునను నున్నవి. అప్పకవి

నాగులేటిని నాగానదియని పేర్కొనియున్నాడు. ఒక గొప్ప నాగుపాముయొక్క ప్రాణములేని మధ్యముగాఁ బాటుటవలన దీనికి నాగులేటిని పేరువచ్చిన ట్టిగ్రంథమున 86-వ పుటలో వ్రాయబడినది. కాని నాగులను నొకజాతివా రీదేశముననుండిని పూర్వపరిశ్రమవలనఁ జెలియుచున్నది. నాగయ్య, నాగమ్మ అను పేరులుగూడ స్త్రీ పురుషుల కిచ్చట నెక్కువగాఁ బెట్టబడుచున్నవి. బహుశః నాగజాతివారికిఁ బ్రియమైనది గనుక దీనికి నాగులేటిని పేరువచ్చినదేమో. చంద్రవంశను జంద్రభాగ యని సాధారణముగ వాడుచున్నారు. ఈగ్రంథము 14-వ పుటలోఁ జంద్రభాగయని ప్రయోగము కాన నగును. మాచెర్ల వీరభద్రస్వామిహులయములొఁదూర్పువైపున దక్షిణ ముఖముగావున్న యెఱ్ఱరాలిబండమీది కాననమునందుఁగూడఁ జంద్రభాగ యనియు చెప్పబడియున్నది. ఆకాననము నిం దుదాహరించుచున్నాను.

“లింగాబా ప్రదవాలి... ..

స్వస్తి శ్రీ విజయాభ్యుదయ కాలిచాహాశకవర్తంబులు.....నిజ ఆనందసంపత్నర...లు మాచెర్ల యిష్టకామేశ్వరికిన్ని వీరభద్రేశ్వరునకున్న గాయగోవాన భద్రనారాయణ దిరుదానికిత ప్రశస్తులై శ్వేచ్ఛత్రాధీశ్వర శేషైర్లగోత్రపవిత్రులయిన వెలిగోటి.....మనాయనింగారి ప్రపాత్రులై తిష్ఠానాయనింగారి పాత్రులైన...నాయనింగారి పుత్రులైన కొమారి తిష్ఠానాయనింగారి అర్థాంగి లింగాబారు దండంబెట్టి యిచ్చిన కాననము.

శ్రీమద్రాజమూర్తాండ రాజవరమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప సదాశివరాయదేవమహారాజులంగారు పృథ్వీరాజ్యం చేయుచుండఁగాను తద్రాజ్యధురంధరులయిన శ్రీమన్మహామండలేశ్వర రామరాజు తిరుమల జయదేవమహారాజులంగారు కుమార శిష్టానాయనింగారి నాయంకరానకు పాలించియిచ్చిన నాగార్జునకొండసీమలూని మాచెర్లకు ఉత్తరభాగాన చంద్రభాగానదికి పడమర సం॥కు ౪౦. నాలుగుపుట్టపండుముఠేత్రం పాలిచ్చే లింగాపురం అనెడి అగ్రహారం కట్టించి యీసోమగ్రహపుణ్యకాలమందుల గంగాగర్భమందుల ధారాపూర్వకంగాను సమర్పిస్తామి గనుక ఆలింగాపురాన నలందగిపాలాలు హేమ కూపతటాక నిధి నిక్షేప జల పాహణ ఆగామిసిద్ధసాధ్యాలు అనెడి అష్టభోగ లేజస్వామ్యాలు సమర్పిస్తామిగాన ఆలింగాపురమందుల పాలము ఆచంద్రార్కస్థాయిగాను అంగరంగవైభవాలకు అవుభరించి ఆగ్రామం దేవరకు ఎవ్వరు ఇయ్యకపోయినా గంగాగర్భమందు గోబ్రహ్మణహత్యచేసినపాపాన బోతారు. వారాణసిలో తలిదండ్రుల చంపినపాపాన బోతారు.

ఫలనాటివీర—9

శ్లో. ఏకైవభగినీలూకే ఏహమేవహీ భూభూతాం
నభోగ్యా నకర్మాచ్యో దేవదత్తావసుంధరా”

ఇట్లు చంద్రభాగయని పెక్కుస్థలములూ దుదాహరింపబడుటవలన “శరావతీ
వేత్రవతీ చంద్రభాగానరస్వతీ” యని యనురుడుచెప్పిన చంద్రభాగ యిదియే యేమో
యని యభిప్రాయము కలుగవచ్చుగాని యిది కేవలము భీష్మ. ప్రమగాదు. భారతము
నందలి భీష్మపర్వము 9-వ అధ్యాయములూ

“నదీంపిబులిపిపులాం గంగాసింధుం సరస్వతీం

... ..

శతద్రుం చంద్రభాగాంచ యమునాంచమహానదీం-5

నదీం వేత్రవతీం చైవ కృష్ణవేణీం చ నిమ్నగాం-17

విదిశాం కృష్ణవేణాం చ తామ్రాంచ కపిలామసి-28

కాశీం నిమ్నగాంశోణాం బాహుదామధ.....-29

నదానిరామయాంకృష్ణేం మందగాం చంద్రవాహినీం-33

అను శ్లోకములయందు జంద్రభాగానది యుదాహరింపబడినదిగాని నదులిచ్చట గ్రమ
రహితముగఁ జెప్పబడియుండుటచేతఁ జంద్రభాగ యెచ్చటిదో యీశ్లోకములంబట్టి
నిశ్చయించుటకు వీలులేదు. ఎఱ్ఱన వేర్వేరుదేశస్థీల విశేషంబులఁ జెప్పనందర్భమున

గీ. “చంద్రభాగానరత్నదేశములసతులు

వారిచందంబెయగు శరావతిశతద్రు

సింధునదిదంతరంబులఁ జేలఁవలెట్ల” (కీ)

నని యుక్తరదేశస్థీల మొదటఁబేర్కొని తరువాత నాంధ్రదేశస్థీలంగూర్చి చెప్పి
నాఁడు. ఆపద్యములు ఇక్కడ అనుచితములగుటచే నీం దుదాహరింపబడవలెయ్యె. దీనినిఁ
బట్టిచూడఁ జంద్రభాగానది యుక్తరహిందూస్థానమందలి నదిగాని యాంధ్రదేశపునది
గానని తెలియఁగలదు. ఇదియునుంగాక భారతమునందలి యానుశాసనికపర్వములూ
ద్వితీయాశ్వాసమున భీష్మఁడు ధర్మజునకుఁ బుణ్యతీర్థవిశేషంబుల సెఱింగించుచో

సీ. “సప్తదినంబులు చంద్రభాగను వితస్తనునూర్చిమిలినిఁ దగవసించి

యాహారవిరహితులై యుండఁ మునిసమానుండగుఁ గాశీ రమండలమున

నడులుకొన్ని” అని యుక్తరదేశ్యముల క్రమముగా జెప్పబడినతరువాత “విను వింధ్యంబున నొకసెల” అని మొదలగు దక్షిణాపభంబునందలి తీర్థంబులు చెప్పబడినవి గాన జుద్రభాగ యుక్తరదేశ్యపునదియేయని తేలుచున్నది. విష్ణుపురాణ మింశంశయముం బూర్తిగ నివర్తించుచున్నది.

“శతద్రు చంద్రభాగాద్యా హిమవత్యాదనిశ్శతాః” అని విష్ణుపురాణ ద్వితీ యాంశమందలి తృతీయాధ్యాయములోని 14-వ శ్లోకమున జెప్పబడినది. దీనివలన జుద్రభాగానది హిమవత్పర్వతమునందు బుట్టినదనియు నందుచే నార్యావర్తములోఁ బ్రవహించునదియే యనియు స్పష్టమగుచున్నది. కావున బల్నాటిలోని చంద్రవంక చంద్రభాగానది కానేరదు. చంద్రవంకకుఁ బర్యాయనామముగ జుద్రభాగాయని వాడియుండురు. చంద్రవంకయు నాగులేఱును దక్షిణమునుండి యుత్తరమునకుఁ బ్రవహించి కృష్ణానదిలోఁ గలియుచున్నది. పలనాటిసీమ పడకారణ్యములో నొకభాగమై పూర్వము ఖరదూషణాదులు నివసించినస్థలమయినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. విశ్వా మిత్రుఁడు సత్రయాగముచేసిన దిచ్చోటనే యని మాచెర్లకు దగ్గరగా గృహ్ణానదీతీర సమీపమున నొకప్రదేశమును జను దిప్పటికిఁ జూపుచున్నారు. అచ్చటి కనేకులుజెల్లి యాస్థలము నక్కడి ప్రకృతిరమణీయతగాచి బాహ్యప్రపంచంబు మఱచి స్వటికా పలముభంగి నిర్మలమయిన హృదయముతో భగవత్ హిమలయ దలచి కలచి వరపశులగు మహర్షి పుంగవులు నిశ్చయముగ నివసించుచున్న ప్రదేశమే యని తల లాచుచున్నారు. ఈ సీమయందుఁ బలువిధములయిన ఋషిహపుగనులు గలవు. బాస్వెలుదొరగారు వారి రిపోర్టులో నిట్లు వ్రాసిరి.

“I may mention that lead is found in considerable quantities near Karempudi in the Palnad, but the mines are not now worked. Copper is found both in the Palnad and Vinukonda Taluqs (పల్నాటిలోని కారంపూడివద్ద సీసము విస్తారముగా దొరకునని చెప్పవచ్చును. కాని యిప్పుడు గనులు శ్రవ్వబడుటలేదు. రాగి పల్నాడు వినుకొండతాలూకాలలోఁ జెట్టిలో దొరకుచున్నది) రాగి సీసమెకక యిచ్చట నియుముకూడ దొరకును. పల్నాటిలోని కొన్ని గ్రామములయం దిప్పటికి నియుము కరగిన పెద్దకొలుముల చిన్నములు నిరుపరాళ్లు స్పష్టముగా గానవచ్చుచున్నవి. గుర్తికొండ గ్రామములో నిప్పటికి నొక భాగమునకుఁ గొలుములపాలెమని పేరుగలదు. అచ్చటఁ గొలుములు పెట్టిన ప్రదేశమును నిరుపరాళ్లును దిబ్బలును స్ఫుటముగ దృగ్గోచరము లగుచున్నవి. ఈ గ్రామములోఁ జేరిన యొక కొండ

కినువకొండయని కూడఁ బేరుకలదు. వీనినిఁ బట్టిచూడఁ బలనాటిసీమ యొకప్పుడు లోహపరిశ్రమమునకు ముఖ్యస్థానమై మహాప్రసిద్ధిగాంచి చుట్టునున్న దేశమునకుఁ గావలసిన యిరుము రాగి మొలగు లోహములకు బంపుచు వాణిజ్యాశ్రయమై యుండెననుటకు సందేహమెంతమాత్రమును లేదు. లోహములేగాక శ్రేష్ఠతరమయిన పాలరాయి నాపరాయి దొరకుగనులు చాలగలవు. ఈగనులలో నిప్పటికిఁ బనిచేయఁబడుచున్నది. శ్రేష్ఠతరములగు శిలలకును లోహములకునే గాక పలనాటిసీమ వజ్రములకుఁగూడఁ బ్రసిద్ధిఁజెక్కినది. మెమోయర్స్ ఆఫ్ ది జియోలాజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా యను గ్రంథముయొక్క 8-వ సుపుటము (Memoirs of the Geological Survey of India, Volume 8) లోని 110-వ పుటయం దీక్రిందివిధమున వ్రాయఁబడినది:—

“Along the eastern edge of the Tumrukota Range, there are traces of old diamond workings, more decidedly around Mallavaram on the right bank of the Kistna where the limestones lapping round the base of the hill have been regularly undermined to get at the quartzite beneath them containing diamonds. Here there certainly seems good proof of the existence of a set of diamond bearing beds perfectly distinguishable from the quartzites of which the rest of the Range is mainly made, for the debris and other evidence of the old workings are strictly confined to the edge of the limestones.....These works date from the Moghul rule.” (M G.)

దీనివలనఁ బలనాటిలోని తుమ్మకోటవద్దను, మల్లవరమువద్దను వజ్రపుగను లున్నట్లును మొగలాయిరాజులకాలమునం దాగనులలోఁ బనిచేయఁబడుచుండినట్లును వై గ్రంథకర్తయొక్క ఆభిప్రాయమైనట్లు చెలియుచున్నది. వేయేల శిల్లీపురాధీశ్వరుం డయిన బేబరు దక్షిణహస్తతలమున లాస్యమాడి హిజహనునకు బహిశిప్రాణమై, పారశీక నాదరుషును వశీకరించి యాఫ్ గనిస్థానాధినాథుని హృదయపీరినధిష్ఠించి తిరిగి భారతచక్రవర్తులపజ్జరజేరి బలాత్కారముగ ద్వీపాంతరమునకుఁ గొంపొంబడి ప్రస్తుత ముఖండసామ్రాజ్యధురంధరుండయిన పంచమజాషియ త్తమాంగ మారోహించి లోకమునం గల రాజకేఖరులకెల్లఁ గన్పెట్టిగానున్న యాయనర్హరత్నమున కాయమూల్యమణి కాసాభాగ్యుని కాకోహినురు వజ్రంబునకుఁ బలనాటిలోని కృష్ణనదీతీరప్రాంత

ప్రదేశముల వజ్రపుగనులే జన్మస్థానమని యూహింపబడుచున్నది. ఆసంపూర్ణవైద
గ్ధ్యంబులయిన మానవహస్తములచే నిర్మితంబులగు వస్తువైచిత్ర్యంబులు పెక్కులు
లేకపోయినను గవిసార్వభౌముల మేధ కాహారముకల్పించి యోధవరుల సంకల్ప
ములకుఁ బ్రోత్సాహము కావించి మహర్షిసత్తముల హృదయములకు నిర్భరానంద
మొసంగు నైసర్గికవిలాసశోభితప్రదేశము లాసీమయందు మిక్కుటముగఁ గలవని చెప్ప
వచ్చును. దీనికిఁ బల్లెనాడు, పలనాడు, పలినాడు, పల్నాడని పలునామము లచ్చట
చ్చటఁ గానవచ్చుచున్నవిగాని సాధారణముగ నిప్పుడు పలనాడని పల్నాడని మాత్రమే
వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఏది యుక్తనామమో విచారింతుము. చిన్ని చిన్ని పల్లెలుగల
దేశముగానఁ బల్లెనాడని పేరువచ్చినదని కొందఱు చెప్పుదురు. పల్నాటిలోని మాచెర్ల,
గురిజాల, తుమ్మకోట, జిట్టగామాలపాడు, కారెంపూడి గ్రామములలోఁ గోటలుగలవు.
పల్నాటిదేశము నేలిన రాజుల కొకప్పుడివి ముఖ్యస్థానముగ నుండెను. ఇవి యాకాల
మునఁ బట్టణములుగనుండి యుండవలయును కావునఁ బల్నాటిలోఁ గేవలము పల్లెలే
గాక కొన్నిపట్టణములు కొన్నిపల్లెలు నుండెనుటకు సందియములేదు. దీనికి సమాపమున
నున్న కొండవీడు, వినుకొండ, బెల్లముకొండ సీమలలోఁ గూడ నిట్లే కొన్నిపట్టణములు
కొన్నిపల్లెలునుండెను. ఈతీరుననుండుట సామాన్యమైయుండఁ బల్నాటిసీమకుఁ బల్లె
నాడని పేరిడఁ గారణము కానరాదు. లోకేలిహాసము నవలూకించినచోఁ బ్రతిదేశము
నకును దానియందలి నదులనుబట్టియో, కొండలనుబట్టియో, యేలినరాజులనుబట్టియో,
నివసించుజనులనుబట్టియో, వైసర్గికస్వరూపములను బట్టియో పేరువచ్చినట్లు కనఁ
బడును. మఱియు,

గీ. “చిన్న చిన్న రాళ్లు చిల్లరదేవుళ్లు, నాగులేటిసీళ్లు నాపరాళ్లు

నజ్జొన్న హళ్లు సర్పంబులును దేళ్లు, పల్లెనాటిసీమ పల్లెటూళ్లు”

అను పద్యమును శ్రీనాథరచితమైన చాటుపద్యమని యుదాహరించుచు దీనిలో శ్రీనా
థుడుకూడఁ బల్లెనాడనియే ప్రయోగించెననియు గాన బల్లెనాడను నామమే రూఢ
మనియు దానికిఁ దాము చెప్పిన వ్యుత్పత్త్యర్థ మే యథార్థమనియుఁ బ్రతీతిమునారు
నుడువవచ్చును. శ్రీనాథరచితమో కాదో నిర్ణయించలేము కాని ఒకచాటువు సందిగ్ధ
విషయములలో ప్రమాణము కాఁజాలదు.

“A more poetical derivation of Palnad is ‘Milk Land’
from the light cream-coloured marble that abounds there.”

పాలరాయి విశేషముగా నుండుటవలనఁ బాలనాడని పేరువచ్చినదనియుఁ
బాలనాడే పల్నాడయినదనియు విరియభిప్రాయము. పాలనాడనఁగాఁ బాలదేశమని

యర్థము. రాయశబ్దమునకుఁగల “పాల” యనువిశేషణము “నాడు” న కెట్లు రాఁగలదో తెలియదు. “పాలనాడు” అన్నప్పుడు పాలరాయగలదేశమేయని యర్థము చెప్పబడుట బ్రసక్తిలేదు. ఒకవేళ మొకచోటగాని చెప్పిన వ్యుత్పత్తియే నిజమయినను “పాలనాడు” పల్నాడుగా మాటుటలొక గొంత యస్వాభావికమయినమార్పు కానం బడుచున్నది. పలునాడని యొకచోఁ గానంబడియెడు. నానావిధభూములుకలది యని దీనికర్థము చెప్పచున్నారు. నాడనఁగా దేశముకాని భూమికాదు. ఈనీమ యున్నతము లయిన కొండలచే జుట్టు నావరింపబడి నడుమబల్లముగా నుండుటవలన “పల్లనాడు” నాఁదేరొంది “పల్లనాడు” పల్లు, విల్లు, ముల్లు శబ్దములంబోలె జడ్డకు లోపంబురాఁగా “పలునాడు” గా మాటి “పలునాడు” కొద్దిమాఱుచుంది పలనాడై పలనాడు పల్నాడై “పలనాడు” “పల్నాడు” అను రెండురూపములు మాత్రము వ్యవహరింపఁ బడుచువచ్చెనని నాయశ్చిప్తాయము. పూర్వగ్రంథములయందును శిలాశాసనములయందును పలనాడు పల్నాడను రెండురూపములే సాధారణముగ నుపయోగింపఁబడి యున్నవి. శ్రీనాథుఁడు వీరచరిత్రమునం దెచ్చటఁ బల్లెనాడని ప్రయోగింపలేదు. పింగళిసూరన ప్రభావతీప్రద్యమ్ముములాని.

ఉ. “రంగుగ గౌతమీపరిసరంబులఁ గృష్ణకైలంకులకొ ఘనలే

పింగళిరామయాదులు లలిం బలనాటను బాకనాటను

చింగళిరామయాదులిటఁ బెంపునహించిన యన్నదాదులా

పింగళిగోకమంత్రి యిలుపేరనె చాలఁబ్రసిద్ధులెల్లచోకొ.”

అనుపద్యమునఁ బలనాడని చెప్పినాడు. “పలనాటి గొల్లలపాటజాతి” యను సీసపద్య పాదంబున గణపవరపు వేంకటకవి పలనాడనియే వ్రాసినాడు. అమరావతిలోఁ గుళోత్తుంగచోళుని పదారాధకుఁడగు కొమ్మ నాయకునిశాసనమునఁ బలనాడని లిఖింపఁ బడియున్నది. ఆశాసనము కొంత యిట నుదాహరించెదను.

“స్వస్తిశ్రీ శకవర్షంబులు ౧౦౭౭ అగునేటి విభుసంక్రాంతిమిత్రమున పలనాడు మహిమండలమండనంబైన దామలారివిభుండును.....చతుర్థవంశతిలకుండును శ్రీమన్మహిమండలేశ్వర కుళోత్తుంగచోడ గొంకమహేశ్వరపదారాధకుండనైన కొమ్మ నాయకుండు.....

శ్లో || अस्तिस्वस्तिमदप्रहारनगरास्मै स्समग्रश्रिया

शुभः पुष्टजनो....

... .. పల్లనాట్రాసవోషయో... ..

శాకాశ్చే మునిశీలశ్చేంద్రాగణితే శ్రీశాన్యవాదీపురే

కార్యమపూడి వీరాయములోఁ దూర్పువై పుబండమిది నల్లంచక్రవర్తులకాసన
మునందు “పలినాటివారు” అని వ్రాయబడియున్నది. పలినా డనునది పలనాడు
యొక్క వికృతరూపమే కాని వేటొందు కాదు. తనకంటె బూర్వులు గ్రంథముల
యందును శాసనములయందును “బలనాడు” “పల్నాడు” అని ప్రయోగించియుండ

గీ. “పల్లెనాటను నూటతొంబదియు నాల్గు

గ్రామముల నీడుగానక కాకునూరి

వెంగనార్యుడు వేదవేదాంగములను

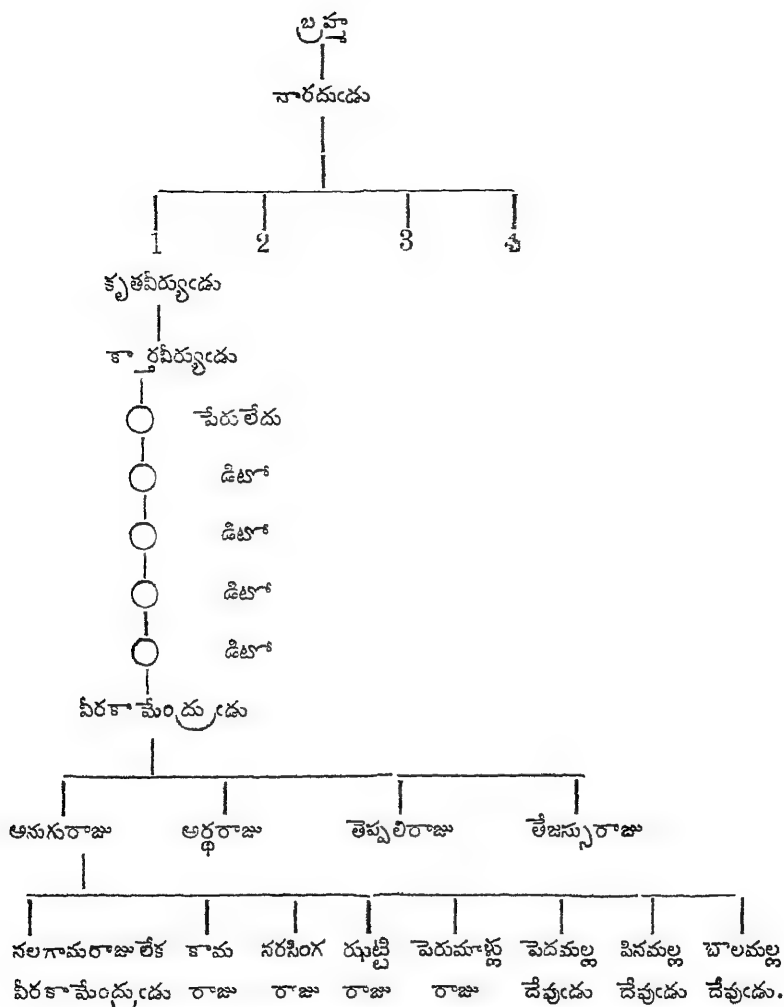
బ్రస్తురికి నెక్కి మాఱుట బ్రహ్మయనంగ.” (ఆష్ట)

అను పద్యమున నప్పుకవి ప్రాకృతజనచోధోరణిం బల్లెనాడని చెప్పట ప్రామాదికము.
వీనినన్నింటిని బట్టిచూడ “పలనాడు” అనునది యథార్థనామమనియు “పలనాడు”
“పల్నాడు” అనురూపములు వ్యవహారమున రూఢములైనవనియు స్పష్టమగుచున్నది.
గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ బల్నాటివిషయ మింతటితో ముగించి ప్రస్తుతవిషయ వీరచరిత్రము
నకు వచ్చెదను. వీరులనగా నెవరు? యుద్ధముచేయువారు మాత్రమే వీరులుకారు.
ఎవ్వరి నంకల్పము లమోఘుంబులో, ఎవ్వరి చరిత్రములు కర్తృమార్గప్రదర్శకంబులో,
ఎవ్వరి వచనంబులు మానవుల నాకర్షించి జీవితపరమార్థంబైన చిత్తవిత్రాంతి యొనఁగు
చున్నవో, యెవ్వరి నిశ్చంచలమనోవృత్తిచేఁ లోకములందలి మహాకార్యము లన్నియుఁ
గావింపఁబడినవో, ఎవ్వరియందుఁ బరమాత్మ పరిపూర్ణతను సమీపించియుండునో యా
భగవదంశనంభూతులందఱు వీరులే నని వ్యాఖ్యచేయవచ్చును. సత్యసంధుండై గురుభక్తి
పరాయణుండై సమరరంగంబుల నసమానపరాక్రమశాలియైన భీష్ముడు వీరుఁడు. నిశ్చల
సంకల్పుడై, యమోఘబాణుండై నిజనామసంచకితకాత్రవబలుం డైన బ్రహ్మ
నాయుఁడు వీరుఁడు. తత్త్వరహస్యంబుల బోధించి కుమతఖండనంబు గావించి జగద్గురు
వనం బ్రఖ్యాతిఁగాంచి నిఖిల జనపందసీయుండైన శంకరుండు వీరుఁడు. అనేకవిధంబులఁ
గాలవశంబున వీరు లచ్చటచ్చటఁ బొడకట్టుచుందురు. ఏదేశమందీ పూజ్యులు జన్మించి
నను జనులు వారి నసాధారణులుగ భావించుచున్నారు. వారి నామములు కవిత్ర
ములుగ స్మరింపఁబడుచున్నవి. వారి సంకల్పములు కార్యరూపములుగఁ బరిణమించి
కాశ్వతమై యున్నవి. వారి వచనంబులు జనుల కర్ణంబులందు ఘంటానాదమై మ్రోగు

చున్నవి. కవులీ మహానభావుల చరిత్రముల గానముచేసి యున్నారు. శిల్పులీ పరమగురువుల ప్రతిమల శిలలపైఁ జెక్కెయున్నారు. చిత్రకారులీ పుణ్యపురుషుల యాకారమును మనోజ్ఞవర్ణములతో లిఖించియున్నారు. వారు మాటలాడుట చాలించియుఁ జాలించినవారు కారు. బోధించుట మానియు మానినవారు కారు. లోకమును విడిచియు విడిచినవారు కారు. మన కథానాయకులగు పలనాటివీరు లుత్తరదేశమునఁ దమ నివాసము పదలి దక్షిణాపథమునకు వచ్చి బల్నాటిసీమను శ్వశురదత్తమును స్వాధీనము చేసికొని యచ్చటనే స్థిరపడిరి. అప్పటినుండి వారు పల్నాటివారని పేర్కొనఁబడుచుండిరి. వీరు పలనాటి సీమరాజ్యభారము నిర్వహించుచుండిరి. ప్రజలసౌఖ్యమునకై యెక్కువగాఁ బాటుపడిరి. ఇప్పటికిని వీరు నిర్మించిన పట్టణములు గలవు; త్రవ్వించిన తటాకములు గలవు; కట్టించిన దేవాలయములు గలవు; కావించిన కోటలు గలవు. జనుల మతనాగరకతల యందు వీరిపలనఁ బెక్కుమార్లులు కలిగినవి. వీరు కొద్దికాలము మాత్రమే రాజ్యము చేసిరి. ఈ కొద్దికాలములోనే జనులయొక్క విశ్వాసమునకు గౌరవమునకుఁ బ్రేమకుఁ బాత్రులై రామరాజ్యముగఁ బ్రభుత్వము చేసి నవత్తీపుత్రులకు సుభించిన ఘోరయుద్ధంబున నసమాన పరాక్రమంబు నమానుషకౌర్యంబు నశ్రుత పూర్వ ధైర్యంబు కనఁబఱచి రణమొనరించి ఒకరినొకరు పరిమాణ్యులని మానవాతీతులని జనులచే భావించఁబడిరి. మహామహులఁ జూచినప్పుడుగాని వారినిగఁగించి వినినప్పుడుగాని తన బుద్ధి కగోచరంబైన యొకశక్తి వారియందుఁ గలదని యెంచి పరమోత్కృష్టులుగఁ దలంచుట మానవునికి సహజము. వీరి నారాధించుట కాలయములు నెలకొల్పఁబడినవి. వీరి యాకారములు శిలలమీదఁ జెక్కఁబడినవి. వీరి నామములకు జ్ఞాపకముగా బ్రతి సంవత్సరము గొప్పయుత్సవములు జరుగుచున్నవి. కులమతభేదములు లేక జనులందఱు వీరి నర్పించుచున్నారు. ప్రస్తుతము కార్యమపూడిలోనున్న వీరాలయ మొక మహమ్మదీయునిచేఁ గట్టఁబడినట్టి క్రిందివృత్తాంతము చెప్పదురు. మహమ్మదీయుల కాలమున నొక గొప్పసైన్యము దక్షిణమునుండి హైదరాబాదునకుఁ బోవుచు కార్యమపూడిలో నాగులేటియొడ్డున విడిసి యచ్చటనున్న వీరులలింగంబులు పొయిగడ్డలుగఁ జేసి యన్నము వండికొనఁగా సైన్యమంతయు సర్పదప్తమై మూర్ఛిలుభంగి నేలకు వ్రాలెనట. అప్పుడు సేనాధిపతి యేమిలోఁజక నివ్వెఱుపడియుండ నొక బ్రాహ్మణుఁ డామార్గమునఁ బోవుచు నిదియేమని యడిగెనట. అతఁడంతయు నవిస్తరముగఁ జెప్పినమీద దీనికిఁ గారణము వీరుల కపచారము చేయఁటయే యనియు వారి కాలయము కట్టించెదనని మ్రొక్కినచో సైన్యము తత్క్షణమే లేచుననియు చెప్పి కొంతదూర మేగి

యదృశ్యుండయ్యెనట. ఆ తురుష్కు డావదలోనున్నవాడు గాన నట్లే మ్రొక్కుగా నైనెనులు నిద్రవోయి మేల్కొంచినట్లు లేచిరట. అంతట నతఁడు లింగములకు గుడి కట్టించి వీరులయం దత్యంతభక్తికలవాడయి వారి యమానుషశౌర్యపరాక్రమము లొక నాఁడు వినవిన నతనికి నతని తమ్మునికి నాచేశము కలిగి యొఱలలోనుండి కత్తులు దూసి నిర్భరోచై కంబునఁ బోడిచిసొని ప్రాణములు విడువ నా సోదరశవముల వీరాలయము లోనే పాతిపెట్టిరట. దీనిలో గొంత సత్యముండక మానదు. వారిగోరి లిప్పటికే శైవ కుండ నున్నది. ఈ తురుష్కువీరులకుఁగూడఁ బల్నాటివీరులతోఁబాటు పూజలు జరుగు చున్నవి. తురుష్కుం డనఁలే? పంచమకుల సంజాతుడైన యొక వీరునికే బ్రత్యేక ముగా వీరాలయములో గుడి నిర్మింపబడియున్నది. ఆహా! ఎంత శౌర్యము! ఎంత పరాక్రమము! ఎంత నిష్కళంకత! నిరుపమాన లేజోవిభాసితులై, యవ్యాజమనో విరాజితులై నిజధర్మపదానుసారులగు పుణ్యపురుషు లేకులమున జన్మించిన నేమి? ఏదేశమునఁ బ్రభవించిన నేమి? సర్వజన పూజనీయులు, ఒకపల్నాటిసీమవారు మాత్రమే కాక యాంధ్రదేశముయొక్క నానాభాగములనుండి వేలకొలది జనులు ప్రతినవత్సరము వీరోత్సవమునకుఁ గార్యమపూడికి వచ్చుచున్నారు. కాని రాసురాసు జనులు వారివిగ్రహములకుఁ బూజచేసి వారినిఁ గేవలము దేవతలని భావించుచున్నారు. ఇట్లు డనేకులు తమకు జబ్బులు వచ్చినప్పుడుగాని యాపదలు సంభవించినప్పుడుగాని ఇతరదైవములకు వరే వీరులకు మ్రొక్కి కడగండ్లు గడచినచో ముడుపులు చెల్లించుచు న్నారు. శుభకార్యములలో వీరుల నారాధించుచున్నారు. వీరపూజ లోక ముండునంత కాల ముండునదియే పోవునది కాదు, జ్ఞానము హెచ్చినకొలది మహాపురుషులయందు గౌరవము హెచ్చుచుండును. అధ్యాత్మికముగఁ దనకంటె నధికుని మహాత్ముని గార వించుటకంటె మానవునకు ఉత్తమగుణము మఱియొకటి యుండనేరదు. ఈ విషయ మింతటితో ముగించి యొక ఇతిహాసాంశములఁ జర్చించెదను. కథలోఁ జెప్పబడిన ట్లుత్తరదేశమునుండి పలనాటికివచ్చిన రాజు “అనుగురాజు.” ఈతఁడు ప్రబలనైన్య సమేతుడై దక్షిణాంశమునకు వచ్చెను. ఈయన కార్తవీర్యార్జునుని వంశస్థుడని చెప్పబడినది. కార్తవీర్యుండు మైహయ వంశసంజాతుఁడు. ఈ వంశపురాజులు మైహయాలని చెప్పబడుదురు. కనుక ననుగురాజు మైహయుండే యగుచు, నాకు లభించిన వీరచరిత్ర తాళపత్రసంపుటముయొక్క ప్రథమభాగములో ననుగురాజు వంశక్రమ మిక్రిందివిధమున నున్నది.

ఇది వీరకామేంద్రునివంశము సరిగాలేదు. ఈ వంశక్రమమునకును ముదిగొండ వీర భద్రుని పద్యగ్రంథములొని వంశక్రమమునకును భేద మగవడుచున్నది. అనుగురాజు సుందరచక్రవర్తికొడుకని వీరభద్రుడు చెప్పినాడు. అనుగురాజు పుత్రునీపేరు వీర కామేంద్రుడు. సాధారణముగఁ దాతపేరు మనుషునికిఁ బెట్టుచుండుదురు. కావున ననుగురాజు తండ్రిపేరు వీరభద్రుడు చెప్పినట్లు సుందరచక్రవర్తికాక వీరకామేంద్రుఁ డేయై యుండవలయును. అనుగురాజు తరచేకమునుండి వచ్చెనని చెప్పియుంటిమి.

అది యేదేశమో విచారించవలసియున్నది. ఇతర డుత్తరదేశములలో స్వరాజ్యము పడిచి వచ్చెనని వీరచరిత్ర ప్రథమభాగములలోని యీక్రింది వాక్యములవలనఁ జెలియుచున్నది.

ద్వి. “ఓగిససుభూపు డయోధ్యపాలుండు
తమతాతచేసిన తగుపాతకముల
పో గొట్టవలెనని పొందుగా దలచి
ఉత్తరాదినినుండి ఉర్వీశు డపుడు
ఘనదక్షిణాదికి గదలెడువేళ.”

ఇందులో నయోధ్యపాలుఁడనియున్నందువలన నితఁడయోధ్యదేశము నేలినవాఁడని భ్రమ కలుగుచున్నది గాని వీరచరిత్రము సాకల్యముగఁ జదివినచో నీ భ్రమ పోవును. ఇతని రాజధాని పాలమాచాపురి. దీనికి జంభనాపురియని నామాంతరము. ఉత్తరదేశములనుండి వచ్చినరాజుల నయోధ్యరాజులని చెప్పట మనవారికి వాడుకగా నుండినట్లు తోచుచున్నది. చాళుక్యులకూడ నయోధ్యరాజులనియే యొకచోటఁ జెప్పఁబడినది. అనుగురాజు కార్తవీర్యుని వంశమువాఁడని యిదివఱకే తెల్పియుంటిని. ఈ వంశమువారికి హైహయ్యులని పేరు. హైహయ్యు లేదేశపురాజులలో చూతము. ఈ హైహయ్యులు క్రీ॥ శ॥ 12-వ శతాబ్దింతమువఱకు రాజ్యముచేసినట్లు శిలాశాసనములవలనఁ జెలియుచున్నది. మిర్జాపురమునకుఁ బోవురోడ్డునమీషమున బిల్వారిపద్ద హైహయ్యుల శాసనమొకటి పరిశోధకులచే కనుగొనఁబడెను. ఇది యొకరాతిమీదఁ జెక్కఁబడి రి॥ సంస్కృతశ్లోకములతో నున్నది. వీనిలోఁ గొన్ని స్రగ్ధరలు, శార్దూలములు మఱి వివిధవృత్తములు గలవు. శాసనమంతయు సుదాహరించినచో నిదియే యొక చిన్న గ్రంథమగును గాన మనకుఁ గావలసిన ముఖ్యాంశముల మాత్రము చెలిపెదను.

...   ...
...   .

सोयं सोमाभिधानस्तिलकयतिकळासौळिमस्यैव शम्भो-
रसादेव प्रवृत्तः किमपरमप्यन्वयो हैहयानां ॥

8. अस्मिंश्च वन्द्यतमताङ्गमिते बुधाद्यै-

राद्यैर्नृपै र్नुपति र्नुनइत्युदारः ।

आसीद्विषद्विपिनकर्तनकीर्तनीय

कीर्तिच्छाच्छ्रितदीर्घदिगन्तराजः ॥

55. కిన్త్యుతేఽసౌ మునిపుక్తవోఽథవా

శ్రీచిదిచంద్రో నృపతిః కృతాదరః ।

సద్వృత్తభూపగ్రహితైరూపాయనైః

ప్రదర్శ్య భక్తి విధినా నిలాయ యమ్ ॥

58. అథ స చిహితకృత్యశ్చేదినాథః సమర్థః

...

...

...

...

ద్విశాసతిశతరమ్యాం సమ్ప్రతస్థే ప్రతీచీం

అహితజనితభీతిర్దుర్నివారప్రచారః ॥

69. యస్యోక్తుక్లబాజేంద్రమజ్జనగాఢానామ్బుభిర్మిశ్రితం

రేవావారివివిక్తతీతముచితస్నానైరే తన్వీజనః ।

...

...

...

...

...

సర్వాఙ్గం సరసౌరభేణ మహతా నిర్వ్యాజమాయోజితః ॥” (ఇ. ఆ.)

కాననము పూర్తిగ నుదాహరించిన జదువరలకు విషయములు బాగుగ విశద మవుచుగాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితోఁ జాలించితి. ఈ కాననములో మైహాయ వంశస్థుడైన యువరాజు దేవుని పంకానుక్రమణిక కోకల్లునివద్దనుండి చెప్పబడినది. పెండియుఁ గోకల్లుఁడు మొదలు యువరాజుదేవునివఱకు వారికార్యములు పరాక్రమములు వర్ణింపఁబడినవి. 57-వ శ్లోకములోఁ జేదిరాజు కృతాదరుడై హృదయశివుఁడను మునికిఁ గానుకలిచ్చినట్లు చెప్పబడినది. “శ్రీచిదిచంద్రో నృపతిః” అనునది యువరాజు దేవుని తాతయైన కేయూరవర్షుని కన్వయించును. ఇచ్చటఁ జేదిచంద్రుఁ డనగాఁ కేయూరవర్షుఁడే. 58-వ శ్లోకములో యువరాజుదేవుని తండ్రియైన లక్ష్మణుఁడు సనైవ్యముగఁ బశ్చిమదిక్కునకే గెనని యున్నది. ఈ శ్లోకములోనే లక్ష్మణునికి “చేది నాథ” యను విశేషణము చేర్పఁబడినది. దీనివలన మైహాయులు రాజ్యముచేసినది చేది దేశమయినట్లు స్పష్టపడును. ఈ మైహాయులదే మఱియొక కాననము ‘కరంబేలు’ (Karambel) అను గ్రామమువద్ద దొరకినది. ఇదియు సంస్కృతకాననమే. దీనిలోను 4-వ శ్లోకములు నొకపెద్ద గద్యముగలదు. దీనినిగూడఁబూర్తిగ నుదాహరింపఁజాలక యచ్చటచ్చట ముఖ్యాంశముల వివరించుచున్నాఁడ.

5. శ్రీ. హేలగృహీతపునరుక్తసమస్తశాస్త్రో

గోత్రే జయత్యధికమస్య స కార్తవీర్యః ।

అలైవ హేద్యనృపాన్వయప్రేరేపి

రాజోతిగామ శాశ్వతమణి చక్రమే యః ॥

7. తత్వాన్వయే నయవతాం ప్రవరో నరేంద్రః
 ఆసీన్మదాన్ధనృపగన్ధరాజాధిరాజ
 నిర్మాతకేశర్యువా యువరాజదేవః ॥
25. రమణగుణనికేతః కేతనం మల్లలనాం
 ప్రచురతరయశోభిఃశోభితస్తత్తనూజః ।
 నృపతిరవనిభానుర్విశ్వవిశ్రాంతభాను-
 జ్యయతి విజయసింహః సंहతారాతిసింహః ॥

స చ పరమభద్రరక మహారాజాధిరాజపరమేశ్వర శ్రీవామదేవపాదానుభ్యాతా పరమభద్రరక
 మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర పరమమాదేశ్వర త్రికలిङ్గాధిపతి నిజభుజోపాజ్ఞితాశ్వపతి గజపతి
 నరపతి రాజలయాధిపతి శ్రీమద్విజయసింహదేవపతేర్విజయినః మహారాజో శ్రీమహాకుమార
 శ్రీభజయసింహదేవ మహామన్త్రిశౌవాచార్య భద్రరక శ్రీమద్రాజగురు విद्याదేవ మహాపురోహిత
 పण्डిత శ్రీయజ్ఞధర్మప్రధాన మహామాత్యఠక్కుర శ్రీకీకీమహాక్షపదలిక మహాప్రధానార్థలెఖీ-
 ఠక్కుర శ్రీదశమూలికవత్సరాజ మహాసాన్ధివిగ్రహఠక్కుర శ్రీపురుషోత్తమమహాప్రతీహార దుష్టసాన్ధి-
 చరాన్ధ్యక్ష భాణ্ডారిక ప్రవాత్వర అన్ధసాధనక ఇత్యేతాన్యాంశ్చ ప్రదాస్యమానగ్రామనివాసి-
 జనపదాంశ్చ ఆద్యై యథాత్మేమానయతి బోధయతి సమాజ్ఞాపయతి చ యథా విధితమస్తు భవతాం
 సంవత్ ౧౩౨ శ్రీమత్తిరుప్పావ్ .... నమదాయాం విధివత్ జ్ఞాత్వా శ్రీమహాదేవం సమన్యచ్య
 మాతాపితౌరాత్మనశ్చ పుణ్యయశోభివృద్ధయే సాంబలాపతలాయాం చోరలాయాగ్రామః .....
 సావర్ణ్యగోత్రాయ భాగవచ్ఛావన ఆప్లవన ఔర్వజామదగన్యేతి పద్మప్రవరాయ ఉన్దోగశాస్త్రినే
 పण्डితశ్రీజనార్దనప్రపౌత్రాయ పण्डితశ్రీసూర్యహంసపౌత్రాయ పण्डితశ్రీలిక్మీపుత్రాయ పण्डిత శ్రీసోద-
 శర్మణే బ్రాహ్మణాయ ఉదకపూర్వకత్వేన శాసనీకృత్య అసదభ్యనుజ్ఞత్యా మౌతృశ్రీకోసలదేవ్యా
 ప్రదత్తః ॥ (ఇ. ఆ)

44. శ్లో. ఆభ్యుదయస్య పౌత్రేణ శ్రీధర్మస్య చ పుత్రునా ।

లిఖితం వత్సరాజేన చెదీశదశమూలినా ॥

ఈ కావ్యమునందు హైహయసంజాతుడైన విజయసింహుని పంశవృత్తము
 యువరాజదేవునివద్దనుండి వర్ణింపఁబడినది. ఈయువరాజదేవుడు వెనుకటి కావ్యము
 లోని యువరాజదేవుడేయై యుండవచ్చును. కావ్యముదలచి సంస్కృతగద్యములలో
 విజయసింహుడు తనదశమూలియైన పత్సరాజు మొదలగు వారలఁ బిలిపించి దానకాల
 మున బోధించి యాజ్ఞాపించినట్లు వ్రాయఁబడినది. 44-వ శ్లోకములో పత్సరాజునకు
 'చెదీశదశమూలి' యను విశేషణము చేర్పఁబడినది. పత్సరాజు విజయసింహుని
 దశమూలి. 'చెదీశమూలి' యని పత్సరాజునకు విశేషణముంచుటవలన విజయసిం
 హుడు చేదీశుడైనట్లు విశదమగుచున్నది. విజయసింహుడు హైహయఁడు గాన

హైహయలు చేదీశులని నిర్ణయింపవలయును. స్థితగారు తమ పూర్వహిందూదేశ చరిత్రలో 36 కీ-వ పుటయందు దిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—“The Kalachuri or Haihaya Rajas of Chedi are last mentioned in an inscription of the year 1181 A. D. and the manner of their disappearance is not exactly known (చేదీశులగు కలచూరి లేక హైహయ రాజులు శ్రీ ౧౧౮౧-వ సంవత్సర శాసనమునకు గడసారి యుదాహరింపబడి యున్నారు. ఏదట్లు నశించినది సరిగాఁ జెలియదు)” ఈవాక్యములలో స్థితుగారును హైహయలు చేదీశులనియు చెప్పిరి. ఇంకఁ జాల నిదర్శనములు గలవు గాని యవి చాలనని యెంచి హైహయలు చేదీశులేయని స్పష్టముచేసికొని చేదిదేశ మెచ్చటిదో వివరించెదను. చేదిస్థలనిదేశమున కీ శాసనములయందే కొన్నియాధారములు కాన్పించుచున్నవి. మొదటిశాసనముయొక్క 69-వ శ్లోకములో యువరాజదేవునిగూర్చి “ఎవ్వని యుత్తరంగజేంద్రములు మజ్జనము చేయుటవలన జారిన దానజలముతోఁ గూడి తిక్తమై వివిక్తమైన రేవా (నర్మదా) నదీనీరమును స్నానముచేయుటచేఁ బొంది తన్వీజనము నిర్వాజముగ దేహమంతటను గొప్ప స్తరసారభముతోఁ గూడినదో” యని వర్ణింపఁబడినది. దీనినిబట్టిచూడ యువరాజదేవుఁడు రాజ్యముచేసినది నర్మదా నదీప్రాంతదేశమై యుండవలెనని తేలుచున్నది. మఱియుఁ రెండవశాసనముయొక్క గద్యమునందు ‘त्रिपुर्यां नमंदायां स्नात्वा’ అని లిఖింపఁబడియున్నది. విజయసింహుఁడు దానమిచ్చుటవలనందు నర్మదానదియందు స్నానముచేసి నర్మదా నదీ జలమునే దాన కాలమున వాడినాడు. విజయసింహుఁడు రాజ్యముచేసినది త్రిపురిరాజధానిగాఁగల నర్మదానదీతీరదేశమేయని దీనినిబట్టి విశదమగుచున్నది. యువరాజదేవుఁడు విజయ సింహుఁడు హైహయులై గావున నీరెండుశాసనములవలన హైహయలు రాజ్యము చేసినది నర్మదానదీప్రాంతదేశమే యని స్పష్టపడెనటువలన సందియములేదు. భాగవత నవమస్కంధములో కార్తవీర్యుడు నర్మదానదిలో జలక్రీడ సల్పినట్లుగలదు. అది యితఁ డాప్రాంతదేశమునే పరిపాలించుటకు సూచించుచున్నది. ఇట్లు పురాణ ములవలనఁగూడ హైహయలు నర్మదానదీప్రాంతదేశముననే యేలినట్లు తెలియుచున్నది. మఱియు మనవదొరకిన రెండు సంస్కృతశాసనములకు నర్మదానదీ సమీప ప్రదేశములలోనే కనుగొనఁబడినవి. మొదటిది నర్మదానదీ సమీపముననున్న జబ్బుల్వారునకు 50 మైళ్ళదూరమున బిల్వారియను గ్రామమునందు మిర్జాపురమునకుఁ బోవు రోడ్డువద్ద దొరకినది. రెండవదికూడ జబ్బుల్వారునకు దావున “కరంబేల” (Karambel) అను గ్రామములోఁ గనుగొనఁబడినది. ఈ శాసనములవల్ల నుండుట

హైహయలు నర్మదానదీప్రాంతదేశమును బాలించియుటకు నిదర్శనముగ నున్నది. చేదీ శునిది కాకపోయినను జేదీశుడు దుదాహరింపఁబడినశాసనము నర్మదానదికుత్తరమున జబ్బు ల్పరమునకు దూరముగ గావలియరులలో భీష్మాశోటయందొకటి కనుగొనఁబడినది గాని దానినిగూడ సుదాహరించుట యనావశ్యకమని వదలుచున్నాను. ఈప్రబల దృష్టాంతము లన్నింటివలనను హైహయలు రాజ్యముచేసినది నర్మదానదీప్రాంతదేశమే యని నిర్ధారణచేయుటలో సంశయమేమియుఁ గానరాదు. హైహయు లెవ్వని చేదీదేశమని యిదివఱకు స్పష్టపఱుపఁబడినది. కనుక నర్మదానదీప్రాంతదేశమే చేదీదేశమని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. రెండవదియైన కరంజేలు శాసనముయొక్క గద్యములోని “సాంబల” జబ్బుల్పరమనియే తోచుచున్నది. లేదా “సంబర్పూర్” అయియుండును. ఇదియు సాప్రాంతములోనిదే. ప్రస్తుతము జబ్బుల్పరముజిల్లాలోఁ గొంతభాగమైనను జేదీదేశముగా నుండునని విష్ణుపురాణమును భాషాంతరీకరించిన విల్సను (Wilson) గారు నడిపిరి. హానుత్సాంగులు చైనాయాత్రికుఁ డుజ్జయినినుండి చాల దూరం (one thousand miles) మిశాన్యముగఁ బ్రయాణముచేసిన తరువాతఁ జేరిన (“Tchi-ki-to”) అనునది చేదీదేశమేయని కొందఱు పాశ్చాత్యపండితు లభిప్రాయపడియున్నారు. హానుత్సాంగురూత్రులను భాషాంతరీకరించిన జుల్లియన్ (Jullien) గారు “Tchi-ki-to” ను చిత్తూరుని నిశ్చయించినారు గాని చిత్తూరుజ్జయినికి నాయవ్యదిశనుండుటవలన నయ్యది ప్రామాదికమని యెంచవలయును కొందరభిప్రాయములో “ప్రాచీనభూగోళ శాస్త్రచిత్రసంపుటము” (Atlas of Ancient Geography, classical and Biblical) అను గ్రంథములో హిందూదేశచిత్రమునందు జబ్బుల్పరము చుట్టుప్రక్కలనున్న దేశమే చేదీదేశముగాఁ గర్తులుయులు (Colonle Yule) గారు లిఖించినారు. స్మిత్తుగారు తన అర్ది హిస్టరీ ఆఫ్ ఇండియా (Early History of India) అను గ్రంథమున నిట్లు వ్రాసిరి—

“And the extensive region to the south of Bandalkhand, which is now under the administration of the Chief Commissioner of Central provinces nearly corresponds with the old Kingdom of Chedi.” (బండలు ఖండనకు దక్షిణమునఁ బ్రస్తుతము “మధ్యపరగణా”ల చీఫ్ కమిషనరు పరిపాలన క్రిందనున్న విశాలదేశము దాదాపుగఁ బూర్వపు చేదిరాజ్యమై యున్నది.)” దీనినిబట్టి చూచినను జేది నర్మదాప్రాంతదేశమే యగుచున్నది. ఇట్లు ఐతిహాసముల వచనములే కాక వైది న ప్రతర్కములైన శిలా శాసన నిదర్శనములు చూపఁబడినవి. కావున నర్మదానదీ ప్రాంతమున జబ్బుల్పరమును

జుట్టుకొని నాగపూరువఱకు వ్యాపించియున్న దేశమే చేరిదేశమని నిశ్చయింపవచ్చును. హైహయలు రాజ్యముచేసిన దీ దేశమే. కనుకఁ దద్వంశస్థుడైన యచగురాజు చేరి దేశమునుండియే పలనాటికి వచ్చియుండవలయును. ఈతఁ డిచ్చటనుండి వచ్చెననుటకు వీరచరిత్రమునందు మఱియొక నివర్తనముగలదు. శ్రీనాథరచితమని చెప్పబడునట్టియు నాకు లభించినదియు నగు తాళపత్రగ్రంథమున

“ద్వి. కాళికి డెబ్బది యాతామడకనగ నయోధ్య

అచ్చటికి మఱియావలయున్న

యఱవదియాతామడకలదా కనకాద్రి

కనకజంభనాపురి ఘనమెట్లటన్న.”

అని గణభంగముగల ద్విపదీపజ్జలయం పచగురాజు పట్టణము జంభనాపురి యని చెప్పబడినది. జబ్బల్పురమే జంభనాపురియని యూహింపవచ్చును. ఊహయే ? ముదిగొండ వీరభద్రుఁడు వీరభాగవతమందు “కాంతానహితంబుగా భల్లాతకి తైలార్ద్రవస్త్రాబులు కట్టికొని జబ్బలాపురంబు చేరి” యనుచోట జబ్బలాపురమని స్పష్టముగఁ జెప్పినాఁడు. కనుక నచగురాజు పట్టణము జబ్బల్పురమేయై యుండును. హైహయఁడైన యచగురాజు పలనాటికి వచ్చినది చేరిదేశమునుండియే యని నిస్సం దేహముగఁ జెప్పవచ్చును. ఇక వీరి కాలముచుగూర్చి యోచింతము. వీరొనర్చిన యుద్ధముయొక్క కాలమును నిర్ణయించినచో వీరికాలము తేలును గాన నాయుద్ధకాల మును మొదట నిశ్చయింపఁ గడగెదను. దీనికిఁ గొన్నియాధారములు వీరచరిత్రము నందే కలవు. బ్రహ్మనాయుఁడు వైష్ణవమతస్థుఁ డగుటయు, సీచజాతివారు కొందఱు వైష్ణవమత మవలంబించుటయు, శైవ వైష్ణవుల పరస్పరద్వేషములును, వీరచరిత్రయందుఁ గానవచ్చుటచేతఁ బలనాటిపీఠంల యుద్ధము రామానుజునిచే స్థాపింపఁబడిన వైష్ణవ మతము వ్యాపించినతరువాతనే జరిగియుండవలయునని యెంచనగును. రామానుజుఁడు, శ్రీ॥ శ॥ 1017 వ సంవత్సరములోఁ బుట్టెనని తచ్చరిత్రకారుల అభిప్రాయము కనుక సీయుద్ధము 11-వ శతాబ్దికి పూర్వము జరిగియుండనేరదు. ఇంతియకాదు. వీరచరిత్రలో నొకభాగమై నాకు లభించిన “అలరాజు రాయబారముకథ” గల తాళ పత్రగ్రంథమున లక్షణరహిత ద్విపదులలో సీక్రిందివిధమున వ్రాయఁబడినది.

1. ద్వి. “విరజాజియలైలు విభూతిపత్రి

లింగనికీరితి పూజలుచేసి”

2. “లింగపూజలుచేసి నిజముగా దాను

విభూతిరేఖలు తిన్నగా దీర్చి”

అలరాజు భోజనము చేయుటకుఁ బూర్వము లింగపూజచేసినట్లును రాయబారమునకుఁ బోవుటకుముందు లింగపూజచేసి విభూతిరేఖలు దిద్దినట్లునుఁ బై ద్విపదీపస్తోత్రాలు చెప్పచున్నవి. మరియు నా గ్రంథములోనే

ద్వి. “పిలువనిజంగాల బిలిపించె రాజు

వచ్చిరి అవ్వడు పుణ్యజంగాలు

పసిడి పాత్రలవారు పదులఱువదులు

పెడమటము జంగాలు పెద్దల బిలిపించిరి”

అని యలరాజుతో నతనిభార్యయగు రత్నాలపేరాంబ సహగమనముచేయు పట్టన వ్రాయఁబడినది. వీనినిఁబట్టిచూడఁ బల్నాటి వీరుల యుద్ధకాలమునాఁటికి జంగము లుండిరనియు, లింగపూజలు ప్రబలినవనియు విశదమగుచున్నది. బాలచంద్ర యుద్ధముయొక్క 7-వ పుటలోని

“అంచెల బసవన్న యాదినాథుండ

కరినంది బసవన్న కంచి వరడుడ”

అనుపస్త్యులను బై విషయమును స్థిరీకరించుచున్నవి. వీరచరిత్ర ప్రథమభాగమైన తాళపత్రగ్రంథమున నలరాజుతాత, శివశింగురాజుమీదికి యుద్ధమునకుఁ బోవునప్పు డీ క్రిందితీరున వర్ణింపఁబడినది.

ద్వి. “గుటి శివనందుల కోటకు వారు

యుద్ధసన్నద్ధులై ఊర్వికంపింప

వారితోడనె కూడి వడియజంగాలు

నల్లబొంతలవారు నాలుగువేలు

ఎఱ్ఱబొంతలవార లెనుబదివేలు

... ..

వారిపేరులకొన్ని వరుస క్షేపెదను

మేడయ్యపడమటి మేటి బస్వయ్య

బోడశివయ్య బొబ్బిడి బుగ్గయ్య

... ..

కఱకంఠ లింగయ్య కల్యాణబసువ

పల్నాటివీర—10

ఆక్కయ్య కుక్కయ్య అదిమల్లయ్య

... ..

నిజలింగ చిక్కయ సీలకంఠయ్య

ఉరమున లింగాలు మెరిసెడువారు

గళముల దుబ్రాక్ష గలిగినవారు.”

పల్నాటిపీఠుల యుద్ధకాలమునాటికి జంగములు ప్రబలముగా నుండిరనుట కింతకంటె విశ్వసనీయ సాక్ష్యము వేటొండేమి కావలయును? కాబట్టి లింగధారి మతము స్థాపింపబడి జంగములు బయలుదేరిన తరువాతనే పల్నాటియుద్ధము జరిగె ననుట నిర్వివాదం. లింగధారిమతము బసవనిచే స్థాపింపబడినది. వీరి మతగ్రంథము లైన బసవపురాణము, ప్రభులింగలీల, పండితారాధ్యచరిత్రము మొదలగునవి చదు పఁగాఁ బురాణములలో సహజముగానుండు నద్భుతకల్పనలుపోన వీరి మతస్వభావము బసవని చరిత్రము కొంత తెలియఁగలదు. పాల్కురికి సోమనారాధ్యుని బసవ పురాణములోని

“ద్వి. జినసమయస్థుల శరములుదునిమి
మునువిష్టసమయల ముక్కులుగోసి
అద్వైతులను హతహతము గావించి
విద్యేషబౌద్ధుల విటతటమాడి
చారాక్షవాదుల గర్వంబులణచి”

యను పట్టులవలన వీరి మతలక్షణము కొంచెము తెలియును. మత మెట్లున్నను మనకు గావలసినది ఇలిహాసమున నావిషయముల వివరించెదను. లింగధారిమతమును స్థాపించిన బసవేశ్వరుఁడు కర్ణాటదేశమునందలి హింగుళేశ్వరాగ్రహారములో మండెంగ మాదిరాజును బ్రహ్మణునిపుత్రుఁడు. తల్లిపేరు మాదాంబ. పాల్కురికి సోమనరచిత బసవపురాణమునందలి కొన్ని ముఖ్యములైన పట్టుల నుదాహరించి దానియండి తెలియ పచ్చు ఇలిహాసమున వ్రాసెదను.—

“ద్వి. పాండురంగవిభుని.....బిజ్జలుని
బండ్లారిబలదేవ దండనాయకుఁడు
శివభక్తునికిఁ బెండ్లి సేయుదునన్న
ప్రవిమలఘగుతొంటి భాస తలఁచి

యిట్టిభక్తుని కీక యింక నాకూతు
 సెట్టివారికి మఱి నేనిత్తునంచు
 బసవకుమారుని పాలికిఁబోయి”
 “సుఖలీలబిజ్జలతోఁజీశ్వరుండు
 తానునుబసవన దండనాయకుఁడు.”

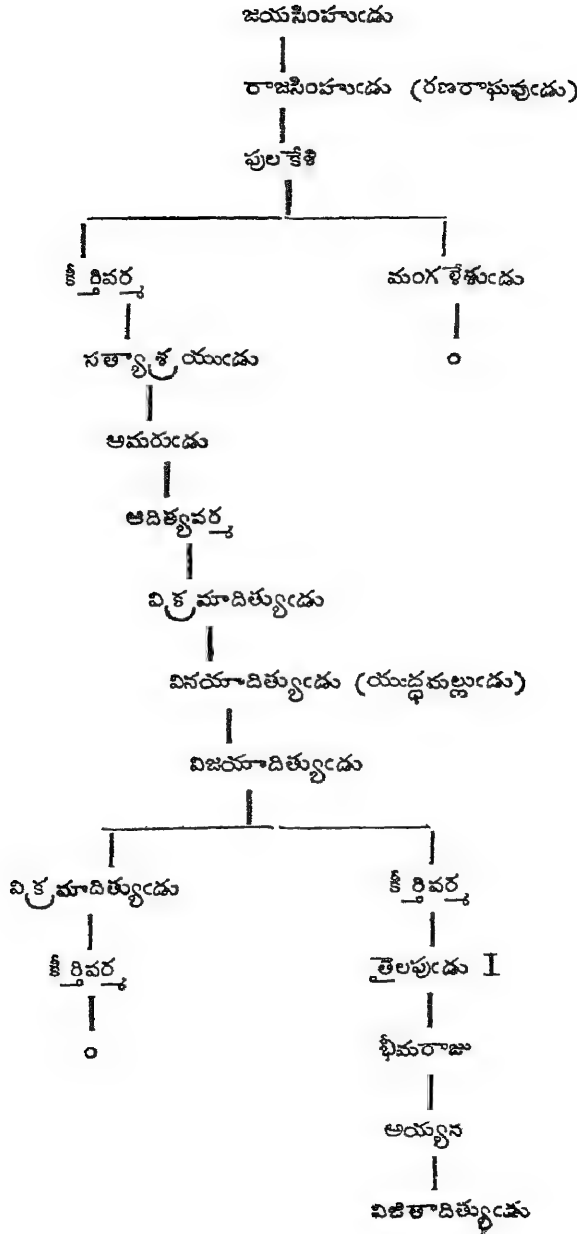
బసవేశ్వరుండు తండ్రిమతమున కిష్టపడక యువనయనసంస్కారము నిరాకరించి, తలిదండ్రులవదలి తోఁబుట్టువైన యక్కనాగమ్మను వెంటఁబెట్టికొని కల్యాణమునకుఁ బాఠిపోయి యచ్చట రాజ్యముచేయుచున్న బిజ్జలునియొక్క దండనాయకుని కూతుసు వివాహమాడి తనమామయనంతరమునఁ తానే బిజ్జలునివద్ద దండనాయకుఁడాయెను. ఇతని క్రొత్తమతమువలన నితనికి నేకులు విరోధు లేర్పడిరి. రాజైన బిజ్జలునికి నితనికిఁ బరస్పరద్వేషము హెచ్చి కలహము సంభవించెను. ఈకలహములో బిజ్జలుఁడు ప్రాణములఁ గోల్పోయెను. తరువాత బసవేశ్వరుండు కపిలసంగమమువద్ద లింగమంబై క్యమైపోయెను. కల్యాణపురము రాజధానిగ రాజ్యముచేసిన వల్లిమచాళుక్యులలో నొకఁడై క్రీ॥ శ॥ 1150-వ సం॥రం మొదలుకొని 1163-వ సం॥వఱకుఁ బరిపాలించిన రెండవతైలపునివద్ద నీ బిజ్జలుఁడు దండనాయకుఁడుగానుండి ప్రబలఁడై చివరకు రాజుమీఁద దిరుగఁబాటొనర్చి సింహాసన మాక్రమించుకొనినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇతఁ డంతకుముందే కల్యాణపురము స్వాధీనము చేసికొన్నాడు క్రీ॥ శ॥ 1162-వ సం॥ త్వరములో మాత్రమే రాజబిరుదముల వహించెను. ఇతని శాసనములు క్రీ॥ శ॥ 1157 సం॥ మొదలుకొని కానవచ్చుచున్నవి. 1157-వ సం॥త్వర మితనిరాజ్యకాలమున రెండవ సం॥త్వరమని యొక శాసనమునఁ జెప్పబడినది కనుక క్రీ॥ శ॥ 1156-వ సం॥త్వరమున నితని పరిపాలన ప్రారంభించి యుండును. ఈ బిజ్జలుని దండనాయకుఁడు నాకాలముననే యుండితీరవలయును. పలనాటియుద్ధము బసవనిచే లింగధారి (వీరతైవ) మతము స్థాపించఁబడినతరువాత జరిగినదని యిదివఱకే తెల్పుబడినది గావున నీ యుద్ధము క్రీ॥ శ॥ 1150-వ సం॥ రమునకంటెఁ బూర్వమున జరిగియుండనేరదు. అనుగురాజు కుమారుఁ డగు మల్లదేవుండు కల్యాణపురరాజైన వీరసోమునికూతుసు వివాహమాడినట్లు వీరచరిత్ర ప్రథమభాగమునఁ జెప్పబడినది. చదువరులకుఁ దెలియుటకై యీక్రిందిపట్టుల సుదాహరించుచున్నాఁడు:—

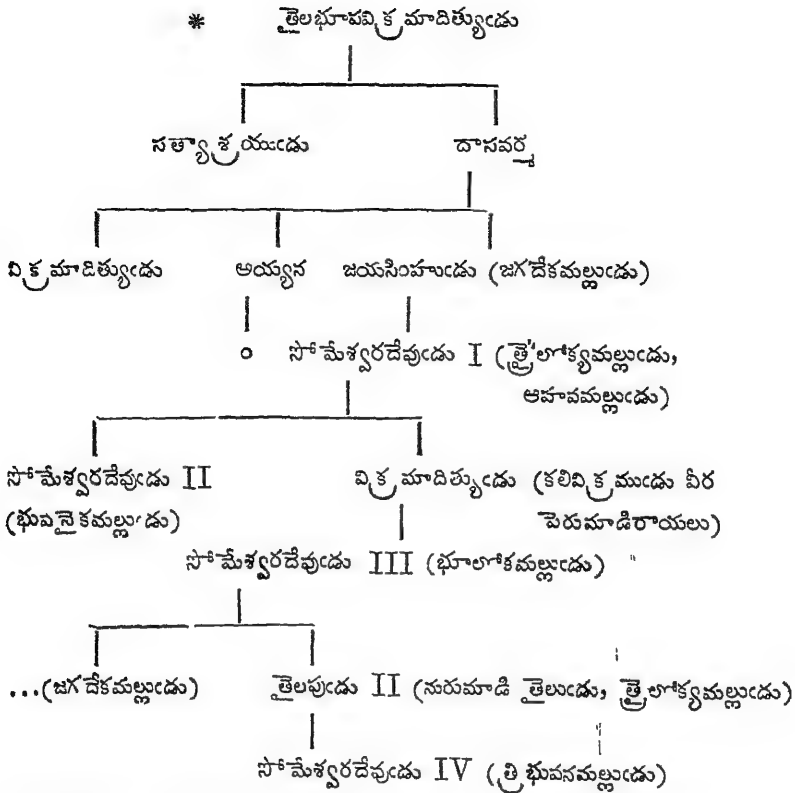
ద్వి. “పయనముచేసెను బ్రహ్మతానవు
 సుంకరికన్నును సొంపుగరాగ
 తనవెంట దోడ్కొని తరలి బ్రహ్మన్న
 కల్యాణనగరంబు కడు మేగఁచేరి

ఆపట్టణంబేలు నట్టిభూపతులు
 ఆల్లాణరాజును భల్లాణరాజు
 నందిసోముడు మఱి నాగసోముడును
 కంచుసోముడు మఱి పెంచుసోముడును
 జలములకర్తన జలసోమరాజు
 అందఱును బైని నావీరసోము
 తమ్ములేడ్డురు కలధరణీశు కపుడు
 పుత్రులు నల్వరు పుత్రియు నొకఁడె."

కల్యాణపురము నిజామురాజ్యములలో వీడరునకు 3వ మెల్లదూరమున నున్నది. కల్యాణమునేలిన కలచూరి వంశపురాజులలో నొక వీరసోముడును జఘక్యవంశపురాజులలో నల్వరు వీరసోములును గలరు. చాళుక్య వీరసోములలో మొదటి మువ్వరు బసవేశ్వరునిచే వీరకైవమతము స్థాపించబడకపూర్వమే రాజ్యము చేసినవారు గావున నైనచో మల్లదేవుని మామ నాల్గవ వీరసోముడే యొయండవలయును. కలచూరి వీరసోముడును లింగాయత మతస్థాపనానంతరమం దున్నవాఁడు కావున నితఁడును విచారణీయుడే. మొదలు చాలుక్య వీరసోముని గుఱించి తెలిసికొనుటకై యతని వంశక్రమము వివరించెదను. దక్షిణహిందూదేశమును బాలించిన రాజవంశములలో జఘక్య వంశము మిక్కిలి పురాతనమైనది. గుజరాతునం దన్తల్వరపట్టణమున రాజ్యముచేసిన సాలంకీవంశమునకును దీనిని సబంధ ముండియుండవచ్చును. చాళుక్య లుత్తరహిందూ స్థానములఁ బరిపాలించిన రాజపుత్ర సంతతివారైనట్లు కానవచ్చుచున్నది. ద్రుపదుని కాపద కలుగఁజేయుటకై శపించిన ద్రోణుని చుళుక (వుడిసిలి) జలమునం దొకఁడు జనించెననియు, నతఁడు చుళుకజలమందుఁ బుట్టినవాఁడు గావునఁ జౌళుక్య డయ్యెననియు, నతనివంశమే చాళుక్య (చాళుక్య) వంశమనియుఁ జేదిదేశపు మొదటికాననములో వ్రాయఁబడినది.

ఈ వంశమునుగూర్చి వేఱువేఱుచోట్ల వేఱువేఱుగఁ జెప్పఁబడియున్నది. చాళుక్యులు యెందుకాఖలంగా నున్నారు. కల్యాణపురము రాజధానిగ నేలినవారు చాళుక్యులనియు, రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగ నేలినవారు తూర్పు చాళుక్యులనియు ఇలిహనమున బేర్కొనఁబడుదురు. పశ్చిమచాళుక్యుల వంశవృక్ష మీ క్రింది విధమున ఇలిహనవేత్తలగ్రంథములలో కనఁబడుచున్నది.

జయసింహుడు:—ఇతడు రాష్ట్ర కూటుల రాజైన కృష్ణుని జయించెను. ఇతని పూర్వికులు 59 మంది అయోధ్యరాజులుగ నుండిరి.

రాజసింహుడు:—జయసింహుని కుమారుడు. ఇతనికి రణరాఘవుడని బిరుదనామము గలదు.

పులకేశి:—రాజసింహుని కుమారుడు. ఇతనిచే గాకుండినదేశముపై నధికారిగ నియమింపబడిన నీలసాంద్ర వంశజుడగు శివనందుని తామ్రశాసనమువలన నితడు క్రీ॥ శ॥ 189-వ సం॥ లో రాజ్యముచేయుచు మిక్కిలి వరాక్రమముగలవాడుగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఈపూరి శాసనమువలన నితడు వాతాపిపురాధీశ్వరుడని కూడ తెలియుచున్నది.

కీర్తివర్ష:—పులకేశి మొదటికుమారుడు.

మంగళేశ్వరుడు—పులకేశి రెండవ కుమారుడు. కలచూరిరాజుల నోడించెను.

సత్యాశ్రయుడు—కీర్తివర్తి పుత్రుడు, పులకేశి మనుమడు. ఇతనివలన సీవంశమునకు సత్యాశ్రయకులమని పేరు వచ్చినది. ధార్వాడకు నాలుగైదు మైళ్ళదూరమున నున్న ఆమిఁభావియను గ్రామములోని శాసనమువలన నితడు క్రీ॥ శ॥ 591-వ సం॥ లో రాజ్యముచేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నది.

అమరుడు—సత్యాశ్రయని కుమారుడు.

అదిత్యవర్తి—అమరుని కుమారుడు.

విక్రమాదిత్యుడు—అదిత్యవర్తి కుమారుడు. ఇతని రాజ్యారంభకాలము క్రీ॥ శ॥ 592-వ సంవత్సరము.

విజయాదిత్యుడు—విక్రమాదిత్యుని కొమారుడు. ఇతనికి యుద్ధమల్లుడని బిరుద నామము గలదు.

విజయాదిత్యుడు—విక్రమాదిత్యుని పౌత్రుడు. ఇతడు క్రీ॥ శ॥ 693 సం॥ మొదలు 733 వఱకు రాజ్యముచేసెను.

విక్రమాదిత్యుడు—విజయాదిత్యుని కుమారుడు. క్రీ॥ శ॥ 733 సం॥ లో రాజ్యము నకు వచ్చెను.

కీర్తివర్తి—విక్రమాదిత్యుని మొదటి కుమారుడు.

కీర్తివర్తి—విక్రమాదిత్యుని మనుమడు. అనఁగా బేరు తెలియని విక్రమార్కు ద్వితీయ పుత్రుని కుమారుడు.

తైలపుడు 1—కీర్తివర్తి కొడుకు.

భీమరాజు—తైలపుని కుమారుడు.

అయ్యన—భీమరాజు కుమారుడు. కృష్ణనందనుని జయించెను.

విజితాదిత్యుడు—అయ్యనపుత్రుడు. వైతామురాజ్యములోని యీవూరి గ్రామమునందు తరదిశనున్న బసవేశ్వరాలయములో నిల్వఁబెట్టబడిన రాతిమీది శాసనమున నితడు భేది (చేది?) వంశ్యుడైన లక్ష్మణరాజు కూతురు చొంతచేవిని వివాహ మాడినట్లు తెలియుచున్నది. చేదిదేశపు మొదటిశాసనమునందలి యవరాజు దేవుని తండ్రి లక్ష్మణరాజే యాలక్ష్మణరాజైన యెడల నాశాసనకాల మొక విధముగ నిర్ణయింపవచ్చును.

తైలభూపవిక్రమాదిత్యుడు—విజితాదిత్యుని కుమారుడు. దేశము చాలమట్టుకు రాష్ట్ర మాటు లాక్రమించియుండ వారిని జయించి చళుక్యరాజ్యము నుద్ధరించెను.

ఇతడు శ్రీ॥ శ॥ 973 సం॥ మొదలు 997 సం॥ వఱకు రాజ్యము చేసెను.
ఇతఁ డాహవ మల్లదిరుదాంచితుఁడు, భార్య జాకబ్య.

సత్యాశ్రయుఁడు—తైలభూపుని కుమారుఁడు. శ్రీ॥ శ॥ 997 సం॥ మొదలుకొని
1008 వఱకుఁ బ్రభుత్వము చేసెను. భార్య అంబికాదేవి. సంతానహీనుఁ
డైనందున సోదరుని కుమారు లితని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిరి.

దాసవర్త—సత్యాశ్రయుని సోదరుఁడు. తైలభూపునికొడుకు.

విక్రమాదిత్యుఁడు—దాసవర్త పుత్రుఁడు. శ్రీ॥ శ॥ 1008 మొదలు 1018 వఱకు
రాజ్యము చేసినాఁడు.

అయ్యన—దాసవర్త రెండవ కుమారుఁడు. కొడుకులు లేరు.

జయసింహుఁడు—దాసవర్త మూడవకుమారుఁడు. ఇతనికి జగదేకమల్లుఁడని బిరుద
నామము గలదు. శ్రీ॥ శ॥ 1018 సం॥ మొదలుకొని 1040 వఱకుఁ
బరిపాలించెను.

సోమేశ్వరదేవుఁడు I—జయసింహునికుమారుఁడు. ఆహవమల్లుఁడు, త్రైలోక్యమల్లుఁ
డని రెండు బిరుదము లితనికిఁ గలవు. శ్రీ॥ శ॥ 1040 సం॥ మొదలు 1069
వఱకు రాజ్యము చేసెను.

సోమేశ్వరదేవుఁడు II—ఒకటవ సోమేశ్వరదేవుని కొడుకు. భువనైకమల్లుఁడని
బిరుదనామము. ప్రజారంజకుఁడు గాఁడు. శ్రీ॥ శ॥ 1069-వ సం॥
మొదలుకొని 1076 సం॥ వఱకుఁ బ్రభుత్వ మొనరించెను.

విక్రమాదిత్యుఁడు—ఒకటవ సోమేశ్వరదేవుని కుమారుఁడు. కలివిక్రముఁడు, పీఠపెరు
మాడిరాయలునని బిరుదములు కలవు. వివేకహీనుడైన సోదరుని రాజ్యభీష్టునిఁ
జేసి చాళుక్యులందఱలో నెక్కువ ప్రతాపకాలియై శ్రీ॥ శ॥ 1076 సం॥
మొదలుకొని 1127 సం॥ వఱకు 51 సంవత్సరములు నిరంకుశముగఁ బరిపా
లించెను. ఇతఁడు బహుభార్యా సమేతుఁడు. ఇతని రాజ్యాంతకాలమున ద్వార
సముద్రపు భీల్లాణుఁడు కల్యాణముమీఁదికి రాఁగా నితనిదక్షిణమండలేశ్వరుఁడు
వెడలఁగొట్టెను.

సోమేశ్వరదేవుఁడు III—విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడు. భూలోకమల్లుఁడు, త్రైలోక్య
మల్లుఁడని రెండు బిరుదనామములు గలవు. శ్రీ॥ శ॥ 1127 మొదలుకొని
1138 వఱకుఁ బరిపాలించెను.

జగదేకమల్లుడను—మూడవ సోమేశ్వరదేవుని మొదటికుమారుడు. జగదేకమల్లుడను నది బిరుదనామముగాని వ్యావహారికనామము కాదు. క్రీ॥ శ॥ 1138 సం॥ మొదలు 1150 వఱకు రాజ్యము జేసెను. ఇతనిపేరు కాననములలో గాన రాదు.

తైలపుడు II—మూడవ సోమేశ్వరుని రెండవ కుమారుడు. త్రైలోక్యమల్లుడని బిరుదము. నురుమాడితైలుండని నామాంతరము. క్రీ॥ శ॥ 1150 సం॥ మొదలు కొని 1163 వఱకు బ్రభుత్వముచేసెను. కలచూరివంశస్థుడైన బిజ్జలుడు తైల పునివద్ద దండనాయకుడుగా నుండి మిక్కిలి యధికారము సంపాదించి చిట్ట చివరకు దిరుగఁ బాటొనర్చి సింహాసన మాక్రమించుకొనఁగాఁ దైలపుఁ డసహ యుండై దక్షిణభాగమునకుఁ బాటిపోయి పడమటి కనుమలలో డాంగియుం డెను. బిజ్జలుడు రాజును వెడలఁగొట్టి రాజ్య మాక్రమించుకొన్నను గొన్ని సంవత్సరములవఱకు కేకారణముచేతనో కాననములందు దండనాయోచితబిరుద ములే యుదాహరించుచు క్రీ॥ శ॥ 1162-వ సంవత్సరములో దక్షిణమునకుఁ బోయి ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యాది రాజబిరుదముల వహించెను. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1156-వ సంవత్సరములో సింహాసన మధిష్ఠించెను. తైలపుని కాననములు క్రీ॥ శ॥ 1150 సం॥ మొదలుకొని 1163 వఱకుఁ గానవచ్చుచున్నది. క్రీ॥ శ॥ 1157-వ సం॥రములో నితఁడు కల్యాణపురములో రాజ్యము చేయుచుండినట్లు కానం బడుచున్నది గాని యితని చిట్టచివరసంవత్సరమైన 1163-వ సంవత్సరపు కానన ములో బనవాసియందు రాజ్యము చేయుచుండినట్లు తెల్పబడినది.

సోమేశ్వరదేవుడు IV—రెండవతైలపుని కుమారుడు. త్రిభువనమల్లుడని బిరుద నామము. వీరసోముడని నామాంతరము. తైలపునివద్దనుండి యన్యాయక్రాంతమైన కల్యాణపురము నితఁడు క్రీ॥ శ॥ 1182-వ సంవత్సరములో స్వాధీనము చేసి కొని చాళుక్యరాజ్యము పునరుద్ధారణ చేసెను. బిజ్జలుడను నతని కుమారుడును బనవేశ్వరుని లింగాయతమతకలహములలోఁ జిక్కియుండుటచే సోమేశ్వ రుని కంతగా నాటంకములు లేకుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. మల్లదేవునికిఁ గూతునిచ్చిన దీ వీరసోముఁడేయై యుండునేమో. ఇంకను దీనినిగూర్చి స్థలాంతరమునఁ జర్చింపఁబడును. యుద్ధప్రారంభమునకు ముందు నాయకురాలు సంధికై బ్రహ్మనాయునివద్దకుఁ బంపిన రాయబారులపేరు వీ గ్రంథము యొక్క 83 డవ పుటలో నిట్లు చెప్పబడినవి.

“ కొండయన్నమరాజు కొటకేతుండు

కూరిమిహితుడు మాడ్చులవీరరెడ్డి

పరమాపుడొ చింతపల్లిరెడ్డియును”

వీరిలో గోటకేతుండు సుప్రసిద్ధుడైన ధరణికోటరాజు. ఇతనికాసనము లమరావతిలోను వేల్పురి రామేశ్వరస్వామి యాలయములోను బెక్కులుగలవు. ఇతనికి ధర్మముగానిచ్చినవియు నితనిభోగస్థి లిచ్చినవియు కాసనములు గుంటూరుతాలూకాలోని యనమదల వీరభద్రస్వామి యాలయమునందును వేల్పురి రామేశ్వరస్వామి యాలయమునందును గలవు. అమరావతిలోనున్న యతని కాసనమొకటి యుదాహరించుచున్నాను. కొన్ని సంస్కృతశ్లోకములు కొంత తెలుగు గద్యముగలిగి కాసనము పెద్దదిగానుండుటవలన గావలసినంతపఱకుమాత్ర ముదాహరించెదను. —

‘శ్లో ॥ అస్తి శ్రీధాన్యకదకం (అమరావతి) పురం సురపూర్వరం

యత్రామరేశ్వరో శమ్భురమరేశ్వరపూజితః ।

బుద్ధో దేవస్ససాన్నిధ్యో యత్రాత్రా ప్రపూజితః

చైత్యమత్యున్నతం యత్ర సర్వ చిత్రసుచిత్రితమ్ ॥

...

...

...

...

శాకాబ్దే యుగఖేందురూపగణితే మాఘే దశమ్యాం తిథౌ

శ్రుత్యాం గురువాసరే సుభదిన్దే సమ్ప్రాప్తరాజ్యోన్నతిః ।

శ్రీమత్రేత నృప్సమస్తగురవే గ్రామాన్ వరేణ్యాన్ బహున్

సమ్ప్రాప్తాత్సుగతేశ్వరాయ విపులశ్రీవ్రహ్మసంపదతః ॥

స్వస్తి శ్రీ చతుస్సముద్రముదిత నిఖిలవసుంధరాపరిపాలక శ్రీమత్త్రిణయనపట్ల వ ప్రసాదాసాదిత కృష్ణవేణీనది దక్షిణపట్టహస్తావనీవల్లభ భయలభదుర్లభ చోళచాళుక్య సామంతమదానేకప మృగేంద్ర విభవామరేంద్ర శ్రీమదమరేశ్వరదేవ దివ్య శ్రీపద పద్మారాధక పరబ్రహ్మారాధక శ్రీధాన్య కటకపురపరాధీశ్వర ప్రతాపలంకేశ్వర కళిగళమోగ దక్క బెడరగవక్క గండరగండ గండభేరుండ జగమెచ్చుగండ అన్నిమూర్తాండ నామాది ప్రకృతసహిత శ్రీమత్త హేమండలేశ్వర కొటకేతమహారాజులు శకపర్వంబులు ౧౧౦౪ అగునేటి మాఘ శు ౧౦ గురువారంనాడు శ్రీమద్బుద్ధదేవరకు నాచంద్ర తారార్కంగా నిచ్చిన యూళ్ళుకండ్రవాటిలోని కంటేరు కొండపడమటిలోని మేడి కొండూరు, డోకిపట్నం.

ఈ ధర్మం నడపనివారు పంచమహాపాతకములు చేసినవారు. వారణాశివచ్చిన వారు తమ పెద్దకొడుకు కపాలము కుడిచినవారు.

‘శ్లో ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुधराम्
षष्टिर्वर्षसहस्राणि विष्टायां जायते क्रिमिः ’ ॥

కోటకేతుని కాలమునాటికి బౌద్ధమత మాంధ్రదేశమునందుఁ బూర్తిగ నశింప నట్లే యీ కాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది ! ఈ కాసనప్రకారము కోటకేతుఁడు శ్రీ॥శ॥ 1182-వ సం॥రమునకు సరియైన కా॥ శ॥ 110-వ సం॥ మాఘశుద్ధ దశమినాడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. కాసనములోఁ దెల్పుబడిన పంశక్రమమం దీ కోటకేతుని తండ్రిపేరు భీమదేవుఁడని చెప్పబడినది. అమరావతిలోని కోటకేతుని కాసనములలో మఱియొకదానిలోని

‘శ్లో ॥ गोङ्कक्षितीशशशिनो, भगिनी गुणाढ्या
सव्वाह्वया कमलचारुतया स्फुटश्रीः ।
तस्याभवत् प्रियतमा पुरुषोत्तमस्य
तस्मात्तस्यां समजनि सुधारश्मिकान्तिर्विवस्व
तेजोराशिर्गुणगणनिधिः केतभूपोऽभिरूपः ’ ॥

అను శ్లోకములవలనఁ గేతన్యపునితండ్రి భీమదేవుఁడు గొంకరాజు సోదరిని వివాహమాడినట్లును నాదంపతులకుఁ గేతరాజుపుట్టినట్లును మనకుఁ దెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి కోటకేతుఁడు గొంకరాజు మేనల్లుఁడగును. ఈగొంకరాజు శ్రీ॥ శ॥ 1127-వ సం॥రం మొదలుకొని 1158-వ సం॥ వఱకు రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగ రాజ్యముచేసిన తూర్పు చాళుక్యుఁడు. వేల్పురి రామేశ్వరస్వామి యాలయములోఁ గోటకేతుఁడు శ్రీ॥ శ॥ 1182 సంవత్సరమునఁ దనతల్లి సుబ్బబుడేవికి ధర్మార్థముగా బ్రావ్తాణులకు భూదానముచేసిన కాసనములో

‘శ్లో ॥ ग्रामं कोकलुनामानं प्रशस्तं सस्यसम्पदा ।
विद्वद्भ्यो द्विजवर्येभ्यो जननीश्रेयसेऽददात् ’ ॥

అను శ్లోకమున నితఁడు కోకల్లుగ్రామమిచ్చినట్లు కలదు. నే నుదాహరించిన చేది దేశపుకాసనములరెంటిలో మొదటిదానియందు యువరాజదేవుని పంశావళి కోకల్లుని

వద్దనుండి ప్రారంభింపఁబడినది. ఆశోకట్లనిపేరే యీ గ్రామమునకుఁ బెట్టఁబడినయెడలఁ గోటకేతుఁడు హైహయఁడనియుఁ, దనపూర్వికుఁడైన శోకట్లని గౌరవార్థముగా గ్రామమున కీపేరు పెట్టియుండుననియుఁ, జేదీదేశపు మొదటి శాసమునుబట్టి హైహయలకుఁ జాళువ్యులకు సంబంధబాంధవ్యము లున్నట్లు తెలియుచున్నది గనుకనే శోటకేతుని తండ్రి భీమదేవుఁడు చళుక్యవంశజయైన నబ్బుకు వివాహమాడెననియు, మన యనుగురాజు కొడుకులు పెదమల్ల దేవరాజు నలగామరాజు హైహయలే యైనందున న్వవంశమువారు కలహించి చెడిపోవుదురను తలంపుతోఁ గోటకేతుఁడు సంధి కుదుర్చుటకై రాయబారిగ పోయియుండవచ్చుననియు నూహించినచో నసందర్భమేమి గాన రాదు. వేల్పురి రామేశ్వరస్వామి యాలయములోనే శోటకేతరాజుకొడుకు గణపయ దేవర దివ్య శ్రీపాదపంకజభక్తి పరాయణుడైన కేతనబాలుఁడు శ్రీ॥ శ॥ 1240-వ సం॥లో తమ తల్లికి ధర్మార్థముగ నిచ్చిన దానశాసనము కలదు. దీనినిబట్టి శోటకేతుని కొడుకు గణపరాజు శ్రీ॥ శ॥ 1240-వ సం॥రములో రాజ్యము చేయుచుండినట్లు తేలుచున్నది. కనుకఁ గోటకేతుఁడు శ్రీ॥ శ॥ 1182-వ సం॥రము మొదలుకొని 1240-వ సం॥రమువఱకు లేక కొన్ని సంవత్సరములు తఱుంగునో ప్రభుత్వ మొనర్చియుండును. పల్నాటి యుద్ధము శోటకేతుఁడు సింహాసన మారోహింపకపూర్వమే జరిగినట్లు కానంబడుచున్నది. ఈయుద్ధంలో నలగామరాజు తనకు సహాయులుగా రమ్మని కొంతమంది రాజులకు లేఖలు వ్రాసెను. ఆరాజులపేరు లీ గ్రంథముయొక్క 26, 27 పుటలలో జూడనగును.

“ద్వి. ధరణిశోటపురికి దత్తుడైనట్టి
భీమదేవుండను పృథ్వీశునకును.”

అను 26-వ పుటలోని పశ్చులవలన ధరణిశోట రాజువ్వుడు భీమదేవుండనియుఁ గోటకేతుఁడు కాఁడనియు నేర్పడుచున్నది. ధరణిశోటకు వెనుక ధరణాలశోట, ధన్నాల శోటయను పేరులుండినట్లు గ్రంథమువలనఁ జెనియుచున్నది. పల్నాటియొద్దకాలమున ధరణిశోటరాజుగానున్న భీమదేవుఁడు శోటకేతుని తండ్రియే. శ్రీ॥ శ॥ 1127 మొదలు కొని 1158 వఱకు రాజ్యముచేసిన గొంకరాజు తోఁబుట్టువును వివాహమాడెను గాన నితఁడు శ్రీ॥ శ॥ 1140-వ సం॥రముననో లేక యాప్రాంతముననో రాజ్యముచేయుట కారంభించి శ్రీ॥ శ॥ 1182 సం॥రమువఱకు బాలించియుండును. పల్నాటియుద్ధము జరుగునప్పటికిఁ గోటకేతుఁడు సింహాసన మధిష్ఠింపకపోయినను రాయబారము మొదలుగు రాచకార్యములు నిర్వర్తించుటకుఁ దగిన పయస్కులవాడై యుండుటచేత రాజ్య భారము వహించుటకు సిద్ధముగానుండి యుండవలయును. కావునఁ బల్నాటియుద్ధము

శ్రీ॥ శ॥ 1182-వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వము కొద్దికాలము క్రిందటనే జరిగియుండును. అనగాఁ గొంచెము పెచ్చుతక్కువగ శ్రీ॥ శ॥ 1176, 1182 సం॥రములమధ్యమున జరిగెనని చెప్పవచ్చును. నలగాముండు లేఖలు వ్రాసినవారిలో వీరభల్లాణుడుగూడ నున్నాఁడు. వీరభల్లాణు లిద్దఱుగలరు. లింగాయతమతము స్థాపించఁబడిన తరువాతనున్నది యెందవ వీరభల్లాణుండు. కనుకఁ బల్నాటి యుద్ధకాలముననున్న దితఁడే కావలెను. ఈ యన ద్వారసముద్రము రాజధానిగ శ్రీ॥ శ॥ 1173 మొదలు 1224 వఱకు రాజ్యము చేసెను గావునఁ బల్నాటియుద్ధము 1173 సం॥రమునకుఁ బూర్వము జరిగియుండనేరదు. కోటకేతుండు సింహాసన మెక్కకముందే జరిగెనని నిర్ధారణచేయుఁబడియుండుటచేత 1182సం॥కు విచ్చుటకు జరిగియుండనేరదు. కాబట్టి పల్నాటియుద్ధము 1173, 1182 సం॥రముల మధ్యమున జరిగినదని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. నలగామరాజునకు సహాయుడుగా సాగిపోతరాజును నతఁడు వచ్చినట్లు చెన్నపట్టణమునందలి లిఖితపుస్తకా గారములొని ప్రతిలోఁ గానవచ్చుచున్నది. సాగిపోతరాజు గుడిమెట్ట నేలినవాఁడు. రెల్లూరి తిరుమలయ్య తనగుఱ్ఱము నపహరించిన పోతరాజు నేడుదినములకుం జావఁ దిట్టిన చాటుధారయని యప్పకవి యుదాహరించినట్టి

ఉ. “హయమదిసీతపోతవసుధాధిపుఁడారయ రావణుండు ని

శ్చయముగ నేరురాఘవుఁడ సహ్యజవారిధిమారుఁడంజనా

ప్రియతనయుండు లచ్చనవిభీషణుండా గుడిమెట్టలంక నా

జయముచుబోతరక్కునుని చావును నేడవనాఁడు సూడుఁడి.”

యను పద్య మీ సాగిపోతరాజును గూర్చియే. గుడిమెట్ట కృష్ణజిల్లాలో నంది గామకు 8 మైళ్ళదూరమునఁ గృష్ణానదీతీరమం దున్నది. సాగిపోతరాజుయొక్క శ్రీ॥ శ॥ 1199-వ సంవత్సరపు శాసనము బెజవాడ దుర్గామల్లేశ్వరస్వామి కల్యాణ మండపములో నీశాన్యభాగ స్తంభపు తూర్పు పలకమీదఁ జూచితిని. ఇప్పుడు దీనిలోని యక్షరములు చాలవఱకు మాసిపోయి యన్పట్టముగఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇతనిశాసన ములు మఱియొన్ని కనుగొనఁబడినవి. వీనివలన నీయన 1199 సం॥రమునకుఁ బూర్వమే రాజ్యభారము వహించి 13-వ శతాబ్దాదియందుఁ గొన్నిసంవత్సరములు జీవించి యుండినట్లు తెలియుచున్నది గావునఁ బల్నాటి యుద్ధములొనఁగియుండుండవచ్చును. యుద్ధమింక సుమారు నాలుగు సంవత్సరముల యాఱుమాసములకు జరుగుననఁగా నల గామరాజు మల్లదేవునికొనర్చిన మందపోటు నుపద్రవములో నీక్రిందిరాజుల సాహాయ్యము కోరుమని నాయకురాలు నలగామున కాలాపననెన్నినట్లు శ్రీనాథరచితమని

చెప్పబడుచుండి నాకు లభించిన తాళపత్ర గ్రంథములూని మందపోటుకథయం దీ పట్టులు వ్రాయబడినవి.—

ద్వి. “ఎందఱైనను మన నేమిచేసెదరు
భల్లాణదేవుండు పంచపాండుర్నిండు
తెలియగ విజ్ఞుడేళింగు విభుడు
కాశీమహారాజు గంగుదయ్యుండు
వెలనాటిచోడుడు విక్ర మాధ్యుండు
మలిదేవుడన్నను మండుచుండుదురు.”

వీనిలో వెలనాటిచోడుడు డుదాహరింపబడినాడు. ఇప్పుడు చందవోలు బాపట్ల చుట్టుప్రక్కలనున్నదేశమే వెలనాడని శాసనములవలనఁ జెలియుచున్నది. వెలనాటికిఁ గమ్మనాడను నామాంతరము గలదు. వెలనాటిచోడుడు కుళోత్తుంగ చోళ గొంకరాజు కుమారుడు. ఇతని యనలుపెరు రాజేంద్రచోడుడు. రాజేంద్రచోడునికి వెలనాటిచోడుడని నామాంతర మున్నట్లు మంచనకేయూరబాహుచరిత్రములూని యాక్రింది పద్యములవలనఁ జెలియుచున్నది.—

క. “ధీరుండాగోవిందన, కూరిమిసందసుండు వెలసె గొమ్మనగొంక
త్వరమణునకుదయించిన, వీరుండు రాజేంద్రచోడవిభు ప్రెగ్గడయై.

నీ. నవకోటిపరిమితద్రవిణ మే భూపాలు, భండారమున నెల్లు పాయకుండు
నేకోసశతదంతు లేరాజునగరిలో, నీలమేఘంబుల లీలగ్రాలు
బలవేగరేఖనల్వదివేలతురగంబు, లేనరేంద్రునివాగె నెపుడుదిరుగు
బ్రతివాసరంబు డెబ్బదియేనుపుట్టు నేయేవిభు మందల నెపుడుకలుగు

గీ. నట్టియధికవిభవుండగుకుళోత్తుంగరా
జేంద్రచోడనృపతి కిష్టసచివ
తంత్రముఖ్యుండగుమంత్రి గోవిందనం
దనుండు కొమ్మనప్రధానుడొప్పు.

ఉ. ఇల వెలనాటిచోడ మనుజేంద్రునమాత్యత యానవాలుగాఁ
గులతిలకంబుగా మనిచొమ్మనప్రెగ్గడ కీర్తిమాటలన్
దెలువగ నేల తత్త్రియంబులిష్ఠితమైన తటాకదేవతా
నిలయమహాగ్రహరతలిసేటికి నెల్లడఁదానచెప్పగన్.”

ఈ పద్యములలోని కొత్తనమంత్రి కాననము బాపట్ల భావసారాయణస్వామి యాలయములో నొకటి గలదు. రాజేంద్రచోడుడే వెలనాటిచోడుడైనట్లు వీని వలన స్పష్టపడినది. ఇతడు క్రీ॥ శ॥ 1158 సం॥ మొదలు 1200 వఱకు రాజ్యముచేసి నట్లు విదితమగుచున్నది. కావున నొకవేళ యుద్ధము 1182-వ సం॥ములలోనే జరిగినను మందపోటు సమయమున నితః డుండియుండుననుట కాశ్చర్యమేమియు లేదు. అనుగు రాజు తుమారుడగు మల్లదేవునికిఁ గూఠునిచ్చిన సోమేశ్వరుడు కల్యాణాధిపతియైన నాల్గవ సోమేశ్వరుండై యుండవచ్చునని యనుమానముగఁ జెప్పితిమి. చేదిదేశములో జబ్బులుప్పురువద్దనున్న బిల్వారియందలి కాననమున యంపరాజదేవుని తాళకేయూర వర్షుడు చళుక్యవంశజయైన నోహలాదేవిని బెండ్లాడినట్లున్నది. దీనివలన హైహయ లకుఁ జళుక్యలకు పూర్వమునుండి సంబంధబాంధవ్యము లున్నట్లు తెలియుచున్నది. కావున హైహయుండగు మల్లదేవుడుచాళుక్యుండగు వీరసోమునికూఠును వివాహమాడిన నాడి యుండవచ్చును. ఈ యభిప్రాయముతోడనే యీ గ్రంథముయొక్క 4-వ పుటలోని పద పట్టిని వ్రాసితిని. తరువాత నాకు దొరకిన “యలరాజు రాయబారము” కథ గల గ్రంథము చూడ విషయములు వేరుగఁ గాన్పించుచున్నవి. అలరాజు రాయబారము కథలో (యుద్ధమునకు ముందు) కొత్తరాజుభార్య బ్రహ్మనాయుడితో నీక్రింది వాక్యములు చెప్పినట్లు గలదు.—

“ద్వి. వినవయ్య నాయుడ విన్నవించెదను
తరుణిమాయ త్రకు దనయులేడుగురు
ఏడ్వరికొక్కడె యెలమినానుతుడు
కల్యాణమేలుచు ఘనుడుమామామ
ఆడదేవరగొల్చి హరిపురికేగె
బడుగురుతనయులు బది తెర్వలైరి.”

ఈ వాక్యములవలన అలరాజు రాయబారమునాటికే (యుద్ధమునకుముందే) కొత్తరాజు తండ్రి వీరసోముడు మృతినొందినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కొత్తరాజుతండ్రి యే పెదమల్లదేవుని మామ. చాళుక్యుడైన నాల్గవ వీరసోముడు 1182-వ సంవత్సరములో సింహాసనమునకు వచ్చి పల్నాటియుద్ధము జరిగినతరువాత గూడఁ గొన్ని సంవత్సరములు బ్రతికినాడు. కనుక మల్లదేవునిమామ చాళుక్యవీరసోముడు కాక మఱి యొక వీరసోముఁ డైయుండవలయునని విశదమగుచున్నది. మల్లదేవునిపెండ్లినాటి కతనిమామయైన వీరసోముఁడు కల్యాణము నేలుచుండినట్లే గ్రంథములోఁ జెప్పబడి

నది. విచారింప బసవేశ్వరుని లింగాయతమతము స్థాపింపఁబడినతరువాత మల్లదేవుని పెండ్లికాలమునఁ గల్యాణము సేలుచు యుద్ధమునకుఁబూర్వమే చనిపోయిన వీరసోముఁ డొకఁడు కలఁడని చరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడే మల్లదేవుని మామ, లేక కొమ్మరాజుతండ్రియై యుండవలయును. ఇతఁడు కలచూరి వంశస్థుఁడు; రెండవతైలపుని రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టి కల్యాణపురము స్వాధీనముచేసికొనిన బిజ్జలుని కుమారుఁడు. బిజ్జలుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1156-వ సంవత్సరము మొదలుకొని 1165-వ సం॥వఱకు రాజ్య ముచేసి గలింపఁగా నితఁడు సింహాసన మధిష్ఠించి 1165 సం॥ మొదలు 1176 సం॥ వఱకుఁ బాలించినట్లు శాసనవేత్తల ఆభిప్రాయము. మురారి సోమదేవరయనియు, వీర బిజ్జలుఁడనియు, సోమేశ్వరదేవుఁడనియు నితనికి మూఁడు నామములు. ఇతని రాజ్య కాలము 1165-వ సం॥ మొదలు 1176-వ సం॥వఱ కగుటవలన యుద్ధమునకు బూర్వము సుమారు 10 సంవత్సరములక్రిందట జరిగిన మల్లదేవుని పెండ్లికాలమునఁ గల్యాణముసేలుచుండి యుద్ధము జరగకముందే చనిపోయిన వీరసోముఁ డితఁడే యగును. కావున మల్లదేవుని మామయైయుండుటకు సందియములేదు. కనుక బిజ్జలుని కుమారుఁ డైన యీవీరసోముఁడే కొమ్మరాజుతండ్రి యగును. కొమ్మరాజు యుద్ధమునకుఁ బోవు నపు డతని ననుసరించియున్న యంకాళశక్తి.

“ ద్వి. శీలము రఘురామ చెప్పెద వినుము
మావారు కల్యాణమందుననుండి
ఘనరాజ్యసంపదల్ కడకు బోదోలి
పొలుపొందగా నిష్ఠ పోరుకందఱము
లోనయివచ్చుట లోకంబులెఱుగు
నీవు పెట్టినచిక్కు నీవెఱుంగుదువు
అందఱి మాయచే హతముగావించి
పరగ నీవిటువంటి పనియూహచేసి
నన్నెడబాపుట న్యాయమా నీకు.”

అని బ్రహ్మనాయనితోఁ బలికినట్లు వీరచరిత్రములో కొకభాగమైన కొమ్మరాజు యుద్ధములోఁ జెప్పఁబడినది. కల్యాణపట్టణములో ద న్నాదరించువారు లేరనియుఁ బలనాటిలోనున్న కొమ్మరాజొక్కఁడు యుద్ధరంగమునకుఁ బోవుచున్నాడనియుఁ దన కింక నాధారము లేదనియు నంకాళశక్తి విలపించినట్లు వై శుదాహరింపఁబడిన ద్విపదుల వలన స్పష్టము కాగలదు. దీనినిబట్టిచూడఁ బన్నాటి యుద్ధకాలమునఁ గొమ్మరాజు

వంశమువారికిఁ గల్గొనవట్టణములూ నధికారము ఊఁచించినదని తెలియుచున్నది. తత్కాలమునఁ గల్గొనవట్టణమున నధికారశూన్యమైనది కలచూరివంశమే కాని చళుక్యు వంశముకాదు. కనుకఁ గొమ్మరాజుతండ్రి, లేక మల్లచేప్పని మామ శ్రీ॥ శ. 1165 సం. మొదలుకొని 1176 సం. వఱకుఁ బాలించిన కలచూరి సోమేశ్వరుడే కాని శ్రీ॥ శ. 1182 సం. మొదలు 1189-వ సం. వఱకు రాజ్యము చేసిన చాళుక్యుడగు నాల్గవ సోమేశ్వరుడు కాడని స్పష్టముగఁ జెప్పవచ్చును. యుద్ధమునకుముందే కొమ్మరాజు తండ్రియగు సోమేశ్వరుడు మృతినొందినట్లు చెప్పబడుటవలన యుద్ధము శ్రీ॥ శ. 1176-వ సం. తరువాతనే జరిగియుండవలయును. ఈకాల మిదివఱకు శ్రీ॥ శ. 1173, 1182 సం.ల మధ్యమున జరిగియుండవలయునని నిర్ధారణచేసినకాలమునకు సరిపోవుచున్నది. యుద్ధము నాటికిఁ గలచూరివంశము బొత్తిగ ఊదకలూచున్నదని చెప్పబడుటవలనను, గలచూరివంశము శ్రీ॥ శ. 1182-వ సంవత్సరమునఁ బూర్తిగ నశించినందువలనను యుద్ధము 1182-వ సం. నకఁ బూర్వము కడు స్వల్పకాలము లోనే జరిగియుండవలెను. ఇది 1173, 1182 సం.ల మధ్యమున జరిగినట్లు నిర్ధారణ చేయబడినది గనుక జరిగిన సంవత్సరము 1182 సం. నకు దగ్గరను 1173 సం. నకు దూరముగను నుండితీరవలయును. ఇట్టి సంవత్సరము 1173 సం. నకు వెనుకనుండనేరదు గనుకను యుద్ధమునకుఁ బూర్వము కొమ్మరాజు తండ్రి చచ్చియుండుటవలన నది 1176 సం. నకుఁ బిమ్మటనే జరిగియుండును గనుకను మఱింతసూటిగాఁ శ్రీ॥ శ. 1178, 1182 సంవత్సరముల మధ్యమునఁ బూర్తియైయుద్ధము చేయబడినదని నిశ్చయింపవచ్చును. గ్రంథములో ననుగురాజు కార్తవీర్యుని కేదవతరమువాడుగాఁ జెప్పబడినదని యిదివఱకే తెలియింటిని. రావణుడు నర్మదానదీతీరమున శివపూజచేయుచుండఁ గార్తవీర్యుడును నర్మదలో జలక్రీడలు సల్పుటయు, నతనిమేయచేతులచేత నడ్డగింపఁబడిన జలప్రవాహ మెగఁదట్టి రావణునిపైఁ దొట్టుటయు వారిద్దఱు కలహించుటయుఁ బురాణప్రసిద్ధవిషయంబులు గానఁ గార్తవీర్యుడు రావణునికి నమకాలియడై యుండవలయును. రావణుడు రాముడు నేకకాలముందుండినవారు. రామాయణ కాలము శ్రీ॥ పూ. 13-వ శతాబ్ది ముందేకాని తరువాత నైయుండవని రమేశ చంద్రదత్తు మొదలగు వండితులు వ్రాసియున్నారు. అనఁగా నిప్పటికి మూడువేల రెండువందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వమున నగును. కార్తవీర్యుడు రామాయణ కాలముననుండినవాడగుటచే నతఁడును మూడువేలసంవత్సరముల క్రిందనే యుండితీరవలయును. అనుగురాజు కార్తవీర్యుని కేదవతరమువాడే యైనయెడల దరమునకుఁ బూర్తిగ నూజేంద్రప్రకారము చూచినను మూడు రెండువేలసంవత్సరముల క్రిందట

ననుగురా జుండినవాఁ డగును. మరుక్షేత్రయుద్ధము జరిగినతరువాత నామమదల సంవత్సరములకో యేడుమదల సంవత్సరములకో పల్నాటియుద్ధము జరిగియుండును. ఇదియే నిజమైనచో వీరభల్లాణుని భీమదేవుని నాకాలమునకు నెట్టి శాసనములు రద్దు పఱచి భారతేలిహాసము తలక్రిందు చేయవలసియుండును. కావున ననుగురాజు కార్తవీర్యుని కేడవతరమువాఁడని వ్రాసినవ్రాత నిరాధారపు వ్రాతయని స్పష్టము కాక మానదు. మెకండి దొరగారు సేకరించిన లిఖితగ్రంథములను విమర్శించినట్టి విల్సను (Wilson) గారు వీరచరిత్రనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు— “Account of seven years war from 1080 A. D. to 1087, which was carried on by Brahma Nayudu and Twelve other land-holders and graziers against two towns, Gurzala and Macherla in the palnad country and which originated in a dispute at a Cock-fight. In. Ant. Vo. I. page 273 (1080 ను. మొదలు 1087 ను. వఱకు జరిగిన యేడుసంవత్సరముల యుద్ధచరిత్రము. బ్రహ్మనాయుడు మఱి ఐన్నిందఱు భూస్వాములు పశువుల మేపరులు గలిసి పల్నాటిదేశముఁగాని మాచెర్ల, గురిజాల అను రెండు పట్టణములమీద యుద్ధము చేసిరి ఒక కోడిపంచెములలో సంభవించిన కలహ మియుద్ధమునకు మూలకారణము).” వీరు నిర్ణయించిన కాలమున కాధారములు చూపఁబడక పోవుట యటులఁజేడగా యుద్ధమునుగుఱించి యిచ్చిన యభిప్రాయమునుబట్టి చరిత్ర మొంతమట్టుకు గ్రహించిరో చదువరులే యూహింపఁగలరు. గతానుగతివలె టెయిలరు (Taylor) మొదలగువారిట్లే నిరాధారముగా వివరితములు వ్రాసినారు గాని యవి యన్నియు నిటఁజెల్పుట యనవసరము.

క. గజనభగణ చంద్రాదుల

భజనుండాహాధశుద్ధ పక్షంబందుకో

(విజయనమహాహుబలంఁడ

క్ర.జముగఁ) బల్నాటిసిరగజమనిఁ బడియెన్.

అను నొకచాటుపద్యము వాడుకలో నున్నది. ఈపద్యము దుష్టమగుటకుఁజోడు దీని ప్రకారము యుద్ధకాలము శా॥ 1378 లేక క్రీ॥ 1386-వ సంవత్సరమగుచున్నది. ఈకాలమునాటికి దేశము కొండవీటికెడ్ల స్వాధీనమైనది. కాన నీపద్యమొంతవిశ్వాస్యమో నేను వివరింపఁబనిలేదు.

పైని జూపఁబడిన నిదర్శనములన్నిటివలనఁ బలనాటిపీఠములు చేదిదేశమునుండి 12-వ శతాబ్దియందు వచ్చి 1178, 1182 ను. మధ్యమున యుద్ధముచేసిరి స్పష్ట

ముగాఁ దేలుచున్నది. అనుగురాజు చేదిదేశమునువిడిచి పల్నాటికేలవచ్చెనో చూశము. కార్తవీర్యుడు చేసినపాతకములు బాధింపఁగా బ్రాహ్మణుల యాలోచనవలన జీడినూ నెగుడ్డలు ధరించి నసైన్యము సామాన్యము సకటుంబుండై రాజ్యమునువదిలి యిలువేలుపైన చెన్నకేశవుని వెంటఁబెట్టికొని తీర్థయాత్రకువెడలి వచ్చివచ్చి * కృష్ణానదిలో స్నానముచేసినప్పుడు తాముధరించిన నల్లగుడ్డలు తెల్లనాయెననియు నంతట బాపవిముక్తులై రనియుఁ జందవోలులో నప్పుడున్న రాజుగుఘ్నపాలునకుఁ గూతునోసఁగి పలనాడు హరణమిచ్చెననియుఁ గార్తవీర్యుడు చేసినపాపములు పట్టణము నంటియందుటవలనఁ దిరిగి నవ్విదేశమునకుఁ బోవుట కిలువేల్పుయిన చెన్నకేశవుఁ డిట్టవడలేదనియు, నందుచే బలనాటిలోనే స్థిరపడిరనియు గ్రంథముఁ జెప్పబడినది. ఎన్ని సంవత్సరములక్రిందటనో కార్తవీర్యుడు చేసినపాపము లతనిపూర్వుల నెవరిని బాధింపక యనుగురాజునే యేల బాధించెనో తెలియరాదు. తీర్థయాత్రకు వెడలినచో రాజ్యమునఁ దమ ప్రతినిధి నెవ్వరినోయించి బయలుదేలుదురు కాని దేశము నరాజకము చేసి యిలువేల్పును గూడఁ బెట్టికొని కట్టగట్టుక యందఱు నొక్కసారి బయలువెడలి యుండరు. కార్తవీర్యుడు చేసినపాపములు చేదిదేశమునంటికొని వలకయంట దురవగాహము. ఏది యెట్లున్నను గానుదేశము విడిచిపోవలసి వచ్చినప్పుడు తనపూర్వుడైన కార్తవీర్యుడు చేసిన పాపము లనుగురాజునకు జ్ఞప్తికివచ్చియుండుట వాస్తవము.

ప్రాచీనభారతకథలిహాసము (Early History of India) ప్రాసిన స్మిత్తు దొరగా రిట్లు నుడువుచున్నారు.—“The Kalachuri or Haihaya Rajas of Chedi are last mentioned in an inscription of the year 1181 A. D. and the manner of their disappearance is not exactly known; but there is reason to believe that they were supplanted by the Bhugels of Rewa. (చేదిదేశముయొక్క కలచూరి లేక హైహయ వంశపురాజులు క్రీ॥శ. 1181-వ సంవత్సరపు శాసనములోఁ జివరసారి యుదాహరింపఁబడియున్నారు వారెట్లు పోయినది సరిగాఁ దెలియదు. కాని రీవాభగేలులు వారిస్థానమునకు వచ్చిరని నమ్ముటకుఁ గారణము కలదు.)” 11-వ శతాబ్దప్రారంభమునుండి చేదిదేశము విభజింపఁబడి యొకరికంటె నెక్కువమంది రాజులక్రింద నుండినట్లు చరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది. పల్నాటి యుద్ధకాలమున హిందూదేశముమీదికి మహమ్మదీయులు దండెత్తినప్పు

* చంద్రవంశలోనని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఈ కథగల గ్రంథభాగము దొరకలేదు,

చూడెరి. ఈమహమ్మదీయుల తొంగటలవలననో స్తిత్తుదొరగారు చెప్పినట్లు రీవాభగేలుల వలననో లేక యన్యత్రపులవలననో యసుగురాజు రాజ్యమును గోలుపోయి ససైన్యముగఁ బలచాటికి వచ్చియుండును. ఇతఁడు వచ్చినతరువాతఁ దక్కిన హైహయీలు 1181-వ సంవత్సరమువఱకుండి వారు కూడ రాజ్యభ్రష్టులై యుందురు. ఇట్టి కష్టకాలమున నసుగురాజు తనదురదృష్టమునకుఁ గారణము కార్తవీర్యుఁడు చేసిన పాపములే యని భావించుట యొకమితకాదు. అసుగురాజు నిజదేశమువిడిచి వచ్చి చందవోలురాజు కూతును వివాహమాడ నతఁడు కుమార్తెకరణముగాఁ బల్నాడిచ్చినట్లు వీరభద్రకవియొక్క

శా. “నానాచిత్రపటుప్రతానములు రత్నస్వర్ణభూషావళుల్
ధేయప్రాతమిభాశ్వసంఘమతిభక్తిసూక్తిగాఁ గన్యకా
దానప్రోత్సవవేళ నల్లనకుఁ జేతకీర్తిగా నిచ్చె న
న్యగంబొప్పు నొసంగె బుత్రికకుఁ బల్నాడైదుదేశంబులున్.”

అను పద్యమువలనఁ దెలియును. “పల్నాడైదుదేశంబులున్” అనఁగా నైదుదేశములు కలిసిన పల్నాడో పల్నాడుమఱియు నైదుదేశములూ వివరములేదు. చందవోలు రాజపుడు ధవళేశంఖుఁడని యీవీరభద్రకవి వ్రాయుచున్నాడు. ధవళేశంఖుని శాసనము లెచ్చటఁ గానరావు. అతనిపేరు చరిత్రలో నెచ్చటఁ గనఁబడదు. పల్నాడంతదేశము నన్యలకు సర్వస్వతంత్రరాజు లీవలయును గాని తక్కినవా రీజాలరు. అనుగురా జిక్కడకు వచ్చునపుటికి దేశమునందు సర్వస్వతంత్రరాజులు తూర్పుచారుక్యులు. చాళుక్యులూ ధవళేశంఖుఁడు లేఁడు. ఆకాలపుశాసనములు చందవోలులూ వెలనాటి గొంకరాజుది యొకటి వెలనాటిచోడునిది మఱియొకటి కానవచ్చుచున్నవి గాని ధవళేశంఖుని శాసనములులేవు. చెన్నపట్టణమునందలి లిఖితపుస్తకభాండారము లోని ప్రతియందుఁ దనకు సహాయులుగార్చునని నలగామరాజు రాజులకు లేఖలు వ్రాసిన స్థలమున “మామగు తమగొంకమహీపాలునకును” అని లిఖింపఁబడినది. ఈముద్రిత గ్రంథములూ “మామగుండముకోట మనుజేశునకును” అని వ్రాయఁబడియున్నది. లిఖితపుస్తకాగారములొని ప్రతిప్రకారము నలగామరాజు మామగొంకఁడేయైన పక్షమున నసుగురాజునకుఁ గూతునిచ్చునది 1127 సం. మొదలుకొని 1158 సం. వఱకు రాజ్యముచేసిన కుళోత్తుంగ చోడ గొంకరాజై యుండవలయును. దీనికి నిదర్శనముగాఁ బల్నాడకాలమునఁ గుళోత్తుంగ చోడగొంకరాజు స్వాధీనములూ నున్నదని తెల్పుటకై కారెంపూడి సురేశ్వరస్వామియాలయములూ 1154 సం.న నతనిశాసనముకలదు. నలగామరాజుమామయని చెప్పఁబడిన గొంకమహీపాలుండు వెలనాటిచోడుండగును.

వెలనాటిచోడునికి గొంకరాజుననామాంతరమున్నట్లు సూయల్ వట్టికలో ఉదాహృతమైన బాపట్ల భావనారాయణాలయశాసనమువలన తెలియుచున్నది. ఆశాసనమిటు సుదాహరించెదను.

“స్వస్తిశ్రీ శకవర్షంబులు ౧౦౮౨ అగస్తేటి ఉత్తరాయణ నిమిత్తమున స్వస్తి శ్రీ సమస్తప్రశస్తనహిత శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కుళోత్తుంగ చోడగౌరవరాజులు శ్రీమత్సంధివిగ్రహ కొమ్మనపైగడ కమ్మనాటిలోని భావనారాయణ దేవరకు నఖండ దీపము తమతండ్రి గోవిందపైగడకు తమతల్లి కేతసానికి ధర్మముగా నిల్పి.....”

ఈ శాసనములోని కొమ్మనపైగడ కేయూరబాహుచరిత్రమునందలి కొమ్మన పైగడయే. కనుక శాసన సంవత్సరమునుబట్టియు కేయూరబాహుచరిత్ర ప్రథమాశ్వాసములోని 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 పద్యములనుబట్టియు బైశాసనములోని కుళోత్తుంగ గొంకరాజు వెలనాటిచోడుడే యని స్పష్టపడక మానదు. అయినను బొన్నూరు డివిజనులోఁ జేరిన నిడుట్రోలు గ్రామ మధ్యముననున్న చోడేశ్వరస్వామి యాలయముమండల రాలిమీది శాసనమువలనను నర్పరావుపేట తాలూకాయందలి యల్లమంద కోటిశ్వరాలయములోని శాసనమువలనను వెలనాటి గొంకరాజును రాజేంద్ర చోడుడును జతుర్థకులజులని తెలియుచున్నది గాన నీవిషయ మింకను విచారణీయము. మల్లదేవుడు మాచెర్లవిడిచి మండాదికి వలసపోవునపుటి కనుగురాజు నలువదియేండ్లును నలగామరాజు పదుమూడేండ్లును బల్నాటిలో రాజ్యముచేసినట్లు మండాదివలస కడలో వ్రాయఁబడినది. మండాదివలస తరువాత ఘమారు 7 సంవత్సరముల 6 మాసములకు యుద్ధము జరిగినది. యుద్ధము 1178, 1182 సంవత్సరముల మధ్యమున జరిగినదని యిదివఱకే నిర్ధారణచేయఁబడినది. ఇది 1172-వ సం. లో జరిగినను లేక 1182సం. లో జరిగినను మండాదివలస నాటి కనుగురాజు 40 సం॥లును నలగామరాజు 13 సం. లును రాజ్యముచేసినది నిజమేయైనపక్షమున ననుగురాజు షల్నాటికధిపతియైన సంవత్సరము 1118-వ సంవత్సరమో లేక 1122-వ సంవత్సరమో యగును. కాని యనుగురాజు షల్నాటికధిపతియైనది 1127 సం. మొదలఁగొని 1158 సం. వఱకు రాజ్యముచేసిన కుళోత్తుంగ చోడగౌరవరాజుకాలములోని యింతకముందు విశదపఱచియుంటిని. కావున ననుగురాజు నలగామరాజు మండాదివలస కడలోఁ జెప్పఁబడినట్లు గాక కొన్నిసంవత్సరములు తక్కువగా రాజ్యముచేసియుండవలెను. అనుగురాజు వివాహ మాడిన కడగల గ్రంథభాగము, శ్రీనాథవిరచితము, నాకు లభింపలేదు. దానిలో నెట్లుండునో తెలిసినయెడల మఱియొక్కవ నిశ్చయముగా వ్రాయవచ్చును. హైహ

యలకాసనములు తెలుగుదేశమున మిక్కిలి విస్తారముగఁ గానరావు. శ్రీ॥ శ. 1403
 సం॥ లోఁ గార్తవీర్యుని విశిష్టతను మధ్యదేశాధీశుఁడు వైన చోడునిశాసనము
 విశాఖపట్టణము జిల్లా నర్వసిద్ధితాలూకా పంచధార ధర్మలింగేశ్వరస్వామి యాలయ
 ములోఁ గలదు. పల్నాడు తాలూకా కార్యమఘాడి నిరాలయములోఁ గన్నమదాసు
 మంటపము వెనుకనున్న బుడమిద నయోధ్యరాజు శాసనముకటియఁగ్నిచి. అది స్ఫుట
 ముగాఁ గనఁబడుటలేదు. ప్రయత్నముచేయఁగా నీక్రిందియక్షరములు చదువఁగలిగి
 తిని. “స్వస్తిశ్రీమన్నచోమండలేశ్వర ఆయోధ్యపురవరాధీశ్వర.....లసిగుమండ
 లేశ్వరుని సన్నిధిని చెన్నిరాయలవారి గుడి యెత్తిచ... ..దు కొనిలమన్యంది
 శకవర్షంబులు ౧౨౭౯ శ్రోధిసంవత్సర. . . . .కార్తిక . . . . .౧౦ గు॥ చండ
 ప్రసిద్ధ గరుడగంబ” ఈ శాసనకాలమునకు పుమారు ౩ సంవత్సరముల క్రిందటనే
 ప్రతాపరుద్రుఁడు మహమ్మదీయులచే ఢిల్లీకిఁ బట్టుకొనిపోఁబడి దేశము తురుష్కుల
 స్వాధీనమాయెను. శాసనము బొత్తిగ నగుపడుటలేదనియు నయోధ్యరాజు కొల్వులూ
 నున్న యొకపణిజుడేమో కట్టించి శాసనము వ్రాయించెననియు సూయలుగారు వ్రాసి
 యున్నారు. ఎరునతాన్వయరాజు భార్యయైన మైలమాదేని శాసనము ద్రాక్షరామ
 భీమేశ్వరాలయములో నున్నట్లు సూయలు శాసనపట్టికలో నుద్ఘాహించినాఁడుగాని
 యాశాసనము నాకు లభింపకపోవుటచేత నామైలమాదేని యనుగురాజుభార్యయైన
 మైలమాదేనియోకాదో చెప్పఁజాలకున్నాను. పల్నాటివీరులపేరులుగల గ్రామము లిప్పు
 టికిఁ గలవు. అనుగురాజుపేర నలుగురాజుపల్లె పల్నాటిలోఁ గలదు. అనుగురాజుని
 శ్రీనాగ్రంధమందు నలుగురాజుని వీరభద్రకవిగ్రంథమందుఁ గానఁబడుచున్నది. అలుగు
 రాజు నామమే యథార్థనామమై యుండవచ్చును. ఆలరాచమల్లుపేర మాచెర్ల
 కాణ్మమైశ్వరదూరమున రాచమల్లు పాడుగలదు. ఝట్టిరాజుపేర దుమ్మకోటకు నాలుగు
 మైశ్వరదూరమున ఝట్టిపాలెము కలదు. తుమ్మకోటవద్దనున్న మల్లవరము మల్లదేవునిపేరి
 గ్రామమైయుండును. అనుగురాజు సముద్రస్నానమునకు వెళ్లిసపుడు దొడ్డనాయని
 పేర నాయనిపల్లెయు శిలాంబపేరఁ జీరాలయయుఁ బేర్నిని పేరఁజేరాలయఁ గట్టి
 రని వీరభద్రకవి వ్రాసినాఁడు. నాయకురాలిపేర “నాయకురాలీకనుమ” అని యొక
 కనుమగలదు. ఇది కార్యమఘాడికిని మేళ్యవాగునకును మధ్యమున నున్నది. వీరమేడపి
 నుండి బాలచంద్రుఁడు యధమునకు వచ్చుచుండఁ గార్యమఘాడి కనుమలో నాయకు
 రాల పంగచాచి యడ్డముగ నిల్చుండెననియు నదిచూచి బాలచంద్రుఁ డాడువారితోఁ
 గలపించుట యుచితముకాదని భద్రముచేఁ గొండయొక్క యొక ప్రక్కను నడికి
 త్రొవచేసికొని కార్యమఘాడి చేచెననియు జనులు చెప్పుదురు. బాలచంద్రుఁ డెక్కి

పచ్చిన పాపానపుగెట్టెవలన బడినని కార్యవస్తూడి నాగులేటియొడ్డున నొక గుఱుతు నిప్పటికిఁ బ్రజలు చూపుచున్నారు. నలగామరాజువద్దనుండి వీలి బ్రహ్మనాయుఁడుచు మల్లదేవులును మాచెర్లకుఁ బోయిరిని కథాసారము చదివినచోఁ దేటపడఁగలదు. వారు గురిజాలనుండి బయలుదేరి యొకచో మజిలీచేసి యచ్చటఁ బట్టణమువట్టిరనియు మజిలీ చేసిన పట్టణముగాన దానికి మాచెర్లయని పేరుపచ్చినదనియు వీరచరిత్రములో వ్రాయఁ బడినది. పూర్వము మారీచుఁడేలినది మాచెర్ల, ఖరుఁడేలినది కార్యపూడి, దూషణుఁడేలినది దుర్గియని యచ్చటిజనులు చెప్పుకొందురు. శాసనములలో “మహాదేవిచెర్ల” అని యున్నది. మహాదేవిచెర్లయే మాచెర్లగా మాఱియుండవచ్చును. మాచెర్లలోనున్న చెన్ను కేశవుని దేవాలయము బ్రహ్మనాయుఁడు కట్టించెనని ప్రతీతిగలదు. ఈ యాలయము లోని పనితనము, హనుమకొండ వేయిస్తంభముల గుడిలోని పనితనము నొక్కతీరుగ నున్నవి. ఫర్వస్కోగారు “శాస్త్రరత్న అండు ఇండియన్ ఆర్కిటెక్చర్ (Eastern and Indian Architecture) అనుగ్రంథమున హనుమకొండ యాలయమును గుఱించి యిట్లు వ్రాసిరి. “According to an inscription on its walls the temple was erected in 1164 A. D. by Pratapa Rudra who, though not exactly himself a Chalukya in blood, succeeded to their possessions and style.” దీనివలనఁ బ్రతాపరుద్రునిచే గట్టబడిన యా దేవాలయములోఁ జాళుక్యశిల్పము కలదని తెలియుచున్నది. మాచెర్లయాలయములోని శిల్పము నట్టిదే కాన నదికూడఁ జాళుక్యశిల్పమై యుండును. బ్రహ్మనాయుఁడు చాళుక్యులకాలములోని వాడగుటవలన మాచెర్లయాలయము చాళుక్యశైలి ననుసరించి యతఁడేకట్టించెనని చెప్పవచ్చును. యుద్ధాపసానము పూర్తిగవర్ణింపఁబడిన శ్రీనాథరచిత గ్రంథాంగము నాకు దొరకలేదు. బ్రహ్మనాయుఁడు యుద్ధములోఁ జచ్చినవారినంతట బ్రతికించి వెంటఁబెట్టికొని గుర్తికొండ బిలములోఁ బ్రవేశించెననియు నందఱు నిజ స్వరూపములు గైకొనిరనియు నందులో బ్రహ్మనాయుఁడు విష్ణురూపము నాయకురాలు యోగమాయారూపమునందిరినియు వీరభద్రకవి వ్రాసినాడు. మల్లయ్యయనునొకఁ డీ వీరచరిత్ర ద్వికాండతో రచించినాడు. ఆది చెన్నుపట్టణమునందలి లిఖితపుస్తకాలయ ములో నున్నది. చిట్టచివరకు బ్రహ్మనాయుఁడును బచకుల బ్రహ్మయఁ బోరాడిరనియుఁ బచకులబ్రహ్మ హతుఁ డాయెననియుఁ దరువాతఁ జింతపల్లి రెడ్డి బ్రహ్మనాయునిమిదికిఁ బోయి మూర్ఖిల్లి పడిపోయెననియుఁ బిమ్మట నాయకురాలు కదియఁగ స్త్రీలతోఁ బోరాడుట యచితముకాదని బ్రహ్మనాయుఁ డూరకుండ నాయకురాలే యతనిని బాడిచెననియు నతఁ డామెయెక్కిన గుఱ్ఱమునుబాడిచి చంపఁగా దిగి పాటిపోయి

నలగామరాజును గలిసికొని యిద్దఱు కొంచుగుండ్లను బోయి విప్రుల యిద్దఱలో డాగి రనియు బ్రహ్మనాయకు డచటికిఁ దఱుముచు బోవ బ్రహ్మణులు వచ్చి రాజును మన్నింపుమని యతనిని బ్రతిమాలికొనిరనియు నతఁడును వారిని త్సమించి నలగామ రాజును గురిజాలసింహాసన మెక్కించెననియు మల్లయ్య గ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. వీరచరిత్రమును ద్విపదులతో వ్రాసిన మఱియొకరు కొండయ గలఁడు. ఇతని గ్రంథ ములోఁగూడ యుద్ధాపసానము మల్లయ్యగ్రంథములోనున్నట్లే యున్నది. యుద్ధా సంతరము వీరు దీర్ఘకాలము రాజ్యము చేసినట్లు కనఁబడదు. యుద్ధము జరిగినకరువాత సుమారు 50 సం. ల లోనే దేశము కాక తీయఁబడెననియు యధిపతియైనది. పూర్వ యీ వీరులగుఱించి వీరచరిత్రమునఁగాక ఇతిహాస గ్రంథాంతరములయందు చెప్పటయైన గలదేమోయని విచారింపఁగాఁ గొండవీటి చండకవితెలో మోహనరాజు గోపాల రాజు నను నిద్దఱు జైనులు ఉత్తరాదియండి కుష్మవ్యాధి బాధితులై యనేక తీర్థ యాత్రలుచేయుచు గుంటూరునకు వచ్చి గుండువద్ద నెఱ్ఱుచెట్టువులో న్నానము చేయఁగా వ్యాధి కుడిచెననియు వారచ్చటనేయుండి యగస్త్యేశ్వరునికి మంటపప్రాకార ములు కట్టించి ధనమును వినియోగించిరనియు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇది మన యరుగు రాజు మొదలగువారి విషయముగ నే కన్పట్టును. చండకవితె వ్రాసినయతఁడు వినిగిడినిఁ బట్టి నిజము తెలియక యిట్లు వ్రాసియుండును. చండకవితెలో విషయము లెంతసూటిగా వ్రాయఁబడినవో యీగ్రంథములోని యీక్రింది వాక్యములవలనఁ దేటపడఁగలదు—

“ఈ ఆయుధగురు ధర్మం నడిచిరి. అటుతరువాత ముక్కుంటి అందురు, ఇతఁడే యారు గంటి ప్రతాపరుద్రుడు.....నవ్విశ్రీ విజయాభ్యుదయ కాలివాహన శక వర్షంబులు రిరిగి అగు నేటి దుందుభిసావత్సరమున ఈ ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుడు వరరాజుచేతఁ బట్టువడుచు.” ప్రతాపరుద్రుడు వాస్తవమునకు క్రీ॥ శ. 1323-వ సం॥లోఁ బట్టుబడికాఁడు. కనుకఁ బై వాక్యములలోని వ్యత్యాసములు ఇతిహాసము చదివిన వారికి తేలికగాఁ బొడకట్టఁగలవు. అనుగురాజు తీర్థయాత్రావశమున వచ్చెనని కథలు వ్యాపించియుండెను గాన నవికర్ణాకర్ణిగవిని నిజమైన పేరులు విషయములు తెలియక కవితెకారుఁ డట్లు వ్రాసినాఁడని చెప్పవచ్చును.

అనుగురాజు వంశస్థులకూడ యీప్రాంతములఁ గానరాదు. కాని వెలమయైన బ్రహ్మనాయని గోత్రమువారు మాత్రము కలరు. వారు వెంకటగిరి సంస్థానాధీశులైన వెలుగోటివారు. బ్రహ్మనాయకుడు రేచెర్లగోత్రుడు. వెలుగోటివారును రేచెర్లగోత్రులే. వెంకటగిరి సంస్థానవంశచారిత్రమునందు వంశకథనము చేవిరెడ్డివద్దనుండి చెప్పఁబడినది. చేవిరెడ్డియు మఱియొక మాలవాఁడును బొలముదున్నచుండఁగా ధనముదొరకె

సనియు నాధనమున కా మాలవానిని బలియిచ్చి వాని యభీష్టప్రకారము చేవిరెడ్డి తన గోత్రనామము రేచెర్లగా మార్చెననియుం దప్పురిత్రమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. చేవిరెడ్డికాకతీయ గణపతిదేవుని కాలములోనివాఁడైనట్టా సాధన చరిత్రమువలనఁ జెలియఁగలదు. గణపతిదేవుడు 13-వ శతాబ్దియందుండినవాఁడు కనుక వెంకటగిరి సంస్థానాధిపతులు 13-వ శతాబ్దియండియే రేచెర్లగోత్రమువారయినది దీనిచేఁ జేలును. కాని వెలమయు రేచెర్లగోత్రుడునైన బ్రహ్మనాయుడు 13-వ శతాబ్దికిఁ బూర్వముండే యుండుటచేతఁ బైనఁజెప్పుఁబడిన చేవిరెడ్డి కక్యయ్యోగ్య యాధార్థ్యమును సంశయింపవలసియున్నది. వెలుగోటివారు బ్రహ్మనాయుని పంశమునారేయెయుదురు. వీరిగోత్రమునకు రేచెర్ల నామము చేవిరెడ్డివద్దనుండికాక యంతకుఁ బూర్వమునుండి వచ్చుచున్నదని నమ్మవలయును. రేచెర్ల యను గ్రామమువలన గోత్రమున కాపేరు వచ్చి యుండును. పల్నాటియుద్ధము జరిగిన కాలము భారతేతిహాసమునందు ముఖ్యమైనదిగా నున్నది. యుద్ధము జరిగినకాలమునం దుత్తరమున దేశదేశములొ హైహయల రాజ్యము నశించెను. దక్షిణమునఁ బశ్చిమచళుక్యవంశ మంతరించెను. తరువాత స్వల్ప కాలములోనే యుత్తరహిందూస్థానమంతయుఁ జాలనట్టుకు మహమ్మదుగోరి లోఁబఱచుకొనెను. దక్షిణహిందూస్థానమున ద్వారసముద్రపు భల్లాణరాజులు దేవగిరి యాదవరాజులు ప్రబలిరి. చివరకుఁ జాళుక్యరాజ్యమంతయు యాదవుల స్వాధీన మాయెను. అప్పటిదేశస్థితి, పల్నాటిపీఠుల యాచారములు, నాగరకళ; మతము మొదలగు నంశములు గ్రంథాంతరముందుఁ జెలుపఁదలంచి వీరుల ఇతిహాసవిషయ మింతటితో నమాప్తము కావించెదను. వీరచరిత్రమును ద్విపదిగో మొదట రచించినది

శ్రీ నాథుఁ డు

శ్రీనాథ జీవిత సంగ్రహము

ఈయన శృంగారవైషధము, భీమేశ్వరపురాణము, కాశీఖండము, హరవిలాసము రచించెను. పాకనాటి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. భారద్వాజగోత్రుఁడు; ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు; వైషమతస్థుఁడు. ఇతని తాత పద్మపురాణ సంగ్రహము రచించిన కమల నాథుఁడు; తండ్రిమారయ; తల్లి భీమాంబ; జన్మస్థలము కొండవీటి సీమయని కొంపఱు వ్రాసిరిగాని యా విషయమై కొంతసందేహముగ నున్నది. కర్ణాటదేశమితని జన్మభూమి యైనట్లగవడును. సుప్రసిద్ధాంధ్రవిద్వాంసుడు కర్ణాటదేశీయుఁడనుట పలువురికి రుచింపకపోయినను మీదు మిక్కిలి సాకు నిష్ఠములేకపోయినను యథార్థముగఁ గనఁబడుచున్నది నమ్మకపోవుట సంభవింపనేరదు గాన నాయభిప్రాయము తెలుపుచున్నాను.

ఈయంశము నాలాచించుటకు సత్యాన్వేషణలు ప్రాధీత్యము. శ్రీనాథుడు కాశీ ఖండములోని

సీ. “చిన్నారిపొన్నారి చిటురహాకటి నాండు రచియించితిని మధుద్రాజవలీత
నూనూగుమీసాల నూళ్ళ యాపనమున శాలివాహనసప్తశతినోడివితి
సంతరించితి నిండుజన్మనంబునయందు హర్ష నైషధకావ్య మాంధ్రభాషఁ
బ్రోచనిర్భరవయః పరిపాకమునఁ గొనియాడితిభీమ నాయకుని మహిమః
బ్రయమింతకు మిగులఁగైవ్రాలకుండఁ
గాశికాఖండమున మహాగ్రంథమేను
జెలుగుచేసెదఁ గర్ణాటదేశకటక
పద్మవనహేళి శ్రీనాథకృతముకవి.”

అను పద్యమున “కర్ణాటదేశకటకపద్మవనహేళి” (కర్ణాటదేశ పట్టణములకు కమల
ములకు సూర్యుడు) అను విశేషణము తనకుఁ జేర్చికొనినాడు. జనస్థలమునందులి
యభిమానమువలన నట్లు చెప్పికొనియుండును. మరియు భీమేశ్వరపురాణములోని

గీ. ప్రాధిపతికింప సంస్కృతభాషయందు
పలుకునుడికారమున నాంధ్రభాషయందు
ఐవ్వరేమన్ననందు నాకేమిఁకొఱఃత
నాకవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష.”

అను పద్యమునందలి “నాకవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష” యన్న వాక్య మతనికి
గర్ణాటభాషయందుఁగల ప్రేమను సూచించుచున్నది. ఈపద్యములోని ‘కర్ణాటభాష’
యనుదాని కంధ్రభాషయని యర్థమనియు నాకాలమున నంధ్రరాజులకు గర్ణాట
రాజులని చెప్పుచుండిరినియు నొకరు వాగిసిరి గాని యదియప్రామాణికము. ఆకాలమునఁ
గర్ణాటరాజులు నంధ్రరాజులు వేరుగానుండిరినియు నంధ్రభాష, కర్ణాటభాష వేరు
వేరుగ నెంచబడుచుండెననియు శ్రీనాథకృతగ్రంథములలోని యీ క్రింది పద్యముల
వలనఁ జెలియఁగలదు.

కా. “కర్ణాటాత్మకపారశీకనృపసఖ్యప్రాభవశ్రీనిధి
యర్జురాశిపరీతభూభువన మధ్యాంధ్రాక్షమాధీశ్వరా
కర్ణాభ్యర్థవికాలనేత్ర జగదేకప్రాజ్యసామ్రాజ్యధృ
క్కర్ణాధీశ్వరహరభక్తినిరతత్వాపాలచూడామణి.

సీ. రూఢేశవనస్తమాడె బారుహదొంతివంతునాదితీతీశ్వరుల గలిచి
యొడ్డాదిమత్యవంశోదయార్జుచేతఁ బల్లవాధిపుచేతఁ బలచమంది
పండకారణ్యమధ్యపులిందరాజరంభాహివంశజులకు నభయమొసంగి
భానుమత్కులవీరభద్రాన్న పేమంద్రగర్వసంరంభంబుఁ గట్టిపెట్టి

గీ. యవనకర్ణాటకటకభూధవులతోడ
బలిమివాటించి యేలించె జెలుగుభూమి
దననిజస్వామి యల్లాడ ధరణినాథు
భళికె యరియేటిలింగన ప్రభువరుడు.

భీమ. ఆ. ౧.

మ. అరవీభాష తురుష్కభాష గజకర్ణాటాంధ్ర గాంధారఘా
ర్షరభాషల్ మళయాళభాషశకభాషా సింధుసావీర బ
ర్హరభాషల్ కరహటభాష మఱియెం భాషావీశేషంబుల
చ్చెరువై పచ్చనరేటియన్ననికి గోక్షీసంప్రయోగంబులన్.

భీమ. ఆ. ౧.

ఇట్టిపద్యము లింకను గలవు. కర్ణాటదేశమనఁగా నంధ్రదేశమని కాని కర్ణాటభాషయన
నంధ్రభాషయనిగాని శ్రీ నాథునికభిప్రాయము లేనట్లు పైపద్యమువలన స్పష్టము కా
గలదు. భీమఖండములో

మ. “కనకత్వాధరధీగువారిధితటికల్పటనాధీశ్వరుక్ ✓
ఘురుని బద్ధపురాణసంగ్రహకళాకావ్యప్రబంధాధిపుక్
వినుమజ్జ్యోతరసార్వభౌముఁ గవితావిద్యాధరుం గొల్తినా
యనుఁగుందాతఁ బ్రదాతశ్రీకమలనాభామాల్యచూడామణిక్.”

అను పద్యమునఁ దనతాత సముద్రతీరమందలి ‘కాల్’ అను పట్టణమున కధిపతియని
చెప్పినాఁడు. ఇది పశ్చిమసముద్రతీర పట్టణమై కర్ణాటములోఁ జేరియుండును. కొండ
వీటి కైఫయ్యతులూరున్న ప్రకారమితఁడు కోమటివెంకారెడ్డి యాస్థానకవిగానుండి
విజయనగరమునకుఁబోవుట కర్ణాటదేశమందలి ప్రేమను దెలియఁజేయుచున్నది. వీధి
నాటకములోని

కా. “కుళ్ళాయుంచిలిఁ గోకసుట్టిలి మహాకూర్పాసముందొడ్డిలిక్
వెల్లుక్షిక్ దిలపిష్టముక్ బిసికిలిక్ విశ్వస్త వడ్డింబుఁగా

జల్లాయంబరత్రవిరిక్ దుచులదోనంబంచు బోనాడిలిక్
 పట్టెకన్నడరాజ్యలక్ష్మి! దయలేదా నేను శ్రీనాథుడనా."

అను వద్యమునఁ గర్ణాటరాజ్యమును దట్టియని నుబోధించినాఁడు. ఈతని కవితయందే మొట్టఁ గన్నడపదము లెక్కువగఁ గాన్పించుచున్నవి. ఈ నిర్భయములన్నియు శ్రీనాథుని జన్మభూమి కర్ణాటదేశమని చాటుచున్నవి. ఈయన కర్ణాటదేశమందు జన్మించినను దత్తపూరితని శైశవముననే యుద్యోగవశముననో లేక మఱియొక కారణముననో కొండవీటిసీమకు వచ్చియుండురు. శ్రీనాథుని గ్రంథములు చదివినచో నాధిభాష యతని స్వభాషగానే కాన్పించును. ఇంతభాషాకౌశలము పరసమాత్ర సాధ్యము కాదు. కాననితఁడు బాల్యమునుండి తెలుఁగుదేశములో నుండెననుటకు సంశయములేదు. బాగుగ మాటలాడ నేర్పినప్పటినుండి తెలుఁగే మాట్లాడియుండును. తలిదండ్రులతో నింట నవ్వడవ్వడము మిశ్రమ కర్ణాటము మాటలాడుచుండినను నివసించిన కొండవీటి సీమ కావునఁ జెలుఁగువారిలోఁ గలసిమెలసి తెలుఁగువారిలో సహవాసముచేసి ప్రాతః కాలము మొదలు సాయంత్రమువఱకుఁ జెలుఁగులోనే మునిగి తేలుచుండవలసినవాడై చివరకుఁ జెనుగుదేశస్థుఁడుగా మాటించుండును. కాఁబట్టియే బెండపూడియన్నమంత్రి "పాకనాటింటివాడవు బాంధవుడవు" అని చెప్పినాఁడు. ఇతఁడు రాజమహేంద్రవరమును బాలించిన రెడ్ల యాస్థానకవి అని కొందఱు వ్రాసియున్నారు. కాశీఖండము వీరభద్రారెడ్డికి, భీమఖండము తన్నంత్రియైన బెండపూడి అన్నయ్యకును సంకీర్తముచేయుటయే వీరుదానికొకట కాకరణములై యున్నవి. ఇతఁడు తాను రచించిన గ్రంథములలోఁ జాలభాగము కొండవీటివారికే యంకితము చేసెను. పండితారాధ్యాది పెక్కుకృతులనందిన మామిడిపైగడయ్యది కొండవీటిసీమలోని బలిజేపల్లి. శృంగారవైషద్యకృతినందిన మామిడిసింగన ప్రైగడయ్యతమ్ముడు. హరవిలాసకృతినందిన తిప్పయ్య కొండవీటి కుమారగిరి భూపాలునకు నుగంధద్రవ్యము లిచ్చువాడు. కొండవీటి కైఫియ్యతులో నీ క్రింది విషయము వ్రాయఁబడినది. కుమారగిరి భూపాలుని కుమారుడగు కోవటివెంకారెడ్డిపెద్ద శ్రీనాథుఁడాస్థానకవీశ్వరుఁడుగానుండి కర్ణాటరాజుల రాజధానియైన విద్యానగరమునకుఁ బోయెను. అప్పుడు రాజ్యముచేయుచుండిన హరిహరరాయ లెకనిని గౌరవించి నీవునిఁజేసిండు స్థలమేదియనగా నశక డీ క్రిందిపద్యము చెప్పును:-

సీ. "హరరాజగిరిదుర్గపరవైభవశ్రీలఁ గొనికొని చెడనాడుకొండవీడు

వఱపంధరాచార్యులముల బంధించి కొమరుమించినబోడు కొండవీడు

ముగరురాజులకును మోహంబుపుట్టించు గుఱుతైనయుటిత్రాడు కొండవీడు

చటులవిక్రమకళాసాహసంబొనరించు కుటిలాత్ములకుఁగాడు కొండవీడు

జవనఘోటకసామంత సరసవీర
భటనటానేక హాటక ప్రకటగంధ
సింధురారవ మోహనశ్రీలః దవరు
కూర్చియమరావలిజోడు కొండపిడు."

హరిహరాయలొంటిస్తంభపుమేడ కట్టించడమలంచి సభాగోగూర్చుండి యెవ
రైన నొంటిస్తంభపుమేడ యిదివఱకు గట్టివారా యని యమగ శ్రీనాథుడు లేచి
కోమటి పెంకారెడ్డి కొండవీటిలో గట్టించుచుండెనని చెప్పెను వాస్తవమున కప్పుడు
పెంకారెడ్డి కట్టించుచుండలేదు కావున హరిహరాయలు పోయిచూచినచో దవమాట
యనత్యముకాకుండ శ్రీనాథుడు నిజకత్తిచే నవులూరిలోనున్న బ్రహ్మాండమైన తుమ్మ
చెట్టును గొండవీటికి రప్పించి మేడవర్తింపఁబడునట్లు చేసెను. హరిహరాయలు
దూరబంపి కరుణగొనఁగా శ్రీనాథుడు చెప్పినది నిజమాయెను. అతఁడు మెచ్చి అత
నికి జాగీరానఁగెను. ఒంటిస్తంభము మేడవిషయమెట్లున్నను శ్రీనాథుడు కోమటి
పెంకారెడ్డి యాస్థానమందుండెనని వైయంశములు తెలుపుచున్నవి. పల్నాటి వీరచరి
త్రము కొండవీటిసీమప్రాంతములందుండియు వ్రాసినాఁడు. వైదిః జెప్పఁబడినరీతి
నితఁడువ్రాసిన గ్రంథములలో రెండుతప్పుల పక్కినవిన్ని కొండవీటివారికే యంకితము
చేసినాఁడు. కొండవీటి కేమా రెడ్డివద్దను, కోమటి పెంకారెడ్డివద్దను నీయన ఉండెనని
కొండవీటికై ధన్యులు చాటుచున్నది. ఇన్ని ప్రబల నిదర్శనములు శ్రీనాథుడు కొండ
వీటిరెడ్లయాస్థానవిద్వాంసుఁడని ఘోషించుచుండఁ గాశీఖండము భీమఖండము రెండు
గ్రంథములు రాజమహేంద్రవరమువారి కంకితముచేసెనన్న కారణమున నతఁడు రాజ
మహేంద్రవరపురెడ్ల యాస్థానమున నుండెనని చెప్పట కారణమునకు దూరముగ
నుండును. తననివాసస్థలమైన కొండవీటిసీమలో నఖండసామ్రాజ్యధరుంధరులందఁ
వారిని విడిచి వారిచేనియందజిన కొద్దిరాజ్యమేలేడు రాజమహేంద్రవర రెడ్లకాస్థాన
విద్వాంసు డయ్యెననుట యసంభవము. కావున

"వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత వియ్యమంజెరుగదా వెదురుగొడియ"

అను సీసపద్యపాదమునకుఁ బౌర్వాపర్యము విచారించి వీరభద్రారెడ్డికిఁ బ్రియుఁ
డైన విద్వాంసుఁడని యర్థము చెప్పవలయునుగాని యాస్థానవిద్వాంసుఁడని యర్థముచెప్ప
నవకాశములేదు. కొండవీటిరెడ్లకు బంధువులుగాన రాజమహేంద్రవరపురెడ్లు శ్రీనాథుని
సన్తానించి కృతులందియుండును. గ్రంథములవలన నితఁడు 1397 సం. మొదలు 1422
సం. వఱకు రాజ్యముచేసెన * ఫిరోజ్షా కాలములోను, 1391 సం. మొదలు 1395

సం. పఱకు రాజ్యముచేసిన కుమారగిరిభూపాలునికాలములోను, 1379 సం. మొదలు 1401 పఱకు రాజ్యముచేసిన హరిహరరాయలకాలములోను, 1395 సం. మొదలు 1423 పఱకు రాజ్యముచేసిన కోమటి వెంకారెడ్డికాలములోను, వీరభద్రారెడ్డిపేరుగ 1415 సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే రాజ్యమునకువచ్చి 1436 సం. పఱకు రాజ్యము చేసినట్లు దృఢాంతములుగల యల్లాడ వేమా రెడ్డికాలములోను నున్నట్లు తెలియఁగలదు. ఇతఁడు భీమకాశీఖండములల్లాడవేమారెడ్డికాలములో రచించెను. కాశీఖండములోని “చిన్నారిపొన్నారి” యను పద్యమువలన నితనికి నైషధము రచించునాటికి 20 సంవత్సరములును, భీమఖండము రచించునాటికి 10 సంవత్సరములును వయస్సుండినట్లుఁపఱపవచ్చును.

భీమేశ్వరపురాణములోని

ఉ. “అన్నయమంత్రిశేఖరుఁ డహమ్మదుకాసనదానభూమిభృ
త్సన్నిధికిఁ మదికొ నముచితంబుగ వేమమహీసురేంద్ర రా
జ్యోన్నతి సంతతాభ్యుదయ మొందఁగఁ బొరసిభాషప్రాసినం
గన్నులపండువై యమరుఁ గాకితమందలివర్ణ పద్ధతుల్.”

అను పద్యమువలన నహమ్మదుమీ రాజ్యమునకువచ్చిన తరువాతనే భీమఖండము రచించఁబడినట్లు తెలుచున్నది. కల్బురిగ (Kulbarga) రాజధానిగఁ బరిపాలనచేసిన భామినీరాజులలో నహమ్మదుమీ యొకఁడు. ఈయన క్రీ॥ శ. 1422 సం. మొదలు 1435 సం. పఱకు రాజ్యముచేసెను. దీనినిబట్టి భీమఖండము 1424 సం. ప్రాంతమున క్రీ॥ నాథుఁడు రచించియుండునని చెప్పవచ్చును. కావున నితఁడు క్రీ॥ శ. 1384 సం. ప్రాంతమున జన్మించి, 1404 సం. న నైషధము, 1424 సం॥ ప్రాంతమున భీమఖండము, 1432 సం. ప్రాంతమునఁ గాశీఖండము నాంధ్రీ కరించియుండును.

క్రీ॥ నాథుఁడాచారమునకుఁ వీరవైపుఁడైనను శివుఁడని విష్ణువని పోరాడెడు బుద్ధి మంతులవలెఁగాక న్యాయాదిశాస్త్రము లభ్యసించి జ్ఞానదృష్టిగలిగిన వేదాంతిగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. హరిహరసములోని

గీ. “అపగింజంత బూదిమైనలదెనేని
వెలదిగుమ్మడికాయంత వెట్టిపుట్టు.”

అను పద్యపాదముల వలనను మఱియొన్ని పద్యములవలనను భస్మధారణాది బాహ్యవేషములయం దితనికెక్కువ నవ్వుకములేనట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈయనగొప్ప

పారాజితుడు. తర్కవ్యాకరణాదుల పరిచయమితడు తన గ్రంథములలోఁ గనబఱచెను. భీమఖండకృతినాయక వంశవర్ణనములూని

“కంసాసురధ్వంసిచరణపల్లవంబులు దనకుఁబుట్టినిల్లు కావునఁ గారణగుణసంక్రమణాబునంబోలె జామరచ్చత్రధరుఁబుడ్డాది చిహ్నోపశోభితంబై”

యను వాక్యములును

సీ. “ముక్కుంటిదరహాసమున కనుప్రాసంబు మిన్నేటిపిటికి మిక్కుటంబు

కారదాజ్యోత్సాన్నిప్రసాదంబునకు వీప్సనలువశుద్ధాతమృతకనుభూష

కల్పకారామలేఖకుఁ బ్రతిచ్ఛందంబు త్రివక్త్రుకరటికామ్రేడితంబు

పుండరీకారణ్యమునకు నధ్యాహుతమమృతాంబునిధికళిఘాతకరంబు.”

అనువాక్యములును శ్రీనాథుని తర్కవ్యాకరణజ్ఞానమును దిక్షాత్రము సూచించుచున్నవి. తర్కపరిభాషాపదములైన “ప్రధ్వంసాభావము, ప్రాగభావము” అనునవి చాడఁబడిన పద్యమొకటి పీఠిలోఁ గలదు గాని యది యట్లెలముగఁ చుంటచే చుదాహరింపఁజాలను. ఈ పద్యము శ్రీనాథరచితమో కాదో కూడ విచారింపవలసియున్నది. శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరించిన కాశీఖండము వైషద్యము “కాశీఖండమయ్యిపిండం, వైషద్యం విద్యదౌషద్యం” అని ప్రతీతిగన్నగ్రంథములు. ఇంద్రియలాలత్వ మియన కారోపించి యనేక కథలు చెప్పుచున్నాడు. యౌవనమున స్వేచ్ఛగాఁ దిరిగినమాట వాస్తవమైనట్లే తెలియుచున్నది. ఇది యితనికిఁగల కళౌకమని చెప్పక తప్పదు. కాని కాశీఖండము రచించునాటి కితని మనోవృత్తియందును బ్రవర్తనమునందును సంపూర్ణమైన మార్పు కలిగినట్లు కాన్పించున్నది. శ్రీనాథుఁడు రచించిన గ్రంథములు మరుద్రాజచరిత్రము, శాలివాహన సప్తశతి; పండితారాధ్య చరిత్రము, భీమఖండము, కాశీఖండము, వీధి, హరవిలాసము. పల్నాటిపీఠచరిత్రము నందనందన శతకముకూడ రచించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. వీనిలో మరుద్రాజచరిత్రము, శాలివాహనసప్తశతి, పండితారాధ్య చరిత్రము నిప్పుడు కానరావు. వీధి అనఁబడు చిన్నపుస్తకమొకటి ఇప్పుడున్నది కాని యది శ్రీనాథకృతమో కాదో సందేహముగ నున్నది. వీధి దశవిధరూపకము లలో నొకటి. దీనికి లక్షణము దశరూపకమునం దీక్రిందివిధమునఁ జెప్పఁబడినది:—

‘వీధీ ను కేశికివృత్తౌ సన్యజ్ఞైస్తు భాగవత్

రసః సూచ్యస్తు శృంగారః స్మృతౌదపి రసాంతరమ్ ।

యుక్తా ప్రస్తుతనాట్యాయితౌరక్షైరుద్దాత్యకాదిभिః

एवं वीथी विधातव्या चैकपात्रप्रयोजिता ’ ॥

దీనిలో ప్రధానరసము శృంగారము. సంధ్యంగాంకములు భాణములూరితి నుండును. ప్రస్తావనలో సుధాత్యక్తాద్యంగము లుండవలయును. మహావిద్వాంసుడైన శ్రీనాథుండు పూర్వోక్తలక్షణ లక్షితంబగు వీధీరచన కారంభించి యసందర్భములైన వెట్టితోట్టిపద్యములతో గ్రంథము నింపియుండుట సుభవింపనేరదు. శ్రీనాథుండు సలక్షణమైన పీఠీ రచించియుండును. అది యేకారణముచేతనో నశంపంగం గొన్ని శ్రీనాథ రచిత చాటుపద్యములను గొన్నియన్య వికృతములను యైకొని గ్రంథ మీరూపమును దాల్చియుండును. దీనిలో గొన్నిపద్యములు గౌరవహీనులైన న్యర్థులు వ్రాసినవిగా గనబడుచున్నవి.

లెస్లీ స్టెఫన్ (Leslie stephen) ఆనునతఁడు జార్జి ఎలియట్ (George eliot) జీవచరిత్రములో "A strong imaginative genius is developed early; it is an overmastering faculty which forces its possession into activity often before knowledge or serious thought has accumulated; draws romances, epic poems, and dramas from children in their teens; and suggests that not only the material surroundings, but even the storage of intellectual accomplishments is but an accidental stimulus to the innate creative power" అనిచెప్పినట్లు శ్రీనాథుండు బాల్యమునుండి పద్యాలు రచించుచుండెడువాఁడు. బుద్ధివిజ్ఞానయంతము కాకముందే యపూర్వమేధా వంతుల నిర్భరశక్తి పొంగి పొరలి బయటికివచ్చుచుండుట సహజము. సీ. "చిన్నారి పొన్నారి చిటుతకూకటినాఁడు రచించితిని మరుద్రాజచరిత్ర" అనుపాదమువలన నీయనఁబట్టవచ్చునాఁడే మరుద్రాజచరిత్రము వ్రాసెనని తెలియఁగలదు. భీమభండములోని "భాషించినాఁడవు బహుదేశబుధులతో విద్యాపరీక్షణవేళలందు" అనువాక్యమువలన గృహమునో లేక తన్నాదరించు సంస్థానమునో కనిపెట్టికొనియుండు తక్కిన వారివలె గాక యంధ్రదేశమంతయుఁ గలయఁ దిరిగివట్టు కాన్పించుచున్నది. రెడ్డిరాజాస్థాన మందు విద్యాధికారిగానుండి అనేకదేశపండితులను పరీక్షించెనని తెలియుచున్నది. వాస్తవముగా శ్రీనాథుండు తెలుగుదేశములో పుట్టిన మహావిద్వాంసులలో ఒకఁడు. పేంకటగిరి ప్రభువగు సర్వజ్ఞసింగమనాయుని యాస్థానమునకుఁ బోయినప్పుడు "గోల కొండ, మాఱముండ, పూలదండ, కొత్తకుండ" యను పదములనుంచి భారతార్థమువచ్చు నట్లు పద్యము చెప్పమని యడుగ నీక్రిందివిధమునఁ జెప్పెనని వాడుకగలదు.—

సీ. “ఓయిభృతరాష్ట్ర సీ కొడు కుత్తగోల
కొండవిధ మాలముండఁ గృష్ణుండు కాచి
పాండుమానుల గెల్పించు నండ యగుచు
నుదరమునఁ బూలదండరే కొత్తకుండ.”

[ఉత్తగోల=వట్టి యవివేకి; కొండవిధము = కొండవలె నభేద్యమై; ఆలము = యుద్ధము; ఉండఁ = ఉండఁగా; ఉదరమునఁ = మెడలోవేసికొనిన నుదరము పైబడి యుండు; పూలదండరేకు = పువ్వులదండరేకు; ఒత్తకుండఁ = ఒత్తుకొనకుండ ననఁగా నలఁగకుండ; మెడలోవేసికొన్న పూలదండయొక్క రేకైన నలఁగకుండు నంతభద్రముగా రక్షించి కృష్ణుండు పాండవుల గెలిపించు నని యర్థము].

మఱియు నితని చాటుపద్యము లని యీ క్రిందివి వాడుకలో నున్నవి —

సీ. దీనారటంకాలఁ దీర్థమాడించితి దక్షిణాధీశు ముత్యాలకాలఁ
బలుకుతోడై తాంధ్రభాషామహాకావ్య నైషధగ్రంథ సుదర్శనముండు
బగులగొట్టించి తుప్పటవివాదప్రాధి గౌడదండిమగ్ధట్టుకంచుధక్కు
చంద్రశేఖరక్రియాశక్తిరాయలయొద్దఁ బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద
మొట్టల మెప్పించెదో నన్ను నికమీద, రావుసింగమహీపాలు ధీవికాలు
నిండుకొలుపున నెలకొనియుండి నీవు, నరసనద్దణ నికురుంబ కారదాంబ. 1

సీ. కవిరాజుకంతంబు కౌగిలించెనుగదా పురవీధి నెదురెండ పొగడవండ
సార్వభౌముని భుజాస్తంభమెక్కినుగదా నగరివాకిట నుండు నల్లగుండు
అంధ్రనైషధకర్తయంఘ్రియుగ్గంబునఁ దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత వియ్యవంజెనుగదా వెనుదగొడియ
కృష్ణవేణువు కొనిపాఁయె నిుతఫలము, బిలబిలాక్షులు తినిపాఁయె దిలలుపెనలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేటి మోసపాఁతి, నెట్టు చెల్లింతు దంకంబు లేడునూట్లు. 2

సీ. కాళికావిశ్వేశుఁ గలిసె వీరారెడ్డి రత్నాంబరంబులేరాయండిచ్చుఁ
గైలాసిగిరి బుడె మైలారువిఘ్న దేగిదినవెచ్చ మేరాజు తీర్థగలఁడు
రంభఁగూడె దెరుంగురాయరాహుత్తుండు కస్తూరికేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుడయ్యె విఘ్ననమంత్రి మఱిహేమపాత్రాన్న మెవ్వనిపక్షిఁ గలదు
భాస్కరుండు మున్నె చేవునిపాలికకి గె, కలియుగంబుననికసుండఁ గవ్వమనుచు
దివిజకవివరుగుండియత్ దిగ్గరసఁగ, నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి. 3
పల్నాటిపీఠ—12

క. అక్షయ్యంబుగ సాంవరాయని తెలంగాధీశ కస్తూరికా

భిక్షాదానముచేయురాసుకవిరా డ్బృందారకశ్రేణికి

దాక్షా రామచక్రకృత్తమవర గంధర్వాప్సరోభామినీ

వత్తోజద్వయకుంభికుంధములవై వాసిం చునవ్వాననల్.

4

పీనిలూని 1, 4 పద్యములు వీధినాటకమునఁ గానవచ్చుచున్నవి.

ఈయన దేశసంచారము చేసెనుగావుననే తెలుఁగు దేశమందలి ధర్మాచారములను నడవడికలను సంపూర్ణముగ గ్రహించెను. వివిధదేశములం దిరుగునప్పుడు నానావిధ జను లతోఁ గలియుట సంభవించుచుండునా, ఈతనికృతులకు వైశిష్ట్యము కలిగించిన కారణము లలో బహుదేశసంచారమే ముఖ్య మైన దని చెప్పవచ్చును.

శ్రీనాథుఁడు మొదటఁ బల్నాటిసీమకుఁబోయినప్పు డతనివైదుష్యము నచ్చటి ప్రజ లదివర కెఱుంగమిచేఁ గాఁబో లంత గౌరవము చూపఁబడినట్లు కాన్పింపదు. అతఁ డును దనకుఁ గలిగిన యనాదరణ సూచకముగఁ గొన్ని ప్రాములమీఁద బద్యములు చెప్పినాఁ డని జను లిప్పటికి వాడుకొనుచున్నారు. వానిలోఁ గొన్ని పద్యముల నిం దుదాహరించెదను.—

క. నెమలిపురి యమపురంబుగ, యముఁడామెను బసివిరెడ్డి యంతకుమిగులక

యమదూతలైరికాపులు, క్రమమెఱుంగని దున్నలైరి కరణాలెల్లన్.

క. గుడిమిదికోటిచేతను, గుడిలోపలినందివారి కోడలిచేతక

నడిపిథిలంజచేతను, నడిగొప్పలయోరుగాలి నణగితి ననుమి.

క. జొన్నకలి జొన్నయంబలి, జొన్నన్నము జొన్నపిసరు జొన్నలె తప్పక

నన్నన్నము సున్నసుమి, పన్నుగబల్నాటిసీమ ప్రజలందఱున్.

క. లేళ్లమందై బోసము, పాలాయెను మంచినీళ్ళు పడియుండుటకే

నేలే కఱవై పోయెను, గాలినగుర్జాలనిప్తకామేశహరా.

గీ. డోరువ్యాఘ్రునిగర (పులిపాడు) మురగంబు (శేషయ్య) కరణంబు

కాపుకపివరుండు (హనుమయ్య) కసపు (పుల్లయ్య) నీడు

గుంపుగాఁగఁజేరి గురిజాలసీమలో

నోగులంతగూడి రొక్కచోట,

కార్యమపూడిని క్లాఫించుచు నీక్రిందిపద్యమును జెప్పెనటఁ—

ఉ. “వీరులు దివ్యలింగములు, విష్ణువు నాయుఁడు, కల్లిపోతరా
జారయభైరవుండు (తుహినాద్రిజయంకమ, నిర్వలాంబువై)
కేరెడు గంగధారమడుగేమణి కన్యక యన్నిభంగులం
గారెమపూడిపట్టణము కాళిసుమి కరుగొన్నవారికిన్.”

ప్రథమమున గౌరవము వడయకపోయినను రాసురాసు శ్రీనాథుఁడు పల్నాటి వారిలో మిక్కిలి మైత్రివాదించి తనవార్ధకమునంతయు నచ్చటనే గడపెను. పల్నాటి వీరచరిత్ర మచ్చటనుండియే వ్రాసినాఁడు. ఇప్పుడు కానవచ్చుచున్న గ్రంథములలో నితఁడు మొదట రచించినది శృంగారనైషధము. ఇతనికిఁ బూర్వము కృతికర్తలందరు విస్తారముగఁ బురాణములఁ జెసింగించిరి. శ్రోత్రమార్గ మవలంబించి యితఁడు శ్రీహర్ష రచిత నైషధకావ్యము నాంధ్రీకరించి కొండవీటి వేమారెడ్డి మంత్రియైన మామిడిసింగన కంఠిత మొనర్చెను. మామిడిసింగన కొండవీటిసీమలోని బలిజేపల్లి నివాసి. బలిజేపల్లిలో నిప్పటికి మామిడివారు గలరు. నైషధమునఁ దనయాంధ్రీకరణపద్ధతిని గూర్చి యిట్లు చెప్పికొనినాఁడు.—

“భట్టహర్ష మహాకవీశ్వరుండు కవికులాదృష్టాధ్వపాంథుం డొనర్చిన నైషధ శృంగారకావ్యం బాంధ్రీభాషావిశేషంబున నశేషమనిపి హృదయంగమంబుగ శయ్య నను సరించయు నభిప్రాయంబు గుఱించయు భావం బుపలక్షించయు రసంబుపాషించయు నలంకారంబు భూషించయు సౌచిత్యం నాదరించయు నసౌచిత్యంబు పరిహరించయు మాతృకానుసారంబుగఁ జెప్పఁబడిన యీభాషా నైషధకావ్యంబు”

ఇతఁడు చాలా స్తోకాలను సరిగా తెనిగించలేదు.

* కావ్యాస్వాదానికి అనుకూలమై రసప్రలుభ్ధమైన బుద్ధియొక్కవిశాళం అధికంగా తెలుగుదేశంలో తెలుగుపద్యకర్తల్లో నన్నయకాలంయంజీ ఆరంభమై శ్రీనాథుడినమయంవరకు సమగ్రతను సమీపించినట్లు కనబడుతున్నది కనుకనే కాళిదాసు రఘువంశాది కావ్యాలుండగా వాటినుపేక్షించి తదనుపేక్షచేత, అధమకావ్యమనదగిన నైషధంమీదికి ఆకట్టుకొట్టిపోయి “కవికులాదృష్టాధ్వపాంథుండు” అని శ్రీహర్షుణ్ణి పొగడివుంటాడు. తుమారసంభవంలోని కొన్నిస్తోకాల నితడు తెనిగించినా దాన్ని ప్రధానంగా పాటించలేదు. విస్తరంనైషధ తత్వజిజ్ఞాసలోద్రవ్యవ్యం. ఇట్లానే పింగళి సూరన్న తుమ్మమైన క్లేషపద్యరచనకు ఆశపడ్డాడు. ఈతీరుగా కాల ప్రభావం, నన్నయ్యపద్యంయొక్క దుర్లక్షణాలైన వళిప్రాసలచెత్త, అణచివేస్తున్నప్ప

శ్లో. తవ రూపమిదं తయా విना విఫలం పుష్పమివావకేశినః ।

इव मृद्धदना वृधावनी स्ववनी सम्भवदपिकाऽपि का ॥ २ ॥

దీనిని.—

గీ. “సౌరభము లేనియట్టి పుష్పంబువోలే
గండుగోయలవెలియైన కానవోలే
నధిప దమయంతితోడ నఖ్యంబు లేని
నీదు సౌందర్య విభవంబు నిష్ఫలంబు.”

అని తెనిగించెను. సంస్కృతమున “అవకేశినః విఫలంపుష్పమివ (పంధ్యవృక్షము యొక్క ఫలరహితమైన పుష్పమువలె” అనియుండ ‘సౌరభము లేని యట్టి పుష్పంబు వోలే’ నని తప్పగా తెనిగించినాడు. “ఇయమృద్ధదనావృథావనీ” అనునది విడిచిపెట్టి నాడు. “స్వవనీ సంప్రవదత్సి కాపికా (కూయుచున్న కోకిలలుగల స్వోద్యానవనము నిర్భరకము)” అనియుండ దీనిభావము పరిత్యజించి “గండుగోయలవెలియైన కాన వోలే” నని అపానువాదం చేసినాడు.

శ్లో. तस्मैत्युगेन सुन्दरी किमु रम्भां परिणाहिना परं ।

तस्मैमपि जिष्णुरेव तां धनदापत्यतपःफलसनीम् ॥ २ ॥

దీనిని.—

మ. పనకా లేక్షణ యూరుయగ్గమును లావణ్యబునుం గేలికా
ననసంక్రందన పట్టణ ప్రకటజన్తస్థానలక్ రంభలక్
ధనదాపత్యతపఃఫల స్తమల నత్యంతాభిరామాంగులక్
మనకాధీశయధాకరించు బొగడక్ మాబోంట్లకుక్ శక్యమే.

అని యాంధ్రీకరించినాడు. దీనిలో మూలమునలేని ‘కేలికాననసంక్రందన పట్టణ ప్రకటజన్తస్థానలక్’ అను శ్లోత్రవిశేషణము చేర్చినాడు. మూలములోని “ధనదాపత్య తపఃఫల స్తనీం” అనునది తరుణీపరమైన రంభాశబ్దమునకు విశేషణముకాని తరుపరమైన రంభాశబ్దమునకు విశేషణముకాదు. ఈతడ డీ విశేషణమురెండింటికి జేర్చినాడు.

టిక్తి శ్రీనాథుడు సింగళి సూరన అక్కడక్కడ వాటిని అతిక్రమించి నినర్తకవితాపర త్వాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నారు. వీరిద్దరిలో భావసౌకుమార్యాదుల్లో సింగళి సూరన్న మేలన వచ్చును. మురికిపద్యాలకు వీరుబలిగాకుంటే వీరివల్ల తెలుగుదేశాని కెంతప్రకృష్టమైన కృతులు లభించి ఉండేవో అని సంభావిస్తుంటాను.

మూలములలో దరుశరుణీవాచకములైన రుభాశబ్దములకు రెంటికి వేఱువేఱువిశేషములుండ నితఁడు విశేషణములన్నియు రెంటికిఁ గలిపెనొప్పును. పద్యమునకు శ్లోకమునకు సర్గములొఁగూడఁ గొంతభేదము కన్పట్టుచున్నది. ఇట్లే యెన్నోచోట్ల తప్పత్రోవ ననుసరించి దోషవంతమైన అనువాదములు చేసినాడు. మూలములొ నున్న శ్లోకముల నొకదానివెంట నొకటిని గ్రమముగఁ దెనిగింపలేదు. “నిశీయయస్య క్షీలిరక్షిణః కథాః” అను ప్రథమశ్లోకమును బొత్తిగ వదలిపెట్టి “సువర్ణద్వందైకసితాతపత్రిత జ్వలత్ప్రతాపవళిక్లిర్తిమండలః” అను రెండవశ్లోకములొని భాగమును, “సవిశ్రమ ల్రాతసులేజగద్యుగే స్వతారసత్కాశనయేవతత్కథా” అను మూడవ శ్లోకభాగమును “అముష్యవిద్యారసనాగ్రనర్తకి” అను నైదవశ్లోకములొని భాగమును ‘సువర్ణధనుర్జిస్వనతథ సాశుగ ప్రగల్భవృష్టిర్వయితస్యసంగరే” అను తొమ్మిదవశ్లోకములొని భాగమునుజేర్చి కథాప్రారంభమందలి మొదటిపద్యము చేప్పినాడు. ప్రథమసర్గమును బ్రథమాశ్వాసముగ నాంధ్రీకరించి ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థసర్గముల ద్వితీయాశ్వాసమందును; 5, 6, 7 సర్గములఁ దృతీయాశ్వాసమందును; 8, 9 సర్గములను 10-వ సర్గములొని 87 శ్లోకములను జతుర్థాశ్వాసమందును; 10-వ సర్గములొ మిగిలినశ్లోకములను, 11, 12, 13 సర్గములను, 14-వ సర్గములొని 47 శ్లోకములను పంచమాశ్వాసమందును; 14-వ సర్గములొ మిగిలిన శ్లోకములను, 15-వ సర్గమును, 16-వ సర్గములొని 113 శ్లోకములను, షష్ఠాశ్వాసమందును; 16-వ సర్గములొ మిగిలిన శ్లోకములను, 17, 18 సర్గములను సప్తమాశ్వాసమందును; 19, 20, 21, 22 సర్గముల సప్తమాశ్వాసమందును నిమిషి నాడు. సంస్కృతములొని నైషధము నిట్లు తుంచుకొని వికృతం చేసినాడు.” సంస్కృతమున నున్న స్వయంవర సమయమున సరస్వతీ వచనానుసారముగ దమయంతిదేవి నలనికంతమున మధూక దామమును వేసిన తరువాత, ననఁగా నలవరణానంతరమున, నింద్రాదులు స్వస్వరూపములఁ దాల్చినట్లు సంస్కృతనైషధమున జతుర్దశ సర్గమునందుఁ జెప్పఁబడియుండ నలని కంతమున దమయంతిపుష్పమాల వేయకముందే యింద్రాదులు నలకారము విడిచి రని యాంధ్రీనైషధ పంచమాశ్వాసమున నున్నది. కాలక్రమము మఱచిపోయి “పాకశాస నుండు, పావకుండు, పరేతపతి, పాకహస్తండు, పంచముండనైన నేను నియ్యేవురముం బాండవులు పాంచాలింబోలెఁ బంచగొని యనుభవితము” అని కలి పలికెట్లు సప్తమాశ్వాసమునఁ జెప్పినాడు. రాజతరంగిణి యను గ్రంథములొ

శ్లో. ‘శతేష్ట షడ్రు సాధేష్ట త్రివిధేష్ట చ భూతలే ।

కలగేతేష్ట వధేష్ట ప్రాసవన్ కురపాణకవాః’ ॥

అని కలియుగమునఁ గొన్ని సంవత్సరములు గడచినతరువాతఁ గురుపాండవు లున్నట్లు చెప్పబడినది. ఇదిగాక బృహదశ్వుఁడు నలోపాఖ్యానము ధర్మజ్ఞానకుఁ జెప్పట పురాణసిద్ధము. కనుకఁ బాండవులకంటెను నలుఁడు మిక్కిలి పూర్వఁడనట నిర్వివాదాంశము. ఈ పొరపాటు శ్రీనాథునిది కాదు. శ్రీహర్షుఁడే

శ్లో 'यतश्च सहकृत्वा मां पाञ्चाली पाण्डवैरिव ।

सापि पञ्चभिरस्माभिः संविभिज्यैव भुज्यताम्' ॥

అని సప్తదశసర్గమునఁ జెప్పెను. దీనినే శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరించెను.

“पाण्डवानामप्रभावितात्तदानीं दृष्टान्तत्वेन

कलेयोंगित्वाद्भवित्तथैतदज्ञानसामर्थ्याद्विवचनं युक्तम्”

నైషధమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన నారాయణ పండితుఁ డీ విషయము నిట్లు సమర్థించినాఁడు:—

“जगत्प्रवाहानादितया पाण्डवपाञ्चालीवृत्तान्तानां

मतीतत्वात्तदुदाहरणीकृत्यैतदुक्तमिति वा ॥”

(పాండవుల యగ్రభావి

త్వము (ముందుండుట) వలన నప్పటి దృష్టాంతత్వముచే గలియొక్క యోగిత్వ భవిష్య దర్థజ్ఞాన సామర్థ్యకారణమున వచనము యుక్తము. లేదా, జగత్ప్రవాహముయొక్క యనాదితత్వతఁ బాండవపాంచాలీ వృత్తాంతముల యలీతత్వమువలన నది యదాహరణము చేసి చెప్పబడినది.)

ఇతఁడు శ్రీహర్షునియందలి గౌరవాలిశయముచే నెటులైన సమర్థింపవలెనని యత్నించెఁగాని జ్ఞానదృష్టితోఁ జూచినయెడల నీసమర్థనము యుక్తియుక్తముగఁ గాన్పించదు. కవి ప్రమాదము నొందెననుటయే సమంజసముగా నుండును. బహుశః రచనా పేగమున నీ పొరపా టతఁడు కనుగొని యుండకపోవచ్చును. “ప్రమాదోద్ధమతామపి” యను నార్యోక్తి కలదుగదా!

నైషధమునందు నలచరిత్ర సంపూర్ణముగ లేదు. నలుఁడు దమయంతిని బెండ్లాడి స్వనగరము ప్రవేశించిన తరువాతఁ గలి యచ్చటికివచ్చి మందిరోద్యానమునందలి పొదలోని తాండ్రచెట్టు తొట్టిలోనుండి నలునియందు రంధ్రాన్వేషణము చేయుచుండ నూతన దంపతు లిష్టోపభోగములఁ బొందునప్పుడు ప్రొద్దుగ్రుంకఁగా నుదయించిన చంద్రుని వర్ణనముతో గ్రంథము సమాప్తి గావించినాఁడు. శ్రీహర్షుఁడు నైషధము సంపూర్ణముగ నలువది సర్గములలో రచించె నని కొందఁ జూదురు గాని యది యవిశ్వాస్యము.

ఈవిషయమై నైషధమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన నారాయణ పండితుఁ డిట్లు నుడువుచున్నాఁడు:—

“महाभारतादौ वर्णितस्याप्युत्तरनलचरित्रस्य निरसत्वाश्चायकानुदयवर्णनेन रसभङ्गसङ्गावाच्च काव्यस्य च सहृदयाद्वादनफलत्वच्चाद्योत्तरनलचरित्रं श्रीहर्षेण न वर्णितं मित्यादि ज्ञातव्यम्”.

(మహాభారతాదులయందు వర్ణింపఁబడినప్పటికి నుత్తర నలచరిత్రయొక్క నీరసత్వమువలనను, నాయకానుదయ వర్ణనముచే రసభంగము గలుగుటవలనను సహృదయాప్యభావము కావ్యమునకు ఫల మగుటవలనను నీనైషధకావ్యమునం దుత్తరనలచరిత్రము ప్రస్తావనచేత వర్ణింపఁబడలేదని యెఱుంగఁదగినది.)

శ్రీహర్షుడు వర్ణించినవట్టుకు శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరింప నెంచెను.

✱ ఇతడు సరిగా తెలిగించయత్నించిన కొన్ని సంస్కృతపద్యములు వాని ఆనువాదపద్యములు ఉదాహరించెదను. ✱

✱ సరిగా తెలిగించయత్నించినప్పటికి కృతార్థుడు కాలేదు. సన్నయపద్యం యొక్క దుష్టలక్షణాలైన వశిష్టానలదరువు, ఉచితపద్యనిర్ణయం లేకపోవడం, దండగ మాటలకు అధికవిశేషణాలకు కారణమైనందువల్ల మూలంలోని అంశాలు యథార్థం పాల్గొని కోలుపోయినవి. ఇక అపానువాదాలు మొదలయినవి అధిమాధికారాల కెట్లా వుంటేనేమి విచారించే డెవరని చేసివుంటాడు. “అశేషమనీషిహృదయంగమంబుగ” అన్నచోటి మనీషులు, తెలుగుకృతులు అధిమాధికారాలకే ననేకోటిలోని వారే అయి వుంటారు. కాకుంటే ఇట్లాటి అనుచితానువాదాలు హృదయంగమంకాకాలపుకదా, అంబుబుద్ధులకోసం భారతాదులను పూర్వులు సంగ్రహాలగా తోచినట్లు రచిస్తే రచించ వచ్చును గాని సర్వకాలం సర్వదశలందూ అవే పరమగ్రంథాలని మనము గంతులు వేస్తుండడంమాత్రం వివేకం మాలినపనే కాగలదు. వైషద్యాల్లో గీతలుగీసినవి మూలంలో లేని అధికప్రసంగం. ఇట్లానే దండగచెత్త అనేకపద్యాలలో దృష్టమవుతున్నది. ఇక తీసివేతలు మార్పులు ప్రస్ఫుటమేను. సన్నయపద్యంలో రచనచేస్తే ఈదోషాలు, కావ్యాత్మ ఆయన వ్యంగ్యంయొక్క వివాదం, యెవరికైనా తప్పువు, మూలభాష తెలియనివారికి మూలంలోని అంశాలు ఉన్నవి ఉన్నట్లు అవికృతంగా తెలపడమే అనువాదం యొక్క పరమప్రయోజనం. మూలంలోవున్నది తీసివేయక లేనిది కుక్కకచేసిన అనువాదాలకు లక్ష్యఖండంలోని రఘుమంకానువాదం, గీతానువాదం మొదలైనవి చూడదగను.

1. శ్లో. ఆయం దరిద్రో భవితే తే వై ధనీం

లిపింబలాటేఽర్థిజుస్య జాగ్రతీః,

మృషాం న చక్రేఽన్వితకల్పపాదపః

ప్రణీయ దారిద్ర్యదరిద్రతాం నృపః.

స. ౧.

2. ఇతః దు దరిద్రః డానసుచు నేర్పడనర్థి లలాటపటికక్

శతధృతిప్రాసేనట్టి లిఖితాలమనర్థ ముకానియట్లుగా

వితరణభేలనాభిభవవిభిమనిరితకల్పభూరుహుం

దతః దు దరిద్రతాగుణమునందు దరిద్రుని జేయునాతనిన్.

ఆ. ౧.

2. శ్లో. సరసీః పరిశీలితుం మయా గమిక్రీకృతమైకసీవృతా

ఆతిథితద్వమనాయినాదృశోః సదనత్సంశయగోచరోదరి.

స. ౨.

మ. కమలేందీవర పండమండితలసత్కాసారసేనారభిక్

గమిక్రీకృతమైకసీవృతుడనై కంటిక్ విదర్భంబునక్

రమణిం బల్లవపాణిః బద్ధనయనక్ రాకేందుబింబాననక్

సమక్షీనస్తన నస్తి నాస్తి విచికిత్సాహేతు శాతోదరిన్.

ఆ. ౨.

3. శ్లో. విరహిణో విముఖస్య విధూదయే

శమనదిక్పవనస్సన దక్షిణః

సుమనసో నమయన్నటనాథసు

స్తవతుభాహురసౌ యది దక్షిణః.

స. ౪.

ఉ. రాకసుధాంశుమండలమురాకకు మాటుమొంగంబునేయుచో

దీక్షానివచ్చు దండధరదిక్పవమానమ దక్షిణంబగుం

గాక వియోగికిం గునుమకార్తకశృంగము పంగజేయు నీ

యాకరపంకజాతము రతీశ్వరదక్షిణమైననాటికిన్.

ఆ.

౪. శ్లో. దృశౌ కిమస్యాశ్చపలస్వభావే

నదూరమాక్రమ్య మిథోమితేతాం

న చేత్కృతః స్యాదనయోః ప్రయాణే

విఘ్నః శ్రవణపనిపాతభీత్యా.

ఆ.

4. శ్రవణపుటహపనిపాతసాధ్వసమున
నిగిడి యవ్వలికటుపోక నిల్చెగాక
యధికచవలన్వభావంబు లైనయట్టి
దీనికన్నులు తలచుట్టు తిరిగిరావె. ✕ ఆ. 3.
5. క్లో. వృథాపరీహాస ఇతి ప్రగల్భతా
ననేతిచ త్యాదృశి వాగ్విగర్హణా
భవత్యవజ్ఞా చ భవత్యనుత్తరా
దతః ప్రదత్సుః ప్రతివాచమస్మితే. స. F.
- గీ. కలికినవ్వు ప్రగల్భతాకారణంబు
కాదుకాదంటవాచావిగర్హణంబు
పలుకకుంట తిరస్కారకలనముద్ర
గాన ప్రత్యుత్తరంబిచ్చుదాన నీకు. ఆ. ౪.
6. క్లో. నిస్త్రింశ తు టితారివారణఘటాకుంభాస్థిమాటావట
స్థానస్థాయక మాక్తికోత్కరకిరకిరస్య నాయంకరః
ఉన్నితశ్చతురంగనైన్యసమరత్వంగత్తురంగత్పురా
త్తుణ్ణాసు త్పీతిషు త్పీవస్మివ యశః తోజీబబీజప్రజమ్. స. ౧౨.
౧. క్రూరాసిత్తు టితారివారణఘటాకుంభసమాటస్థి
రారాజన్నపమాక్తికోత్కరకారంభక్రమోజ్జృంభియై
యారాజన్యకరంబు పోరులఁ గరం జేపారు సత్కీర్తిబీ
జారోపం బొనరించుభంగి హయరింభాగ్రక్షతక్షోణులన్. ఆ. ౫
7. క్లో. ఆహన్నికావేరితాయపృచ్ఛతి
క్రమోష్ఠ శీతాన్నకరార్పణాద్విటే
ప్రియా విదగ్ధా కిల తన్నిషేధినీ
న్యధత్త సంధ్యామధురేఽధరేఽంగుళిమ్. స. ౧౬
- గీ. ఉష్ణశీతాన్నకబళంబులొకఁడుసూప
బవలూ రాత్రియు యెడఁగూడనవసరమని
దానికు త్తరమొకలతాతన్నియిచ్చె
నధరబింబంబు విడిచి సంధ్యాగమమని. ఆ. ౬

3. శ్లో. నిజాదమప్రజ్య సమండలావధే
 ర్ములం నివృత్తౌ చటులావతాం గతః
 తడాగకల్లోల ఇవానిలం తటా
 ధృతానతిర్వాన్యవృత్తే వరాటరాట్.   స. ౧౬.
- గీ. ఆత్మమండలమవధిగా ననుసరించి
 అపనినాధుఁడు జామాత ననిసి మరలె
 నాప్రతీరంబు గంధవాహంబు ననిచి
 మరగివచ్చు తటాకంపుతరంగవోలె.   ఆ. 2.
9. శ్లో. పితాత్మనః పుణ్యమనాపహఃక్షమా
 ధనం మనస్తుష్టిరథాఖిలం నలః
 ఆతఃపరం పుత్రి న కోపి తేహమి
 త్యుదస్మరేష వ్యసృజన్నిజౌరసీమ్.   స. ౧౬.
- మ. గురువన్నఁ ధనమన్నఁ బుణ్యమనినఁ గోత్రోదయంబును చే
 పరయన్నఁ మనమన్నఁ దుష్టియనినఁ వాత్సల్యమన్నఁ నిజే
 శ్వరుఁడన్నఁ బరమోపకారమనినఁ సర్వంబునన్నఁ దలో
 దరి నీకుఁ నిషధాధినాథుఁడె సుమీ తథ్యంబుగాఁ జెప్పితిన్.   ఆ. 2.
- 0 శ్లో. విశ్వరూప కృతవిశ్వ కియత్యై
 వైభవాద్భుతమణౌ హృది కుర్వే
 హేమ నహ్యతి కియన్నిజచీరే
 కాంచనాద్రి మధిగత్య దరిద్రః.   స. ౧౧.
- గీ. విశ్వరూప భవదూభరివిభవమహిమ
 యెంత వర్ణింపఁజాలు మా యీమనంబు
 ప్రాతఃపైరచెఱుంగన బడుగువాఁడు
 హేమశైలంబు చిదిసి రా లెన్ని ముడుచు.   ఆ. ౮.
11. శ్లో. స్వధాకృతం యత్తనయైః పితృభ్యః
 శ్రద్ధాపవిత్రం తిలచిత్రమంభః
 చంద్రం పితృస్థాన తయోవతస్థే
 తదంకరోచిః ఖచితాన్తురైవ.   స. ౨౨.

× గీ. చంద్రమండలమిది పితృస్థానమగుట

జనసమావృత్తస్వధానలీలలెలలు

మంత్రబలమున నెక్కె నీమధ్యమునకుఁ

జంద్రబింబాస్యలాంఛనచ్ఛాయ గాదు. వక్షో ×

అ. ర.

✓ నైషధము తరువాత నితఁడు రచించినది శశీమేశ్వరపురాణము. సంస్కృతమున

32 అధ్యాయములలో నున్న భీమఖండము తెలుఁగున నాతాశ్వాసములుగ రచించెను.

ద్విలియూశ్వాసములోఁ బీరికాపురవర్ణనము స్వేచ్ఛగఁ జేసినాఁడు. సూర్యాస్తమయ

చంద్రోదయ సూర్యోదయవర్ణనముల నధికముగఁ జేసినాఁడు. మూలము ననుసరించి

ఇతఁ డనువదించు దలపెట్టిన కొన్నిశ్లోకములు వాని అనువాదవాక్యములు ఈ క్రింద

ఉదాహరింపబడినవి. ✓

✓ శ్లో. అహో కిమేతన్నే బ్రూహి వైవర్ణ్యం వదనే తవ

దృశ్యతే నేత్రయోదైన్యం మానసవ్యసయానఘ

కచ్చిన్న జాలో వాగ్వాదో లోలాశ్లేషా సమం తవ

దురివిఘ్నేశ్వరః కచ్చిన్న త్వాం ధిక్క్రౌతవాక్ రుషా

కచిత్త్వం తుభితః కాలే వికలాశ్వా న వచితః

న కచ్చిత్వయ్యనుచితం ధైరవేణ కృతం ముదా

కథం త్వక్తం త్వయా గంగావాహినీనైకతర్థలం

కథం తత్సరమం స్థానం వ్యసృజఃకోశపంచకం

కథం త్వం ముక్తవాక్ ప్రాప్యామవిముక్తవసుంధరాం

కథం విశ్వేశ్వరం దేవం సతాముజ్జితవాక్ ధనం.

గీ. ఆననమునందు వైవర్ణ్య మగ్గలించె

గన్నుగవయందు దైన్యంబు గానఁబడియె

నార్తి యేదేని యొకటి నీయంకరంగ

మూనియన్నది యిది యెట్టులాకొని యనఘ.

వి. లోలార్కునకు నీమ లోలోన నేమేని బోటి పుట్టదుగదా మాటమాట

వెనకయ్య శ్రీదురివిఘ్నేశ్వరస్వామి ధిక్కరింపఁడు గదా తెగువ నిన్ను

నాఁకొన్ననిన్ను మధ్యాహ్న కాలంబున నరయకుండడు గదా యన్నభూర్ష

నెవమేమియునులేక నీయెడాటమునఁ బాటిదప్పుడు గదా ధైరవుండు

✓ * తుంచడం కూర్చడం మొదలైనవాటితో భీమఖండంకూడా దూషితమైనది. ✓

ఎట్టు పాసితి మిన్నేటి యిసుకతిప్ప
 రెట్టు పాసితి వాన్గలం బేనుకోసు
 రెట్టు పాసితి వవిము క్తహట్టభూమి
 ఎట్టు పాసితి విశ్వేశు నిందుభరుని.

ఆ. ౨.

1. శ్లో. అథ క్రోధస్సముదూభతః శ్చుధార్త్యై హృదయే మమ
 తేన క్రోధాంధకారేణ ప్రపృథ్ధే నాహముద్ధతః
 కిమప్యదృష్ట్యై సహసా భిక్షాపాత్రాణ్యపాతయం
 శిలాయాం శతథా భిన్నం శిష్యేషు భయకంవిషు.

ఆధ్యా. ౧౫.

కా. కుక్షిస్థోద్భవనిష్ఠురక్షుధితదుష్క్రొధాంధకారంబునం
 జక్షుల్ రెండును జిమ్మచీకటులుగా సంరంభశుంభద్గతిం
 బ్రేక్షచ్చాత్రులు భీతినొందఁ గడునుద్రేకించి హట్టంబునకొ
 భిక్షాపాత్రలు రాలిమీద శతథాభిన్నంబుగా వైచితిన్.

ఆ. ౨.

2. శ్లో. సర్వే తద్వాక్యమాకర్ణ్య తమవోచన్నిదం వచః
 న నివర్తయితుం శక్యమమోఘం నో వచోఽనఘ
 తస్మాదస్మేన మార్గేణ కరిష్యామశ్శివం వయమ్.

ఆధ్యా. ౨౧.

గీ. అనుటయును వారలామాట లాదరించి
 క్రమ్మజువరాదు పలు కమోఘమ్ము మాకు
 నీవ యిప్పుడు చెప్పినహితము నూది
 వేఱుచందాన మేలు గావించుమింక.

ఆ. ౪.

3. శ్లో. సముచ్చలత్పయోవీచీమాలికాపరిశోభితా
 దూరికృతేశ గోవిందధామ సిద్ధపసుంధరా
 జవాలిశయశ్రీర్ణాద్రిధామ రేణుచయావిలా
 వివేశ గౌతమిగంగా దక్షవాటమహాపురీష్.

స. మలుగిమలుంగిభీమపతి మందిరమండలసిద్ధభూమికై
 దొలగితొలంగి యుచ్చలితలోయనిరంగపరంభరోద్ధతికై
 జెలంగిచెలంగి యారభటిక్లిర్ణధరాధర ధాతురేణులం
 గలగికలంగి పాతె వడి గౌతమకన్యక దక్షవాటికన్.

ఆ. ౪.

జ్ఞో. తిష్ఠన్మాత్రోఽపి వాసిష్ఠో వసిష్ఠసదృశోఽపి వా
దక్షవాటి పురస్థాతా మోక్షం యాతి న సుశయః. ఆధ్యా. 3.౨

క. తిష్ఠన్మాత్రున కైన వ, సిష్ఠప్రతిమానుడైన శిష్ఠున కైన
నిష్ఠాత్మగలిగె నేనియు, నిష్ఠాకాలంబుముక్తినియమం బచటన్. ఆ. ౩.

సంస్కృతమున ౩2-వ ఆధ్యాయములో ముగింపువాక్యమైన “యజ్ఞావసాన
సమయే భీమేశం వీక్షీతుం యయుః” అనుదానిని “యజ్ఞావసానసమయమున శ్రీమన్వహః
దేవుని సందర్శింపఁజని” అని తెనిగించి కథముగించి తరువాత సంస్కృతములో
నున్నట్లే తాను గూడ ఫలప్రతి చెప్పి గ్రంథము సమాప్తికావించినాడు. దీని పిమ్మట
నకేడు రచించినది *కాశీఖండము.

మూలానుసారముగా నితఁడు తెలుగు చేయఁబూనిన కొన్ని మూలశ్లోకాలకు
వాని అనువాదపద్యాలను చూపుచున్నాను.

1. జ్ఞో. ఆరుంధలీం ధృవం చైవ విష్ణోస్త్రీణి పదాని చ
ఆనన్మమృత్యురోన్మి వశ్యేచ్ఛతుర్థం మాతృమండలం.

ఉ. కానఁ డరుంధలిఁ ధృవునిఁ గానఁడు విష్ణుపదత్రయంబును
గానఁడు మాతృమండలము కానఁడు కన్నులు కల్గియేని యే
మానవుఁ డమ్ముచున్ననకు మానములాటు విరామమొందఁగాఁ
గానఁగవచ్చుఁ గుంభభవ! కాలునిబంధురసౌధవీధికల్. ఆ. ౫.

2. జ్ఞో. మృదు విజ్ఞావనం చక్రః పాకశాలాధికారిణః
నజానామో వయం నాథ త్వత్ప్రతాపభయార్దితః
కుస్వత్పాచకయాచిద్వా నప్తో వైత్వానరః పురాల్
తథాపి సూర్యపాకేన సిద్ధా పక్షిన్వి కాచన.

గీ. ఆవధరింపుము నీ ప్రతాపాలిశయము
గరిమమున కోహటించియో కాక వహిన్

* సంస్కృతంలో సరిచూడకుండా గుడ్డిగా చదివినప్పు డెట్లావున్నా మూలా
పేక్షచేత ఇదికూడా నైషధంవలెనే ఉటంకులతో మార్చడాలతో అక్షరవిన్యాయపుదోషా
లతోనిండి మూలంలాని అంశాలు నైషధభీమఖండాల్లోకంటె అధికంగా స్వరూపాన్ని
కోల్పోయినవి.

కాశికాపట్టణమున నివేశమునకు

బదిలమైయుండనోవక పాటిపోయె.

ఆ. గీ.

4 ఉ. అంబుజబాంధవాన్వయన్మపాగ్రణిబోనమునేడు సూర్యపా
కంబుననాయితంబయిన భుజము భోజనకాలలోనఁ బ
శ్యంబిడినారు పంకజదళాత్ములు చెండవజాముగంట వ్రే
యంబడెనారగింప సమయంబని చెప్పెర విన్నవించినన్.

ఆ. గీ.

3. శ్లో. కన్యై దేయా మయా కన్యా సురమ్యేయం సులక్షణా
అస్యా అనుగుణో లభ్యః కన్య మయా వర ఉత్తమః.
కులేన పయసా చాపి శీలేనాపి శ్రు లేన చ
రూపేణాథేన సంయుక్తః కన్యై దత్వా సుఖం లభే.

ఇతి చింతయత స్తస్య జ్వరోఽభూదతిదారుణః.

యశ్చింతాభ్యో జ్వరో పుంసామాషత్తై ర్నోపశామ్యతి
తస్మాల్లర్న విపాకేన చింతాభ్యేన జ్వరేణ చ
స విప్రః పంచతాం ప్రాప్తస్త్యక్త్వా సర్వం గృహదికం.

గీ. తగినవరుఁ డెవ్వఁడొక్కొ యీతలిరుఁబోడి
కనుగుణుం డెవ్వఁడొక్కొ విశుద్ధాభిజాత్య
పరమసౌభాగ్యభాగ్యసంపదలకనుచు
నిత్యమును తండ్రి యాత్మఁ జింలించుచుండె.

ఆ. గీ.

గీ. మూలనక్షత్రమునయందు మొదలికాలఁ
గన్యగండానఁ బుట్టిన కారణమునఁ
గర్భతుండు విప్రుఁడనందకాననమునఁ
జచ్చెఁ జింతాజ్వరమువైని జ్వరముతాఁకి.

ఆ. గీ.

100-వ అధ్యాయములో 87-వ శ్లోకమువఱకుఁ జెనిగించి తక్కిన 59 శ్లోక
ముల నొక్క పద్యములో నిమిద్దినాఁడు. కాశీఖండము తరువాత నితఁడు రచించినది
హరవిలాసము, కాశీఖండమందలి “చిన్నారిపొన్నారి” యనుపద్యమున హరవిలాస
ముదాహరింపబడక పోవుటచేతను నీకృతిపరియై శ్రీనాథునికి బాలసఖుఁడైన తిప్పడు
“మంటి బహువత్సరంబులు” అని చెప్పియుండుటవలనను నిది కాశీఖండము రచించిన
తరువాతనే వృద్ధత్వమున రచించె నని భావింపవలసియున్నది. శైలికూడ నీవిషయమునే

బలవంతులను చూస్తుంది. ఈ గ్రంథములలోని చిటుతొండనంది చరిత్రము పాల్కురికి సోమ నారాధ్యుని బసవపురాణమునుండి గైకొనబడినది. శ్రీనాథుండు పేర్లు మార్చినాడు, బసవపురాణమునుబట్టి కొడుకును జంపి మాయజోగి కావారము పెట్టినవాడు సిరి యాలుండు. సిరియాలనికే మఱియొకపేరు చిటుతొండనంది. కొడుకుపేరు లేదు. సిరియాలని భార్య తిరువెంగాణి. కర్ణాటభాషలో భీమకవిరచించిన బసవపురాణము లోని పేర్లకు సోమనారాధ్యుని బసవపురాణములలోని వానికి వ్యత్యాసము కలదు. హరవిలాసమునుబట్టి చిటుతొండనంది కుమారుండు సిరియాలండు. సిరియాలని తల్లి తిరువెంగనాచి. బసవపురాణములో నున్న చిటుతొండనంది చరిత్రము పూర్తిగ శ్రీనాథుండు హరవిలాసమునఁ జెప్పలేదు. కైలాసమున కేసితరువాత సిరియాలండు తనంతటిభక్తుండు లేడని విజ్ఞప్తిగఁగా శివుఁ డతనిని భూలోకమునకు మరలఁ దీసికొనివచ్చి నిష్ఠ వ్యసాలాయుధుల వృత్తాంతములు చూపి గర్వభంగము కావించి తిరిగి కైలాస మునకుఁ గొంపోయిన కథ విడిచిపెట్టినాడు. ద్వితీయవిలాసంలైన గౌరీకల్యాణము చాలవఱకుఁ గాళిదాసుని కుమారసంభవమునకుఁ జెరుగు. హరవిలాసము స్వకల్పితముగా రచింపబూని నడుమ నిట్లుచేయుట కాళిదాసుని కవితయందుఁగల గౌరవము వలనని తోచెడిని. తారకాసురుని వధవసుకఁ గుమారసంభవము 17 సర్గములుగ నున్నది. శ్రీనాథుండు కుమారసంభవములలోని ఉపాత్తమ శ్లోకమైన

శ్లో. అథ విబుధగణాంస్తానిందుమాళిర్విసృజ్య
క్షీతిధరపతికన్యా మాదదానః కరేణ
కనకకలశయుక్తం భక్తిశోభాసనాఢం
క్షీతివిరచితశయ్యం కాటుకాగారమాగాత్.

అనుదానిని—

గీ. “కనకకలకాది భక్త్యలంకారయంతము
నైనకాటుకరత్న గేహంబు సొచ్చి
పార్వతియుఁ దాను నీహారభాసుమాళి
పవ్వళించెను ముదమునఁ బాన్పుమీఁద.”

అని తెలిగించి మిగిలిన 10 సర్గములలో వర్ణింపబడిన కుమారజనన మాదిగఁ దారకాసురవధవఱకుఁ కథనంత యెచిమిది గద్యపజ్జులలోఁ జెప్పినాడు. 3-వ సర్గములో సంభోగవర్ణనము మిక్కిలి విస్తారముగ నున్నది. శృంగారవర్ణనమన్న ముందంజ పేయు శ్రీనాథుండు సంభోగవర్ణనము తెలిగించక కొద్ది వాక్యములలో ముగించుట

చూడగ మానసికమును రచించునాటికేండ్లు గడచినవాడై మనోవృత్తియందు గొప్పమార్పుచెందినట్లు కానబడుచున్నది. ఏండ్లు గడచినను స్వాభావికచాటలము బొత్తిగ బోదనియెడు పక్షమున నేడవసర్గము తరువాతగల గ్రంథ మతనికి లభింపక పోయియుండును. 3-వ సర్గములోని సంభోగవర్ణనము చాలవఱకశ్శీలముగను ననుచితముగ నుండుటచే నేడవసర్గములే కాళిదాసుఁడు రచించె ననియు మిగిలిన 10 సర్గములు నతని సిద్ధుట చెప్పరో రచించి కాళిదాసుపేరు పెట్టి రనియుఁ గొంతమంది మండితుల యభిప్రాయము. కాని పూర్వమునుండి 3-వ సర్గముమాడఁ గాళిదాసునిదే యని భావించఁ బడినట్లు దృష్టాంతములు గలవు. విశ్వనాథకవి సాహిత్యదర్పణ మను నలంకార గ్రంథము నందు నాయికాప్రణయమానమునకు “నాయికాయథా కుమారసంభవే సంధ్యా వర్ణనావసరే” యని నుడివినాఁడు. ఈసంధ్యావర్ణన మెనిమిదవ సర్గములోనున్నది. మఱియు దోషభేద సందర్భమునఁ బ్రకృతివివర్యయమునుగూర్చి వ్రాయునప్పుడు “ప్రకృతయో దివ్యా అదివ్యాదివ్యాదివ్యశ్చేతి, తేషాం ధీరోదాత్తాదితా, తేషామ ప్పుత్రమాధమమధ్యత్వం, తేషుచ యాయథా భూతస్తస్యాయథావర్ణనే” ప్రకృతివివరణ ధీరోదాత్తస్య ధీరోద్ధతవత్ చద్వనావాల్వధః, యథావాకుమార సంభవే ఉత్తమదేవతయోః పార్వతీవరమేశ్వరయోః సంభోగశృంగారవర్ణనం” అని చెప్పినాఁడు. ఈ సంభోగశృంగారవర్ణనము 3-వ సర్గములోనిదే. ధనంజయుండు దశరూపకమునందు వ్యభిచారభావముల లక్షణలక్ష్యములు చెప్పుచో జడతకు లక్ష్యముగా

శ్లో. “వివహరినిగృహీతసాధ్వసం శంకరో రహసి సేవ్యతామితి

సా నఖిభిరుపదిష్ట మాతులా నాన్తరత్రప్రముఖవర్తిని ప్రియే”

అను శ్లోకము నుదాహరించివాఁడు. ఇది కుమానంభవాష్టమ సర్గములోని 4-వ శ్లోకమైయున్నది. ఈ నిదర్శనములవలనఁ గొందఱుచున్నట్లు 7-వ సర్గము తరువాత గల గ్రంథము మఱియెవ్వరో కాక కాళిదాసుఁడే రచించెనని పూర్వమునుండి భావించఁబడుచుండుట విశదమగుచున్నది. ఇతఁడు మూలమునకు నరిగా అంధీకరింపబూనిన కొన్ని కుమారసంభవశ్లోకములను వాని అనువాదపద్యముల నుదాహరించుచున్నాను. ✓

1. శ్లో. తయా దుహిత్రానుతరాం నవిశ్రీ
స్ఫురత్రాభామండలయా చకాశే
విదూరభూమి ర్నవమేఘశబ్దా
దుద్ధిన్నయా రత్నశలకయేవ,

గీ. జనని విద్యుత్తతాభమా చాయ గలిగి

క్రొత్తయుదయించినట్టి యాకూతువలనఁ

గారుకాలంబు మణిశలాకయునుబోలె

నొప్పెడు విదూరభూమిని యుద్ధియయ్యె.

ఆ. 3.

2. శ్లో. పురేతావంతమేవాన్య తనోతి రవిరాతపం

దీర్ఘికాకములాన్వేషః యాపన్నాశ్రేణ సాధ్యతే.

స. ౨.

గీ. దానపునిపిటిలోన మార్తాండుఁడెండ

యంతమాత్రంబకాని కాయంగవెఱచు

నెంతమాత్రముకానిన నెలమిఁబొందుఁ

గేలిదీర్ఘికలందుఁ బంకేరుహములు.

ఆ. 3.

3. శ్లో. కామేకపత్ని ప్రతనుఃఖశీలాం

లోలం మనశ్చారతయా ప్రవిష్టం

నితంబిసీమిచ్చసి ముక్తలజ్ఞాం

కంఠేస్వయంగ్రహాన్వితభావహుః.

స. 3.

గీ. ఏకభర్తృప్రతస్థయై యేలతాంగి

సీకుఁజేయూడు భర్తంబు నిలువరించు

నది వినిర్భక్తలజ్ఞయై యమరరాజుఁ

జేయుఁగాత స్వయంగ్రహాన్వితమణింబు.

ఆ. 3.

4. శ్లో. హృదయేవనసీతి మత్ప్రియం యదవోచస్తదవైమి కైతవం

ఉచారపదం న చేదిదం త్వమనంగః కథమక్షతారతిః.

స. ౪.

గీ. హృదయముననుండి యెప్పుడు హృదయనాథ

ప్రియము చెప్పెద ననుటెట్లభేషజంబు

హృదయముననుంట నిజమేని మదనయెట్లు

భస్మమైతివి నేనెట్లు బ్రతుకుఁగంటి.

ఆ. 3.

6. శ్లో.

ఆపిక్రియార్థం మలథం సమిత్కుశం జలాన్యపి సన్నానవిధిక్షమాణి తే

ఆపి స్వశక్త్యా తపసి ప్రవర్తనే శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం.

పల్నాటివీర-13

సీ. సలిలంబు త్రిమవణస్నానక్షమంబౌనె యంభోజపత్ర దీర్ఘాయతాక్షి
 సుమంబులును నిద్ధ తుళపల్లవంబులు సులభంబులైయున్నె సుందరాంగి
 సత్వంబులన్యోన్య జాతివైరముదక్కి శాంతిగైకొనియున్నె చంద్రవదన
 యరుదినంబును దేహయాత్రకాయితమా నె నీవారపాకాది పూవుబోడి

గీ. శక్తికొలుది తపశ్వర్య సుఖుటొతె, ఫలముపై నాసనాగ్రహబుధముడిగి
 తామ్రమిబోష్టి ధర్మసాధనములందు, నాద్యమగు సాధనంబు దేహంబు కాదె.

✓ 6. శ్లో. తామగౌరవభేదేన మునీంశ్చాపశ్యదీశ్వరః

స్త్రీపుమానిత్యనాస్మైషా వృత్తం హిమహితం సతాం.

స. ౬.

గీ. ఆంధకారి యరుంధతి నాచరించె, గౌరవంబునభేదంబు కలుగఁకుండఁ

బెడలవారికి స్త్రీపుంభేదమేల, మానసీయంబు పుణ్యకర్తృంబుగాక. ఆ. ౪. ✓

✓ దారుకావనివిహారము, హాలాహలభక్షణము, కిరాతాష్టసీయమునను, మిగిలిన
 భాగములు పురాణకథల ననుసరించి స్వయముగ రచించినాడు. భారవికృత కిరాతా
 ర్జునీయములూని యాతివసర్గ మునందలి

శ్లో. మనసాజప్తైః ప్రణతిభిస్సముపేయివా నధివలంసదివిః

సమాదేతకాజయశమానధతివిధరాబభూవ యుగవన్తహసీ

అను శ్లోకములూని యుక్తార్థమును, హాసవిలాసకిరాతాష్టసీయకథయందలి

గీ. “వీరసగర్భితంబయ్యు విస్తరిల్లె, శాంతరసమెంతయును సస్యసాచియందు”

అను వాక్యములలోని భావము నొకటిగనున్నవి కాని యీ భావము శ్రీనాథుండు
భారవియండి గైకొనెనని చెప్పబనిలేదు హ్యాంలెట్ (Hamlet) అను నాటకమునఁ
గొమరునికొ బొలొనియను (Polonius) చెప్పినట్లుగా షేక్స్పియరు (Shakespeare)
వచించిన

“... .. Beware

of entrance to a quarrel, but being in,

Bear it that the oppressed may beware of thee.”

అను వాక్యములలోని భావమును గాక్షింపఁదలచి

క. “ఎవ్వనితో నెచ్చోటం, జివ్వకుఁ జేఁజావవలదు చేఁజాచినచో

నివ్వల నవ్వల నెవ్వరు, నవ్వకయుండంగఁ భగ ననందీర్పదగన్,”

అను వాక్యములలోని భావము నొకటిగా నున్నది. షేక్స్పియరు కాశీఖండములో జూచి గాని, కాశీఖండకర్త షేక్స్పియరు గ్రంథములో జూచిగాని వ్రాసెననిచెప్పటకు వీలు లేదుగదా. ఒకటేయూహ అనేకులకు దట్టుచుండుట సహజము.

హరవిలాసము తరువాత నితఁడు రచించినది పల్నాటివీరచరిత్రము. వీరచరిత్రము యొక్క పౌర్వాపర్యము తెలిసికొనుట కా గ్రంథమున నాధారములు కన్పట్టుచున్నవి. బాలచంద్రుని యుద్ధఘట్టమున

ద్వి, “ఎనఁగెడు శివకంచి యేకాన్తపతికి

జిజుతొండభక్తుఁడు చెలఁగుమాతండ్రి

సెంకెలసిరువకు చెలువమాతల్లి

సీరియాళుఁ డనఁ బుట్టి చెన్నొందినాడ.”

అని తన హరవిలాసములోని చిజుతొండనంబి కథను సూచించియున్నాఁడు. కనుకఁ బల్నాటి వీరచరిత్రమే యితఁడు రచించిన గ్రంథములలో నెల్లఁ జివరగ్రంథ మని చెప్ప వలయును. తెలిసిబట్టికూడ నిట్లే తలంపవలసియున్నది. వీరచరిత్రము తరువాత నేమియు రచించినట్లు కన్పట్టదు. ఇతఁడు వీరచరిత్రరచనకు గడుగుటకుగూర్చి యనేక కథలు గలవు. నారిమజువుచే భాధపడుచు శోకభరమున నీ నుద్దులు చెప్పె నని కొందఁ డాదురు. ఈ క్రిందికథకూడ వాడుకలోఁ గలదు. ఇతఁడు యావనప్రాయమందు స్వేచ్ఛగఁ దిరుగు టచే శరీరముచెడిపోయియుండెనట. పల్నాటికిఁ బోయి గ్రామంబుల సంచారముచేయుచుఁ జంద్రవంక నదీతీరమందున్న మాచెర్లకు జని యానదియందు స్నానముచేసి చెన్నకేశవుని సందర్శించుగ రోగము కొంత యుపశమించెనట. ఆదిన మే రాత్రి చెన్నకేశవుఁడు స్వప్న మున సాక్షాత్కరించి యతనితో మల్సేవారతులు నఖండపరాక్రములునైన పల్నాటి వీరులచరిత్రము రచించి మా కంకితమొనర్పు మని చెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెనట. శ్రీనాథుఁడును మేల్కొంచి స్వప్న పుత్రాంతమునకు సంశసించి పల్నాటివారి హృదయ సీమలయం దచిరకాలనిజృంభణముతో నాటియుండిన ఇలిహాసాంశములఁ జక్కఁగ గ్రహించి గ్రంథరచనకుఁ దొడఁగి తాను రోగపీడితుఁడు వయసుమీఱినవాఁడు నగుటచే వ్రాయుటకు శక్తిలేక యేడుగరు శిష్యుల లేఖనముగా నియోగించి చెన్నకేశవుని యాలయములోఁ గూర్చుండి చెప్పుచు దాదాపు భారతమంత పెద్దదిగా నున్న యీ గ్రంథ మును రెండుమాసములలోఁ బూర్తిగావించెనట. గ్రంథము సమాప్తియగుపఱకు రోగము కూడఁ బూర్ణముగఁ గుదిచెనట. గ్రంథము పూర్తియైన తరువాత నేకారణముననో మనస్సు చలించి తొంటియట్లు విషయప్రవృత్తుండుకాఁగాఁ జెన్నకేశవుఁడు రోపించి

ప్రతిదినము ఒకలే శ్రీనాథునికీ బ్రత్యక్షమగువా డారోజతనికి దర్శనమింక స్వప్నమునం దగుపడి నీవు పలికుండవైతివిగాన నీ గ్రంథము నేను బరిగ్రహింపజాల నది మాలమాదిగలపాఠాఁగాక యని వాక్రుచ్చి యదృశ్యుం డయ్యెనట. మఱునాఁడు శ్రీనాథుఁడు మేల్కొని యశుభస్వప్నంబునకు వచ్చి యెంతయోకష్టముతో రచించిన యమృతగ్రంథము భగవంతుఁడు చేకొననిచో దాన ఫల మేమి యని దుఃఖావేశంబునఁ జేతనున్న తాళపత్రసంపుటము చింపి చిందఱివదఱగాఁ బాఱవేసెనట. మాలలు మాదిగలు మొదలైనవారెవరికి దొరకిన పత్రములు వా రేఱికొనిరట. ఈకథయొక్క సత్యమెట్లున్నను గ్రంథమొకచోటను సంపూర్ణముగ లేక శకలములుగా నొకరివద్దఁ గొంత మఱియొకరివద్దఁ గొంతగఁ జాలమట్టుకుఁ బిచ్చుకుంటులు మాలలు మొదలగు నిన్నుకులుల యధీనములో నే యున్నమాట వాస్తవము. అట్టివారిచేతులలో నున్నందువలన నస్పృశ్యమనియు, నశ్రావ్యమనియు, నగ్రాహ్యమనియుఁ దలఁచి, జ్ఞానశూన్యులై విద్యాగంధము లేక పోయినప్పటికి నగ్రజన్ముల మని గర్వముమాత్రము వదలని పండితంతువులు చూపిన యనాదరణమే గ్రంథ మిన్నిదినముల దళక దుఃఖిలలో నుండుటకుఁ గారణమై యుండును. జనసామాన్యమునకు వీరులయందుఁగల భక్తితాత్పర్యములచేనేమి, గ్రంథముయొక్క ఉత్కృష్టతవలననేమి యాదరణానాదరణములకు లోనుగాక నేటివఱకు జీవముతోడ నున్నది. శ్రీనాథుఁడు రచింపకముం దీకథ గద్యరూపముననో గేయరూపముననో యుండియుండును. ఇతఁడు దీనిని ద్వీపదిలో రచించెను. శ్రీనాథునికీ బూర్వము రంగనాథాదులు ద్వీపదికృతుల రచించిరి.

సీ. “కందభేదములాఱుగాక యుత్సాహంబు తరువోజ మధ్యమాక్రరలునైదు

దిపించుమంజరీ ద్వీపదత్రిపద చతుష్పద పంచపాద షట్పదవిధములు

తొమ్మిదివిధములతోనొప్ప రగడలు కళికలు నుత్కళికలునుగూడ

జాతులు నవవిధగీతంబులును సీససప్తకంబును నుపజాతులయ్యె

ననుచు నన్నయభట్టు భీమనయ్యఁబెద్ద

సచివ్రుఁడును మూర్తితాత నొజ్జయు ననంత

మంత్రియును దివ్యరాజు నిష్ఠాడ్కిఁజెప్పి

రంగముగ వారుచేసిన చందములను.”

అని యప్పకవిచెప్పినదానినిబట్టి నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వమునుండి ద్వీపది యున్నట్లే కాన్పించుచున్నది. తరువోజ, అక్రరమొదలగు తక్కినజాతులనువలె ద్వీపది

కృతులలో మిశ్రమముగా నచ్చటచ్చట జేవ్వటలేదు. నన్నయభట్టారకుడు భారతము నందు దరువోజ, మధ్యాక్కర, ఆక్కర, మధురాక్కర, ఉత్సాహము, కందము నుపయోగించెనుగాని ద్విపదను జేవ్వలేదు. సోమయాజులు శెణ్ణాపైగడ యాభక్తికనే యవలంబించిరి. అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రమునందు రగడను జేప్పినాడుగాని ద్విపది నుపయోగింపలేదు. యక్షగానములలో మాత్రము ద్విపది నచ్చటచ్చట వాడుదురు. వీనిని బట్టిచూడ వివిధపద్య మిశ్రమములైన కావ్యములలో ద్విపదిని జేర్చక ద్విపదికావ్యముల వేరుగా రచించుచువచ్చినట్లు నిశ్చయమగుచున్నది. మనలో చున్న కావ్యము లన్నియు చాలామట్టుకు చంపువులేకాని పద్యకృతులు (నిర్గద్యములు) మిక్కిలి తక్కువగా నున్నవి. సంస్కృతమునందు బద్యకావ్యములే పెండు. చంపువులు తక్కువ. సంస్కృత పద్యకృతులకుఁ దెలుగు పద్యకృతులకు భేదము కలదు. సంస్కృతకవు లొక్కొక సర్గమును సామాన్యముగా నేకవిధశ్లోకముతో రచించుచు వచ్చిరి సర్గాంత మందు మాత్రము వృత్తముల మార్చిరి. కాళిదాసుడు మేఘసందేశమంతయు నేకవిధ శ్లోకముతో రచించెను. అంగ్లేయ కవులుకూడఁ జాలవఱకు నియమమునే పాటించిరి. తెలుగువారట్లుగాక యొక యాశ్వాసముననే బహువిధవృత్తములు, జాతులు నుపజాతులు వ్రాయు దురభ్యాసము కలిగియున్నారు. సర్గమంతయుఁ బలువిధవృత్తములతో రచించినవారు సంస్కృతకవులలోఁగూడఁ గలరు గాని యా విషయమునఁ దెలుగు వారివలె వెర్రి లోనికి దిగలేదు. విశ్వనాథు డేకవృత్తయపద్యములతోనే సర్గ రచన అని ఉన్నాడు. ఆశ్వాసాంతమునందు గాక తక్కినచోట ఇట్టి వృత్తసాంకర్య మనుచితము. పద్యకావ్యములయందు బహువిధపద్యముల గలుపుట దోష. మహాభావ మరిస్టాటిల్ (Aristotle) అను గ్రీకువిద్వాంసుడుకూడ నీ క్రిందివాక్యములలోఁ గనఁబఱచి యున్నాడు. "Still more absurd would it be to mix different metres as was done by Charemon" తెలుగునఁ బద్యకృతులు (నిర్గద్యములు) లేని లోపమును నివారించు బానియే కాబోలు టిక్కనసోమయాజి ఉత్తరరామాయణమును బద్యమయముగ రచించెను. కాని బహువిధపద్యములతో రచించు దురభ్యాసముమాత్రము మానలేదు. అచలజిహ్వాక్షి నిరోష్ఠ్య, శుద్ధాంధ్రప్రముఖ నిరర్థక నియమములలో నిర్గద్య మొకనియమముగాఁ బాటించి పెద్దపెద్ద బిరుదనామములు పెట్టి డంబమునకు రచించుచు వచ్చిరి గాని సాధారణముగఁ బద్యగ్రంథములన్నియు నట్లురచించినవారు కాదు. గ్రంథమంతయు నొక టేవిధమైన పద్యములుండుటవలన జదువువారికి విసుగుగాదాయనికొంద అందురుగాని యయ్యది విచారితంబు. సంస్కృతమున మేఘసందేశాది కావ్యములఁ జదివి యానం

దించు రసజ్ఞులు వినుగునొందుదురా? సుప్రసిద్ధులగు నాంధ్రేయకవులకావ్యములఁ బఠించి పరవశులగు పండితులు వినుగునొందుదురా? మన యాంధ్రభాషయందుఁ గలకృతులఁ బఠింపఁగలఁ జెనుదాహరింపఁబడిన దోపములులేనివి ద్విపదులు శతకములు కన్నట్టుచున్నవి. తెలుఁగులో శార్దూలాది పద్యములకంటె చిన్న పాదములు గల ద్విపద్యాదులె యెక్కువ మనోజ్ఞముగా నుండును. మాదిరికొక యుదాహరణము చూపెదను. వాల్మీకిరామాయణ బాలకాండమునందలి 34-వ సర్గములోని

శ్లో. “గతోఽర్ధరాత్రః కాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమ
నిద్రామభ్యేహి భద్రంతే మాభూద్విఘ్నోఽధ్వనిహ నః,
నిష్పద్దాస్తరవ స్సర్వే నిలీనా మృగపక్షిణః
నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునందన.
శనైర్వియుజ్యతే సంధ్యా నభో నేత్రైరివావృతం
సక్షత్ర తారాగహనం జ్యోతిర్భిరవభాసతే,
ఉత్తిష్ఠతిచ శీతాంశుశృశీ లోకతమోనుదః
హ్లాదయన్ ప్రాణినాం లోకే మనాంసి ప్రభయా విభో.
నైశాని సర్వభూతాని ప్రచరన్తి తతస్తతః
యక్షరాక్షససంఘాశ్చ రాద్రాశ్చ పిశితాశనాః,
ఏవముక్త్వా మహాతేజా విరరామ మహామునిః
సాధుసాధ్వితి తం సర్వే మునయో హ్యభ్యభూజయన్.”

అను శ్లోకములు భాస్కరరామాయణమున

క. “రతోయక్షవిహరస, మక్షంబునిలీనమృగచయంబు నిమిల
త్పక్షికులాక్షమునిశ్చల, వృక్షమ్మనిశాలభూత విహృతిస్థలమున్.”

ప. అగుచు నివ్వనమున్నది మఱియు.

చ. గగనము తారకాగ్రహవికాసవిభాసితమై వెలింగెడుక
మొగిసినచీకటింజెఱచి ముంగలిదిక్కులు తెల్లసేయుచున్
జగముల కుత్సవంబొదవఁ జంద్రిక గాయఁచు భాసమానుడై
నెగడెడునింగిఁ జందురుడు నిద్దురపోయెడిస్థలజీవులున్.”

క. వినుమర్ధ రాత్ర మయ్యెన్, జనవర నిద్రింపుమిచ్చు సౌమిత్రియనిం
కనిపలికియారకుండెన్, మునివరుడవుదక్షిణమునులు మోదములోడన్.”

అనియు రంగ నాథరామాయణమున

ద్వి. “నడురాత్రి యే తెంచె నరలోకనాథ
కడుడస్సినాడవు కను మోడ్తుగాక
చలియింపకున్నవి నకల వృక్షములు
మెలగవు వనభూమి మృగసమూహముల
సెటివిహంగంబులు నీడముల్ చేటి
మఱిచియున్నవి తమ మంజులధ్వనులు
యామినీచరులైన యక్షరాక్షసులు
భూమి విచ్చలవిడిఁ బోరిచరించెదరు
దీటుగఁ జీకటి దెసలునాకనము
కాటుకపూసిన కరణి నున్నదియు
సీలాంబరంబున నిండుమత్తెములు
గీలించి బ్రహ్మాండగోహగోళమునఁ
గడుగొప్పగామేలు కట్టెత్తిపట్టు
లుడుగఁబంబులతోడ నున్నది నింగి
యడరంగ జనులకు నానందమొదవ
నుడురాజు పొడ తెంచుచున్నాడటన్న
నామాటలకు మెచ్చి యభిలసంయములు.”

అనియు నాంద్రీకరింపఁబడినవి. భాస్కరరామాయణములోని కందగద్యవృక్షములలో
కంటె రంగ నాథరామాయణమునందలి ద్విపదీపజ్జులలో భావ మెక్కువహృదయంగమ
ముగను నానందజనకముగను బ్రకటింపఁబడిన దని యొప్పుకొనక తప్పదు. ద్విపదీచరణం
బులు నాతిదీర్ఘంబులై నాల్పిహస్యంబులై యుండును గావునఁ గరచరణాది సమస్తావయ
వంబులు నిరవధికముగ నొక్కతటి దృగ్గోచరంబగు పరిమిత పరిమాణ చిత్రపటంబుభంగి
నిరంతరాయముగ సమగ్రముగ గ్రాహ్యంబులై తదనుగుణమైన అపిచ్ఛిన్నానందముచు గలి
గించుచుండును. శ్రీనాథుఁ డుపయోగించినది మంజరీ ద్విపది. మంజరీద్విపదినిగూర్చి
కవిజనాశ్రయములో

ద్వి. “ద్విపదగణంబులై తెచ్చియన్నిటికిఁ
బ్రసంబులిడకయె పలుకఁజాలినను
మూడవగణమున మొగి విశ్రమముగ
మంజరియందురు మధురవాక్పఠి.”

అని చెప్పబడినది. కవిజనాశ్రయములొనేకాక నన్నయభట్టు ఛందములొక
గూడ మంజరీ ద్విపది యుదాహరింపఁబడినట్లే యప్పకవీయముపలనఁ దెలియుచున్నది.
కాని శ్రీనాథునికిఁ బూర్వము మంజరీ కావ్యము రచించినవా రెవరును లేరు.
ఇతఁడు వ్రాసిన గ్రంథములలో నిది చివరదియై బరిణామావస్థలో వ్రాయఁబడినదియు.
గనుక వ్రాయునాటికి లోకానుభవ మధికముగా గలిగినట్లు గనఁబడుచున్నది.

శ్రీనాథుఁడు ఈ గ్రంథమున ఉపమానముల స్వాభావికముగఁ జెప్పినాఁడు.
మాదిరికై రెండుమూఁ డుదాహరించెదను. చేతికిఁజిక్కిన శత్రువును విడిచి యతనితోఁ
గలహించుటకు

“చెట్టెక్కిఁఫలమును జే నంటిచూచి
వేగమె దిగి రాత వేసిన ట్లగును”

అనియుఁ జిన్నవాడయ్యఁ బరాక్రమవంతుఁ డనుటకు

“పిడ్డుచిన్నదికానె భేదించుఁగొండఁ
జిన్నమిర్వమునందుఁ జెడునె కారంబు
ఘనకపాలముకెక్కి కాకనొందించు
మానక నోఁజెల్ల మండును లెస్స.”

అనియుఁ గొండలు ప్రతిధ్వను లీనె ననుటకు

“ధరణీధరంబులు తల్లడంబంది
గుహలను నోళ్ళతోఁ గూయంగసాగె”

అని చెప్పెను. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గొన్నింటినిమాత్రమే యుదాహరించితి.
మల్లదేవరా జుపిన బట్రాజు నలగామరాజుతోడను, నాయకురాలు నలగామరాజు
తోడను జెప్పిన ధర్మములు యుక్తియుక్తములుగనుండి శ్రీనాథుని రాజనీతికాశలముం
బ్రకాశింపఁజేయుచున్నవి. నలగామరాజు సభలో వేశ్యానాట్యసందర్శమునఁ జెప్పిన
సంగీతరహస్యము లాతఁ డాదియందు

ద్వి. “సంగీతసాహిత్య చాతుర్యకవిత

చెప్ప నేర్పినవాడఁ జెలగి మాచెర్ల

చెన్నకేశవ పాదసేవారతుండ”

అని చెప్పకొన్న విషయమును ధ్రువపఱచుచున్నది. బాలచంద్రుఁడు వేశ్యను గర్హించి

ద్వి. “కుటిలాత్మలారసీ గుణములు తెలిసె
 మటుమాయచేఁజిక్కి మానము ధనము
 నీపాలు చేసితి నేఁ గాననైతిఁ
 గామాంధకారంబు కప్పపువిద్య
 నీతిమాలినచర్య నేటికిఁ దెలిసె
 నింటిలో భోజనం బిచ్చకురాక
 పరులయెంగిలి కానఁడితిని నేను”

అని పల్కిన వాక్యములును ననపాతువేశ్యల విషయమై బాలచంద్రునితో

ద్వి. “వారకాంతలరీతి వర్ణింపరాదు
 బిడ్డలకొసంగక ప్రియురాలకీక
 చీమలుగూర్చిన చెలువునఁగూర్చి
 ధనవంతులగువారి ధనమెల్లదోచి
 ముంజికాండ్రనుజేసి మురిపెమడంప
 వర్ధిల్లులై విటవృత్తి పనుమతిమిదఁ
 బోయిరి బ్రదికెడు పొందికలేక”

అని చెప్పినవాక్యములును నీతిబోధకములైనవి. 41-వ పుటలో బాలచంద్రుఁ
 డైతాంబకుఁజేసిన వైరాగ్యోపదేశము, బాలచంద్రుఁడు యుద్ధమునకుఁ బోవునంకల్పము
 నూచించినప్పుడు తల్లియైన దైతాంబ వల దని బ్రతిమాలి ఆమె పొందినశోకము, బాల
 చంద్రుఁడు నిజనంకల్పంబు పదలక తల్లి నూరార్చి సకారణంబుగఁ బలికిన వీరధర్మ
 వాక్యంబులు ఉచితముగ నున్నవి. బాలచంద్రుఁడు పీఠులతో బాలత్వమునుగూర్చి
 చెప్పినవిషయములు స్వరింపఁదగినవి. ఆ వాక్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

ద్వి. “పేరెబాలుఁడుగాని బిరుదువుగండఁ
 బగవారిఁగొట్టని బ్రతుకదియెల
 తలదండ్రులనుబ్రోవ దనయుండె కర్త
 మానాభిమానముల్ మగఁటిమి మించఁ
 బ్రబలింపఁగలవారు బాలురెసుమ్ము
 బాలురెపెద్దలు బల్లిదుల్ వారె
 బాలురకేవృద్ధి పరికించిచూడఁ
 బెద్దలు మతిఁబడి పిఱికిపాటుదురు

పాంచభౌతికదేహ పటిమ తీరించు
 ధైర్యంబుతగ్గు నుత్సాహంబు బడుగు
 పయనుమీఱినవేళ వచ్చునా బలిమి
 కీర్తికై నను నవకీర్తికి నైన
 బాలరవైనందు భారమంతయును.”

బ్రహ్మజ్ఞేత్ర సంజాతుడైన యనపాతును యుద్ధమునకు రాసీక వెనుకకుఁబంపి
 బాలచంద్రుఁ డేగినివ్వుట నతఁడు పల్కిన వీరవాక్యంబులు

శ్లో. “అగ్రతశ్చతురోపేదాః పృథ్వీతస్సశరంధరుః,
 ఇదం బ్రాహ్మ మిదం ఘోత్రం శాపాదపిశరాదపి.”

అని పరశురాముఁడు చెప్పిన వాక్యములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నవి. అనపాతు
 బ్రాహ్మణుఁడు; అటువేలనియోగి; గృహనామము “బద్ధి”. పెద్దనపాత్రుఁడు; మల్లపరాజు
 పుత్రుఁడు; తల్లి పేరమ్మ; చతుర్వేదాధ్యయనము చేసినవాఁడు; బాకుయొద్దమునందు
 నిపుణుఁడు. అనపాతుతండ్రి మల్లదేవునివద్ద వ్రాయనకాఁడుగా నుండెను. శ్రీనాథునికీ
 బివ్వుట వీరచరిత్రమును వీరభద్రుఁడు పద్యమయముగను, మల్లయ్య, బలరామి నెట్టికొడుకు
 కొండయ్య యను నిరువురు ద్విపదిగాను రచించిరి. కొండయ్యయు మల్లయ్యయుఁ దమ
 గ్రంథములలో శ్రీనాథు నుదాహరించియున్నారు. వీరు తమగ్రంథములఁ జాలవఱకు
 శ్రీనాథు ననుసరించియే చెప్పిరి. వీ రొక్కొకచోట లేనివి కొన్ని కలిపి, యున్నవి కొన్ని
 తీసివేసిరి. బొంగరము పుట్టుక యని కొండయ్య యొక వింతకథ కల్పించినాఁడు;
 శ్యామాంగి (సబ్బాయి) తమ్ముఁ డంతర్వేదిగాని కథయెక్కువగఁ జెప్పినాఁడు; ద్విపదీ
 కృతి వ్రాయువాడయ్యును బాలచంద్రుఁడు బొంగరములాడు కథాసందర్భమునఁ
 గ్రోతగాఁ బద్యమొకటి చేర్చినాఁడు. దానినిఁ జూపుచున్నాను:—

క. “నెఱిగలిగి నాఁటినాఁటికి, సరిగడవగ బిరుదుకచకుచదవ్వయమొరయ్కో

విఱులొడల నడుము నెక్కున, విఱిగెనొయనఁ జెలులుదాను వెఱుచుచునడచెన్.”

ఈపద్యము నన్నెచోడుని కుమారసంభవమునందుఁ గనఁబడుచున్నది.

మఱియుఁ గథాంశములయందుఁగూడ నచ్చటచ్చట మార్పులు చేసినాఁడు.
 కొండయ్య, మల్లయ్య, శ్రీనాథునిగ్రంథ మేరీతి ననుసరించిరో తెలియుటకై మువ్వర
 గ్రంథములనుండి యొకటి సందర్భమునందలి కొన్ని పట్టుల నుదాహరించుచున్నాను.

కోమటిస్త్రీకి బొంగరము తాకినకథ

శ్రీనాథుడు :—

ద్వి. “పొక్కుచుఁ జేరెను బొలఁతులగుంపు
కప్పిరి వలువలు కర్ణంబులందుఁ
గర్పారజమును గలయంగ నూటి
పదజలంబులయందుఁ బాణులయందు
గస్తూరిగంధంబుఁ గలిపిపట్టించి
సఖులెల్ల శైత్యోపచారముల్ సలిపి
చింతింపఁబోకుడి చెలి లేచు నిపుడె
యని పల్కనంతలో నామూర్ఖుడెలిసి
ముకుళితహస్తంజై ముందఱు నున్న
బాలునిఁ గనుగొని బలుకోపమునను”

కొండయ్య :—

ద్వి. “ఏమనివగతుము ఏమిచేయుదుము
ఏమనిమామకు నెఱుంగఁ జెప్పదుము
నిరుఁబాసి భువిమీద నిల్వనోపుదుమె
వనజాక్షి నీవెంట వత్తుమటంచు
నెఱి బ్రహ్మపుత్రుడు నీవిధియంచు
గరియాన లిరుగడఁ గదిసి చల్లంగను
భామలందఱు కూడి పలు తెఱంగులను
గోమని కుపచరణ కొంతగై సేయఁ
జేలికిఁ గప్పినమూర్ఖు తెలిసి శీఘ్రముగఁ
దలవంచి తనకాలు తప్పక చూచి
యిది యేరిబొంగరం బింతచక్కనిది
యిది యెవ్వరివెయ్య యీవెలలేని
దప్పడు చెలికత్తె లందఱు చూచి
యవ్వరో వినవచ్చు యతఁడు బాలుండు

అవిచారితముగా శ్రీ పరేశలింగంపంతులుగా రీపజ్జులే శ్రీనాథునివైనట్లు
తజ్జీవితచరిత్రములో నుదాహరించినారు.

మల్లయ్య :—

ద్వి. “అంతలో జేలికిని నటుమూర్ఖుడెలిసి
ముకుళితహస్తంజై ముందఱు నున్న

తెప్పిరిబాబుని తెరగెల్లఁ జూచి
నివ్వలుచెదరగ నెలఁతయిట్టనియె
కావర మేలన్న కట్టిఁడిదువ్వు.”

వృద్ధవేశ్యావర్ణనము

శ్రీనాథుడు :—

ద్వి. “కోఁతివంటిది వృద్ధగురుతరకోపి
కోలపట్టుకవచ్చె గూతుదగ్గఱకు
విఱిగినరొండియు వ్రేలుచన్దోయి
యఁజీసిపోయినయొళ్ళు నూచలు కాళ్లు
వంగిననడుమును వదలినవండ్లు
పీలచేతులుగూని పీచుగు మోము
చిక్కగనరిసిన చింపిరితలయు
వ్రాలిన బొమముడి వదలిన మేను
మెడమీద గణతియు మీగాళ్ళబూత
పలుచనిగడ్డంబు పైని బుల్బిరియు
మూతిమీసపుమొల్కు ముక్కురోముములు
తలవడంకును మాట తబ్బిబ్బుమఱపు
చొట్లుగాతెడునోర శుభ్రంపుకంపు
కన్నులఁబునులును గాంక్ష మిక్కుటము.”

కొండయ్య :—

ద్వి. “కల్లలపుట్టిల్లు కడునొడతెల్ల
శిస్తువెడలినచింత చివికినగంత
పత్తిగింజలసంత పరదేశిబొంత
ఊదుపోవనిడొక్క ఊరిపడ్డనక్క
... ..
ఉచితంబెఱుంగని యూడలితొత్తు
... ..
తెరలు యీదనవెల్లి దేవాంగపిల్లి
మాయలకతకారి మందులమారి

కాయనివడుచెట్టు కడుబాడుచెట్టు
దొందరతిగండి తొమ్మండ్రదొండి
ఆందకులబొడ్డి ఆమిచెపుమడ్డి
అఖలకోతలవెల్లియానబ్బతల్లి.”

మల్లయ్య:—

ద్వి. “పృథ్వీనరమైన వెనరాగముండ
దద్దరింపుచులేచి తగునూతకోల
విఠిగినరొండియు నూచతాకాళ్ళ
కరిసిపోయినయొళ్ళ నూడినతలయు
తోలశల్యములతో దూగాడునడుము
పీలచేతులు నడపీనుగురితి.”

కొండయ్య శబ్దసౌప్తవము పాటింపక యిచ్చవచ్చినట్లు చెప్పినాడు. మల్లయ్య రచనలోఁ జాలవఱకు శ్రీనాథుని వాక్యములే యున్నవి.

నాకుదొరికిన తాళపత్ర గ్రంథములో కొన్నిచోట్లఁ బట్టులుపోయినవి. పోయిన చోట్లను, బోయిన ప్తగుపడినచోట్లను నా నీరసవాక్యములతోఁ బూర్తిచేసి కుండలిం చితిని. ఒకటి రెండుపదములు పూర్తిచేసినచోట్లఁ గుండలము లుంచలేదు. కథాభాగము లకు క్లిరి కలు నేచు చేర్చినవేను. అచ్చుకూర్పువారి పొరపాటువలననైన నేమి నాపొర పాటువలననైన నేమి 25, 33, 41, 50, 60, 102 పుటలలో నేచు బూరించిన కొన్నిపట్టులకుఁ గుండలములు విడిచిపెట్టబడినవి. అవసర మనితోఁచిన స్థలములలోఁ జదువరులకు నుబోధముగ నుండుటకై గచ్చద్వ్యాఖ్యను కూర్చినాడను. అన్యపండితుల సంస్కృతాంగీయవాక్యముల నుదాహరించినప్పుడు వలయుచోట్ల వానికి సరియైన తెలుగువాక్యములు వ్రాసితిని. బాలచంద్రుని వేశ్యనామము సబ్బాయి యనియుండ క్యామాంగియని దిద్దితిని. ప్రాచీనగ్రంథాలలోఁ ఈన్నప్రకారము వలనాటివీరచరిత్రయని నామ ముంచితిని. బహుధన సాధ్యములయ్యుఁ జిత్రములను గొంతమంది మిత్రుల యనుగ్రహముచే నమకూర్చు దలంచితిగాని వారిసాహాయ్యము నమయమునకు రాక పోవుటవలన వీలైనది కాదు. యధికాలమును ననుగురాజు జన్మదేశమును నామ లక్ష్య మైన కొద్దిగ్రంథసామగ్రితోడను శిలాతామ్ర కాసనములతోడను నిర్ణయించితిని. ఇవి మానవిదులు వీరచరిత్రముయొక్క యేభాగమైన దయయించి యెవరేని నా కండఁ జేయగలిగినయెడల నది వ్రాసికొని వారిగ్రంథము వందనములతో మరల వారికిఁ బంపె

దను. గ్రంథమును ముద్రించుట కిదియే ప్రథమపర్యాయము గావున నేమైన లోపము లుండెనేని తక్షణమింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

ఈ గ్రంథవిషయమునఁ దోడ్పడిన మిత్రులందఱకు నమస్కారము లాచరించుచున్నాఁడను. అందులూ నేను శ్రమపడుట యటులుండ నానొరకు శ్రమపడి నిజము రాజ్యమునుండి గ్రంథమును దెప్పించి వ్రాయించి యిప్పించిన మ-రా-రా-శ్రీ, అక్కిరాజు శంకరసారాయణగారికిని, జల్లగుండ్ల పిచ్చయ్యగారికిని, గ్రంథాంతరము నందఁజేసిన జానపాటి వేంకటప్పయ్యగారికిని వీరచరిత్ర ప్రథమభాగము నొసంగిన పిడుగు వీర భద్రయ్యగారికిని వగిననమయములఁ దోడ్పడుచు వచ్చిన తాడేపల్లి సీతారామయ్యగారికిని, ముద్రణాదివ్యయమున కేందిరూప్యము లొడఁగూర్చి సాహాయ్యముచేసిన మహారాజరాజశ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారికిని నామనఃపూర్వకవందనములు సమర్పించుచున్నాఁడను.

గుంటూరు,
జూలై, 1-వ తేది 1911 }

ఉమా కాంతుడు.

ఇట్టి ప్రథమభూమికయందలి 53, 57, 61, 63 పేజీలలోని గచ్చద్వ్యాఖ్యలు ద్విత్వీయావృత్తిసమయాన వ్రాసినవి.

వీరచరిత్రకథాసారము

ఉత్తరదేశమునఁ బాలమాచాపురి యనుపట్టణము కలదు. జంభనాపురి యని దీనికి నామాంతరము. దీని ననుగురా జేలుచుండెను. ఇతఁడు కార్తవీర్యార్జునున కేడవ తరమువాఁడు. కార్తవీర్యుఁడు చేసినపాపములు బాధింపఁగా ననుగురాజు బ్రాహ్మశోత్రముల యాలూచనవలన జీడినూనె గుడ్డలు ధరించి నవైన్యఁడు, సామాత్యుఁడు, నధనుఁడు, సకలదేవుఁడనై రాజ్యము విడిచి, పాపహరిహారార్థము తీర్థయాత్రలకు వెడలి నానాత్రేత్రముల నేమించుచు నదులలో మునుగుచు నంద్రదేశమునకు వచ్చి యనురావలిరేవున కృష్ణానదిలో స్నానముచేయఁగా నల్లని జీడినూనె గుడ్డలు తెల్లనాయెను. ఇట్లు వస్త్రములు తెల్లనగుటయే పాపవిమోచనమునకుఁ జిహ్న మని బ్రాహ్మణు లనుగురాజునకుఁ బ్రథమమునఁ జెప్పియొండిరి. అనుగురా జప్పుడు చందవోలులో రాజ్యము చేయుచున్న రాజుకూతురు వివాహమాడెను. ఆమెపేరు మైలాంబ. కూతునకుఁ, జందవోలురాజు పల్నా డరణమిచ్చినందున ననుగురాజు గురిజాలరాజధానిగ పల్నాటి కధి

పతి యయ్యెను. అనుగురాజునకు భార్యలు మువ్వురు. వీరవిద్యాదేవి, భూరమాదేవి, మైలమాదేవి. వీరవిద్యాదేవియందు బెడమల్లచేవుడు, పినమల్లచేవుడు, బాలమల్లచేవుడు నను మువ్వురుపుత్రులు గలిగిరి. భూరమాదేవియందు కామరాజు, నరసింహభూపతి, ఝట్టిరాజు, పెరుమాళ్లరాజు నను నల్వరునకు లుద్భవించిరి. అనుగురాజు మంత్రి దొడ్డనాయుడు. ఇతడు వెలమ జేతినాయనికుమారుడు. బాదరాజునకు బెద్దన్న యని నామాంశరము కలదు. సంతానము కలుగకముం దనుగురాజుచే బాదరాజు పెంచుకొనబడి జ్ఞప్రియుండును గంచర్లపురాధీశుడు నైన కృష్ణగంధర్వుని కూతురు లవాంబరు బెండ్లాడెను. బ్రహ్మనాయుడు విష్ణువుగా భావించు బడుచున్నాడు. కురుక్షేత్రయుద్ధమున గృష్ణుడు దైతముఖ్యుడుగ నుండెనో చల్నాటి యుద్ధమున బ్రహ్మనాయుడు దైతముఖ్యుడుగా నుండెను. ఈయన చల్నాటికృష్ణుడు డని పేర్కొనఁ బడుచున్నాడు. ఇతనికుమారుడు బాలచంద్రుడు. కన్నమదాసని మఱి యొకఁడు గలఁడు.

ఇట్లు దొడ్డనాయుడు మంత్రిగ ననుగురాజు కొంతకాలము పరిపాలించి మృతి నొందెను. దొడ్డనాయుడుకూడ స్వర్గమున కేగెను. నలగామరాజు పట్టాభిషిక్తుడాయెను. నాయకురాలను నొకయువతి నిజశక్తిచేత ననుగురాజునకుగ్రహము సూపాదించి యతఁడు చనిపోయినపెనుక నలగామరాజువద్ద మంత్రిని యయ్యెను. ఈనాయకురాలి యనలుపేరు నాగాంబ. నాయకురాలనియే సాధారణముగా వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

“నాయకురాలి జన్మస్థలము పల్నాడుతాబుకాలో నాగులేటియొద్దనున్న జిట్టగామాలపాడను నొక చిన్నగ్రామము. ఈమె పుట్టినదినమున బుట్టినది. తండ్రి పేరు ధౌదరి రామిరెడ్డి. మేనమామపేరు మేకపాతు సింగారెడ్డి. ఈమెయింటిపేరరవల్లివారిని చెప్పుబడినది. ఇది తల్లిగా రింటిపేరో యత్తగా రింటిపేరో తెలియదు. ఈమెభర్తనామ మెచ్చటఁ గానరాదు. చల్నాటియుద్ధమున కీమెయే కారకురాలు. అతిపరాక్రమశాలిని. గురజాల పురపరాధీశ్వరులగు నలగామరాజుడు లీమెచేతిలో కీలుబొమ్మలవలె నుండువారు. ఈమె బ్రహ్మనాయని కిరుపాటిగా రాజ్యతంత్రము నడపిన సమర్థురాలు. యుద్ధావసానమువరకు జలనమునొందక మరలిరుదుకట్టి యశ్వారూఢమై బ్రహ్మనాయనితో బోర నమకట్టిన శూరురాలు. ఈమె మంత్రిని యగునప్పటికి వీరవిద్యాదేవికి జన్మించిన మల్లదేవాదులు బాలరుగా నుండిరి. బ్రహ్మనాయుడు వీరిని దగ్గఱకు దీసి రాజ్యములొక గొంతభాగ మిచ్చించి

¹గురిజాలకుండి పోయి ²మాచెర్లపట్టణము నిర్మించుకొని వారు యుక్తవయస్కులు కానందున చారికి బదులుగఁ దానే పరిపాలించుచుండెను. వారు పెద్దవారైనతరువాతఁ గల్యాణపట్టణాధీశుఁడైన వీరసోముని కుమార్తెల నిష్పించి వివాహముచేసి పెదమల్లదేవుని మాచెర్లకుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేసెను. అనుగురాజు చనిపోవునపుడు కొడుకులనందఱు బ్రహ్మనాయనికిఁ బప్పగించెను. నలగామరాజు నాయకురాలిని ముత్రిణిగాఁ జేసికొన్నను మల్లదేవులకుఁ బెండ్లిచేసిన తరువాత బ్రహ్మనాయకుడు ద్వేషబుద్ధితో నలగామరాజునకు భూరమాదేవిపుత్రులకుఁ గట్టుము లిచ్చుటకై గురిజాలకుఁ బోయెను. వారు దగినవిధముల గారవించిరి. గురిజాలలో బ్రహ్మనాయనికి నాయకురాలు విషము పెట్టించెనుగాని యామె ప్రయత్నము నిష్ఫలమాయెను. మాయచేసి నాయకురాలాతనిని గోడిపండ్లమున కొడఁబఱచెను. ఓడిపోయినవా రేడుసంవత్సరములు రాజ్యము విడచిపెట్టి పరభూములకుఁ బోవలయు నని పండ్లపుటొడబడిక. పండ్లములలో బ్రహ్మనాయకు డోడి గోపన్నను గోఁళ్ళయి మల్లదేవుల వెంటబెట్టికొని మాచెర్లవిడిచి కృష్ణానదిని దాటి మండాదిపట్టణమునకు వలసపోయెను. పిమ్మటి వృత్తమునకు వత్సమాణమైన “పల్నాటినిరులకడలు” అను గద్యకృతినిఁ జూడఁదగును.

---

1. పల్నాటిసీమలోనున్నది. 2. పల్నాటిసీమలో చంద్రవంశనదిమీద ఉన్నది. పల్నాడు గుంటూరుజిల్లాలో ఒకసీమ.

INTRODUCTION

Ever since the evolution of man began from the brutal state, Great Persons have stepped into and passed away from this world leaving behind their marks in the annals of the progress of mankind. They are the light guiding and shaping men's thoughts and action in their bewildering journey of life. They are the proclaimers of the unspeakable significance, the unreachable height, the immeasurable breadth and the unfathomable depth of the Infinite Power. By them the whole world moves; in them the whole world rests; for them the whole world longs. The history of the world is the history of these Great Men. Leaving the prehistorical periods, a little thoughtful mind can, from the dawn of documentary history down to modern times, perceive how the world has been affected by the appearance of the personages like Sri Rama, Buddha, Christ, Sankara, Kalidas and Shakespeare. These Great Men or Heroes, as they are justly called, are not confined to a certain country or to a certain age. They have been making their appearance in different corners in different ages. Wherever they appeared, whether in the meditative East or in the practical West, they were received with divine honour, regarded with admiration and adored with prostration. "The worship of a Hero" truly says Carlyle, "is transcendent admiration of a Great Man.....No nobler feeling than this of admiration for one higher than himself dwells in the breast of man." Architects built

temples in their honour; sculptors carved their pictures on wood and stone; painters drew their figures in beautiful colours; poets sang their heroic deeds. Sreenatha sang the valour of the Heroes of the *Palnad* and it is the history of these Palnad Heroes, depicted by Sreenatha that is found in the following pages of this book. These warriors had left their distant home on the banks of the Narmada, migrated for political reasons into the broad grand plains of the Palnad as a place of refuge and settled there—settled never to return. They obtained rights in the country as a matrimonial gift and ever since Palnad has been called their home and they have been styled, “Palnad Heroes.” They held undisputed sway over it and diffused their religion and civilization among the people. They built villages, made tanks, constructed anicuts, dug canals, erected temples and raised fortresses in the Palnad and the surrounding country, traces of which remain to this day whispering in the listening ears, dumb as they are, various tales about the activities of their makers in days gone by. Fortunately or unfortunately, the country had their rule only for a short time. During that short period, they held a wonderful sway over the country. Their love for the subjects was unlimited. Their indomitable valour was unparalleled. The chaotic battle-field was their sporting ground. The roar of the trumpets was their delightful sound. The bare flashing sword was their walking-stick. They were brave but not ferocious; they were valiant but not cruel. Timidity they did not know. Lawlessness they did not tolerate. After ably governing the country for a short period, in a great fratricidal war that ensued, they, sacrificing their lives in defence of

their rights, displayed astounding and superhuman prowess which, as was naturally the case in those ancient times, held them deified in the eyes of the people dumb with awe and wonder. What with their humane government and what with their extraordinary character, they earned the love, respect and admiration of the people as no other ephemeral sovereign had done. Villages are named after them. Temples are dedicated to them. Their pictures are carved upon stones. Gorgeous processions are held in their honour. People vie with each other in paying their adoration irrespective of caste and creed. I cannot refrain from quoting in this connection the following lines of that famous archæologist, Robert Sewell, concerning these Heroes:—

“It is a curious fact that, while the Palnad Heroes themselves worshipped indiscriminately Vishnu and Siva and while this mixture of worship is still largely observed in this out of the way part of the country, we have in this Heroes’ temple a sort of Mussalman coalition into the bargain. The Mussalmans take part in the annual festival and pay their devotions to the souls of the Heroes; and the walls of the temple are discolored with the splashes of chunam water and red paint thrown on them by Muhammadan admirers.” Lists of Ant. Vol. I.

The construction of the temple itself is attributed to a Mahammadan whose grave is still to be seen within the precincts of the temple. Our admiration is all the more increased when we read the story of a female of Panta Reddy family, who, as the leading figure on the side of Nalagama, made such wild charges, evinced such gigantic valour and fought with

such stupendous courage as would excite the wonder of Nelsons and Nopoleans. Thousands of people flock together every year at Karempudi, the scene of the great battle, from almost all parts of the Telugu country. The people are very ardent in their faith in the Heroes. They worship them as Gods. In marriages and such like ceremonies, the symbols of the Heroes stand on the sacred altars in the houses of the people even to this day. It is really interesting to see how Heroism (Hero-worship) which resembles to some extent the Norse faith of Scandinavia and the Shintoism of Japan, originated in the Palnad and extended its influence throughout the Telugu country. This Hero worship has been continuing here for eight centuries and though an orthodox religionist may coldly speak, a gloomy theologian may disapprove, and a haughty atheist may laugh at the idea, yet must continue as long as the Earth turns round the Sun.

The author of this Ballad Sreenatha is a Vira Saivite for ceremony, but he seems to belong to the school of rational philosophers as they may be called. Though we cannot claim for him subtler elements of social morality according to tradition, his movements seem to be entirely in high society and he was one of the most celebrated scholars of his age in the Telugu country.

This Palnati Veeracharitra has been unpublished and unknown to the general public until this time. It, in the course of four hundred and more years through which it kept its existence, underwent many changes, though not-radical, in its composition. Somehow or other the book, from very early times, has always been in the hands of the illiterate low caste beggars who sing the story to the people and receive something as reward from

them. These illiterate people who possess the book never like the idea of publishing it thinking that, if published, every one would know those poems. Orthodox Brahmins, in general, think it madness to pay close attention to the singing of these beggars and disgrace to hold conversation with them. Moreover, this voluminous poem is not in one place with one person but portions of it are scattered throughout the Telugu country. Under such circumstances, the readers can imagine the awkward position in which I was when trying to get the book and the difficulties that would present themselves before finally succeeding in the attempt. In a way, I have now published this part of the whole poem and eagerly expect encouragement from the Telugu Public to bring out the remaining portions also within a short time. I have fixed the date of the war and the original home of the Heroes in my Telugu introduction with the light of the few historical accounts, Puranas and inscriptions I could have access to and if students of history kindly give their valuable suggestions upon the points, I shall feel highly grateful to them and acknowledge my indebtedness to them. Although the book had been given to the press nearly one year back, it could not be completed till now owing to the limited means and time that I could devote for it in the midst of other duties. I must express my feelings of gratitude to Sri Akkiraju Sankarayana Garu, Sri Challagundla Pichayya Garu, and Sri Janapati Venkatappayya Garu and Sri Unnava Lakshminarayana Pantulu Garu, for their kind aid in the publication of this work.

BEZWADA, }
9th June, 1911. }

 THE EDITOR.

పలనాటివీరచరిత్ర

బాలచంద్రయుద్ధము

శ్రీరఘునాయకు జిత్రమందెంచి
 శ్రీకందువరమేళు శివునాత్మవలచి
 పార్వతీదేవికి భావించి మ్రొక్కి
 శివగణంబుల నెల్ల చింతించిపొగడి
 ప్రాకటంబుగవిష్టు ప్రార్థనజేసి
 యిదిరాదేవిని నిచ్చలానిలిపి
 విష్ణుభక్తులనెల్ల వినుతులుసేసి
 జలజఙ్గానినూడి శారద నెంచి
 అఖిలవిద్యులకెల్ల ఆద్యుడైనట్టి
 గజముఖుని ఘేర్చు శుభవతకీర్తించి 10
 వీరభద్రునిశౌర్య విభవంబులెన్ని
 * సంగమేశ్వరునకు చక్కగా మ్రొక్కి
 గుర్రాలగంగను గోరిప్రార్థించి

భక్తి గోగులపాటి ధైర్యవలచి
 నీలమేఘశ్యాము నిజమూర్తియైన
 † శీలవృన్దనాయని చిత్రమందెంచి
 కడువెడ్క పోతలింగము గొనినూడి
 ‡ మాచెర్లచెన్నుని మదిలోనదలచి
 ఆంధ్రీకపుల నుతులమరగావించి
 గీర్వాణకవులకు కీర్తించి మ్రొక్కి 20
 సంగీతసాహిత్య చాతుర్యకవిత
 చెప్పినేర్పినవాడ చెలగి “మాచెర్ల”
 చెన్నకేశవపాదసేవారతుండ
 వలకు భారద్వాజ వంశవర్ధనుడ
 కవిసార్వభౌముడ ఘనతగన్నట్టి
 శ్రీనాథుడనువాడ శివభక్తిపరుడ

* కృష్ణ, మాలాపహారిణీ నదులు సంగమించుచోట సంగమేశ్వర తేత్రము గలదు.

మఱియొన్ని చోట్లగూడ సంగమేశ్వరాలయములు గలవు.

† గురిజాలకు దూర్పుగానున్నది.

‡ శీలవృన్ద పుత్రుడు అనగా బ్రహ్మనాయుడు.

§ పల్నాడుతాలూకాలో జుద్రవంశతీరమందున్నది. దీనికి మహాదేవిచెర్ల అనికూడ పేరు కలదు.

కాశ్వతంబైనట్టి సద్గీర్ణమొకటి
 చెప్పబూనిమనను చెలరేగియుండ
 శ్రీరమ్యుడుండు శ్రీరవత్సలుండు
 చాళిజనేత్రుండు వల్లపివిటుడు 30
 శమిభక్తజనార్ద్ర కాశ్వతకీర్తి
 కందర్పుజనకుండు కనకాంబరుండు
 సురరాజవిహితండు శుభపీఠణుండు
 కరుణాంతరంగండు కలుషభంగుండు
 ఎల్లజగంబుల నేలెడుఘనడు
 పాలమన్నీటివై బవళించువాడు
 సొరిది నెల్లప్పు భూసురరక్షకుండు
 గిరిధర్మదగ్గు చంద్రగిరిరంగవిభుని
 మేకటూరిపునకు వెలయనొక్కొక్క
 సరసునకును రణసాహసాంతునకు 40
 ఆలరాజుబాకున కవతారమొంది
 మలసిసూటొక్క బొమ్మలపెండెరుంబు
 చెలగిడాకాలచంచిన మహాఘనుడు
 చిలుకలవైకొక్క జిక్కెడువాడు
 చేకొన్నమాచెర్ల చెన్నకేశవుడు
 నాకలలోవచ్చి నయమొప్పుబలికె
 వినవోయినత్కవి వేడ్కనామాట
 మనముననాకు సమృతమైనదొకటి.

అనవిని దేవ మహాప్రసాదంబు
 దృఢముగ నానతి యిమ్మునాకిప్పు 50
 దనచెన్నకేశవు దప్పడిట్లనియె
 శౌర్యంబుపుణ్యంబు సమహర్షినట్టి
 పలనాటిపీరుల భాగవతంబు
 ప్రకటితంబుగనీవు రచించిమాకు
 అంకితంబొనరింప ననుమోదుమానె
 అనుచును శ్రీకాంతు డగినపెదవ
 మేల్కొంచినమున మేలయ్యెననుచు
 విలసిల్లు పలనాటి పీరులచరిత
 జనులెల్లభక్తిచే చదువుతుకొరకు
 * మంజరీద్వీపదగా మన్నించి నేను 60
 చెప్పబూనితివచః శ్రీ మెరయంగ
 ప్రకటితంబైనట్టి పలనాటిలోన
 భావించగావిష్టు భక్తినిమెదసి
 నరనాగసింహంబు నలగామరాజు
 మహితచారిత్రుడు మలిదేవరాజు
 ధారుణి నేలుచు తమలోనబోరి
 † కార్యమపూడి శ్రీకదనంబునందు
 నరపాలచంద్రుండు నలగాముతాక
 పంపిన ‡ బాలుండు బాహువిక్రముడు
 తోరంపుగజములు తురగచయంబు 70

* ఈ ద్వీపదయందుఁ బ్రాసములేదు.

† పల్నాటిలో నాగులేటితీరమున నున్నది.

‡ బ్రహ్మనాయుని కొడుకు.

మన్నీలబలముల మహితశౌర్యమున
చెదరిపారగబొడ్చి చీకాకునేసి
సలగాముతమ్ముడు నగసింగునెదిరి
మర్రించరణమున మడిసినవిధము
ప్రచురింతుపీనుల పండువుగాను

(కథాప్రారంభము)

గణుతింప తత్కథాక్రమమెట్టి దనిన
ఆరయ † మేడపిలోన * అలరాజుచావు
వీరవిక్రమతచే వీరసాహసత
పరగిననాయకుల్ పటుపరాక్రములు
వీరనాయకులెల్ల వినివెరగండి 80
భావించితలపోసి బాలమల్దేవు
బిరుదురాజును దెచ్చి పృథ్వివెలయగ
నయమైనయట్టి లగ్నంబునందతని
పట్టంబుగట్టిరి పరగమేడవని
భూమిశసతునిట్లు పుడమినిరిలిసి
భాస్కరనమలేజు బాలునిదెచ్చి
సచివకార్యంబున సమృతిసుంచి
అటకరణపుకార్య మనపోతుగిచ్చి
మాడచియనునట్టి మగువను దెచ్చి
రాణివాసముగావ రక్షితోసుంచి 90

ఆనందముచుబొంది రంకటవారు.

(మలిదేవరాజు, బ్రహ్మనాయుడు
మొదలయినవారు కార్యమహాడి
యుద్ధరంగమునకు బయలుదేరి
పోవుట)

అటమీదభూమిశు దధిశోక్తవముల
ఘనకార్యమహాడి కదనరంగంబు
చేరబోవుటకునై చింతించియపుడు
ప్రజలలోమేడపి బనిలంబునేసి
పరగమువ్యయపతుల్ వైసంబుగాగ
ఎలమిభూసుర పురోహితులెల్లపూని
జయముచూర్తములెట్టి చనుమనిచెప్ప
తొల్లియేకాదశి దురహనటంచు
రణభేరివేయించె రమణీయముగను 100
అతులసాహసవృత్తి నాదండుదెడలె
‡ గొల్లెనల్ గట్టిన గొప్పతాబండ్లు
బల్లనిపెట్టెలు పట్టెమంచములు
తరుచైనపీటలు ‡ తమ్మపడిగెలును
వింతమందనములు వెలయుగొడ్డులును
కాశీరకస్తూరి గంధకర్పూర
మాదిగావాసన లమరుపెట్టెలను

† బ్రహ్మనాయుఁ డితిని రాయబారమునకుఁ బంపఁగా నాయకురాలు కుట్రచేసి
చంపించెను.

* వినుకొండతాలూకాలోనున్నది. మలిదేవరాజుదులు తమ రాజధానియైన మాచెర్ల
విడిచి మండాదికి వలసపోయి తిరిగివచ్చి యీ మేడపిని నిర్మించిసొనిరి.

‡ గుడారము.

§ తాంబూలమువేసికొన్నతరువాత సుమ్మివేయుటకై యుంచుకొను నొకవిధమైనపాత్ర.
పలనాటి—15

బొక్కనంబులబల్లు బోనగావళ్ళు
 జవ్వాజిపిట్టలు శారీకాకీర
 పంజరములువట్టు పరిచారకులును 110
 కోడెకాండ్రదలించి కొట్టెడురెడ్లు
 పడివాగేతీజీలు పాలకీబోళ్ళు
 అప్పభాగ్యంబుల ఆంగళ్ళవారు
 నందడివడదండు చయ్యనగదలె
 పెంపైనపాలకీ పెదమల్లుగదలె
 వినమల్లుగదలెను పృథ్వీశువెనుక
 తమ్ముడుగదలెను ధరణీశువెంట
 పచ్చలులింగాలు పట్టుగాజెక్కి
 బాగుచేసినయట్టి పాలకియెక్కి
 పలుమారుపుత్రుకై పలుపరింపుచును 120
 కొలువులోనాయుడు కొనరెట్టవట్టి
 * కులపగదీర్చినీ కొడుకితడంచు
 పెట్టెనాచేతిలో ప్రియతనూజాతు
 బాలునితెగువ యేపాటిదోయనుచు
 * కొమ్మభూమిశుండు గొబ్బునగదలె
 అల్లారాజులు అచ్చోటిన్పులు
 అన్నులదమ్ములు అందరుగూడి
 సూర్యవంశమువారు సొంపుతోచనిరి

వారికివీరికి వరమంత్రియైన
 నీలవర్ణుండును నియతచిత్తుండు 130
 బ్రహ్మన్నగదలెను పాయనివేడ్కు
 పట్టిరిగొడుగులు పాలకినెత్తి
 సూర్యాతపంబు వైసోకనియట్లు
 పాలకీలకురెండు పార్శ్వంబులందు
 అందంబుగాబట్టి రరిగెలబోళ్లు
 వింజానురంబులు వెలయగానెమిలి
 తుంచెలవారును గూడివీవంగ
 నాయుడురాజులు నయముతోచనగ
 ముందు † డమాయాలు మురజసంఘంబు
 బూరలుభేరిలు పోటుధారలును 140
 కాహళివంకిణి కాలికొమ్ములును
 శంఖనమూహంబు సన్నాయిబోళ్ళు
 మురళిచయంబును ముఖవీణవితలి
 నరగులకప్పెటల్ నయమైనడోళ్ళు
 తమ్మటమ్ములు నెంచదగువీరణములు
 ఘనమైనరుంజలు ‡ కనకతప్పెటలు
 చేగంటలును మరి చిరుగంటచయము
 ఘనమైనమ్రోతచే గగనంబుగప్ప
 కుంభిణివణకంగ కులగిరులెల్ల

‡ ఇది దినవెచ్చమువంటిది.

* ఇతఁడు శ్రీ॥ శ॥ 1188-వ సంవత్సరమునందు కల్యాణమును పాలించుచున్న
 నాలుగవ సోమేశ్వరుని కుమారుడు. ఇతనిపుత్రు డలరాజు. కొమ్మరాజును
 అలరాజును పలనాటిలోఁ జనిపొయినందున కల్యాణమునేలు పశ్చిమచళుక్య
 వంశము వీరితో నశించెను.

† చర్మనిర్మితమైన వాద్యయంత్రవిశేషము.

‡ అంగుగుణపెటలు కామ. ఒకరకపు తప్పెటలు.

మారుప్రైతలసిదు మనసులుప్పొంగ 150

అవాలవారును అజేమువారు
కొండవిందులవారు గోవిందువారు
ముతసానివారును ముయ్యూరువారు
నర్తాలవారును నాయునివారు
వైడిచుక్కల పాలపర్తివారలును
బలుమూరివారును పాలెమువారు
రేవనూళ్లలవారు రేచెర్లవారు
అట్లూరి ముట్లూరి యాఖ్యలవారు
చెవులవారునుమరి చిల్లరవారు

గురియైన నాయకుల్ గూడియే లేర 160

గండువారేగురు గడిసివేడ్క
చనిరిబిరుదులతో సాహసమడర
ఓప్పుగానిందరు నురువైనబండ్లు
ఘోటకంబులు మేటి కుంజరావళుల
ఉత్సాహమున హుటాహుటినడువంగ
భట్టువారలుమించి బహువిధంబులను
బిరుదుపద్యంబులు పెట్లగాజువ
ఉద్ధతి * మాస్టీలు నొనరనిర్వంక
వైరపఖడ్గముల్ పట్టుకరాగ

శిలమృతస్వయని సింహవిక్రముడు 170

కరమర్థికమకుల కన్నమనడిచె
సకలవీరచయంబు సంతతోత్సాహ
పారుపంబులుమీర † బ్రహ్మకీర్తినియె.

“మముజూడునాయుడామాలావుకొలది

మముజూడుబ్రహ్మన్న మాశార్కచటిను
సింధురంబులమీద జెప్పుగాడుమికి
కుంభస్థలంబులు క్రంగజేసెదము
కొదమసింగంబుల గూలనోసెదము
గండభేరుండాల ఖండింతుచులుక

వాయువుబోనిక వడినామగలము 180

జాతవేదునిబట్టి చమిరివేసెదము
ఘనసముద్రముతోచ్చి కలగజేసెదము
కుంభినికాళ్లతో క్రంగదన్నెదము
కులగిరులై నను కొట్టివేసెదము
గురిజాలనేలేడు కువలయేశ్వరుని
కులవగకై పట్టి వ్రొవ్వణగించి
చలమునవిడువక చంపగాగలము”

అనిపెక్కుపంకంబు లాడుచునడువ

చూచినవారలు చోద్యంబుగాగ

పటువిక్రమాధ్యులు పలనాటిసీర 190

పరులంచుబొగడుచు పర్ణించిపలుక
మలదేవభూపతి, మంత్రిబ్రహ్మన్న
కంపింపభూస్థలి కదలిరావేళ

(మలిదేవరాజు, బ్రహ్మనాయుడు)

త్రిపురాంతకముఁ జేరుట.)

‡ త్రిపురాంతకమునకు తిన్నగావచ్చి

* శస్త్రవిద్యావికారదులు.

† బ్రహ్మనాయుడు.

‡ శి, త్రిపురాంతకమునకు తిన్నగావచ్చి.

మహితచారిత్రుడ మిదేవవృపతి
రాజులుముత్రులు రసికులుదొరలు
పాటించిసుంకర వారిలోగూడ
ఆవేశనీశ్వరు నతిభక్తిజూచి
సాష్టాంగదండముల్ చయ్యనజేసి
హస్తముల్ ముత్యులించి అనియె బ్రహ్మన్న
గౌరీమనోహర గంగోత్తమాంగ్మ
నాగకంకణశివ నందివాహనుడ
కాంచనగిరిచాప కంధితుూణీర
గదాదాననాంబక కైలాసవాస
ఘనగజాసురభంగ కామభస్మాంగ
లాలితశ్రీకంఠ లయకాలకర్త
నకలభూతేశ్వర శరభావతార
ఫాలాక్షభూతేశ పరమేశయిపుడు
విన్నవించెదనేను వినుచునత్కరుణ
* శివపురిలోనుండి చేర్చినయట్టి 10
భూతరాట్స్వంధంబు పొందుగానుంచి
మితిజేసిచనితిమి మీనగరంబు
మృతివచ్చె నేటికి మిశ్రవచేత
కార్యమిడేర్పంగ కర్తలేమిర
లనుచు ప్రార్థనజేసి యచ్చటనున్న
కంబముగనుగొని కడుభక్తి మ్రొక్కి

యిసుము పితృళి కంచు హేమతామ్రముల
పంచలోహంబుల ప్రబలినదాన
నాలుగుముఖముల నయమొప్పమరియు
ఎనిమిదిముఖముల నెన్నికైనావు 20
ముగురుమూర్తులనొక్క ముఖమందునిలిచి
ఒకటసిద్ధులనురి నొక్కటమునులు
గంగయుదుర్గయు కాలభైరవుడు
నిలిచిభూదేవియు నీయాననముల
గంధర్వపతులతో కాచుచునుందు
రనుచుప్రార్థనజేసి ఆబ్రహ్మపలికె
ఘనకార్యమాపూడి కలసులోపలను
నలగామరాజుతో నయముగాబోరి
మడియంగవచ్చిరి మన్నె నాయకులు
రణరంగపట్టపు రాజవైసివు 30
సాక్షివై యుండవే నర్వభూతేశ
భుక్తినిచ్చెదనీకు భూతేశుడెరుగ
దాహంబుదీర్చుకో తడుచురక్తమున
ఇప్పుడాహారంబు యిదిగొకొమ్మంచు
కంబమునకునిట్లు గట్టిగాజెప్పి
పెక్కువిధంబుల పిండివంటలను
పరమాన్నమునుమంచి పవ్వకూరలును
పానకంబులుజాన్ను పచ్చళ్ల నెయ్యి

* శివపురియనునది శివసింగురాజుయొక్క పట్టణము. కల్యాణపట్టణరాజయిన వీర
సోముఁ డీపట్టణముమీద దండెత్తినపుడు బ్రహ్మనాయుఁడు వీరసోమునికి సహ
యుఁడుగాఁబోయి శివపురి ధ్వంసముగావించి యచ్చటనున్న శక్తులఁదెచ్చి త్రిపు
రాంఠకములో నిల్పెను.

ఖండశర్కర తియ్య కందగడ్డలును

కొని తెచ్చి కుంభము కొండలరీతి 40

కస్తూరికర్పూర కాళ్ళిరసహిత

చందనలేపంబు సరివినొనర్చి

మైసాక్షిసాంబ్రాణి మంచుగిలము

తోడుతలెస్సగా ధూపమర్పించి

ఘనమైనపొడతో గావ్రుజెల్లించి

ఆహారమంతట ఆర్పించిపెదప

*కంబముంచినయట్టి ఘనమైనశకట

నిచయంబుదరలింప నిలిచి బ్రహ్మన్న

శకటచక్రంబులు సమృత్తిగావ

నాయకావళి నెల్ల నయముతోబిలిచి 50

విశరణచతురుడై విడియంబులిచ్చి

యెనయంగమనవీట నెనగు నెద్దులను

కనుగొని తెప్పించి కాండ్రుగట్టి

చయ్యనబండ్లను సొంగిపునునియె.

(నాయకులు శకటంబులకుఁ

బూన్చుటకై యెద్దులనుఁ బేరు

పేరునఁ బిలుచుట)

అనివీడుకొలిపిన సంతతవారు

పేరు పేరునవాని బిలిచిరీతి

అందెబసవన్న ఆదినాథుండ

నందులపిడిఘంట నాగవాసయ్య

గోవులపిటకాడ గోగుబయ్యన్న

వంటరిపలిజంకు వరపెరుమాళ్ళు 60

కట్టనికలుకొట కరిసూదిరంకె

ఆకలంకగాత్రుండ అంబుధిశయన

బిరుదుగరుత్తంశ భీమునిగజమ

గోవర్ధనాచల గోపాలదేవ

కరినందిబసవన్న కంచివరదుడ

నెలబాలచంద్రుండ నీలవర్ణుండ

జల్లులదర్దజ జయకంఠనాద

వైకుంఠవాసుడ వాసుదేవయ్య

పుట్టలభూపతి పెంజెల్లు పెద్ద

ఇంద్రునివజ్రమా యిప్పగిరిశ

గోగుడైరవమూర్తి గోవిందరాజ

చెంచులయోబయ్య చెన్నమల్లయ్య

కంచియేకామ్రుడా కాళికానాథ

మధురాపురిప్రియా మానండినాథ

కాముడాసోముడా కాయజనరుడ

రాముడాభీముడా రంకెలుసలుపు

మిరితిపిలిచిన నేపుమిరంగ

వచ్చినయెద్దుల వరుసతోజూచి

వన్నెలుచిన్నెలు వడిజెప్పికొనుచు

నెత్తురుకొమ్ముల నేలైనవాని

గణుపుతోకలుగతి కరిబొల్లిజాని

అచ్చగాకరివన్నె లమరినవాని

మూపురంబులతోడ మొనసినవాని

నుదుటచుక్కలుగల నునువైనవాని

తెల్లనివన్నెల తెలివైనవాని

70

80

* త్రిపురాంతకమునుండి కంబమును దరలించుచున్నారు.

పచ్చనివన్నెలు ప్రబలినవాని
 ఇటువంటియెద్దుల నెంతయునేర్చి
 గంటలుగజ్జలు గణగణమ్రాయ
 గ్రక్కునయెద్దుల గాండ్లగట్టించి
 మోటులబంధించి ముందుగానపుడు 90
 పంచవన్నెలకూడు వైబారదివిచి
 కంబముదర్శించె కమలనాభుండు
 *మర్రి వేములదాటి మండలేళుండు
 ఘూర్జిల్లురవముతో † గువ్వుడంపాడు
 చేరియచ్చటనిల్వ చిత్తంబువిడిచి
 ‡ గరికెపాటికివచ్చి కాలానకచట
 § కంకణంబులవల్ల కడసనానుచులు
 కంకణంబులుగట్టి కదలిరావేళ
 పట్టభద్రులు • వైడిపాటికివచ్చి
 పరగవీరులకెల్ల వైనంబుజెప్పి 100
 మెరసినవాన్నీలు మేటినాయకులు
 ప్రభువులదొరలును బంధువర్గంబు
 వీరవర్యులుగొప్ప విద్యులవారు
 మిక్కిలిబిరుదులు మెరియుసాహసులు
 కవులునుజెట్టిలు కలిసియందంద

(మల్దేవరాజాదులు త్రిపురాం
 తకమునుండి మేళ్యవాగుఁ
 జేరుట.)

§ మేళ్యవాగుననిల్పె మించినదండు
 అందసుగొల్లెన లమరంగశైలి
 యుండిరియను లుత్తలపడక
 అంతలోదినకరు డస్తాదికరిగ
 సాంద్రమైచీకట్లు జగమెల్లగప్పె 100
 విలసిల్లెచుక్కలు వినుపీథియందు
 గుమిగూడిపక్షులు గూళ్ళలోజేరి
 గూబకదుపుమించి కూయంగసాగె
 చక్రవాకంబుల సంతసంబడగ
 ఘనచకోరంబులు కౌతుకంబందె
 కొలకులకమలముతో కుందుచుమొగిడె
 వికసించెకుముదముతో విచ్చలవిడిసి
 జారకామిచులెల్ల సంతోషమునను
 మగలనిద్దరబుచ్చి మనసులుబెదర
 కెరలివిటులగూడి గృహములునెడలి 120
 మించిసాహసమున మేరలుమారి
 తోడికోడండ్రును తోడివారును

* వినుకొండతాలూకాలూ నున్నది.

† వినుకొండకుఁ గొంచె మిశాన్యముగ 18 మైళ్ళదూరమున నున్నది.

‡ వినుకొండకు ఉత్తరముగ 19 మైళ్ళదూరమున నున్నది.

§, • ఇవియు వినుకొండతాలూకాలూ నున్నవి.

—§ నాయకురాలి కనుమదాటినతర్వాత నున్నది. కార్యమపూడికి 6 మైళ్ళదూరములో దక్షిణముగా నున్నది.

గురువులుబుధులు గుర్రెరిగినను
నిందితురనిశంక నిలువకమదిని
వాగులవంతల వనములయందు
ఇసుకదిల్బులయందు నిరవైనపాదల
మంటెనకత్తెలు కూడికాపాడ
మనసులకమిమించ మదనుడావేళ
పూబాణములనింటబూనినాధించి
మర్తముల్ నొప్పంగ మాటికినేయ 130
మంచిగంధముబూయ మనసుభీతిల్ల
పువ్వులుముడువను ముద్దియులేక
ఘనసఖిక్షతదంత ఘాతలవీడి
రతికూజికంబుల రంతులుమాని
బంధచాతురియందు భావంబుడక
కొండరునేలను గొండరునిలిచి
నయముతోగొందరు నానావిధముల
కలసిరి మేచుల కంపంబులలర
చోరులుసాహస స్ఫూర్తులతోడ
ప్రాణంబులకుజెగి భార్యలమరచి 140
బ్రతికివచ్చెదమను భావంబువదలి
పట్టణంబులయందు పల్లెలయందు
ధనికులగ్రామముల తార్కొనిదోచి
సాచెకుదిరుంగ సాగిరావేళ
(కార్యమూపూడి రణరంగమును
బరీక్షించుటకై బ్రహ్మనాయుడు
కన్న మనీని సర్ధరాత్రంబునఁ
బంపుట)

అంతటబ్రహ్మన్న యాచడిరాత్రి
కనుకులనానుడు ఘనబాహుబలుడు
కన్నమయనువాని గ్రక్కునదీచి
పెనుకటిరాజులు విక్రమచూర్తి
పోరాడినమనసి బూడిదపెంట
యిలభీమమైనట్టి యెముకలపోగు 150
లెసగినరణభూమి యెన్నికగాను
పావనంబుగజేసి బహుకాలముడు
కనిపెట్టియున్నట్టి ఘనరాజునితతి
మరములొకలయండి తొలగింపవలయు
ఇరవుగాకలనిటో ఈరాత్రివేళ
ఎవ్వరెవ్వరుగాచి యెట్లున్నవారో
ఆరసిరమ్మనిపంప నాపిరఘనుడు
వాసనపెట్టె వనమాలగదల
కరములు * గుజ్జరి కడియముల్ మెరయు
నేదైనవిడిఘంట నెమలిసోగలును 160
నల్లనిదట్టిని నయమొప్పుగట్టి
ఆర్ధనారీర్షుల్లకాదులునమర
ఘోరశైరవగద కోరమీనములు
ఎగుభుజులుమించు నెరజేరుగ్రుడ్డు
ఘనమైనదేహంబు కాలిపెండెరము
పెరవైనభీకర వేషంబుతోడ
కదలెకన్నమనీడు కదనభూమికిని
కాటుకకొండయై కదిసినయట్లు

* గుజ్జరి అనునది ఘూర్జరశబ్దభవము. ఘూర్జరదేశమునే యిప్పుడు గుజరాతని
చెప్పుదురు.

గరిమలోచికటిగ్రమైనయట్లు
 హరిహరదులమూర్తి యతనినిగలిగి 170
 నడికలనింజొచ్చి నలుదెనల్ జూచె
 ఆక్కడకాపున్న యఖిలరాక్షసులు
 గండభైరవమూర్తి సునభూతవివతి
 గుంపులైయున్నట్టి కొరవిదయ్యములు
 ఇరవుననున్నట్టి యెరుకలసాని
 యున్నతావుకువచ్చి యొయ్యననియె
 వింటిపేవార్తలు వినవిచిత్రంబు
 గొల్లెనలచ్చటకుదురుగాజేసి
 యారుద్ర భూమికి నీతడువచ్చె
 విమికార్యమెకాని యెరుగంగరాదు 180
 మదముననున్నాడు మముజూచివీడు
 తెలిసికొనెదీని తెరగల్గనిప్పు
 దనిఉగ్రకోపాన నార్పులునిగుడ
 కత్తులద్రిగ్గుచు గదిసిహాయుచును
 గట్టిగానిలిచిరి కన్నమమీద
 అంతటకన్నమ అధికరోషమున
 కాలాగ్నిరుద్రుడై కత్తినిదీసి
 మెరుపువైవదీనిల్వ మెచ్చెభూతములు
 వల్లకాటికిదైర్య వైభవంబెనగ
 ఎవ్వడేతెంచెనో యెరుగరాదిప్పు 190
 డీక్షకానములాన నెనగురుద్రుండో
 బ్రహ్మయోనిష్టుడో పాకకానసుడో
 అగ్నిహోత్రుడో లేక యమధర్మరాజో
 ఆలనైర్మతుడో లేక ఆంబుధిపతియో
 ఘనయడోధనడుడో ఫాలనేత్రుండో

మునివితతికి నెల్ల ముఖ్యుడోయేమొ
 తెలియదమంచుచు దిన్నగాననిరి
 ఎవడవురాయోరి యీభూమిజొచ్చి
 యేమికార్యముకొర కేతెంచినాడ
 వేరాజుబంటవో యెరిగింపుమనిన 200
 పలికెగన్నమనీడు పటుశక్తిమెరయ
 సోమవంశంబున శోభిల్లుచున్న
 అనుగురాజేంద్రున కంగనయైన
 విద్యులదేవికి విభవంబుమీర
 ముక్కంటివరమున ముగ్గురుసుతులు
 మల్లికార్జునుయొక్క మానసరూపు
 లనగజన్మించిరి అందులోమేటి
 పెదమలిదేవుడు పృథ్వీశలేశు
 డారాజునకుమంత్రి ఆదిశేవుండు
 దొరసినరేచర్ల దొడ్డనాయునికి
 పడలిశిలమయను పద్మనేత్రకును
 కలికికృష్ణుండైన కారుణ్యమూర్తి
 పుట్రెనుబ్రహ్మ భూలోకమందు
 ఆతనికిదాసుడ నాదునునేరు
 మాలలకునుబుట్టి మాలనైపోక
 విష్ణుపాదముబట్టి విశ్వంబులోన
 తెప్పలినాయుడు తెరవయైనట్టి
 వికచాబ్జలోచన పెచ్చనానికిని
 శ్రీమించుమాచెర్ల చెన్నుని మేన
 పెంపొందెడుతులసి పెదవనమాల 20
 వరమునగన్నట్టి వరపుణ్యునుతుడ
 కన్నమనాపేరు కమలాక్షివినవె

కామునికెదిరించి కదనంబుగోరి
వగరపైదండెత్తి బవరంబునకును
వచ్చిరిమావారు వైభవంబలర
భండనక్రియకిది వట్టైనచోటు
వెనుకటిరాజులు విక్రమస్ఫూర్తి
పోరాడివచ్చిన పురుషులవెంట
తొలగించిశుచిసేయ వలెనాచుడలచి
కామునిబలముల ఘండించివైచి

30

మడియంగవచ్చి మన్నెనాయకులు
వరభయంకరమైన భండనభూమి
ఆరసిరమ్మనిపాపె నవతారపురుషు
డైనట్టిబ్రహ్మ యనుచుశిష్యుంగ
వినియెరుకలసాని విన్నయంబంది
ప్రళయకాలేశుండు పార్వతీశ్వరుని
పాదసేవకులైన ప్రమథులువార
లిపుడిటువచ్చుట నెనగెనంతనము
మనసుభాగోరిక మాత్రసిద్ధిచె

బ్రహ్మనాయుడువచ్చి భండనభూమి 40

పాదరేణువుచేత పాపనశ్చయ్యు
వెలయుపవలసిన వేళయే తెంచె
కడువేగరమ్మ కన్నమానేడె
ఆనినకన్నమవిని యాశక్తికపుడు
దండనమస్కృతుల్ తగజేసిమగిడి
బ్రహ్మనాయునిజూచి వదములకెరగి
కమలవల్లభుని కంటినివంత
కంటిసెరుకసాని కంటిపై త్యులను
జయమగువేంచేయు జలజగోచనుడ

వల్లభివీర—10

(బ్రహ్మనాయుడు కార్యమపూడి
యుద్ధరంగముఁ జేరబోవుట.)

అనుచునచ్చటివృత్త ముఖలాబుచెప్ప 50

వినిబ్రహ్మనాయుడు పీఠభైర్యమున
ద్వాదశసూర్యులు ప్రబలినరీతి
నెవ్వరికెరిగింప కేగెనావేళ
పాలుపొందనారుద్ర భూమికేతెంచి
నాలుగుకరముల నాయుడు నిలిచె

ఆరుద్రవసుమతి నాశ్చర్యముగను
కూలినశల్యముల్ తురువతుడములు
సొక్కినచర్మముల్ చుట్టలైయున్న
పేగులనరములు పెట్టలైయున్న
మేడుమాసూబుల యెముకలుపగిలి 60

రాలిదట్టాడైన రాసులుతరుచు
మనిగిదుర్గంధులు మొనగినమెదడు
గాలికిదూలెడు ఘనశిరోజములు
కాలికుప్పలుబడ్డ కాయవిభూతి
చిదిమినశవములు చెదరుకొరువులు
నానావిధులు నాట్కముల్ నలుపు
భూతకోటులతోడ పొందుగానుండె
తలకాయపురైల దగుబంతులాడు
శాకికుల్ మొదలైన నకలభూతములు

బెదరకవాదించు భేతాళచయము 70

పిల్లాటలాడెడు పెనుపిశాచములు
మిజుగురుల్ దిక్కుల మీచిరాలప్పుచును
కొమరొప్పుపరుగిడు కొరదినయ్యములు
వేదమంత్రంబులు వెనకవించుచును

బ్రహ్మనాయునిజూచి భయనాభీనుమున
ఆశ్చర్యమొందించుచు నభయమతొలగి

పరుగులు పెట్టెడు బ్రహ్మరాక్షసులు

కలగి బ్రహ్మన్నచు కనినంతలోన

పారిరిభయమున బలుడై త్యవితతి

ఇటువంటిరణభూమి నెనగనీక్షించి 80

ఘనకార్యములకెల్ల కారణంబగుచు

ఎముకల పెంటయై యేహ్యమైయన్న

కార్యమాపురిపుణ్య భనియగునట్లు

కాదింతుడేవతత్ గనినంతసింప

ధీరత శ్రీవీరతిరుపతిసేయ

వలెనంచునూహించి వైరులపాలి

కాలమృత్యువువంటి ఘనడుబ్రహ్మన్న

భయదమా రణభూమి ప్రబలుడై నిలిచి

మూడుకాలంబుల ముచ్చటలెల్ల

తెలిసినయెరుకల తెరవనీక్షించి 90

బలువై నబ్రహ్మాండ పక్షుల నెల్ల

పుట్టింపరక్షింప పాలియింపనేర్చు

బ్రహ్మదేవునివిష్ణు ఫాలలోచనుల

ప్రాధింపిక్షీర్తించి ప్రణతులుచేసి

హరియొక్క పదియైన యవతారములను

మనసునడలపాసి మానంబురోసి

భువనరక్షణచేయ బుద్ధిలానిలీపి

పరమేశ్వరునిగూర్చి పలికె బ్రహ్మయ్య

“ఓచక్రధర! స్వామి ఓకంఠనాథ 100

జలమువైవడించు సర్వభూతేశ

ప్రమథావతారులు బలువీరవరులు

ప్రధనపనుమతిలో ప్రాభవమొప్పు

ఇత్తుముప్రాణంబు లీయనినంచు

పచ్చియున్నారదె వైభవంబులర

వీరసింహంబులు వీరచాట్యంబు

చేయదురిప్పడు స్థిరబుద్ధితోడ

పూతత్వహీనత పొరయునీభూమి

నిర్దుష్టముగజేయ నిన్ను వేడెదము

నీచరణంబున నెరిజనియించి

గంగయై ఖ్యాతినిగాంచి లోకముల 110

క్షాళితమైనరించె గద పూర్వమందు

ఆజలరూపమై యమరుమేఘంబు

వర్షించియీభూమి పరమపూతంబు

చేసిమనట్లుగా నెలవిమ్ముతండ్రి”

అనుచు బ్రహ్మనవేద నాలించిహరియు

ఫణిశాయియైయుండి పంపెదేవేంద్రు

నతడుప్రేరేపింప నానీలమేఘ

మాకాశమెల్లను నల్లినట్లుండి

గాఢాంధకారంబు గప్పెభూస్థలిన

ఘూర్జిల్లుధ్వజులతో కుంభినిమీద 120

ఊరుములుపిడుగులు నొయ్యనబడగ

తళతళ మెరుపులు తరచుగామెరయ

పడగండ్లురాలంగ వాయువువిసర

వాగువంతలనీళ్లు వరదలై పార

గుంటమిట్టనరాక కుంభినినెల్ల

ముంచెదేవతలంత మూకలైచూడ

జలజనాభునిపాద జనితమైనట్టి

గంగలోకములెల్ల శ్రమై నోయనగ

వీకారవంబుగా హెచ్చివర్షించె

అప్పుడాజలమధ్య మందుండియొక్క 130

పురుకజలమువైన బొర్లాడికొంచు
 వడమరూపచ్చి బ్రహ్మకద
 నిచ్చిహాసింపెను నిహ్మరణముగ
 ఆపుడుబ్రహ్మయ్య నానవృజ్ఞాచి
 తలపుర్రెటోననె దగువాక్యములను
 నవ్వివహేతువు నాతోడజెప్ప
 వీలులనిండగా వినగోరినాడ
 ఆనిననాయనితోడ నాపుర్రెవలికె
 నాపూర్వమంత ఎన్నవముచేసెను
 శంఖచక్రాంత సకలలొకేశ

140

ఇందిరామందిరా యినచంద్రనేత్ర
 జలజజ జనకుండ శార్దూలరాస
 సకలపేమయూత్త శ్యామలవర్ణ
 సకలధర్మంబులు నమనెడువేళ
 లగినరూపముదాల్చి ధర్మబ్రతువెప్పుడు
 వేదశాస్త్రంబులు వినుతులునేయ
 చాలగజడనిధిశయనించుచుందు
 దనుజేంద్రసంహార తార్మ్యవాహనుడ
 యెత్తియవతార మీయంగమందు

150

శోభిల్లనీమేను జూడంగగలిగె
 తప్పజూడకవిను తగుమనముంచి
 దానవుడనుగాను దయ్యముగాను
 భూరిభయంకర భూతంబుగాను
 వాసియోనాకాశ వాణినిగాను
 రహిమించగా బ్రహ్మరక్షస్సుగాను
 జలనిధికోటయై చక్కనైయుండు

దక్షిణజలనిధి దండమన్నట్టి
 రమపురమనుపేర రాజిల్లుచున్న
 వట్టణంబేలెడు పరమన్నంబు
 జలధిలోముడనేను సర్వజ్ఞతలక 160

ద్వాపరయుగమున ధైర్యముతోడ
 బహులరాక్షాహిణుల్ బలములగూర్చి
 ధూర్జటికెదురించి దురమొనరించి
 కరులగుర్రంబులు కాలిమాచుకులు
 హతమైనపిమ్మట నాలంబులోన
 వడిలినికగవారి పంచులు గెలువ
 రూఢ్ధూర్తుడనుగాను రాజులుగాని

సర్వయుగజులు సమసేవకలని
 గతిగానకీలాగు కాలంబుచ్చు
 చెదురుచూచుచుంటి మెంతయుమేము

కీరాగ్రగణ్యత వెలసెనీవు
 కదనవిక్రముడవై కలసికొచ్చి
 శోధించదిరిగితి కూరధర్మమున
 పరమాత్మమాజన్మ పావనంబాయె
 వైకుంఠపట్టణ వైభవంబెల్ల
 కంటినాయనిమూర్తి గన్నందుచేత

నీపాదములధూళి నెరసినకళన
 పావనంబాయెనీ భదనభూమి
 ఇటువంటికలనినా నేపునమీరు
 కదననాట్యమునల్ప కడునంతసిల్లి 180

శంకరుడిందుండు సకలదేవతలు
 ఎదురుగా చుచుదెంచి యిత్తురిప్పములు
 ఘనపవిత్రులుగాగ కలియంగమందు

వీరపుంగవులయి వెలయంగగలరు
 పరువడిచనిన భూపతులలోగలసి
 దివికేగెదముమేము దేవదేవేశ
 అని చెప్పి బ్రహ్మచే నంపించికొనిరి
 కరమొప్పచండ్రెండు గడియలతదవు
 కుంభకర్ణంబయ్యె కుంభినియందు
 నీతిచేభూతముల్ నిల్పికొల్పంగ 190
 కలనికేకర్తియై ఘనమైనశక్తి
 గరిమ బ్రహ్మన్నను గాంచియునిల్చె
 నిలిచినగునగొని నీలవర్ణండు
 “ఓవిశ్వమయమూర్తి ఓవిశ్వకర్తి
 ఓలోకపావనీ యోజగద్ధాత్రి
 యోకాంభవీదేవి యోలోకసేవ్య
 సమరంబునకునీవు సాక్షివై యుండు”
 మరుచుస్థానజేసి యా బ్రహ్మసేదు
 మగిడెమనోవేగ మానితగలిసి
 వేగుజాముకువచ్చి విడిదిలోనిలిచె 200
 తెల్లవారగనపు దివిజాలుప్పొంగ
 చుక్కలకాంతులు శూన్యమైయడగె
 కలువలమిత్తుని కాంతులుతగ్గె
 పికటిగుహలలో జేరియుదాగె
 గుడ్డగూబలుపోయి గొండులనణగె
 చక్రవాకంబులు సంతసంబుదె
 కమలముల్ వికసించె గలువలుమొగిడె
 తమకమకార్యముల్ తగ జేసికొంచు
 మోడంబునొందిరి భూజనులెల్ల

వేదమంత్రంబుల వినుతులుజేసి 3
 10
 అఖిలభూసురతతి అర్హునిబులియ్య
 పూర్వపర్వతశిరః పూజాగ్రమందు
 ఘనతరమాణిక్య ఖచితసౌవర్ణ
 కుంభంబువలెనిల్చి గురులేజమునను

(ససైన్యంబుగ మలిదేవరాజు
 కార్యమపూడిం జేరుట.)

భానుండుదిక్కుల ప్రబలెనావేశ.
 తరువాతమలిదేవ ధరణీశ్వరుండు
 పాలుపొందకార్యను పురికేగదలచి
 తాను బ్రహ్మగలసి తగవిచారించి
 ఘనమైనదేరాలు గట్టినబుద్ధు
 ఇతరపక్షులుమోసి యెత్తెంచునట్టి 20
 యెద్దులనొంటెల నెల్లముందుగను
 సాగించియంతట సంతోషమునను
 కాలిబలంబుల ఘనఘోటకముల
 మదమునవిలసిల్లు మంచియేరుగుల
 నాలుగుదిశలను నడువంగ జేసి
 వీరనాయకులూని వెనజుట్టినడువ
 తమ్ముడునాయుడు తగుబంధుజరులు
 తమతమవాహనోత్తమములనెక్కి
 వెంబడియేలేర విభవంబుమీర
 తరుచుగారత్నముల్ స్థాపించినట్టి 30
 పాలకిలోనెక్కి బట్టునులింప
 ఇరువంక * నరిగెల నెత్తికత్తుంగ

పటువేత్రమల్ బరాబరు లానరించి
 “అవధారురాజేంద్ర” యని హెచ్చరింప
 పూజ్యుడు మలిదేవభూపతిచనియె
 విదువిధంబుల నమరువాద్యంబు
 లాకాశమంతయు నవచెడునట్లు
 సాంద్రధ్వమల్ హెచ్చె సుతసంబుచి
 కదనరంగంబైన కార్యమపూడి
 పుణ్యభూమినిజేరి పొందుగాదందు 40
 విడిసెనువైరులు వెక్కనంబుద.
 వేదశాస్త్రజ్ఞులు విప్రులందురు
 అధిపుచాశీర్వాద మమరంగజేసి
 సరసపుభూమి ప్రశస్తంబొనర్ప
 చెన్నకేశవదేవు శ్రీపాదజలము
 తిరిగిపూజారులు దెచ్చుటచేసి
 చులసివస్త్రంబులతోడ తీర్థంబు
 అచ్చటచట్టించి ఆలరు లగ్నమున
 శంకుసంస్థాపన సమృతిజేసి
 నిత్యేపముగరత్న నిచయంబులంచి 50
 తెచ్చినకంబులు ధీరకతోడ
 నడికలసిన్ను త్వే నరనాథవరుడు

కాశ్చీరకస్తూరి కరువరయుక్త
 పరిమళగంధంబు బాగుగాబూసి
 మైసాక్షిగుగ్గులు మహితధూపంబు
 అర్పించి అటమీద నారగింపంగ
 మృగములమాంసంబు మెప్పుగావండి
 పంచామృతంబులు పాయసాన్నములు
 పేరైనవచ్చుట్లు సిండిపంటలును
 భూతరాట్టునకష్ట భోజనంబిచ్చి 60
 అఞ్జలభూతంబుల కాచారముగను
 ఘనమైనబోతుల గావచ్చెట్లించి
 కరువాత * సర్వాభ్యు కటిసిలోచలను
 పటు † గంగధారనా బరగినమడుగు
 పాంతకుజని వీరపుంగవులెల్ల
 తమతమనామముల్ ధరలోనదరుచు
 ప్రఖ్యాతినొందంగ భక్తితోనందు
 స్నానంబుజేసి (విశాలతీరమున)
 నిలిపిరి ‡ లింగముల్ నేమంబుతోడ
 తరువాతమలిదేవ ధరణీశ్వరుడు 70
 నాయునితోడను నదికినేతెంచి
 కాలాచితక్రియల్ క్రమముగాజేసి

* నాగులేటు.

† ఈమడుగు గిప్పటికిని గార్యమపూడివద్ద గలదు. ఇది నాగులేటిలోనిదే. దీనిలోని
 నీటినే సాధారణముగా నచ్చటిజనులు త్రాగుట కుపయోగించెదరు.

‡ వీరునిలిపిన లింగములివియేయని కొన్ని లింగములను జనులిప్పటికిని జూపుచున్నారు.
 ఇవి గంగధార మడుగునొడ్డునగల గుడిలోనున్నవి. వీనికి పూజలుకూడ నల్ప
 బడును.

నామతీర్థంబులు నయమొప్పదీర్చి
 పటకుటీరములకు బప్పుగావచ్చి
 నకలనాయకతతి నన్నిధినుండ
 కొలువునగుర్చుండె కుధరారిరితి
 అప్పుడుబ్రహ్మన్న అవసీతుతోడ
 ఉచితవిచారంబు నొనరింపిదవ
 చెలగుచునమరంబు చేయగావతెను
 తరచై నబలముతో తరలిరవ్వుచు 80
 పొలుపొందునలగామ భూమిశుకడకు
 (నాయుడు నలగామ రాజువద్దకు
 భట్టును రాయ బౌరమునకై పంపుట)
 భట్టునుపొమ్మన్న పయనమైతాను
 వాయుపేగముగల వాజిపై నెక్కి
 లంగారుగుబ్బతో భాసిల్లుగొడుగు
 పట్టుకముందర ధీటుడొకడేగ
 విలసిల్లుజల్లుల వింజామరంబు
 లీపలావలనుండి యిద్దరువీవ
 * గురిజాలకే తెంచి కుపలయభర్త
 తావుకుముందర తగ జెప్పిపంపె
 వినికామభూపతి విభవంబుమెరయ 90
 కొలువుశృంగారింప గూర్చినవారి
 పంపించెవారలు పరిచారజవల
 రప్పించితీర్చిరి రమణీయమంగను
 కమ్మరిచేతను గలయంగనలికి
 ముత్యాలతోడుత ముగ్గులువెట్టి

కర్పూరముచకంబు కలిసిముందటరు
 (కలయంపిచల్లి నిమ్మల వభంగి)
 శ్రీరామకథలు శ్రీకృష్ణకథలు
 పప్పుగావ్రాసివ పటములచెచ్చి
 కట్టిరిగోడలు కనుడకుండ 100
 మాత్రికమండీర మంజుపుంజుబు
 ప్రేలాడుచుండెడు వివిధవర్ణముల
 ఘనవిశానములు కట్టిరిమీద
 నిలుపుటద్దంబులు నిలిపిరిదిశల
 తంతుపటములు (విస్తరముగబరచి)
 వన్నెలపటములు వానిమైబరచి
 పరచినవానిపై పంచవర్ణముల
 రత్నకంబళములు రంగుగాబరచి
 కాంచననవరత్న భుజితమైనట్టి
 పీఠమొక్కటిచెచ్చి పెద్దకొలువనను 110
 నిలిపిరిదిక్కుల నిగ్గులుదేర
 చెలువుగా నీరీతి జేసినవార్త
 (నలగామ రాజు కొల్వకూటమున
 కే తెంచుట)
 కనినంత నలగామపృథ్వీశ్వరుండు
 సరసంపువన్నీట జలకంబులాడి
 ఘనశుచిపస్త్రముతో కటియందూర్చి
 చిత్రాననంబుపై జేరికూర్చుండి
 నిలుపుటద్దముజూచి నేరువుమీర
 తిలకంబునుదుట నుస్థితిమీరదిరిచ్చి

* గురిగింజతీగెలు విస్తారముగా నుండుటవలన దీని కీపేరు వచ్చిన దని కొందఱు చెప్పుదురు.

సంధ్యాదికృత్యముల్ నవ్వుతిజేసి
భుజియించితరువారల పురుగుజవ్యాజి 120
కస్తూరిరసమును గలిపినయట్టి
శ్రీచందనముమేన చెలువుగాబూసి
తగటుకూసంబులు ధరియించితలకు
ఒకవికయట్టిప మొచ్చుగాగట్టి
నవరత్నమాల కంఠంబునఁజేల
దంబుగా కర్ణకుండలములు మెరయ
భుజిపల్లనియెడు భూషణుదాల్చి
మేనికిరక్షయై మించుతాయెతులు
చండచేతులచెంట ధారణచేసి
మరుగులగొలుసులు మూడేతులందు 130
తిరముగాఁజేళ్ళ ముద్రికలనుబెట్టి
నవరత్నమాలచితంపు నడికట్టుదాల్చి
గండపెండేరలు కానికిబెట్టి
బంగారుదుప్పటి వైసనుగప్పి
పావుకోళ్ళనుచెండు వదములదొడిగి
కటికివారలుమ్రొల కనుపించిపొగడ
ఈవలావలజేరి హెచ్చరింపంగ
చేత్రహస్తులుగూడి విచ్చలవిడిని
సంపడిదురమై చనునట్లుచేయ
(రహిమించ) నంతకపురంబునువెడలి 140
కొలుపునకేతెంచి కుతుకుంబుమీర
నిలచెశృంగారంబు నేడ్వనుగనగ
అంతటకింకరు లతివేగమునను

తూలికాతల్పంబు దూర్చినయట్టి
ముఖమల్లుగుడ్డలు మునుకొనితెచ్చి
వరచి పీతముమీద బాగై నదిండ్ల
ఉంచినగుగొని యుద్వీశుడైన
కామభూమిశుండు గద్దెపైచుండె
వెనుకను నరసింగవిభుడుగూర్చుండె
* నాగమయొకపంక నమ్రతనుండె 150
బంధుసముచుట్టు బలిసికొల్పంగ
వేదశాస్త్రజ్ఞులు విద్వాంసులెల్ల
ఁగిర్యదించుచు అసీనులైరి
సకలదేశాధీశ సచివపుంగవులు
మునుగిలహస్తులై ముందరచుడ్రి
శాస్త్రపారగులును సుస్కారయుతులు
కవులునుసేతులును కవిపెట్టియున్రి
(నలగామరాజు సభయందు విద్యా
వినోదములు జరుగుట.)
వింతగాయనుల్ వీణలబూని
తొత్తులుబిగియించి తగసుతిబెట్ట
సంగ మేళములైన స్వరసవ్వకంబు 160
అరొహణాపరోహణభేదములను
బహురాగసంప్రాప్తి వట్టుగాజేర్చి
సంచారిసంస్థాయి సరసభావముల
మృదుతరకబ్బార్థ విశితమైనట్టి
ఘనతరాలాకార గతిమంవరలు
† మూర్ఖునల్ మొదలైన ముఖ్యధర్మములు

* నాయకురా లీమెయే.

† సంగీతమునందు స్వరములయొక్క అరొహణాపరోహక్రమము.

జుత్రంబుగాత్రంబు జంటగావించి
 చెలియొడినచేట్లు చిగిరించుకట్లు
 పాడితమతమ ప్రావీణ్య మెనగ
 పాకకాసయ్యల పగిదినున్నట్టి 170
 నేళనేతెంచిరి విద్యాధికతను
 నాట్యమేళమువారు నవవిలాసముల
 వచ్చినపుత్రమొక్క ప్రక్కగానిల్వ
 ఘనవైభవంబున కామభూవిభుడు
 నవ్వుచునెలవిచ్చె నాట్యంబుచేయ
 పరమృదంగములెన్న వాయించుమేటి
 కుడిభాగమునయందు కుదురుగానిలిచె
 తాళమాన్దాలు దాపటిదిశను
 నిలిచిరుత్సాహంబు నేరుపుమీర
 ముఖవీణవాయించు ముఖ్యుడొకండు 180
 రాగమాలాపించు రమణులిద్దరును
 నిండునేడకతోడ నిలిచిరివెనుక
 కంజలొచనయను ఘనమైనపాత్ర
 మదనుపట్టపుదంతి మంజులవాణి
 భరతకాస్త్రోచిత బహురాగములను
 గరిమతోనేర్చిన కంతుబాణంబు
 వచ్చినభాసదుత్ వర్ణించిచూడ
 నిలిచినాట్యమునకు నేర్పరియైన
 వేత్ర పాణికిదగ వివరంబుజూసి
 ఆకడొసంగినగజ్జ లతిభక్తితోడ
 పాదములంగట్టి పంచవర్ణముల
 కాశగట్టిగట్టి కడుజపంబడర

మద్దెలతాళాల మధ్యనిల్పండి
 ఓరచూపునరాజు నొయ్యనజూచి
 సమపాదయుతమైన స్థానకస్థితిని
 తాత్పర్యమున దేవతలకును మొక్కి
 పుష్పంజలియొసంగి పూనినాట్యంబు
 సమకట్టినాదంబు సభయెల్లగ్రమ్మ
 కైకోలవిడుదలల్ గునకకళాశైలి
 *కైముడికట్టుముత్ కనుపింపజేసి 200
 వెలయంగ తొమ్మిది విధములయినట్టి
 భూచారిరాట్యంబు పొందుగానలిపి
 పదునారువిధములై పరగినయట్టి
 ఆకాశచారియు నమరంగనాడి
 అంగహారాఖ్యగలట్టి నాట్యంబు
 విదితమాతొమ్మిది విధములనాడి
 గతిచారి భేదముల్ గనుపడునట్లు
 భ్రమణసంయతదీప్త పటిమమీరంగ
 పాణిభేదములను బాటించిచూసి
 స్థానకసంచయ సంయుక్తి ఆమర 4/10
 ప్రేరణిదేశిని ప్రేరణణశుద్ధ
 దండికాకుండలి తగుబాహుచారి
 సప్తతాండవములు సల్పెచిత్రముగ
 సభవారలాశ్చర్య సంయుక్తులైరి
 తరువాతనిరుమేల దగుచెలలమర
 సంయుతాసంయుతా చలనసంకుచిత
 నానార్థకరములు నాట్యహస్తములు
 శిరమునుచూపులు చెక్కిల్లబొమలు

దంతోష్ఠకంఠముల్ తగు చుముకుము
ముఖరాగవక్షముల్ మొలలుగానెన్న 20

కుంగంబులారు ఉపాంగంబులారు
ప్రత్యంగనముదయు బారుచుగూడి
యెనిమిదిపదియగు నెసగుచుగంబు
లమరంగనభినయం బాశ్చర్యముగను
మాచెర్లచెన్నుని మహిమంబుజెలుపు
అంధ్రసంస్కృతవాక్య నూదిగీతముల
భాషంబులెన్నగా ప్రకటంబుచేయ
చూచిరంభాషులు చోద్యంబునొంది
శిరసులుపంచయు సిగ్గునజెంది
రవ్వడుభూమికు డాచరంబొప్ప 30
పస్త్రభూషణములు వారలకిచ్చి
భట్టుచురవ్వని పంపించెడివ
(రాయబారమునకు వచ్చిన భట్టు

నలగామరాజుసభయందుఁ

బ్రవేశించుట.

తురగంబుపై నెక్కి దుమికించికొనుచు
వచ్చికోల్వకుజేరి వానినిడిగి
భూమికు నెదుటను బొందుగానిలిచి
రాజాధిరాజ విరాజితకీర్తి
రాజవేశ్యావిట ప్రాభవప్రకట
గండరగండాంక ఘనదానచతుర
చైర్యనిజ మేరు ధరణీపరేంద్ర

కార్యవిక్రమకళా సువూర్ణచంద్ర 40

ధాన్యరసమతేజస్రాధుగూఢ్య
మానదుర్యోధన మైలవ్వుచుతుడ
అరుగుభూపతిపుత్ర అచింతకాత్ర
పీఠకామనరేంద్ర విభవదేవేంద్ర
రాయబారమునకు రాజుపంపించ
వచ్చిన *అల్లుని వధియించినారు
మనచునోధించి మలిదేవరాజు
తమ్ములుతానును దనబంధుజనులు
వీరనాయకరతి విఖ్యాతిమెరసి
భరదూషనాదులు గతమైనచోటు 50

శ్రీశైలభూమిలో శ్రేష్ఠమైనట్టి
కార్యమపుగిమామి ఘనపుష్కరాశి
పటుతరవిక్రమ వైభవంబులర
ధాటిమైనిల్చి దండుతోగూడ
అలరాజుతోడనే హతమాదుమంచు
చలచునతోపాటు సువృద్ధినింద
వీరనాయకులును జేగిరపడగ
మలిదేవధూపతి మన్నించుటకు
నన్నులుతొలెచె నరనాథవినుము
(భట్టు నలగామరాజునకు
రాజనీతి విశేషంబులఁ దెల్పుట)
పగవృద్ధిబొందించు భీష్మలెకాని 60

ఆడగించునేవరు లవనిటాలేరు

* ఇతడు “అలరాజు”. కదివరకు బ్రహ్మనాయుడు రాయబారమునకై అలరాజును
బంపినాడు. అలరాజు నలగామరాజున కల్లుండైనప్పటికి విరోధులపక్షమున
రాయబారమునకు వచ్చినాడుగనుక నతనిఁ జూపిరి.

నరసింగభూమిశు నమిక్మమిరు
 తమ్ముడా మలిదేసధరణీశుకడకు
 పంపుడియేకమై వగలయనరాచి
 పలనాడు మొదలైన బహుభూములెల్ల
 ఎదురెవ్వరునులేక యేలుడిసుఖిత
 శృంగారములు నరసింగభూమిశు
 పంపుముమలిదేప పతిగలయంగ
 పోరుమంచిదిగాదు భూమి నెక్కడకు
 పాడొనుదేశంబు వగమించెనేని 70
 ప్రజలెల్లనశించి పారిపోవుదురు
 బంధారమునకును మైకంబులేదు
 రాణువఅందుచే రహితేడియుండు
 చేజీతగాండ్రెల్ల జైలగిపోపించి
 యాగలజీతంబు లిస్తుందురపుడు
 పతిబంటుమేరు పరిహృతమగును
 పంపినపనిచేయ పాలుమాలుదురు
 తెలిసినకాత్రవుల్ ధీరత్వతోడ
 భూమినిగోనుటకు బుద్ధిపెట్టుదురు
 వగవారివార్తలు పరికింపలేరు 80
 మేళోనిమిలోన మిరుపారాడ
 చూచెడువారికి (జులకనయాను)
 (కోరికాత్రవులమీ గుట్రెటుంగుదురు)
 పలువలుమిముజేరి వగజావనీక
 చెప్పుచునుందురు చెనటివాక్యముల
 ఐకమత్యముచెడు నద్దానితోడ
 చెడునుబలంబును చెడునుభాగ్యంబు
 చెడునుయశంబును చెడునుకౌర్గంబు

చెడునురాజ్యంబులు చెడ్డపిచ్చుటను
 దేశంబు వరచృపాధీనమానుస్తు 90
 పారతంత్ర్యంబు మీమైబడగలదు
 వరకుత్రజముల పాలికష్టములు
 చెప్పంగనలవియే శివునకునైన
 పంజరంబుననున్న పక్షులరీతి
 (బంధించిబుట్టలో పాములవాడు
 వదలకపెట్టిన ఫణులచందమున
 గంగిరెద్దులవాడు కావరముణచి
 ముకుదాడుపొడిచిన పోతెద్దులట్లు
 బోనులోనుంచిన పులులవిధంబు
 స్వాతంత్ర్యహీనతేబడియుండవలయు
 పరికింపగా మనోవాక్యాయములను
 ప్రథమస్తుపట్టంగరానిదిగాన
 వాక్యాయములారెండు బంధింపబడుచు
 మనసులోబుట్టిన మంచితలంపు
 లాచరణమునందు అలవికాకున్న
 జన్మఫలంబేమి చచ్చుటేమేలు.
 అవ్యక్తకీట లిర్మగ నేకహీన
 యోనులలో నెన్నియోమార్లు పుట్టి
 పడయకపడయక పడసినయట్టి
 దుర్లభసరజన్తదూషితంబగును 110
 పాథివాయిటువంటి పారతంత్ర్యంబు
 కటకటా వగవారికైననువలదు.)
 కుందబృందసితాబ్జ కుముదాస్తతార
 హరిడిండిరసీహారపటిర
 ఘనమరాళంబుల కాంతినిమించు

సత్కీర్తిజేగమే సరసినశించు
 ఆపకీర్తిజగముల సధికమైయుండు
 ఉభయవాదులుమీర లొక్కటైయున్న
 సకలకార్యంబుల సమకూర్పవచ్చు
 ప్రజలకుసుఖమాను మంటలుపండు 120
 ధనమునంపాంప యెయుండునపుడు
 సుపూర్ణకామలై సకలసేవకులు
 కాపాడుదురుమిమ్ము కనిపెట్టియుండి
 పరరాజులకుగెల్పు మైకొనిపోయి
 ఆమితమ్ముగాగ ధనాదులనెల్ల
 కొనవచ్చు ధర్మములే కూర్పంగవచ్చు
 సత్కీర్తిజగముల సాంద్రమైనిల్చు
 కలహించి నెనుకటి కారవులెల్ల
 గలిచెడివడినట్టి కప్పమతో విసమె
 పగపెరిగించుట భావ్యంబుగాదు. 130
 ఉభయవాదులుమీర లొక్కటికనుక
 నియమొప్పజెప్పితి నామాటనుడి
 ఆనుచుజెప్పినశీతు లాలింపడయ్యె
 (నలగాముండు భట్టుమూర్తిచెప్పిన
 వాక్యంబుల నిరాకరించుట.)
 కామభూపాలుండు కనులైర్చచేసి
 కొపంబుమించగా కొలువెల్లజూచి
 వింటిరేసభవారు వీరలతలపు
 రాణువతో మును రణభూమినిలిచి
 తమ్మునంపమటన్న ధర్మమాతమకు
 విన్నవాలెల్లను వెరగండుగలరు
 మగతనంబునబుట్టి మగకాశగట్టి 140

మగటిమివిడనాడి మానంబునడిచి
 వారున్నతావుకు వచ్చుటతగిన
 భటవృత్తివాడనై పల్కిలివిట్లు
 పూర్వకార్యంబుల పట్టువుమరచి
 యారీతిబల్కితి వేమందునిన్ను
 అనరాదువనకూడ దామాలులపుడు
 తమభూమినిచ్చిన పక్కించికొనగ
 శక్తిగల్గినజాలు సవయండ్లగుచు
 ఇచ్చితమభూమి యెకొనంగ
 ఆనుచుమితగబల్కు ఆమాటలకును 150
 భావంబు తెలియక పటువోవమంది
 సత్వచుడగ్గరి నాయకురాలు
 (నాయకురా లేకాంతంబున నలగా
 మునకు సుధిసముఖంబులై న
 మోక్షులుచెప్పట)
 ఎవ్వరునకుండు వీకాంతమనను
 పల్కికామునితోడ ప్రాప్తిణ్యమొప్ప
 విను నరనాయక విన్నవించెడును
 బాలరాజులతాను బ్రహ్మనాయకడు
 కలిగినబలమతో కార్యమపూడి
 కలనుప్రవేశించి కడనంబుజేయ
 కనిపెట్టియున్నాడు గ్రక్కునమిమ్ము
 రిమ్మనపిలిచిన రామనరాదు 160
 కలిగినబలమియు కలిమియునడిచి
 మగటిమివిడనాడి మానంబుదూలి
 పంచిభూమినినొంగ పుతంబుగాదు
 కియ్యంబుచెయ్యట ఘనవిచారంబు

ఇద్దరురాజులై యేర్పడిరేసి
 అవనిలోపలనాజ్ఞ కమరికయానె
 సినిపాత్తుచేయట చెల్లునుగాని
 ఆజ్ఞ పొత్తిచ్చట అదిసీతిగాదు
 చర్చించిచూచిన జ్ఞాతియొండంగ
 అన్నితో బనియేమి అన్నవాక్యంబు 170
 వినివె పెద్దలుచెప్ప పృథ్వీతలేంద్ర
 పగరకుజోటిష్వ పాదుకొనెదరు
 తరువాత బెరుంగ ధర్మసాధ్యంబు
 పొండవులకుభూమి పాలిచ్చిపిదప
 కారవులేమై కార్యమర జ్ఞ
 నీవెరుంగనీతి నేనెరుంగుదునె
 అనవినిభూమిశు డాత్మలోచెసి
 (నలగాముడు భట్టుతో మలిదేని
 ర జుబలంబుఁ దృణీకరించుట.)

భట్టునుకొనించి వలికెనావేళ
 అలరాజుచావున కాగ్రహమంది
 పగలేర్పదమకెంత బలమదిగద్దు 18
 నాతోడబోరాడ నరులెంతవారు
 సేనాధిపతిలేడు సేనలులేవు
 బలువైనకూలాల బండ్లునులేవు
 కరితురంగంబులు కాలిమానుసులు

లెక్కింపగానేమి లేవువారలకు
 నేనెరుంగనిబల మెప్పుడువచ్చె
 కూడిగుంపైయున్న గన్నయాచింత
 చెట్టుకిందికిలేదు శివీరమంతయును
 మూకంజవరిమడి మూలకులేదు
 యే మినిచారించి యిటువచ్చినావు 190
 బవరఃబొనర్చిన పట్టిబుధించి
 రణబలిపెట్టెంత రణభూమియందు
 ప్రాణముల్ పలసిన బాలరాజులను
 తిన్నగాదోడ్కొని తిరిగిపొమ్మంచు
 పటుబుద్ధిగాజెప్పు బ్రహ్మనాయునికీ
 అనినకోపంబుతో నాభట్టువలికె
 (భట్టుమూర్తి నలగామునిఁ దూల
 నాడి బ్రహ్మనాయుని ప్రతాపా
 దులఁ బేర్కొనుట)

ఉత్తలమేటికి ఉర్గీశసీకు
 కాకిమూకలరీతి క్రమియున్నట్టి
 బలముజూచుకగర్వ పడనేలనయ్య
 సంధికే తెంచిన జామాతబట్టి 200
 చంపినవారలు జగతిలోగలరె
 * అడుబిడ్డనుజంపి అల్లునిజంపి
 హింసకుగోయని హింసవర్తనడ

* అడుబిడ్డయనఁగా నిచట నలగామరాజుకూతురు. ఈమెపేరు రత్నాలపేరమ్మ. ఈమెను నలరాజునకిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. అలరాజు నాయకురాలికుట్రచే జంపఁ బడినప్పడు, భర్తయైన అలరాజుతో, బేరమ్మ సహామనముచేసెను ఈ విధమున నలగామరాజుయొక్క అల్లుడు కూతురు నొక్కసారియే చనిపోయిరి. కనుక నే "అడుబిడ్డనుజంపి అల్లునిజంపి" యని చెప్పినాడు.

యెరుగవావీరల నెరుగవాప్రహ్మ
 పగవారిగుండెలు బ్రద్దలుసేయు
 పటుకరవిక్రమవైభవాఘ్నండు
 పగరాజులబొజుగు బ్రహ్మన్నతొల్లి
 ఆప్టదిక్కులరాజు * లారణగండ్ల
 కేతెంచరణముని నెదిరినవేళ
 కుంఠింబులమీద కొదమసింహంబు
 దుమికిరితని దోర్బలంబొప్పు
 కినిసివారలనెల్ల గెలిచియాలమున
 మెప్పుంచిదివిజుల మేటివజ్రంబు
 నమమైనకుంఠంబు జక్కగాగొనియె
 కువలయేనులవద్దగొనె ఆవునములు
 అదిసారాయణు నవతారమూర్తి
 కృష్ణనీచెడువేళ కేరిగ్రహంబు
 చంపవచ్చిన జూచి జంకితలేక
 ఖండించివైచిన ఘనకూరుడతడు
 చుట్టనిప్పులయేరు శోభిల్లుచున్న
 నేలైనశివపురి నీరుగాజేసి
 భూతరాట్టభంబు బుచ్చికొన్నట్టి
 శూరుడుధీరుడు సుమహితుడెన్న
 చెడనాడవారల జెల్లునానీకు
 లక్షకొక్కడుసరి లాఘనయందు
 వదిలికొట్టనైనను బవరంబునందు

5
10

20

తెగవేసిపుత్తరు ధీరజతోడ
 కిగ్రతోపాఘ్నంబు ఉరుబాహుబలులు
 ఆనహాయశూరులనరుచుదేగురు
 భండననిజయల పలుచరాత్రముల 30
 కన్నులమదమెక్కి గర్వింపిపొంగి
 కానకనిందింప గలుగునాఘసత
 చిరినక్కొమ్మవై చీవరకేగి
 వృక్షంబువైగంతు వేసినయట్లు
 బలమంబుగలవని పటుగర్వమేల
 యెదురుసేబలముల నెన్న నేమిటికి
 వినుగుల్ సంగము నెదిరింపగలవె
 కాత్తిచ్చుభంగిని గనలిశోపించి
 యన్నాదురణమున కుత్సహించుచును
 వెడలుడుకలసికె వెడలకుండెను 40
 నడుతురుకొటకు నాయకులెల్ల
 కరులనరస్సును గలచినయట్లు
 గురిజాలపురమును కోటతోగూడ
 పెరికివైతురు ప్రంగువేడలతోడ
 నిన్నునీతముని నీకైనవారి
 నీదునాగవ్వును నీకూర్చి నఖుల
 శిక్షింతురోరాజ సిద్ధమామాట
 అనినసారణభట్టు నందరుచూచి
 కోరమీనలుడువ్వి కోపించిరపుడు

* ధరణికోటరాజైన యత్తరేశ్వరునికి ననుగురాజునకు నిచ్చుట గొప్ప యుద్ధము జరిగినది. బ్రహ్మనాయకుడు, ఉత్తరేశ్వరుని నతనికి సహాయులుగావచ్చిన రాజులను బూర్తిగనోడించెను. ఇది సత్యపల్లితాలూకాలోనున్న యమరావతికి సమీపమున నుండియొండవచ్చును.

(నాయకురాలు భట్టుతో భీకర

వాక్యంబులఁ బల్కుట.)

మంత్రినినాగమ్మ మండుచుబలికె 50

భటవృత్తివాడవై పల్కితినిట్లు

కామభూపతిపాద కమలంబులాన

కరిచేతద్రోక్కింతు గట్టిగానిన్ను

భట్టువాడవుగాన బ్రతుకనిచ్చితిని

దై వంబునీపాల దయచేసి నాడు

వీరులునునని వెరవించరాకు

సమరంబులోవారు సమయంగలరు

మశకాళితేనెలో మడిసివరితి

మిడుతలుచిచ్చులో మిడిసిపడ్డట్లు

మాచేతజచ్చును మన్నిలబలము 60

లన్నదమ్ములమేర లడగెసిద్ధంబు

వాజులవైబడి వడితోడబోరి

గురుతుగాశిరములు కుప్పలుచేసి

మత్తకరులచేత మట్టించిడుతు

పయనమైదండె త్తివత్తుముమేము

పారకనిలుమని వాక్తుచ్చుపొమ్మ

టంచుకట్టములిచ్చి అతనినినంపె

ఆనిచినపురికేగ నప్పుడెకదలి

(భట్టుకార్యమపూడికిదిరిగిపోయి

గురిజాలలో జరిగినవృత్తాంతము

రాజునకుఁ దెల్పుట.)

కార్యమపూడికి గ్రక్కునవచ్చి

మలిదేవుబొడగని మన్ననపడసి 70

కాముడాడినయట్టి కరినవాక్యములు

వీరులునాయుడు వినుచుండగాను

విన్నవించినరోష వివశులైనారు

కాన్పిచ్చుభంగిని గనలికొపించి

గొబ్బుచనీవేళ గురిజాలకేగి

కొటలగలకెక్కి మూలద్రోసెదము

పట్టణంబంతయు పాడుచేసెదము

అనవుడునాయకు డప్పుడిట్లనియె

దండెత్తివచ్చెడు ధరణీశుండిచి

తగదుకొటకునేగ ధర్మంబుగాదు 80

వీరధర్మముదప్పి పెనగుటయేల

అనిబుద్ధిగాజెప్ప నట్లుండెరంత

గురిజాలలోపలకుంభినిశుండు .

(భట్టు కార్యమపూడికిఁబోయిన

తర్వాత గురిజాలలో జరిగిన

వృత్తాంతము)

నలగామభూపతి నాగమబిలిచి

మనవద్దబంట్లును మన్నెవారలును

పట్టులనన్నంబు భక్షించువారు

రొక్కజీతంబుల రూఢులౌదారు

క్షేత్రముల్ జేసుక జీవించువారు

పల్లెలుబుచ్చుక బ్రతికెడువారు

సెలగోలుప్రజలకు సెల్లరకీళ్లు

పైనమైరవ్వుని పరగజెప్పింపు

కరితురంగంబుల గదలింపుమనుము

బలువైనశూలాల బండడ్లదర్లింపు

సాగింపునీవుండి జాగుసేయకుము

నావుడుమంత్రిని నాగమ్మపలికె

(నలగామరాజుతో నాయకురాలు
మచిదేవరాజయొక్క బలముం
గూర్చి నిరసనవాక్యంబులాడుట.)

విరుముచెప్పెదనీకు వీరకామేంద్ర
ఓల్లనైన్యమునకు భీతిలనేల
ఆరుదదేగుకకాని అక్షికులులేరు
లములర్పించి వన్నిపోరాడ
వారికిబలమేది ప్రాచుభముడు 100
గుంపుగానల్లర్ల గూర్పుకవచ్చి

దాండుగొనివచ్చి బ్రహ్మనాయకుడు
భూమిగొనెదనంచు బూనియున్నాడు
సీబచ్చికల్లులు సీకగోచరము
దేవేంద్రుడునున్ను ధిక్కుమనోకొ
వారిదొకములకు మంగళచేల
సీపురాబనిలేదు నృపకులశ్రేష్ఠ
నన్నుబలమునంపు నాయునిగెలిచి
మన్నెలనీరుల మగటిమిదూర్చి
మేదిసీభర్తరు మేడవిపురికి 110

వట్టిచేతులతోడ బువగజాతు
ఆసిననాగమతోడ ఆరాజుపలికె
కొడుకుచావునకయి కొమ్మభూవిభుడు
(నలగాముండు నాయకురాలిచో

రాచకార్యంబులఁ జెప్పుట)
బహుభేదయుక్తుడై పగతీర్చికొనగ
బాలరాజులుతాను పటిమతోవచ్చి
ఉన్నాడుకలహింప ఉగ్రచేజమున
నాకులక్ష్యములేదు నాగమవిరుము

సీతేశాస్త్రంబుల నిర్ణయరీతి
పగవారలతులని భావించరాదు
కొంచెపుఘోషయైన కొట్టెడుకొరకు 120
ఘనమైనదండమె కావలెగాని

కూదమనన్నని కోలలగొట్ట
తప్పెనాతమకాన దరుముకదచ్చు
హెచ్చైర్బలముతో ఏకటసీతి
మరణమైనచాాలు మంచిదియంచు
తగజెంపానపురు దానిద్రవ్యముతును
వేగిరపడచేల వెలదిపోమనకు
ధనధాన్యబలములు చక్కనలేవు
పట్టజాలవునిది భండారములును
తరుగవుగాకెల ధాన్యంబుహెచ్చి 130

లండ్రి నాటిబలులు చక్కనలేదు
మానాడుగలయది మంచిబలంబు
బంధుమిత్రులుచాల పట్టుగాలుగ
ఆఖిలభూపతులునా ఆజ్ఞచేపట్టి
పరులనొనర్తురు భక్తితోనిప్పు
డిటువలెమునలావు హెచ్చియుండంగ
మలిదేవుకార్యంబు మనమునరారు
కార్యనష్టతంత్రక గలచెయ్యాకసికి
భండారమాకొద్ది పగయధికంబు
ప్రకృతనైన్యమునకే ద్రవ్యంబులేదు 140

బలములగూర్చిన భక్షణమేద
ఈవిలేకుండిన నెవరువచ్చెదరు
వచ్చినవారలు వత్సలువుదురై
ఒకనెలమించెనా యోర్వరుబట్టు
దొరబంటుమేరలు తొలగుచునుండు

కార్యమౌచేడిపోవు కలమిలేవన్న
ప్రతిమలనాడగ బట్టినయట్లు
నాటవిధమున నాయుడుచేసె
కదనరంగమున గానగనాను
మన్నీలువీరులు మనశక్తియెరుగ 150
వేగమెచనిదండు విరియింపవలయు
చుట్టుకవారల శూలాలబొడిచి
తురగరింఖలచేత ద్రొక్కించుదనుక
నెరయగన్నలనిండ నిద్దురనట్ట
దనియట్లువలెనె ఆరాజుతోడ
నాగమపల్కెను నయయుక్తిమెరయ
మనకప్పునము పెట్టు మన్నెవారలకు
పంపించిలేఖలు బలములగూర్చి
చగతులశరముల బచ్చినిగొట్టి
రాలుబరచినట్లు రణమునబగచి 160
భద్రగజంబుల బంతిగాగట్టి
మట్టింపవలెనన్న మైలమ్మసూను
డట్టు లేయనిచెప్పి అంగీకరించి

(తనకునహాయులుగారమ్మని నలగా
ముండు నానాదేశ రాజులకు
లేఖల బంపుట.)

వ్రాయించెలేఖలు వసుధేశకలికి
“బ్రహ్మనాయనివద్ద బలువైనకుంత
మున్నదియనిభీతి నుద్వీకులెల్ల
అప్పునాలిచ్చినా రడిగినయట్లు
లేసునుమీరలు నేకమైయపుడు
విక్రమసంపద విశదంబుగాను
బ్రహ్మనాయనిగర్వ పాటవంబణించి 170
మనసులోనరమరల్ మానియునునము
పోరాడితే తుల బొరిగినియెడము
శ్రీగిరీశునియాన చెప్పునియాన
అనిబాసపత్రిక లపుడువ్రాయించి
మామగుండముతోట మురుజేతునకును
* ధరణికోటపురికి దత్తుడైనట్టి
భీమదేవుండను పృథ్వీశునకును
గోలంకిభర్తకు ఘోరరహస్యతికి
ఉరగసేనుండను ఉర్విశ్వరునకు
విడుమాడెములేలు ఎరుకుకామునికి 180
పొన్నాశ్వుభూపతి † పొడితెరాజులకు

* గుంటూరునకు 20 మైళ్ళదూరమున నుత్తరముగా నత్తెనపల్లితాలూకాలొ

గృష్టానదీతీరముననున్నది. దీనిని ద్రిణయనపల్లవుండు నిర్మించెనని సంప్రదా
యజ్ఞాలు చెప్పుదురు. ఈ త్రిణయనపల్లవుండు క్రీ. శ. 2-వ శతాబ్దియందో,
3-వ శతాబ్దియందో యుండియుండునని ఇతిహాసకర్తలయభిప్రాయమైయున్నది.

† నెల్లూరుజిల్లాలో నెల్లూరునకు కొంచెము వాయవ్యముగా 84 మైళ్ళదూరమున
నున్నది.

* కటకాధిపతికిని † కల్వరాయనికి
‡ దేవాద్రినేలేడు తెలుగువిడ్డలకు
పెదబాహుభూపతి భీమసేనులకు
సూర్యకుమారాఖ్య చోళరాజునకు
సంగ్రామవిజయుడొ జయదేవునకును
జయసింగునృపతికి శ్రీ చంద్రాద్రిపతికి
ధీరవిక్రముడైన తిరునాళ్లపతికి
• ప్రాభవాధ్యుడు వీరభట్టాణునకును
అరవిసింగాట్ల కర్ణమాపతికి
బంగాళపతికిని పాండ్యేశునకును
మళయాళకర్ణాట మానపేంద్రులకు
వ్రాఁచిపంపిన వాల్మీకిగూడి
చితిచిరిరిచి క్తంబులొన
నలగామరాజును నాయనివారు
వగపెట్టికొనిపోరవయనమైనారు

190

తనకునకాయలై తరలిరాదంచు
నయలేఖలుపెను నలుగామరాజు
నవలిపుత్రులకిట్లు నమమాడెవారు
తీరవెన్నారలో తెగలగుడవక 200
కాముడుగెల్చిన గలయప్పనములు
లేవనిపాపెను లేఖలుమనకు
కడలుదమిప్పుడు కామునికడకు
వీరకామునిగూడి వీరయుద్ధమున
బలియిచ్చిరిందరి బ్రహ్మచార్యునని
పొంగెల్ల అణగింప బోలుమనకు
అనుచుచారింపి ఉప్రాక్షకదలి
భేరిధ్వనులుమించి పృథ్వికంపింప
కనులఘోటకములు కాలిమానులు
ధ్వజములుగొడుగులు తగుచామరములు 6
పేలసంఖ్యలగూర్చి వెడలివేగులై 10

* కటకము ఇది గజపతిరాజుల ముఖ్యపట్టణము.

† కర్నూలుజిల్లాలో సంద్యాలకు 21 మైళ్లదూరమునఁ గల్వయను గ్రామముకలదు.
కల్వరాయుడనగా దీనినిబాలించినయశఃదేవని యూహింపవచ్చును.

‡ ఇది యాచవరాజుల రాజధానియగు దేవగిరియై యుండనోవు.

శ్రీ ఇదియే చంద్రగిరి. ఇది ఉత్తరాంధ్రాదుజిల్లాలో జిత్తూరున కీశాస్యమూలగా
29 మైళ్లదూరములోనున్నది. యాచవరాజులలో నొకఁడయిన యిప్పటి నరసింహ
భూపతిచే శ్రీ శ. 1000 సంవత్సరమునఁ గట్టబడినదని చెప్పబడు నొకప్రాంత
కోట యిప్పటి కిచటఁగల యొక కొండమీదఁనున్నదని తెలియుచున్నది.

• ఈతఁడు శ్రీ.శ. 1173-1224 వరకు ద్వారసముద్రము రాజధానిగా రాజ్యము
చేసెను. ఇతనిపూర్వులు చళుక్యరాజులకు సామంతులుగా నుండిరికాని యితఁడు
స్వాతంత్ర్యమువహించెను. ఇతఁడు పెండవ వీరభట్టాణుఁడు.

పల్నాటివీర—18

దిక్కుదిక్కుననుండి తెంపునవచ్చి
 తీరైనచోటుల దిగియుండిరప్పు
 (నలగాముడను నిజబలంబును యుద్ధ
 ముగకై సన్నద్ధపఱచుట.)
 డాతటనలగాము డధిక మోదమున
 కొల్వనకేతెంచి గురురత్నమయత
 ఆలరుపీరంబున ఆసీనుడగుచు
 తనమంత్రివరుల మిత్రప్రకరమును
 పాలెగాండ్లదొరల బంధువర్గమును
 పడవాళ్ళపిలిపించి వైనముతో చెప్పి
 రేవంతతుల్యులౌ దృఢకార్యయుతుల 20
 రాహుత్తనిచయముతో రమ్మనిచెప్పి
 విజయునికీడైన విలుకాండ్రగములు
 బంధినిభుజియించి పావలుదొడిగి
 గర్జనదేవుచు గరములపైని
 పిలిపిపట్టునుండ బెద్దసావళ్ళ
 చేరిభాషించుచు జెలగిదుప్పటుల
 సొగసొప్పగప్పుక సూరలయండ
 బొట్టెలువిడియముతో పొందించియివ్వ
 మినముతో మెలిపెట్టి మీదికెత్తుచును
 గడ్డముతో నిపురుచు గంభీరమొప్పు 30
 కదనంబుచేసెడు కథలునెప్పుచును
 మూకలైయుండెడు మూలబలమును
 ధాన్యముతో గొనువారి ధనవేతనకుల
 శైలగోలు ప్రజలను హెచ్చువంటర్ల
 పిలిపించివారికి ప్రియములుచెప్పి
 శయనముకన్నని వల్లెనంతటను

వారెల్లరోషంబు ప్రకటముగాగ
 పంతముతో మారంగ బలువిడిమెరసి
 సురియలుపరిశుముతో శూలసంఘంబు
 ప్రాసముద్గరములు పటుఖడ్గచయము 40
 పేరైనచక్రముతో భిండివాలములు
 పరశువుతో బల్లెముతో బాకుకటార్లు
 శార్ఙ్గముతో ధనువులు శరధులుదాల్చి
 నియతిచేసందరు నిజశక్తిమెరయ
 నలగామరాజును నమ్మలెనిలిచి
 రటుమీదభూపాలు డానందమొప్పు
 దోడువచ్చినయట్టి దోర్బలఘువుల
 పటుపరాక్రములను పార్థి వేళును
 పిలిపించివారికి ప్రియములుచెప్పి
 మనముచేరగవలె మనవారితోడ 50
 గరిమకార్యమపూడి కదనరంగంబు
 వైనమైరావలె వడితోడమీరు
 ఘనతరసుముహూర్తకాలమునందు
 భేరినికరమును బెద్దడమాయి
 నిచయంబుమ్రోగింతు నిఖిలంబెరంగ
 ఆనుచుజెప్పినరాజు లరిగిరందంద
 ఇశరభృత్యసమూహ మెల్లనువెడల
 చయ్యనపురిలోన జాటగాబంచి
 నలగాముడంతట నాగమతోడ
 ఘనవాణికాల కడకునే తెంచి 60
 వాజులశైలను వరుసనుజూచి
 చెలగుసాహిజులను చేరంగబిలిచి
 పరగగుర్రాలను భద్రంబుచేసి

పైసముకమ్మని కలికెనంతటను
కాంచననవర్తన భుజితమైనట్టి
వక్రైరత్ పైగట్టి బుగారుతుపై
కుచ్చులుజల్లులు మాడిచేలాడ
కార్గళరధిగడ్డ శరములున్న
వక్రైరత్ ముత్ ప్రభలడిపింప
ముఖమాలపట్టులు మొగములగట్టి
అంజెలుడును సాయత్తపరచి
పుత్తడిగజ్జల పొందికచేసి
కంఠదేశములందు కట్టియాలాగు
నకలజాత్యత్నాల నసరణచేయ
రాతులబిలిపించి రమణీయమైన
వస్త్రంబులెప్పించి వారలందరికి
వాజులరాతుల వన్నెగార్చి
కుంజరకతులను గుంపులుచేసి
పట్టుబొందులజోళ్ళ బలువైనయట్టి
గజ్జలపేరులు గంటలువచ్చి
గజములకెల్లను గట్టంగ జేసి
అంకుశంబులబట్టి అలరుమావతుల
గొనకొనిరమ్మని కోపించివలికి
ఘనమైనకూలాల గట్టినయట్టి
శకటసమూహంబు సాగించిపిదప
పలుగుడారంబులు బరువులుమోయ
ఎద్దులనొంటెల హెచ్చైనయట్టి
వేసడంబులకెల్ల వేగంబపూర్వి
తర్జించికోపింప దగిలియున్నట్టి
కొట్టికాండ్రనుబిల్చి గొబ్బునజెప్పి
తనువాతనలగామ ధరణీశ్వరుడు

70

80

90

జోన్మ్యలబిలిపించి సుముహూర్తమడిగి
భేరిఘోషమిట్ల పెల్లుగామ్రొగ
చేయింపుమనిఅంత జెప్పివంకించె
వానిమ్రోయించెడు వారలవడిమ
చరచిన భేరుల సాంద్ర సాదంబు
విన్నవారలకెల్ల పీఠులుదగిలె
ఆకాశమంతయు నదరంగదగె
ధరణీధరంబులు తల్లడంబంది
గుహలనునోళ్ళతో గూయంగసాగె 100
ఘనముగా భూస్థలి కంపింపదొడగె
దిగ్దంతులుముడింగె దిక్కులుమ్రోసె
తవనతురంగముల్ తవ్వమార్గంబు
ఎటువచ్చెనోయని ఎల్లదిక్కులు
తెలియకబ్రాంతిచే దిశమకవడిరి
అప్పుడునగరున కరిగియారాజు
(నలగాముడు గజారోహణంబొన
ర్చి యుద్ధభూమికిపయలుదేరుట.)
కాలాచితములైన కర్పముల్ దీర్చి
పూసియ తొడిగియు బొందించకట్టి
నకలశృంగారంబు నమ్మలిజేసె
నర్వబలంబులు చనుచెంచినలిచి 110
తొలగిరిన్మృతతికి దూరంబుగాను
మావంతులప్పుడు మదిమునసలిచి
పగవారలకుకెల్ల భయములుచేయు
పటుశరోన్నతమైన భద్రగజంబు
వైనిబల్లనైలు పరుగుచున్న
తగటుపటంబులు దంటగాజేసి

కూర్చినగంకలు కుదురుగావెన్ను
 వైగప్పిముఖమాలు వరపులువేసి
 పదునారువన్నియ బంగారుతోడ
 రచించిదానికి రత్నముల్ తాపి 120

తీర్చిన * చాడోలు తెచ్చియుకట్టి
 మణిగణతపసియ మయమైనయట్టి
 చప్పరంబొక్కటి సమకూర్చిమీద
 పద్మరాగప్రభౌ పటలిచేమించు
 బంగారుశిఖరంబు బొగుగనిలిపి
 గంటలుమువ్వలు గట్టిగాగట్టి
 చుట్టుముక్కపుచ్చెర్లు శోభిల్లజేసి
 మణిమయమంజరి మధ్యప్రేలాడ
 చిరుతగంటలపేర్లు చెలువైనకరికి
 కరమందుగూరిచి ఘంటసంధించి 130

వంచవర్ణంబుల ఫాలమందుంచి
 ముత్యాలజల్లుల మొనసినపటము
 కుంభస్థలంబున కొమరొప్పజేసి
 శుభ్రదంతంబుల శోభిల్లునట్టి
 తపసియచలయముల్ దట్టించిమొనల
 ఘనశిశుస్త్రముల్ ఘటనగావించి
 బంగారుగొలుసులు పదములగట్టి
 గంటలుప్రక్కల గణగణమ్రాయ
 తొండంబుగొలుసుల తోడరంజిల్ల
 శృంగరమీరితి శీఘ్రమెంచెసి 140
 మావంతుడెక్కియూ మనుజేశునకును
 చేయించెదినెని జేటవంబుమించ

కూర్చుండజేసెను కుంభినివన్ను
 దంతటానుచరు లతివేగమునను
 పుత్తడినిచ్చెన బొందికసేయ
 సేవకుడొక్కడు చేదండయివ్వు
 ఘనకరీంద్రమునెక్కె కామభూవిభుడు
 వెనుకనొక్కరుడుండి వినయంబుతోడ
 విడియబొసగుచు వింజావరములు
 వీచెశీతానిలాన్నితునిజేయంగ 150

తరువాతలేచెను దంతావళంబు
 హేమదండంబుల ఎనగుచునుండు
 మాత్తికచ్చత్రముల్ మనుజేశునెగుట
 పట్టిరిబహుకాంతి పటలిమిన్నడర
 ధ్వజములనందడి తరచుగానొప్పె
 అయిదువిధంబుల ఆమరువాద్యంబు
 లధికరవంబుల అనందమొసగె
 దళములతోగూడ ధరణీశవితరి
 దిక్కులెల్లనుక్రమ్మి తిన్నగానడిచె
 తరువాతసెలగోలు దళములకదలే 160

కదలిరిదండును గైజీతగాండ్రు
 బలమునల్లిక్కుల పటిమతోనడిచె
 బహుమిత్రవర్గంబు బంధుజనంబు
 మంత్రిపురోహితుల్ మన్ననరాగ
 వచ్చలుతాపిన పాలకినెక్కి
 నరసింగుడరిగెను నాథునివెనుక
 పడవాళ్లబలములు పదపదమనుచు
 పటుతరధ్వనులచే బలికిరిపొచ్చి

వేత్రహస్తలుచేరి వివరింపగాను
 సందడియెడగల్గి జరుగంగసాగె 170
 మొసయుచుశతదండములు సరిచుట్టు
 పోతుటిగతులైన ఐవీలులేక
 ఆధికమాబలమెల్ల ఆరుగురుచుండె
 గుర్రముల్ గజములు గుంపులుగూడి
 పక్షభాగంబుల వచ్చుచుచుండె
 మధ్యరాజెక్కిన మత్తగజుబు
 సందుగానివృక్ష జరుగంగసాగె
 తురగ హేమిరవ స్ఫూర్తులుమించె
 గజములుఘోరకార గాఢంబులాయె
 ఘనతరోత్సాహులు కాలిమానుసులు! 80
 ఆట్టచుసంబుల నమరరావేళ
 గొప్పగుర్తంబెక్కి కుడిభాగముదు
 జగడంబుచేసెడు చాతుర్యమెల్ల
 నయగలికెల్లచు * నాగమచనియె
 నగరంబువెల్వడి నలగామరాజు
 దక్షిణదిశయందు దనరెడుబయల
 † దూబచెర్వ నెడుచుత్తుంగభూస్థలని
 నిలిపించెగజమును నిండినవెడ్డు
 వెంబడివచ్చిన విప్రులనెల్ల
 వినయానబొమ్మన్న వేడ్కతోవారు 190
 వగవారి నెల్లను బలిమిమైగెల్చి
 నకలరాజ్యములు వశంబుచేసికొని

వికాధిపతివారు నేలంభూస్థలము
 అనుచుదీపవలిచ్చి ఆరిగిరీపేగ
 విశ్వానరపాత్రులై వెలసినయట్టి
 బలముగో జేతైన ప్రాధనాయకుల
 వీరవీరిచిహారికి వ్రీయములుపల్కి
 కస్తూరికాగంధ కలితులజేసి
 తాంబూలములవిచ్చి ధైర్యంబుచేప్పి
 నగరంబుకొట కన్నవమిరలంత 200
 వగలు రేయియు పారపాలులులేక
 కలవారుమీరలేగద మాకుపూని
 కాపాడవలెనన్న కనగిరివారు
 విప్రుటనాగమ పేరుపేర్వరుస
 ఆధికారులనుబలిచ్చి ఆసియెవారలకు
 గొల్లెనతోమొనలైనగురుకరభార
 నిచయంబులెల్లను సంచినబండ్లు
 శస్త్రాస్త్రవయమయ శకటసంఘంబు
 సకలవస్తువులచే సాంద్రమైనట్టి
 నానావిధంబుల నాణెంబులుండు 7
 మందసంబులుగట్ట మనలకమోయు
 వేసడంబులనిచ్చి వీరనేపకుల
 జీతపురొక్కముల్ చేలిలాంపేసి
 వెంటనెవంపుడి వేగంబెమిర
 లనవినివారలు ఆరిగిరీపేగ
 తరువాతకాముడు తరలింపెకరిసి

* ఈమెనే నాయకురాలని చెప్పదురు. ఈమె నలగామరాజుయొక్క మంత్రిణి.
 కూరురాలు.

† డొప్పటికి నీచెరువు గురిజాలకు దక్షిణభాగమున గలదు.

హాయములుకాల్పలం బాజ్ఞతోనడిచె
 బలపాదసంఘాత భవధూళిచయము
 మేఘమార్గంబుదు మేదురంబాయె
 తపసునిహాయములంధతవహించె 20
 ఆఖలదిక్కులయందు నమరెడేకట్లు
 బలములనడుచుట బహుకవ్వమాయె
 జళిపించుకత్తుల సాంద్రతేజంబు
 మణిగణభూషణ మంజుషిధీతులు
 అంతటంతట మార్గమట్టెచూపించె
 అవనీశలముక్తంగ ఆదిశేఖండు
 సిగ్గుచెందినయట్లు శిరములువంప
 దిగ్గజంబులు మ్రొగ్గ దిశలుగంపింప
 భట్టులుబిరుదముల పద్యముల్ చదువ
 ఆఖలయాచకకోటి కానందముగను 30
 దానంబులిప్పుచు దరలియాట్రొడ్డు

(నలగాముఁడు గజారూఢుడై
 నేనతోఁగూడి కార్యమపూడికేగు
 చుండఁ ద్రోవలోఁ గొదమగుండ్ల
 పౌరులు విన్నవంబొనర్చుట.)

కొదమగుండ్లకుచేరే కుంభిసికుండు
 పేరైనపల్లెల బెద్దలారెడ్లు
 కోమటిజనములు కూడియే తెంచి
 కామభూమిశుని కనుగొని మ్రొక్కి
 విన్నవించిమహా వినయంబుతోడ
 మామాటవినదగు మైలన్దుసుతుడ
 వైరంబుమీకేల పనుధాధినాథ
 ఆన్నదిమ్ములపూర్వ మవనియెరుంగ

కలహించిమడిసిరి కదనంబులోన 40
 పగలేకయేలుట బలిమిమీకెల్ల
 ప్రజలకుసుఖమాను పరులుతగ్గుదురు
 బిడ్డలవిధమున చీతితోమమ్ము
 రక్షించుచున్నారు రాజులుమీరు
 కలహించిమడిసిన కదనంబులోన
 ఇతరరాజులుమాకు నేరువచ్చెదరొ
 మీరురాజ్యముచేయ మేదినియందు
 దుష్టులనిర్భయోత్సుకతనశించె
 శిష్టులకుచుమేలు చేకురుచుండె 50
 ప్రాణముల్ భద్ర ముపద్రవమడగె
 కరములుపొచ్చుగ నైకొంటలేదు
 ఆనుకూలులై మీర లవనియేలంగ
 కనుగొన్నమాకెల్ల కలుగుశుభంబు
 హితులముగనుకమీ కెరుగ జెప్పితిమి
 శక్తిచాలదుమాకు సారెకుడెల్పు
 అనివిన్నవించిన ఆనియెవారలకు
 మదమునగర్వించి మలిదేవరాజు
 రణముచేయగదర్లి రమ్మనిమాకు
 భట్టునుబంపెను బలమెరుంగకయె
 వైనమైవచ్చితి బవరంబుచేయ 60
 వీరులనాయుని వెనమలిచేవు
 బంధుమిత్రాదుల పారిపోదోలి
 వేగమెవత్తము విభవంబుమెరయ
 ఎలమితోనుండుడి యిండ్లలోనిలిచి
 ఈరీతివారికి హితములుచెప్పి
 పొమ్మన్నవారలు పోయిరావేళ

మరుచాడునలగామ మండలేశుడు
 మనముచోమంబు మల్లజిగొనగ
 కాలోచిడందైన కర్తముల్ దీర్చి
 ఘనతరశృంగార కలితుడై వెదచి 70
 భద్రకరీంద్రముల్ వైనిగూర్చుండె
 కమ్ముడునరసింగ ధరణిశ్వరుడు
 ఎలమితోపాలకి నెక్కివెలుజిని
 స్థిరగతిబలములు చెలంగనేగె
 ఆర్పులబొల్బుల అవనికంపింప
 సోగరముప్పొంగి చనువెంచినట్లు
 మేఘముల్ విరువీధి మేరురంబగుచు
 పరువులు పెట్టెడు భగినిదోప
 క్రముకకాచ్చిచ్చు కచినిరీతి 80
 పవచుండుపట్టమై పరగినమాడ్కి
 వివిధబలంబులు వేగమెనడిచె
 చక్కగామిరీమాల సరిహద్దుదాటి
 ప్రజల మేలిమిచింత పల్లెయుదాటి
 కొరపుల్ పొండపుల్ కలహంబొనర్చి
 (నలగాముండు కార్యమపూజి
 జేరుట.)
 కూలిచచ్చినయట్టి కురుభూమిరీతి
 రాద్రగుణోద్వీర రక్తసిక్తంబు
 పావనచరితంబు పలనాటి పేర
 పాలుపొందుచుండెడు పుణ్యదేశమున
 కాళికిసమమైన కార్యమపూడి
 రణరంగభూమిని రాజుదానిల్చి 90
 భద్రదంతినిడిగ్గ పదిలంబుగాను

చచ్చొక మేర్పడ సరసంపుభువిని
 హేమకుంభంబుల నెరగుచునున్న
 పటపటీరంబుల పన్నుగాగట్టి
 మూలలంబుల మొరగాంధ్రువచ్చి
 కూర్చున్న ఘనమైన గొట్టెనల్ కూర్చి
 స్వర్ణసింహాంకంబు పరగెడునట్టి
 నెరిధ్వజస్తంభంబు నిల్పిరిమ్రొల
 కప్పురపువిడెంబు గామించిచ్చి
 గొల్లుకూటంబున కూర్చుండెరాజు 100
 దాపట సరసభూధన్ మురుదొరలు
 కొండచున్నెమరాజు కొటకేతుడు
 పడిదెనరెడ్డియు గురియైనయట్టి
 చేరువకాంధ్రులు జేరికన్దర
 వీరకుంటలుగట్టి విలసిల్లుచుండు
 సోమదేవరకాతు కూర్చులైనట్టి
 వీరరామాత్తులు వెలయమున్నుట
 ఆరువదిమందిదా మట్టచోనులు
 రణకూర్చులైనట్టి రాజపుత్రులు
 పోటుబుట్టచుట్టి పొడిచెడువారు 110
 డోడిగలందంద యొనరికొల్పంగ
 దేవతాగణయుత దేవేశురీతి
 భూపతి సభయందు పొల్పొందుచుండె
 రాజువెన్నంజేరి రమణినాగవ్వు
 కార్యఖడ్గముల ప్రజ్ఞావిశేషముల
 తెలుపుచుగూర్చుండె భీరతతోడ
 ఇతరబలంబులు హెచ్చువేగమున
 తల్లెడువారు తగనడ్చువారు

విడిచెడువారునై వెరవైనచోట్ట
 తననతావులయందు తప్పకనిల్వ 120
 మూడునహస్రముల్ ముఖ్యురొబుట్టు
 కలనికంగాణముల్ కనవిడుదూర్తు
 (వివిధదేశ రాజులువచ్చి నలగామ
 భూపతిని గలిసికొనుట.)

లలిమిర వీరభక్తాంబుడువచ్చె
 పటువిక్రమాఘ్నలు పండ్రెండువేలు
 గడలవారికవేయి గజచయమమర
 పొన్నాల్లవిభుడు సముద్రవృత్తివచ్చె
 పదిసూరువేలకాల్బలములగోడ
 కూడిముప్పదివేల తుంజరావళుల
 కదిసెమాళవపతి కామభూవిభుని
 కడిగితిమ్మిదివేల కాలరిబుట్ట 130
 నవ్వుదగినయట్టి నాయకచయము
 ఒకవేయిలశ్వాలు నొనర * ప్రతాప
 రుద్రుడుపంపించె రూఢసంగతిని
 పదివేలకాలరి బలములతోడ

ముదమున ప్రాచీదేవుండుగులనె
 నీలిటెక్కింబుల నేట్రైసబుట్టు
 పెటరాబంగాళ విభుడుగులనె
 గజములుపదివేలు ఘనమైనబలము
 ఇరువదివేలతో నేతెంచె † నొడ్డ
 భువి నేలు ‡ బలదేవపురుషాత్తముండు 140
 పదివేలతురగముల్ బుట్టొకలక్ష
 కూడిరాకల్యాణ ఘూర్జరపతులు
 కామునిగదిసిరి గౌరవమెనగ
 ధనరథాస్యడువచ్చె దర్పంబుమిర
 మహిదేవిదాసుడు మదకరుల్ వేయి
 శకటసహస్రముల్ చనువునగొలువ
 ఏతెంచెసాహస మెల్లలారెచుగ
 దశలక్షబలము లుత్సవమునరాగ
 ద్రావిడకేరళ ధరణీశవరులు
 పచ్చిరినలగామ పసుధేశుకడకు 150
 పద్మవేళుండును పరుషడివచ్చె
 గురునహస్రద్వయ భూటకయుతుడు
 గుండమదేవుడు గొబ్బూరిరాజు

* ఇతఁడు ప్రతాపరుద్రీయకృతిపలియై క్రీ. శ. 1295 సం॥ మొదలుకొని 1323
 సంవత్సరమువరకు రాజ్యముచేసి, రుద్రమదేవికి దౌహిత్రుడై ప్రఖ్యాతిపడసిన
 ప్రతాపరుద్రుడు కాక, కాకతిప్రళయుని తరువాత సింహాసనమెక్కి క్రీ. శ.
 1140 సం॥ మొదలుకొని 1199 సం॥ వరకు రాజ్యముచేసి మొదటి ప్రతాప
 రుద్రుడని ఇతిహాసమునఁ బేర్కొనఁబడు రుద్రదేవరాజై యుండవలయును.

(సోమదేవరాజీయము చూడఁదగును.)

† ఓడ్రశబ్దభవము “ఓడ్డ” దీనినిప్పుడు “ఒరిస్సా” యందురు.

‡ ఓడ్రదేశమును బాలించిన గజభరిరాజులలో నితఁ డొకఁడు.

మొదలయినరాజులు ముఖ్యులొబట్టు
 వినూతుతోగూడ నెనుబడిమిప
 ఎనుబడివేలతో నేతెంచిరపుడు
 తక్కినరాజులు తమతమబలము
 లెనగ నేతెంచి రివ్వధంబునను
 వచ్చినబలముల వరుసగజింప
 బుద్ధిమంతులకైన పొసగునెన్ను 160
 సంతోషములచేత చనుడొచ్చినట్టి
 మనుజేంద్రులకునెల్ల మంచికట్నములు
 లెప్పించియిచ్చిన తిన్నగానుండి
 రంకటనాగవ్వు ఆశ్వంబునెక్కి
 తగినయిరవుచేసి ధరణీశతలికి
 మిగిలినవారికి మేలైనతావు
 లమరిచివిడియించె ఆనందమొంద
 ఎక్కడచూచిన నెడలేకదిసి
 ఇసుకజల్లిననైన ఇలమిదబడదు
 చొరదువాయువుదండు చొచ్చినరాదు
 సువధంబుదొరకదు చోద్యమైయుండు
 ఆదండులోపల ఆఖలవణిజులును
 సకలధాన్యంబులు సకలరత్నములు
 బుగారుపెండియు బహుధనవితతి
 సరిగవస్త్రంబులు సరసపుంబట్టు
 కటములుఘనతంతు పటములుమరియు
 కాన్యతామ్ర శ్వేతకమ్ర భాండములు
 రసవర్ణముల నెల్ల రంజనంబొప్ప
 క్రయవిక్రయముల కావించురపుడు
 సౌందర్యఘనతచే సంపన్నమైన 180
 పల్నాటివీర—19

వేద్యవాటికలొప్పు విశదంబులగుచు
 దారిద్ర్యమనునది దండులొలేదు
 ధనధాన్యవృద్ధిచే దనరెడలత్తి
 వేలంబులొపల విలసిల్లుచుండు
 అంతటబహువిక్రమాధ్యమానసులు
 (వీరులు తమకు యుద్ధమునకాజ్ఞ
 యిచ్చుని బ్రహ్మనాయునిఁ
 దొందరపఱచుట.)
 భండనవిజయులు పటువరాక్రములు
 వీరుఁకలైస్య విధమెల్లజూచి
 బ్రహ్మనాయునితోడ వాక్రచ్చిరిట్లు
 నలగాదుభూతలనాధుండుమదిని
 తనకెవ్వరెదురని ప్రార్థంబుపూని 190
 భండనవిజయత ప్రబలుదునంచు
 భువనభయంకర భూరిప్రతాప
 పటిమగల్గినయట్టి బ్రహ్మనున్ను
 విజయోద్ధతాటోప వీరులమమ్ము
 తలపకమాత్సర్య దర్పముల్ మీర
 వీపున నెదురెక్కి వెరవకనిలిచె
 కనియూరకుండుట కార్యంబుగాదు
 పందలవలెఁనుట పుత్రులెమనకు
 ఆనివార్యమైనమీ యాజ్ఞాఖలీన
 బద్ధులమైనెల్ల బడితిమిగాక 200
 కత్తికినొక్కొక్క కండచుదీసి
 పరిపూర్ణిణముల పట్టిమర్దించి
 కుమ్మరామమునందు కుటిలతగచ్చు

ఫలము వేసినభాండ పటలంబుపగిలి
 పెంకులైపడట్లు పెనుకంపమొంది
 విడిబడియేనుగుల్ పీఠులబార
 నకలబలంబుల నమయించియముని
 పురికంపియుండ మే భుజకౌర్యమొప్ప
 ఏమివిచారించి యిటులుంటిరయ్య
 సెలవిచ్చిపంపుము శ్రీఘ్రమొమ్ము
 నావుడుశీలము నాయుడువలికె
 (బ్రహ్మనాయుడు వీరులతోఁ
 దొందరపడవలదని నీతు లుపదే
 శించుట.)

విసరయ్యవీరులు విశదంబుగాను
 విదితస్వశక్తిపై విశ్వాసమున్న
 ఎదిరినామర్థ్యంబు తృణముగాదోచు
 (సహజగుణాబది జుతులకెల్ల)
 కానకామేశుండు కదిసెనుమనల
 నలగామునిందింప న్యాయముగాదు
 రణకేళిసల్పుట రాజధర్మంబు
 మనకున్నబలముల మనముకూర్చికొని
 పోయిశత్రువులను పొరిగొనవలయు
 సాహసంబొనరింప (చనదన్నివట్లు
 సర్వకార్యములొక్క చాయనరావు
 హెచ్చైనతనబల మెదిరిబలముల
 కొలదులుపరికించి కొరతలుండినను
 నవరించినకలంబు సన్నద్ధపఱచి
 చిత్తంబునం దన్వచింతలుమాని

18
10

20

కార్యదీక్షవహించి కదనరంగంబు
 చేరంగబోవుట స్థిరవిచారంబు
 నేనుమియుత్సాహ నిర్మలస్ఫూర్తి
 తగ్గించినానని తలవగవలదు 30
 తమకింపగూడదు తఱియగుదనుక)
 నావుడుకొమ్మ భూనాథుండువలికె
 పలికెదుచల్లని వాక్యంబులిపుడు
 కొడుకునుపగరచే కోల్పోయినట్టి
 దుఃఖంబుమదిలోన దొరలుచునుండ
 నలగాముజంపక నామదిచింత
 వాయదు నీవెన్ని పలికినైన
 ఎవ్వరుతనకెదు రీభూమినంచు
 జగదంపుడేరాలు సరవినెత్తించి
 ఉన్నాడుమనమీద ఉగ్రతేజమున 40
 కమలబాంధవవంశ కర్తయైనట్టి
 * బలభద్రరఘువలి పంపుననీవ్వు
 డరచియునొకకరం బారాజుకడకు
 అంపిననిలిచిన నతడునాసాటి
 చెడివిర్గిపడెనేని తీరిభర్తగాడు
 పంతమియ్యదియని వాక్రుచ్చిపిదప
 గాండివనమమైన ఘనచాపమెత్తి
 వాసుకికోరల వాడిగలట్టి
 దొనలనుమెరయగ తూర్జంబెలివిది
 వెలయంగమత్యాల పేరులల్లాడ 50
 అలుగునమణిగణా బమరంగముఖము
 మధ్యాహ్నభాసుని మాడ్చికన్నట్టి

* ఇతడు కొమ్మరాజాయొక్క భసురిద్వాగురు వె యుండును.

శరముచాపంబున చయ్యనదొడ్డి
కర్ణవర్మంతుండు గ్రక్కునలాగ
కోపంబుమించగా కోయనియార్చి
కరుగవచ్చుప్పిని కదలకనిలసి
ఏకతోమంటలు వెళ్ళగాయిచుచు
బాణముడిచెడు పటిమకావేళ
నక్షత్రములుడొల్లె నాగేశుడులికె
అపనియుకంపించె ఆకాశమదరె
కరుచెప్పపాటున కంటెవేగమున
పిడుగువడ్డట్లుగా వృద్ధీశుడడర
ఘనమైనగొల్లెన కంబుబుదాకె
అదియంతకునకలై అపనిపైబయె
పసిడికుండలుడొల్లి పడెగుదారంబు
లానందమునవార లరచిమించి
విడిబడియేచుగుల్ వీధులబారె
ఆశ్వముల్ రాహుత్తులరిగిరిచెరి
బుండ్లతోనెద్దులు వరువిడసాగె
సాలగుర్రంబులు సరభసమంది
కట్టుతెంచుకపారి గట్టపాలాయె
కోల్పడిగెలుపట్టు గొడుగులనెల్ల
పట్టెడువారలు వడవైచిచనిసి
కల్లాలమందుచు కామునిబలము
భయమునజనిచింత పల్లినదాటె
వీరకామేంద్రుండు వేత్రపాణులుచు

60

70

పడవాళ్ళనుపించి భయములదీర్చి
జరులనుబిలిపించ చయ్యనవచ్చి
తమతమతావుల దగచుడిరపుడు
వీరులందుతమ వేటాబులూన 80
నిలిచిసంతోష నిర్మలమతుల
ధీనులైన జ్యోతిషికులనపుడు
పిలిపించిబ్రహ్మ ప్రయములుచెప్పి
సమరముచేయగ సరసమైనట్టి
సుముహూర్తమొక్కటి శోధిపుడన్న
ఆరితిచూచెద మందులకేమి
క్షీరాబ్ధిశయచుచు శ్రీవల్లభుండు
దాసరక్షణమందు దయగలవాడు
చెప్పుడుమివెంట చేరియున్నాడు
నకిలకార్యంబులు ననుమారుచుడు 90
ఆనిచెప్పిదీపించి అరిగిరివార
(ఈమయమున మేడపిలో జరిగిన
వృత్తాంతము.)
లంకట మేడపివైననార్తలుచు
* తెలుపుడుజరులకు దెల్లముగాగ
వరమోత్సుకకచేత † బాలచంద్రుండు
నుగడిబాలురు చనవునగొలువ
రమణీయమైనట్టి రాచిల్కచదువు
వినుచువేడుకపుట్టి విచ్చలవిడిని
గుమ్మడికాయలు కొంతసేపాడి

* ఇది కవితనము.

† బ్రహ్మనాయనిగొడుగు.

చెరుకులపం చెంబు చెల్వొప్పు గెలిచి
తనసంగడిలకు దయతోడనిచ్చి 100
తమ్ములువెంటరా ధామముజేరె.

(అనుజులతోఁగూడి బాలచంద్రుఁడు

తల్లియైన విత్తవృద్ధకువచ్చుట.)

తల్లినిగనుగొని తనయులందరును
మ్రొక్కినదీవించి ముదమునతల్లి
వలికెనీవిధమున వారలతోడ

నాయాత్మ సుతులార నాయన్నలార

పద్మనాభునిగర్భ పాథోధియందు

పూర్ణచంద్రులరీతి బుట్టినవారు

ఘనమైనభూవణ కాంతులుమీర

మీరన్నదమ్ములు మేలిమినాదు

ఎటుటచునిల్చి నన్నేమిపేడెదరు 110

(విత్తవృద్ధ బాలునిమనోరథముఁ

దెల్పుమని యడుగుట.)

చిత్తంబులొక్కొక్క జెప్పడియనిన

నవ్వుచుబాలుడు నాతికిట్లనియె

తరుణిరోమేమునీ తనయలమగుట

నకలవైభవములు సమకూరెమాకు

స్త్రియమతోమమ్ముల పెంపుసేయంగ

ప్రాద్దుపొడేమిట పొనగంగనన్న

ముద్దులకొమరుని మోముపీక్షించి

ప్రాద్దుపొవకయున్న పుత్రరత్నంబ

పోకలాటలచేత బుద్ధుముప్రాద్దు

అడుడిమత్తమ్ము లమరుబంతులును 120

గుంతమాపలనాడి కొని గెల్చికొనుము

తైటనాడగవద్దు బడలేదుసుతుడ

కుటిలజంతులదెచ్చి గుడిలోననుంచి

విడిపించిపోరాడు విధమునుచూడు

రూకలకుప్పులు రూఢిగనాడు

మనినతల్లిరోవాని నాడితిమిమ్ము

వానివైనిష్ఠాన పడదుచిత్తంబు

క్రొత్తలవైన మక్కువగల్గియుండు

అనిబాలుడాడిన విత్తవృద్ధులకె

(భారతయుద్ధాధికథల వినుమని

యైతమ్ము బాలచంద్రునికిఁ జెప్పట.)

అటపాటలవైన అలసితివేని 130

వినవయ్యబాలుడ విశదంబుగాను

విబుధులవిప్రుల పిల్వగలంచి

వినుముభాగవతంబు విజ్ఞానమొదవ

భారతరణకథ పాటించివినుము

భీష్ముడొనర్చిన వివిధకౌర్యముల

అచలితబుద్ధితో అలింపుపుత్ర

ద్రోణుండునెరవిన దోర్బలగరిమ

మనమునబట్టింపు మానితనుతుడ

కర్ణుండుచూపిన ఘనపరాక్రమము

సూక్ష్మంపుబుద్ధితో జూడుముతనయ 140

శల్యునియందున్న శస్త్ర చాతురిని

జాగరూకత మెయి చర్చించుకొడుక

దుర్యోధనునిమాన ధూర్వహపటిమ

అన్తతోడుత ఆరయుమాత్మజుడ

చాపంబువిడిచిన సవ్యసాచిని
కృష్ణుడు చెప్పిన గీతలయందు
కర్తృహస్యముతో గాంచుకుమార
సేర్పినవానిని సేరుపుమీర
దృఢఛైర్యమున ఆచరింపంగవలయు
అనినమాటలువిని వికమ్పతోడ 150
బాలుడిట్లనియెను షకవకనవ్వి

(బొంగరములాడుట నిజమనో
రథంబని బాలుఁడు తెల్పుట.)

వినవస్తుకల్లిరో విమలేందువన
ధర్మార్థకామ తర్జ్వంబెరుంగుదును
శాస్త్రబాలంబుల చాలగవింటి
మనమునఁజలిసితి మర్తంబులెల్ల
ప్రకృతకౌమార చాపల్యంబుకతన
చిత్తవిక్రాంతి కై చెరియివేళ
బొంగరాళాడగ బుద్ధిజనించె
నెలవిచ్చిపంపుము క్షిప్రమెమమ్ము
ఈరీతిపలికిన విజాక్షికలగి 160
వెరచియువెరపని విధమునననియె

(బొంగరము లాడవలదని తల్లి
బాలునికీఁ జెప్పట.)

విశదంబుగాబాల విమముద్ధతనయ
ఈబుద్ధితలపగ ఇచ్చలోవలదు
వలసలోనున్నాము పడబొంగరాల
ఆడినజేతప్పి అతివలకైన
తగుబాలురకునైన దాకునుబోయి

పడతులుతోఁపించి పలు తెరంగలను
శంఖుంతురీమాట సత్సాంబుపుత్ర
శాపింపబడుటకు సాహసమేల
నామాటగడచుట న్యాయంబుగాదు 170
నావుడుచాలుడు నాతికిట్లనియె
(బాలుఁడు తల్లిమాటలకుఁ
బ్రతివచనంబు నెప్పట.)

మునితరోనావంటి ముద్దులనుతులు
పుట్టరాభూమిని పుణ్యాంగనలకు
చాలేకపియిత్తు పనితరోనన్ను
అలిగితిట్టినపాప మనుభూతమగును
పూబోడినాదేహ సోషణార్థంబు
పెట్టనితావుల పెట్టిదాచెవపు
కొదమసింహముతన గురుశార్వమయర
ధరవిజృంభింపక దాగునాయెదిగి
ఏటికిభయమందు నింతిపోసికు 180
అనవినికబ్బాక్షి ఆత్మలోగలగి
(బొంగరాళాటమాడచని తల్లి

మరలఁ జెప్పట.)

ఏలబాలుడనీకు నికఛైర్యంబు
శాపింపబోరని సంశయమేల
మద్దులుతులువలు మర్భాషిణులును
తారకమృంబుల తగవెరుంగకయె
కచ్చెకుముందుగ గాలుడువెద్దరు
భావంబుఁటిటివి పడతులకెల్ల
నీమేలుగనుగొని నేనోర్వలేక

పలుకుటకాదోయి బాలచంద్రుండ
ఆనిచ్చెనంతట ఆబాబుడనియె 190

(బాలుడు తల్లిమాటలకుఁ దగు
సమూహానము చెప్పట.)

దుష్టభావుడగాను ధూర్తుడగాను
వెలదులకెల్లను వినలేచేయుదును
దయచేయుదురువారు తనయునిమాడ్కి-
తడవాయనేవచ్చి తల్లిరోయిటకు
పుత్రునిమాటలు బుద్ధిలోనుంచి
నాకాంక్షలేదేర్చి నన్నంపవచ్చు
బాలచంద్రుణ్ణి వలెననేత
విశ్రమనవ్వుచు నపుడు నేర్పరుల
(బాలచంద్రుడు తల్లియొక్క
లోభతత్వమును దూలనాడుట.)

ఒజ్జలబిలిపించి యొప్పుగామిరు
బొంగరంబులొన్న పూనిచేయంగ 200
తగునన్న బాలుండు తనలోననన్వ
తల్లితోననియెను దయవచ్చునట్లు
శత్రువులబొజుంగు సాంద్రనికముడు
గండుభీమనగర్భకంధిరత్నమవు
లోభమ్మనీకేల లోలాయతాక్షి!
ఏడుకోటులసంఖ్య నెనగినధనము
కలిగినఆగండుకన్నమనీసి
చెల్లెలవైయండి సిరులుచెన్నెంద
చెనటిబొంగరములు చేయించుకొరకు
ఏరీతిమనసొప్పె ఏడాక్షిసీకు

బీదవాక్యముల పెదవులవైకి
తేరాదుపెద్దల తీరుకువెలితి
భావములోలోభ వటిమమీరంగ
గృహకార్యములు నిర్వహింపజూచెదవు
నీవంటిదానికి నీతియేచెపును
నీవెయ్యించికోరుము నీతండ్రిసొమ్ము
నకలదేశాధీశ సంఘాబునెల్ల
ననురంగంబున సాధించిమించి
వారిచేమాతండ్రి వలసినయట్లు
లప్పనంబులుగొన్న ఆధికధనంబు 20
పొందుగాదెప్పించి పుటముపెట్టించి
పైడిబొంగరముల వరగజేయిపు
వెండిచేములుకులు వెలయబెట్టిపు
పట్టుచేజాలెలు వన్ని పేనిపు
ముత్యాలకుచ్చులు మొదలగూర్చింపు
తెప్పించియిప్పింపు తీవ్రంబుగాను
(బాలుడు నిజోదాగ్యమును
దెల్పుట)

దండివిక్రమలైన తమ్ములనేను
ఆడుకోవలెనంచు అభిలాషపాడమె
నావంటిబాలుండు న్యాయంబుతప్పి
బీదబొంగరముల వెలది! యెట్లాడు? 30
చూచినవారలు చోద్యమందుదురు
ప్రజలుదూషింతురు బహువిధంబులను
నకలరాజులగెల్చి జయముచేకొన్న
బ్రహ్మనాయనిగర్భ పాథోధియందు
చంద్రునివిధమున జనియించినట్టి

బాలని కీలేమి ప్రాప్తమాటహహ
కాలమహిమమని గర్వింపగలరు
కావునలోభము గాంచసీకేల
(బాలచంద్రుఁ డై తమ్ముకు వై రాగ్ధ
మునదేశించుట)

కలుములు నిత్యంబుకావు మాతల్లి
మెరపు మెరయరీతి మేఘంబులట్ట 40
బుద్ధుదంబులభంగి పోవుచుజెవరి
కూరితిదలపోసి యెరుకచేమించి
సంపదవేళనే సకలభోగములు
పొందంగవలె ధర్మములు చేయవలయు
భోగానుభవముచే పుట్టినంతృప్తి
వేసటజనియించి వెగటుగాదోచు
ఆటుమీదవై రాగ్ధ మమరుచునుండు
ధర్మముల్ చేసిన కనరు పుణ్యంబు
సజ్జనసహవాస సంప్రాప్తికలుగు
వై రాగ్ధమధికమై వర్తించుబిదప 50
భోగధర్మంబులు పుట్టినయపుడె
సరవివిరాగిత సంసారమెడలు
సద్గురు పదసేవ చయ్యనగలుగు
ఆందుచే నిర్వాణమందికయగును
కావున భోగముల్ గైకొనవలయు
కాస్త్రంబులీలాగు చాటిచెప్పెడిని

ధనమందులోభంబు తగ్గింపుకట్టి
ప్రాణంబునిత్యంబు భవమనిత్యంబు
ద్రవ్యంబువచ్చు నాశవిలి వెన్నెంటు
* ఇటువంటి మానవుడేకేహమెడల 60
హోయినాన్నాళ్ళకు బుట్టునుమరలి
కర్మరహస్యముల్ గాంచినవారు
ద్రవ్యంబునకు నడసాద్యయమిట్లు
తనరింపుచుందురు తక్షణమునకు
సీవెరుంగని మర్తమే నెరుంగుడు నె
చనినభూతంబులెల్ల సమహర్షినట్టి
చిత్తమాధనములో చిన్నమేమైన
గొనిపోయిరావెంట గూర్చునెల
ఆశచాలించుటే ఆనందపరవి
చెలిమినామాటలు చిత్తమందుచి 70
మాకోర్కె లీడెర్ని మమ్ముమన్నింపు
ధనలోభమందిన దానవుకకు
ఇంతగాజెప్పితి వివాడిసేవ
నిరారాధగణమును నే విన్నవించు
బాలచంద్రుఁ డై తమ్మయొక్క
వెనుకటి లోభకార్యంబుఁ
బేర్కొనుట.)
తప్పక మదికిని దారాణగాను

* “देहिनीऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।

तथा देहान्तरप्राप्तिं धीरस्तत्र न मुह्यति ॥”

ఆని యర్జునునకు శ్రీకృష్ణుడుచేసిన యుపదేశముకూడ నిట్లేయున్నది.

సీమేనగోడలి స్త్రీవడ్డెనపుడు
 నామేనమామలు నాపెండ్లినాడు
 మా కులంబులడిలి మాడలుగలవు
 తగినధనంబీక తామీయమనీరి
 అమాటమీడట నమ్మగోసీవు
 ముట్టడోవేసితి మూర్ఖతతోడ
 అయిదగుదోజులదాక నంతమామామ
 అక్కవైననునేమి అలిగిననేమి
 అడిగినధనమీయ కలివనేసీయ
 బ్రహ్మవచ్చినగాని భయపడబోను
 నియమంబునాడిది నెలతరోయన్న
 ఏమికావలె సీతు నిప్పింతునిప్పు
 డన్న సందేహింపకడుగ వే యనిన
 మాడలు తూపెడు మాతుగావలయు
 ఇప్పింపువేగమె యింకొక్కమాట
 అఖిలరాజులొసంగినట్టి యవ్వనము
 లందుదాటలువిగల వలివరోవిరుము
 పొల్లునుతాలును పొసగువుమాకు
 తీరైనమాడలదెచ్చి యిమ్మన్న
 మదిలోననొప్పక మగువసేవప్పు
 డూడిగీలనుబంపి పిత్తై ననధనము
 తెప్పించిరాళిగా దీర్చిపోయించి
 కొలిపించికోమ్మన్న కోరిమీయన్న
 పెట్టొందు కట్టించి మీదదానెక్కి
 హెచ్చుగాతూర్పుర నెత్తెనుభువిని
 చిందిపోయినవెల్ల కేడుతాలుపొల్ల

90

90

100

అనిరోసి మిగిలిన అర్థమంతయును
 అధికమా తూమొకటపుడు తెప్పించి
 ఎలమితూమునకంటె హెచ్చుగాగొలిచి
 కళ్ళనుద్దవితానె కావలెనును
 తాలునుపొల్లును దానెగోరుచును
 ఇండన్నిమాకని హెచ్చినకొండ్
 కట్టించిమాటలు కైకొని తల్లె
 నేనెయంగుడుదల్లి నీమనస్సురణి
 మించినకీర్తికై మెలగితివప్పు 110
 డన్నపుత్రునిమాట కైతమ్మనవ్వె
 హెచ్చుగా నవ్వినాచెనమండ్రునుతులు
 గారాబుతనయుల గడుప్రేమమడర
 గూర్పుండబెట్టియు గూరిమితోడ
 మొదలురప్పించిన ముఖ్యులైనట్టి
 ఒజ్జలుతనమ్రాల నుండంగజూచి
 బొంగరంబులుచేయ బొసగునుమీకు
 వైడియిప్పించెద బట్టినయంత
 (బితమ్మ బొంగరంబులు చేయఁ
 బంచుట.)
 పనిముట్లుదీనుక వడిరమ్మటన్న
 వారలిండ్లకుబోయి వట్టిడకారు 120
 కమ్మచ్చులును సీరుకార్లు నుత్తెలును
 ఘనమావడచ్చును కత్తెరల్ మరియు
 ఆలయమచ్చులుగుదులాదియైనట్టి
 పనిముట్లుగొని తెచ్చి భామకన్నదుట

భక్తితో నిలిచి పటిమదీపింప
 వితంతునెలవెచ్చె నంకటవారు
 చదురేర్చి కూర్చుండినరి పనిముట్లు
 పరచి మందరకడ పావకున్నెలిసి
 పుష్పగంధంబుల పూజకావించి
 నైవేద్య తాంబూల నతులనరించి 130
 కనకలక్ష్మీకిదగు కమలంబు నిలిపి
 కడుగొప్పమూసలుగట్టిగాజేసి
 నిజమైనబంగారు సింహించిమంచి
 ఓలుకుల గరగించి పరికించునపుడు
 కాలహేతువదేమొ ఘనలక్ష్మీచుహిమ
 కరగువేళలవన్నె కదలకనిల్చె
 తరువాత ఆశ్చర్యదండై చెలంగ
 చెదరి అంతంతకు చీకాకునొంది
 చిదురుపలాయె విచిత్రంపుగంగి
 ఒగిచుట్టునున్నట్టి ఒజ్జలందరును 140
 కనుగొని ధీతిల్లి కంపితులైరి
 బాలుడావేళను ప్రాభవం బొప్ప
 (బాలచంద్రుడు
 భౌతిక రహస్యములఁ దెల్పుట.)
 తల్లితోననియెను తననేర్పయార
 కడఁజెన్నె చిదురులై కరగిననేమి
 కరగినవేళల కళలేమిచెడక

నిలుచుటే శకునంబు నిశ్చయించిదురు
 అటుమిదనగు కార్య మదియేమిలేక్క
 చెడనిపదార్థముల్ సీమలాలేపు
 చెడుగుగట్టును నదుల్ చెట్టును లతలు
 సంచారి జీవముల్ నమయుచుచుండు! 5)
 నమసినజీవముల్ జనియించుమరల
 జడపదార్థంబులు చైతన్యమొందు
 * పాలియదొక్కటినిను బొత్తిగానెపుడు
 పుట్టదుక్రొత్తది భూమిలోపలను
 పోయినదానిని పోయెనటంచు
 ఉన్నదానినిజూచి యున్నదటంచు
 భావించగారాదు పడలిరోకనుము
 కాలవశంబున గలపదార్థములు
 రూపభేదంబుల రూఢిగాబొందు
 ధరబ్రహ్మవాతలు తప్పించరాదు 16)
 కావున ఆశ్చర్య కారణంబేమి
 మాయాభివంబిది మాసిపోగలదు
 హృదిలోన సుశయమేలనేతల్లి
 కావింపుమమ్మ బొంగరములననెను
 మేముమాడలచేత విరచించితిపుడు
 (సిద్ధమైన బొంగరముల
 బాలచంద్రుల కొసంగుట.)
 మంగలియైనట్టి మాధవుకిచ్చె

*“निवृत्तं परमात्मन” అని శాక్తిమల మతముకూడ నైయున్నది.

పల్నాటికిర—20

పవ్వరపట్టికి గురుతుగారెండు
వేలకుజేయించి వేగ మెయ్యెనగె
సరిమూడువేలతో చాకలచందు
బొంగరంబునుంచి పొసగనిప్పించె 170

అలరునాలుగువేల కనురికచేసి
కంసాలిచందుకు గరుణతోసిచ్చె
అయిదువేలకుజేసి యాకన్పురికిని
ఇప్పించెమదిలొన నెన్నికొనంగ
వెలమపట్టికి ఆరువేలదీరె
వదివేలతోజేసి బాపనికిచ్చె
నారాయణుండైన నాయునికొడుకు
బాలునిచేరికి పండ్రెండువేల
తీరిచివన్నెలు దీరిచ్చినైన
నకలరత్నంబులు సంఘటియించి 180

ములుకులువెండితో మొనలగదించి
ఇచ్చెను సంతోషమింపెనగంగ
పిచ్చటనొజ్జల ప్రియమతోజూచి
తగినకట్టుంబుల దయమీరనొసగి
పొవ్వనినెలవీయ పోయిరివార
లంతటవిభవము ఆనందమునను
చారువర్తనవాడ చక్కనివాడ
గురుకరచేరర్థకులవార్ధిసోమ
బాలుడనిమది పరిణామమాయె
పడ్రసోపేతమా సకలవస్తువుల 190
పంటయ్యెయున్నది వచ్చి మీరెల్ల
భుజియించి పొండన్న పొందుగారేచి
చానకాలలా పక్కవస్తువుల

గరిమతోభుజియించి కరములుకడిగి
వానకాలకువచ్చి పసియించిమించి
కాశీరకరూపకస్తూరులెనగ
తెచ్చినగంధంబు దిన్నగాబూసి
చిత్రవర్ణంబుల చెలగుచునున్న
తగుపట్టు వస్త్రముల్ దబిలిధరించి
బహువిధములుచే భాస్వరమైన 200
అణిముత్యంబుల అమరినయట్టి
మెరుగుభూషణములు మేనులదాల్చి
భాసిల్లి శృంగారభరితులైవచ్చి
తప్పకు నిలచిన తనయులజూచి
ఎలమితో వితమ్మ యిట్లనివలికె
(వితాంబ కుమారులకు బుద్ధులు
గఱపుట)

మేడపిలోపల మేలైనయట్టి
రచ్చకొట్టంబుల రాజవీధులను
విపణిమార్గంబుల విబుధగేహముల
బొంగరాలాడగ పొసగదునుమ్ము
కరుణతోనాబుద్ధి గైకొనిమీరు
మేడపిలోనుండి మేలుగావెడలి
ఉత్తరదిశయందు ఒప్పుచునున్న
చాలురావులకాడ సరసమైనట్టి
రమణీయమగుమొల్ల రాచిక్రిందటను
అడుడిబొంగరాలానంద మెనగ
పొందుగాఱిరి బుద్ధులుచెప్పి
చక్కనిముత్యాల కాల్లెలవెచ్చి
అందించి చేతుల కాశీర్వదించె

శేషుల్ తగరుల కృంగారవరచి

(బాలచంద్రాదులు బొంగరము
లాడబోవుట.)

పసిడిపల్లంబులు బాగుగాగట్టి 20

పట్టుకాలెలుదెచ్చి పరుపడిగప్పి
ముందరనిలిపిరి ముద్దపాటేళ్ళ

బాలచంద్రుండును భ్రాతృసంచయము

పెడ్కమీరగవని పీపుల నెక్కి

కమ్మరగరితలు గణములుపొంగి

వింజామరలబట్టి వినరుచునుండ

గచ్చకాయలకొన్ని కలిగినయట్టి

తిత్తులు చిరుతలు తీరైనగొడెలు

జూదమాడుటకయి సొగటాలుకొన్ని

బురులుపిట్టలు వంజరచయము 30

పేరైనడేగలు పిగిలిపిట్టలును

కారికావళి కీరసంఘంబు మరియు

ఆటలసాధనాలవి పెంటరాగ

రయమునజనిచాలు రావులనరస

మొల్ల పేరిటిరావి మొదటనుజేరి

తీరైనతగరుల డిగ్గి వేదికల

వైనబరచినట్టి పలుపన్నెలమరు

రత్నకంబళముపై రంజిల్లనుండి

బొంగరాలాడగ పూనిరావేళ

నరసమేడిపిజనుల్ సంతసంబొప్పు 40

బొంగరాలాడెడు పొంకమంతయును

పోయిచూడదలంచి బుద్ధులునిలిసి

వనితలుత్తండుల పతులపుత్రులకు

(అమ్మలక్కలు బొంగరా లాట
జూడబోవుట.)

అత్తలమామల అడుగుటమాని

గృహకృత్యభారంబు రెడలచాలించి

ఒక్కరినొక్కరు ఒగిదిల్చికొనుచు

తమలోనముచ్చటల్ దగజెప్పికొనుచు

రయమునబోయిరి రావులకడకు

ఆపురవరమున ఆలరుచునుండు

వరవిప్రకామినివైశ్యకామినియు 50

ఎడలేనిపొందుచే ఎనగెడువారు

తరిచిచారించిరి తమలోనదాము

నాయనిపుత్రుండు నవవన్న ఘండు

బాలుడు సంతోషభరితుడైయుపుడు

తమ్ములుతానును దననేర్పుమీర

బొంగరాలాడగ పూనియున్నాడు

కనుగొనివత్తము గ్రమ్మనబోయి

అని ఓల్కబ్రాహ్మణి ఆపెతోనపుడు

ప్రకటమ్మగావైశ్య వనితయిట్లనియె

పీయవృథాలండు ఉరుమనిసిడుగు 60

పావపుణ్యంబుల భావింపడతడు

శకట సమాహంబు చనియెడుచేళ

చీలలాడగదియు జేతులబట్టి

ఆడెడుపాపల ఆదరంబుగొట్టు

పెంగలిదువ్వుండు వీతధర్మండు

వానిజూడగనేల వాంఛబనించె

నావుడు బ్రహ్మజనారి యిట్టనియె
 నేదోయివచ్చెద నెలతనివుండు
 మనియడువంగ వైశ్యాంగన కూర్చి
 పడతిసేదగుపొందు పట్టుట మొదలు 70
 ఎడబాసియుండుట యెన్నడులేదు
 నేడునిన్నెడబాసి నేనెట్టులుందు
 వచ్చెదపదమని వడితోడలేచి
 నీరాడికడవను నేర్పుగాబట్టి
 ఆత్రకుమామకు అతిథిక్తి మ్రొక్కి
 కనుగొనివత్తుము గ్రక్కునబోయి
 ఆననన్విపెద్దవా రతివలనంప
 కదలికబుప్పర గంధులచెలిగి
 చనిదీర్చి కనుడిగి జలములనంత
 కప్పిననాచును గడకేక జేసి 80
 నిర్మలాదకములు నించికడవల
 శృంగారమొప్పుగ శిరములబెట్టి
 దురితబంధంబుల దొలగింపలేక
 కర్మఫలంబును గడవగలేక
 నెలతలు చనుచెంచి నిల్చిరచ్చోట
 ఆశ్చర్యవాక్యాల ఆపవడిట్లనిరి
 ఈతడేమలనాటి నేలెడుబ్రహ్మ
 తనయుడు సౌందర్య దర్శకుండితడె
 మార్తాండలేజుండు మహితకార్యాధ్యు
 డీచోప్పనియొప్పు సీచక్కదనము 90
 ఆలవియేపొగడంగ ఆజునకునైన

బుగారుకలకాల పన్నీరులేచ్చి
 మదనారి నభిషేక మాడించెదొల్లి
 * మంచాలకాకున్న మానితయశుడు
 కలితసౌందర్యుండు కందర్పనముడు
 పతియేలయానని పాయనివేడ్క
 ముచ్చటలాడిరి మూకలైచేరి,
 † ఆనయంబున అనపాతులేచి
 పట్టుగాగిరైనాసివైడిటంకంబు
 నిల్చిబాలునిజూచి నెనరొప్పననియె 100
 డోరకయున్నాడ వోబాలచంద్ర
 బొంగరాలాడెడు బుద్ధితోతమ్ము
 లెల్లను గనివెట్టి యిపుడున్నవారు
 సీవుమందాడక యెవరాడరాదు
 మొదలిడుమనిచెప్ప ముదమున అతడు
 తోరంపునందడి తొలగింపుమనెను
 బద్దలవారంత వరుగునవచ్చి
 చెలగిబరాబరుత్ చేసిరిమ్రాల
 తంత్రజ్ఞులగుమేటి తమ్ములేచి
 చేరిఅటలనాడ చిరునవ్వునవ్వి 110
 (బాలచంద్రుండు బొంగరమును
 ద్రిప్పట.)
 బలవరాక్రముడైన బాలచంద్రుండు
 ఘనతరమాణిక్య ఖచితమైనట్టి
 బొంగరంబరచేత బూసుకయుండి

* బాలచంద్రుని భార్య.

† బాలచంద్రుని యన్న. బ్రహ్మజేత్రసంజాతుడు.

నేరుపుచూడుడి నిలిచిమిరెల్ల
తిరిగింతుచేతిలో దీటులేనట్లు
లవనికైబడకుండ నంతరమండ
పట్టియాడించెద బహువిధగతుల
అనిచుట్టునున్నట్టి అతివలజూచి
ఆత్తమానులభక్తి ఆమరినవారు
వతిమాటలకెదురు పలకసినారు
వినయమానామాట వినుడిమిరెల్ల
దురాననుండుడి తొలగిక్లగ్నోనుడి
అనిచెప్పిబొంగరం బరచేతబట్టి
ముత్యాలజాలెను ముదమునజుట్టి
చేయె త్రిహుంకించి నీరబలమునను
జేసినపడిమిర వేగమెపాయు

సయమిశుండను చట్రాతిదాకి
మింటిమిదికెగసి మెరుగులక్రమ్మ
* అన్నమ్మయను పేర నలరుచునున్న
చక్కనికోమటి జలజాయతాక్షి
మిఁగాలికిందాకి మించినములికి

(అన్నమ్మయను వై శ్య కాంతుకు
బొంగరము దగుల నాపె
మూర్ఖులుట)

అరకాలుదిగివచ్చి అవనికదాకె
తాకినఆవైశ్య తరుణిభీతిల్లి
గగనంబుపైబడ్డ గలికంపమొంది
తరిగినఖడ్గర తరువుచందమున

20

130

తటుకునమూర్ఖుచే ధరమిదనొరిగె
చెదరికుంకలములు చిక్కులనొండె
మిక్కిలిచెమటచే మేనివస్త్రంబు
తడిసెనుగుడియ దడదడమనియె
మేదినిరేణువుతో మేనెల్లగప్పె 149
ఈరితిబడియున్న యేగాక్షికడకు
పొక్కుచుజేరెను పాలతులగుంపు
కప్పిరివలువలు కర్ణంబులందు
కర్పూరరజమును గలయంగచూరి
పదతలంబులయందు పాణులయందు
కస్తూరిగంధంబు గలిపివట్టించి
చానలుకైత్యోపచారముతో పలిసి
చింలింపబోకుడి ఛెలిలేచునిపుడె
అనిపల్కునంతఁగో ఆమూర్ఖుడెలిసి
ముకుళితహస్తై ముందరనున్న 150
(కోమటియన్నమ్మ బాలునిఁదిట్టుట.)
బాలునిగనుగొని బలుకోపమునను
కన్నులెర్రగజేసి కాంకయిట్లనియె
ఓరిదురాత్ముడ ఓరిదుర్మార్గ
క్రిందుమీదెరుగక కెరలుచున్నావు
గర్వమేటికినికు కాంకలయెడను
కలిగినదివలె గట్టంగవలయు
ఎదుకమాలినచేప్ప లేలచేసితివి
మరియంగ నేలసి పొంగెల్లనణగ
ముదిరెమదంబునీ మరిపెంబుక్రంగ
తగవల్లభూపతి ధనమెల్లనీదు 160

* ఈమెయే విప్రస్త్రీతోఁ గూడ వచ్చిన వైశ్యతరుణి

సదనంబుజేరిన సత్తువనుండి
 త్రుట్లుచునున్నావు దుష్టచిత్తుండ
 సమరంబులానిన్ను శత్రులుగుప్తు
 నడిచెడుపదముల నారసాలేయ
 చూచెడుకనులకు సూదులుగుచ్చ
 మీయయ్యలెల్లకు మించినబలిమి
 చేరినైరులలోడ శ్రీయుద్ధభూమి
 ఉపొంగుచున్నవా రుర్విశునెదుట
 వారిలోగలయు నీవడికానవచ్చు
 పోతుసంహమరీతి పొదలుచున్నావు 170

మదమువట్టినిగి త్ర మాడ్కి మేడపిని
 ఉన్నావు కావర ముడిగెడుగాక
 అనితూలనాడిన అధికరోషమున
 కలుషించినపోతు కనులెర్రచేసి
 పట్టుకొలెనుబూని భామలనెల్ల
 వరమసాహసమున పారంగదోలె
 అప్పుడాఅనపోతు నమరంగజూచి
 పలికెబాలుడునీలి పటిమచెలంగ
 వనితలనదలించ వచ్చునామనకు
 అందుచేపాతక మంటునుమనల 180
 అనిచెప్పితరువాత ఆనైశ్యవనిత

(తప్తుమింపునుని బాలచంద్రుఁ
 డన్నమచు బ్రార్థించుట)

కాదరమొప్పగ ననియెబాలుండు
 “నొప్పికల్లుటచేత నోరావలేక
 అనరానిమాటల ఆడిలిగాని
 నీమీదపగచేత నేనేయలేదు
 బాలలకాటలు పశ్యంబుగనుక
 ఆడితిబొంగరం బదినిన్నుదాకె
 దైవకృశ్యంబని తలవకాడిలివి
 నిన్నింకనేరుండు నీరజనేత్ర
 అబలవునిన్నేమి యనవలదైన 190

నాతప్తుమన్నింపు నయభావమునను
 కరుణింపు” మనుచుచు కాంతకావేళ
 పచ్చవన్నెలపట్టు పటములేచించి
 ఘనమైనమందులే కాలగట్టించి
 మాన్నికొనుటకుచు మాడలేరూరు
 ప్రియముననిప్పించి వెలదినిోననియె
 అప్పుమాతల్లి సీనైతప్తుమారు
 * మాయయ్యలెల్లను మలసిదండైతి
 పోయియేదిక్కున బూనియున్నాను
 తలపోసిచెప్పవే తరుణిరోనేను 200

నావుడుకోమటి నారియిట్లునియె
 కదలించకుమునన్నుగన్న మాయయ్య
 కాలికయిననొప్పి ఘనమాయెగనుక
 కోపించిపలికితి గురుతెరుంగకయె

* “మాయయ్యలెల్లను మించినబలిమి | జేరినైరులలోడ శ్రీయుద్ధభూమి | సుపొంగు
 చున్నవా రుర్విశునెదుట | వారిలోగలయు నీవడికానవచ్చు” అని యీ
 కోమటిస్త్రీ యన్నది గనుక బాలచంద్రుఁ డీప్రశ్న నడుగుచున్నాఁడు.

మీయయ్యచనిన సమిద్రంగమరయ
ఇలమీద నెచటనో యేను నెరంగ
విశ్వుయెరుగు నన్నడుగకుమన్న
అటలజాలించి అనుజాలుదాను

(బాలచంద్రుడు తెల్లవద్దకేగి
బ్రహ్మనాయుడు పోయిన
యుద్ధరంగ మేదియో యడుగుట.)
మేలైనవీధుల మేడవీకేగి
వేగమె యిటుచొచ్చి వినయంబుతోడ
తల్లికి మ్రొక్కిరి తనయులందరును
మ్రొక్కినదీవించి మురియుచునున్న
తల్లితోబాలుండు తానిట్లువలికె
వెలదిరోమేడపి వెలవెలబోయి
కళదప్పియున్నది కారణంబేమి
నయమెప్పునాయుడు నాయకులెల్ల
ఎక్కడికరిగిరో యెరిగింపవచ్చు
అనుడునావాక్యంబు లతివక్త్రముల

(బాలునిమాటలునిని యైతవ్వు
మూర్ఖిల్లుట.)

ఘనతరళరముల గతి నేచనులికి
తరిగినకదళికాస్తంభంబురీతి
గుండెలువరియలై కుంభినినొరగె
చంద్రమండలమందు సాంద్రంబుగాను
జలదంబుకప్పిన చందంబువెలయ
సలితకుంకల జాలంబుచెదరి
కప్పినవధనంబు కనువీంపదాఱె

20

కన్నులసిరాని కాటుకచెదరె
గళబద్ధనవరత్న కాంచనయుక్త
హారజాలములెల్ల నటునిటుదొలగె
జమిలిముత్యపుచేర్లు చక్కనైయున్న
పాపటబొట్టాడి ప్రక్కనబడియె 30
వేసలిదురిమిన విరులెల్లజారి
పడెనుభూస్థలిమీద బరచినయట్లు
కొంకసేపునకామె గొబ్బునలేచి
ఘనమైనదుఃఖంబు గ్రమ్మంగబలికె
(విశ్వు యుద్ధవిముఖములైన
మాటలు బాలునికిఁ జెప్పట)

చేసినధర్మముల్ చెడిపోయెనిపుడు
వరపుణ్యజాలంబు వరదతుగలనె
నాభాగ్యమునకెల్ల నాశంబుదోచె
ఇటువంటికార్యంబు నిచ్చులోడలచి
నాలుకెట్లాడెను నన్నడ్గనీకు
బాలుడొసేకేమి భారంబువచ్చె 40
వినగననిటువంటి వెర్రినెక్కడను
కాలంబుననవరె గానినెన్నన్న
ఫలమేమియని చాలభయమునుబొంది
పుత్రుడువిడనాడి పోవకయుండు
బొంకుమాటలదల్లి పారిపారివనియె
తనయుడావినునీడు తంద్రులుమామ
లెల్లవిచారించి యేకభావమున
మలిచేవునున్న న మట్టాయెగనుక
ఇచ్చోటువిడనాడి యెగిరివార
లేదికడోయిరో యెరుగఁగనుతుడ 50

అనినబాలుడుతల్లి కప్పుడిట్టనియె
ఎన్నడనత్యంబు తెరుగనినీవు
(బొలుడు నిజధర్మముల
వివరించుట.)

తగవటేనాలోడ దబ్బరలాడ
చెలిగికార్యమపూడి శ్రీ యుద్ధభూమి
మలిదేవసహితై మాయయ్యలెల్ల
చలమననున్నారు సమరంబునేయ
అవలకాత్రవచయ మలివిక్రమమున
మూకలైబ్రహ్మన్న మొదలైనవారి
గహనముకొదావాగ్ని కాలించినట్లు
దగ్ధంబుచేయంగ దలచినవార 60
లీసమయంబున నేనేగతున్న
ఆపక్షిర్తిపాలాడు హానియుపచ్చు
తండ్రికష్టంబును దప్పించలేని
పుత్రుడుండిన నేమి పోయిననేమి
* జనకుడేపుత్రుడై జనియించునంచు
గొట్టిన వేదముల్ ఘోషించుచుండు
తల్లిరోకావున తనయనిబలిమి
తనబల్లియేయని తండ్రిదలంచు
పితకుపుత్రునికట్లు భేదంబులేదు
కార్యమపురికేను గదలంగవలయు 70
కదలిననీవల్ల గానున్నదేమి?
అనివిచారించుట అబ్బబ్బతగదు
తల్లిరోనాకసాధ్యంబిలలేదు

బ్రహ్మాండములబట్టి బురులాడుదును
మృత్యుదేవతనైన మెదిసివేసెదను
హరిహరుల్ మెచ్చగా అనిచేసిమించి
కామభూవిభునకు గలబలంబెల్ల
ఖండించివైచేద కలియుగమందు
వీరచరిత్రలు వెలయజేయుదును
తల్లిపంపుమునన్న తడయంగ నేల 80
చిత్తంబుచెడిపోవ చింతింపబోకు
మనినపుత్రునిమాట కై తమవలికె
తమకంఠుకూడదు తాళుముతనయ
తెలిసివిచారించి తెలిపెదనీకు
ఉండుమీరావనిచెప్పి యొయ్యననేగి
(వితమ్మ శీలమ్మ నాలోచన
యడుగుట.)

అత్తయాశీలమ్మ అతిభక్తిజూచి
కరములు ముకుళించి కార్యమంతయును
వినిపించచి త్తంబు వెరగునుబోంది
తలపాసిశీలమ్మ వైవజ్ఞవికలి
పిలిపించి బాలునిపేరటలెన్న 90
గ్రహగణభావంబు గ్రహించిపిదప
వితమ్మతోడుత ననియెనీరీతి
పటువరాక్రమడైన బాలచంద్రుండు
(శీలమ్మ యుపాయంబు సెప్పుట.)
పసునేనుదినముల పరిణామ మొందు
చెప్పంగబడెనట్లు సిద్ధాంతమందు
ఎడలేకఅడలెద వింతిరోనీవు

నీపెంజరిడిన నిల్వడాతండు
కాలమెవ్వరికైన గడవగరాదు
బ్రహ్మప్రాసనప్రాలు వశమెత్తప్పింప
నీమాటకాతడు నిలువంగబోడు 100

కన్నకడుపుగాన కాంతరీసేవు
పడవలసినపాట్లు పడవలెగాని
ఊరకయిండుట ఊచితంబుగాదు
శంబరాసురవైరిజాయహస్తమున
చెలువందనిల్చిన చిలుకకునమము
* మంచాల తద్రూప మహిమగన్గొన్న
చాలింపగలడప్పు సకయనీసుతుడు
నావినీవతప్పు నాతికిమైక్కి
వీడనిచింతచే వెడలితావచ్చి
తనకుమారునిజూచి దయనిట్టలనియె 110

(భయంకరరణరంగవర్ణనతోనై తమ్ము
బాలుని భయపెట్టుట)

ఓయయ్యబాలుడా ఒక్కగాచిరుము
చరరాజనైనయమ్మ వైకొనిరాగ
వాద్యసమూహంబు పడితోడ మ్రోయ
ఘనకరీంద్రముల ఘోరారావంబు
సాంద్రతురంగహేమవిజృంభణము
రథనేమిసంకుల ప్రబలశబ్దంబు
లమితపదాచిచ యాట్టుహాసంబు
భేరీధమాముల ఫెళ్ళునుమ్రోత
యేకమైమించిన నెట్లుతాళెదవు

విలుకాంధ్రు చెలరేగి విచ్చలవిడివి 120
జడివానచట్టిన చుదంబుతోప
దట్టమాశరవర్ష ధారలుగరియ
తప్పించిసొనలేవు ధైర్యంబుమీర
అలుగులమెరుగులు అవనివైనిండ
కన్నులచీకటి స్రవ్యగజేము
బద్దల ఈబెలు పట్టుకతూరి
వైబడ్డధైర్యంబు బట్టగలేవు
కత్తులుజళిపింప గనుగొనినీవు
తాళెదవేరితి తంవరపడక
నీవేడరణమేడ నీబలమేడ 130

బాలలతోనాడు పగిదిగాదోయి
చెక్కులుమీరిన బిందువుపాలు
సుదురుమీరినగడు నూనెవైశ్చేడును
గండ్రతనంబుల గైకొనుతనయ
పిన్నపునీకిట్లు బిరుదులుపలదు
ననువీడిపోవుట న్యాయంబుగాదు
నావుడుబాలుండు నాతికిట్టనియె
(బాలచంద్రుండు నిజబలోన్వేషం
బుం దల్లికెఱింగించుట)

భయమేలచెప్పెడు భావనాకిపుడు
పుత్రమోహంబున బొంకెదుకాని
యెరుగవేనాబల్లి యిందీవరాక్షి 140
నలగాముడెరుగును నాదుకొర్యంబు
ప్రళయకాలమునాటి ధైర్యపురితి

* బాలచంద్రభానిభార్య, గండు కన్నమనాయకుని కూతురు.

సైంధవపథవేళ సాహసస్ఫూర్తి
 విజయుడు రణములో వెలసినకరణి
 కారవసేనలో గదబట్టితూరి
 వడిముడియనిలోన వ్రాలినవిధము
 వాయుపుత్రుడు లంకవడితోడ జొచ్చి
 భస్మంబుగా గాల్చి ప్రబలినభంగి
 రాక్షసరణములో రామచంద్రుండు
 వీరపరాక్రమ విధిజెందినట్లు 150
 జలధిమధ్యంబున చరియించినట్టి
 మందరమనియెడి త్వాధరమృట్లు
 ఫాలాక్షుడతిరాద్ర పటిమమారంగ
 త్రిపురంబులను సంహరించిన గరిమ
 కాలాగ్నిలోకముల్ గాల్చినపల్కి
 స్థావరజంగమజగతినుద్ధరిని
 ప్రళయంబుముంపంగ వరగినరీతి
 కామభూపతిసేన గడగడవణక
 విక్రమక్రమశక్తి విడివడజొచ్చి
 పృథ్వివైపీచుగు వెంటలుగాగ 160
 విహరింతుమదిలోన వేడుకకొలది
 ఉర్విశుదశముల కురుమసిడుగ
 గర్వించువగవారి కంటిలోనెరస
 ఎదురెప్పురేనాకు నీభువిలోన
 నలగాముబలముల నలినలిచేసి
 పండంగతరిగిన పడుపుననరికి
 నెత్తురుమడుగులు నిండనొనర్తు

దహయనికడ్డంబై దట్టహావనము
 బడబొగ్గి చార్చునే పాథోధిజలము
 భయదంపు పులికిని వశుగణంబెదురె 170
 బింకలకదుపులు సింహముకీడె
 బాలుడననినన్ను భావింపవలదు
 చిన్నమిరియమందు చెడునెకారంబు
 నావిని సుతునకు నాతియిట్లనియె

(సంతానమునకై పడ్డకష్టముల
 నోచిన వ్రతముల నైతమ్మ
 వేర్వేరఁ జెప్పట.)

వినవయ్యబాలుడ వీరశేఖరుడ
 (కన్నకడుపుగానఁ గాంతమిక్కుటము
 పుత్ర మోహమువంటి మోహంబులేదు
 దశరథప్రముఖ భూతలనాశవరులు
 వడిదిపుత్రులకయి పడరానిపాట్లు
 పుత్రులులేనట్టి పురుషభాగ్యంబు 180
 విషినంబులొగ్గాయు వెన్నెలరీతి
 కొడుకులులేనట్టి కోమలిలతుకు
 పూచికాయనియట్టి భూజంబువిధము
 * పున్నామనరకంబు పొందకుండంగ
 తల్లిదండ్రులగావ తనయుఁడెత్త
 బాలుడాననుసీపు పాయందువేసి
 నిమిషకాలందైన నిల్వంగనోపు¹
 సంతానమేలేక చాలకష్టించి

* “पुत्राभ्यो नरकात्तायत इति पुनः” అని పుత్రశబ్దమునకు ఒక పుష్పత్తి.

అవనిలోగల నోములన్నియునోచి
తరచుగాజేసితి దానధర్మములు 190
తాంబూలములను నదృక్పిదక్షిణల
కూర్చిచూరవడిచి కుమ్మరామముల
అడెడుగానుగ లవికొల్ల పెట్టి
పెండ్లిండ్లుచేసితి పేదవిప్రులకు
పాడైనదైవత భవనంబులందు
పూజాదికంబుల పొందించిభక్తి
అమరామడమిద అన్నసత్రముల
వెలయుగజేసితి విస్తారమైన
వనములోపల చలిపందిళ్ళనుంచి
శ్రీగిరికేగెడు శివభక్తతలికి 200
చెలగఇచ్చితిరాగి చేసిత్తముల
ఘన కుండలువులు కప్పెరచయము
శ్రీభ్రమరాంబకు శ్రీశైలపతికి
రజతకాంచనముల రంజిల్లునట్టి
కూహ్లాండఫలముల గూర్చిదక్షిణలు
కానుకలిచ్చితి కడుభక్తితోడ
గౌరీమహేశ్వర ఘననామశిఖరి
ఎక్కియి నోమితి నేలేశ్వరంబు
దిగివచ్చినోచితి తిలపర్వతమున
మొగిష్ఠకాంత నోమును నలిపితిని
తగనొనర్చితిని సంధ్యావర్తినోము
అలయకనోమితి అజగజ్ఞోతి
ఏగురువనితలసింపుగగూర్చి
యేకబాణమునోము నెలమినోచితిని
వదుగురువనితల బాగుగగూర్చి

వచ్చువీల్తునినోము వట్టినోమితిని
నందికిపులగంబు నయనాచ్చితిని
శ్రీశైలవధమున చెలవంబుమీర
అశ్వత్థపక్షుల అభివృద్ధిచేసి
రజతకాంచనముల రమ్యతంతువుల 20
అశ్వత్థతరువుల కలరజుట్టించి
పెంటిపోతులను పెండ్లిచేసితిని
చీకటింటనునోము చేసితిభక్తి
నియతికేదారేతు నిల్చినోమితిని
గొనకొనికనుగొన్న గుంటికిన్వెల్ల
చేయిల్లిమొక్కితి చెప్పనేగ్గు
కరమెల్లిమొక్కితి కాట్రేనికేను
పలునోములీరితి భక్తితోడేయ
ఏడేవుడైనను ఇచ్చులోమెచ్చి
వరమాయదాయెనా వ్రాతకేమందు 30
అనిచింతచేయుచు ఆసురుసురంచు
దైవంబుదూరుచు దలకెడువేళ
(బాలచంద్రుని జన్మప్రకారము)
వింటినివచనంబు వినువీధియందు
గజిన్తునోమిన గలుగుసంతాన
మనువాక్యమునకప్పు దానాదిమొంది
పెద్దలొవిప్రుల పిల్వగబుడి
మునుళితహస్తనై మొక్కితిమీర
వారితోజెప్పితి వాక్యలక్షణము
వినివారునంతోష విక్రాంతమితిని
ప్రతకల్పములన్వెల్ల వడిచిచారించి 40
శోధించిచెప్పిరి శుభముహూర్తమున

శాస్త్రమందున్నది చానయీ వ్రతము
సంవత్సరమునిండ సల్పగావలయు
ఇదివిష్ణుదేవుని కింపైన వ్రతము
శాస్త్రోక్తదినమున స్నానకృత్యముచు
వాక్రస్తు చున్నది ప్రతవిధానమ్ము
చంద్రభాగానది సదృశతైవలని
కలుగదుపలునాటి గడ్డయందెల్ల
కృష్ణకుసమమిది కీర్తనీయంబు
ఎడమభాగమ్మున నెనయు చెన్నునికీ
దాపుగబారు ఉత్తరముఖంబుగను
స్నానమానదిజేసి సరిగంచుపట్టు
కోకలుధరియించి కుంకుమపసుపు
తాల్చిగంధంబుచు తరువునబూసి
సంతోషమునబోయి స్నామియైనట్టి
చెన్నుకేశవునకు జేసిజోహారు
దీవనై పేద్యముతో తీరుగానిచ్చి
వైకుంఠశృంగార వనములోపలను

50

చెన్నారుజునిష్టు చెట్టునకేగి
చుట్టులెన్నగజేసి శుద్ధిచేయించి
అలీకించిమగ్గుల అచటబెట్టించి
వనదేవతచుభక్తి వర్జన చేసి
నయముగఱివాహనంబుగావించి
* పలకలబావిలోపల నీరుముంచి
పాదులలోపల గడుభక్తితోబోసి
సకల ప్రకారోపచారముతోచేసి
భూసురులందరు భుజియించుకొరకు
తగినవస్తువులిచ్చి తప్పకయుండ
ఫలములఱివార పటిమతగ్గించి
పరమేశుచెన్నుని భావించికొనుచు
ఎడవకదినముల నిలాగుజరుప
కొన్నాళ్ళకానిష్టు కొమ్మలిగిరి
ఫలతలుల్లించి పరివర్జనాను
వర్నాంతమందనివార్యంపుభక్తి
చెట్టుఫలంబుల చెన్నునికమ్ము
సంతానమబ్బుచు సంశయపడకు

60

70

* ఈ బావినిగుఱించి ఏచారింపగా నచ్చటి శ్రీకాతంరాజు కృష్ణారావు వారీ
తీరునఁ దెల్పినారు పలకలబావియని పిలువఁబడు బావి యిప్పుడు మాచర్లలో
లేదు. కాని చెన్నుకేశవుని యాలయములో నీశాన్యభాగమం దొక బావిగలదు.
ఆది బ్రహ్మనాయని కాలమునఁ ద్రవ్వఁబడినదని ప్రతీతికలదు. తత్కాలము శిలా
దర్శిత పారాశర్యంబు ప్రతీతిని స్థిరీకరించుచున్నది. ఈ బావిలో మఱియొక
చేడుడుబావి గలదట. నీరెప్పుడు నెండిపోకుంటుందే దానినిజూచినవా రేరును
లేరు. అగాధమై జనోపద్రవకడముగ నుండ రాతిపలకలతో మూసివేసి
యొందరు. బహుశః దానివలన నీబావికి బలకలబావియని పేరువచ్చినదేమో.
మఱియొక జంద్రపంకమధ్యభాగమం దొక తలుపులబావియున్నట్లు చాలమంది
జనులు సాధారణముగాఁ జెప్పుదురు. ఈ తలుపులబావినే యొకప్పుడు పలకల
బావియని పిలుచుచుండిరేమో !

మనుచుభూసురులెల్ల ఆడిరిగనుక
సంవత్సరమునిండ నల్పితివ్రతము
కడపటిదినమునకడు మోదమునను
పూజాదికంబుల పొందుగాతీర్చి 80
విప్రభార్యలనెల్ల బిల్వగబంచి
నకలాపచారముల్ నమ్మిజేసి
చెట్టుగలములను బిదిమి తెప్పించి
పసిడితో జేసిన పశ్చిరంబాదు
పోయించిభయభక్తి పూర్వంబుగాను
చేతులబట్టుక చెప్పునికడకు
వెడలితిచ్చెల్లెండు పేడుకతోడ
కానుకల్ మొదలగు కలవస్తువులను
కొనివెంటజనుడేర కూరిమిమీర
సర్వవాద్యంబులు సాంద్రతమ్రాయ 90

వారకాంతలునాట్లు వశతచేజనగ
బహువిధగీతముల్ పాఠకుల్ చదువ
వివిధవిద్యలవారు వెన్నెంటరాగ
* చనిజమ్మివృక్షంపు శవ్యభాగముః
చెప్పునికెదుటను చిత్తముపూర్వ
నిలిచితిమపుడేము నిశ్చలమతిని
పూజారివార లప్పుడుచనుచుచి
తలుపులు తెరచి తాళముల్ దీసి
చిత్తజూడనని చెప్పునిరూపు
కన్నులపొడుపు గాగజూచిరిమి 100
ఫలములుంచినశాలవల్లికస్వామి
కర్పించిశరణంబు నందెదమనుచు
చనువేళచెప్పుడు సత్కృపమాని
పడమటిముఖమాయె భావమొట్టిదొకొ

* ఈచెట్టునుగుఱించి శ్రీకాతంరాజు కృష్ణారావునా రీక్రిందివృత్తాంతము నాకు
వ్రాసిరి. ఈజమ్మివృక్ష మిప్పటికి 10 సంవత్సరముల క్రిందటివఱకు చెన్నకేశవస్వామి
కోశాలలో ధ్వజస్తంభమునకు వైయుతభాగమున వైదుగజములదూరమున నున్న
దని చూచినవారు చెప్పుచున్నారు. 20 సంవత్సరముల క్రిందటనే యిది నశించి
నది. ఆ చెట్టుచుట్టు పలయమేర్పడి మధ్యభాగము క్రిందనుండి వైభాగమువఱకు
తోట్టి యుండునదట. ఆ తోట్టపైన కొద్దికొమ్మలుమాత్ర ముండునవియుంట.
దీనిని జూచినవారందఱు తమ తండ్రులు తాతలు మత్తాతతలెఱగని పూర్వ
కాలమునుండియు నా వృక్ష మచ్చటనున్నట్లు చెప్పబడుచుండెనని వక్కాణించు
చున్నారు. బ్రహ్మనాయుండ మాచర్లకుర్రాకముందే యీ చెట్టు చిన్న
మొక్కగా నచట నుండెననియు, వచ్చినతరువాతఁ జెన్నకేశవుని యాలయము
విస్తృతముచేసి కట్టించుచు నీచెట్టును గొట్టివేయక కడుమక్కువతోఁబెంచి దాని
యందు మిక్కిలి యనురాగముగలవాడై యుండెననియు నచ్చటి జనులు
పూర్వకాలమునుండి వరంజరగా జెప్పుకొనుచున్నారు. చెట్టు పూర్వమందు
న్నట్లు పాఁడు మొదలయిన యనుటబిహ్వములు కాన్పించుచున్నవి.

తపియించె చిత్తమ్మ తత్సమయమున
సంచలించెనుగుండె ఝల్లునగదలె
గద్దదస్వరములు గళములగల్గె
తడబాటునడలకు దార్కొనె మేన
చెమటలుజారగ చీకట్లుగ్రమ్మె
పరవశంబునమహిబడిలిమావేళ 110
తెలివొందియంతలో ధీరశనిల్వి
పటుతర్రాద్రంబు భావమంపలర
పలికితినిబ్బంగి భయమింతలేక
అదియేమిసావ్వి మా - పరాధమేమి
తల్లియు దండ్రీయు చైవంబుగురువు
సీపకాకితరంబు నెరుగ మెవ్వారి
ఇహపరంబులకెల్ల ఇంటిదేవతవు
తనువులు ప్రాణమూర్తి ధనధాన్యవిశతి
పశువుత్రమిత్తులు పరిజనంబంత
నీకధీనులు మేము నీసేవజేయు 120
చారముమాకెల్ల ప్రభుడవునీవు

మరవపుదాసుల మదిలోన నెపుడు
నీవాడననుచును నిశ్చలబుద్ధి
శరణన్నమాత్రాన సందక్షచేయ
* వ్రతమునాకంచును రామరూపమున
ఆనతియిచ్చితి వఖిలమువినగ
† సకలధర్మంబుల సరవిశ్మజించి
నన్నొక్కనినె శరణంబంది తేని
సర్వపాపంబుల సమయజేయుదును
వగవకుమరిలోన వలదుభయంబు 130
సత్యమిమామాటని సవ్యకాచికిని
దయతోడ కృష్ణావతారంబునందు
పలికినాడవుగాన భక్తితోనీవె
శరణనియంటిమి చానలమేము
పడతులుమొర పెట్టపాలనగలదు
పనితలరక్షించు వాడవునీవు
‡ గౌతమభూమిని కాంచెపూతతరు
శ్రీమించునీ పాదరేణువుచేత

* ఐశ్వర్యం దన్ను చే పరిభవంపలడి శరణార్థియై రామునివద్దకురాగా సుగ్రీవుడు రాక్షసమాయలు నస్తురాదని శ్రీరామునితో జెప్ప నతడు "అమయం సర్వభూతేభ్యో వదాస్యేతక్రంతం మమ" (రా య) అని వాక్రుచ్చినట్లు రామాయణములో యుద్ధకాండము నందు జెప్పబడినది.

† సర్వభూతాన్ పరిత్యజ్య మమేకం శరణం బ్రజ | అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శ్రుతః || (గీ) అని గీతాశాస్త్రంబున మోక్షసన్యాసయోగమునందు శ్రీ కృష్ణుడు చెప్పిన వాక్యములనే శ్రీనాథుఁ డిచట సూచించియున్నాడు.

‡ ఈమెనే రహస్య. దేవేంద్రునితో సంగమించినదని భర్తయైన గౌతమఁ డీమెను శిల యగనట్లు శపించెను. తరువాత శ్రీరాముఁడు నీతను వివాహము చేసికొనుటకయి మిథిలాపట్టణమునకుఁ బోవుచు గౌతమశ్రమమున నున్న యాశిలను దనపాదముతో స్పృశించగ నే శాపవిమోచనమై యహస్య శరీరము దాల్చెను.

కరుణచేసుబ్బు * కాంక్షదీర్చితివి		తిరిగిచూడవుమాకు దిక్కెవరయ్య	
వల్లపీజనముల వాంఛదీర్చితివి	140	కరగదునీమది కాసులమైన	150
† ద్రౌపదిమానము దక్కజేసితివి		ఈజీవనంబేల యీదేహమేల	
‡ కాచితివుత్తర కడుప్రేమతోడ		నీకైనప్రాణముల్ నీకెఱిగింతు	
పూనికాంతలనిట్లు పోషించిచావు		మబలమరియించ అర్హంబుగాదు	
ప్రాణులపోషింప భారంబునీది		నెత్తురునీమీద నిండజల్లెదము	
మిక్కిలిదయగద్దు మెలతలయందు		చూడుమాసాహస స్ఫూర్తులనరుచు	
ఈపట్లనీమది యినుమాయెనేమి		ఆగకఠోషనమావేశమెనగ	
కటకటానీకింత కారన్యమేల		ఒరలమట్టుకు కత్తు లురవడిదూసి	
నీచరణంబులె నెరసమి నాము		పక్షిసలంబుల వదలకయుంచ	

* ఈమె కంసునికి గంధముమొదలగు పరిమళద్రవ్యములు చెచ్చియిచ్చెడు పరిచారిక. ఈపె మఱుగుజ్ఞుడై వక్రదేహము గలిగియుండెను. శ్రీకృష్ణుడును బలరాముడునుగలసి వ్రేపల్లెనుండి మధురకుచోవునప్పుడు వివిధగంధద్రవ్యములపాత్రను గంసునివద్దకుఁ గొనిపోవుచున్న ఖడ్జులుఁజూచి యామెవద్దనున్న కలపములపాత్ర నడిగి తీసికొని వారిద్రుఱుపూసికొనిరి. శ్రీకృష్ణుడు ఖడ్జులమెచ్చి కొని యామెకుబ్రత్వము పోవునట్లుగ్రహించెను.

† కపటద్యూతమున ధర్మరాజు పరాజితుడైనతరువాత సభాంతరమున కీడ్చితేఁ బడ్డ ద్రౌపదియొక్క పుట్టంబులు దుర్బోధునిశాసనమున దుశ్శాసనుఁ డొలుచునప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు కరుణించి యొకవస్త్రమువిడువఁగనే మఱియొక వస్త్ర మామెజన్మమండలమునఁ బాయకయుండునట్లు చేసి యామెమానముఁ గాపాడెను.

‡ సకలమైన పాండవసంతానము విషయంబుగ నశ్వత్థామ యస్త్రప్రమోచనంబు చేసినప్పు డయ్యస్త్రము తరగర్భంబుననున్న పిండమును హింసింప శ్రీకృష్ణుఁ డా పిండమును రక్షించెను.

మారుముఖులాయె దుగిడిచెన్నుండు
 ఫలములపల్లెంబు స్వామినన్నిధిని 160
 ఉత్సాహముననుంచి ఒయ్యన మ్రొక్కి
 చేతులదట్టించి శిరములుపంచి
 కమలామనోహర గజరాజపరద
 కాంచనాచలధీర కందర్పజనక
 పక్షింద్రవాహన వన్నగళయన
 శశిరవిలోచన జలజాతనాభ
 పరమదయాకర పాపవిదూర
 కామితమందార ఘనసీలవర్ణ
 మాకాంక్షలీడేర్పు మాచర్ల చెన్న
 అనినప్పుడులుచేసి అబలమెల్ల 170
 కనుచూపుపదముల గట్టిగానిలిసి
 నియమమతోడుత నిచ్చినవేళ
 అర్చించువైష్ణవు సంతరమందు
 ఆవేశమైపల్కె అందరువినగ
 కోపింపమామిద హరిమికలదు
 మనసులనిల్కడ మర్తంబుజెలియ
 అరయంగదలచి సేనటుమ్మి నాడ
 భక్తికిమెచ్చి భయమందగూడ
 దనిబల్కునంతలో ఆధికవేగమున
 పల్లెంబులోపలి ఫలమొక్కటెగిరి 180
 వచ్చినాచేతుల వ్రాలినచిత్త
 ముప్పుంగిజోహారు లూయ్యనజేసి
 గుడినుండివెల్పడి కోర్కెలుమిర
 విజనమాదెనకేగి విప్రభామినికి

ఫలమిచ్చిమాకెల్ల పంచయిమ్మన్న
 ఎనిమిదిభండంబు లేర్పడజేసి
 అర్చురుకాంతల కారుఖండములు
 మేరతోడుతనిచ్చి మేలైనదొకటి
 నాచేతికందిచ్చి నాతితానొకటి 190
 పుచ్చికొన్నప్పుడు పొలితితోసంటి
 బ్రహ్మణకులమున ప్రభవించినావు
 సర్వజనముమీస సాటిరాదగదు
 పొలితిముందరసీవు భుజియింపవమ్మ
 అటుమిద మేమెల్ల ఆగించెదము
 నానిబ్రహ్మణ నారిఆరితి
 చేసినతర్వాత చెలగి మేమంత
 ఫలభండములగొని భక్షణచేసి
 కరముఖపాదముల్ కడిగిఆమిద
 పోయిస్వామికి మ్రొక్కి పూజారివచ్చి
 పాలుపొందల్గిమ్మ మొదలైనవిచ్చి 200
 చెలువైనపదపీరి శిరములబెట్ట
 వెనుకకునడచుచు వేడుకతోడ
 మామాగృహములకు మరలినయిప్పు
 గర్భంబులాయెను కంటినినిన్ను
 చాలకష్టముమిద జన్మించినావు
 ననుబాసిపోవుట న్యాయమానీకు
 (వితమ్మ శిశుకభరంబునఁ
 బలించుట.)
 ఎలమితోనొక్కనా డెదుటలేకున్న
 ప్రాణంబులేభంగి పట్టంగగలను

చనియెనుమితండ్రి సమరంబొనర్చు
 తోడునీవుండిన దుఃఖంబులేదు 18
 పోషింతువీపని బుద్ధిసమితిని
 పడ్డకష్టంబెల్ల పరులపాలాయె
 సంతానహీననై చాలదినములు
 బహుళదుఃఖంబుల పాలైతినిఁడుక
 స్వామికరుణచేత జనియించినాడ
 వానాటనుండియు ఆడగభేదంబు
 వేములుపూసెను వేములుకాసె
 కడసోఫలములు కాకులకాయె
 మనుజరక్షణలేని మల్లెపూదోట
 వడిచూరపోయిన వడువయ్యెదండ్రె 20
 జలముడుక్కు పెనముపై చల్లినభంగి
 కప్పినకుంపటి గాల్చినరీతి
 అణగినవగపెల్ల అధికమైపారతె
 నీడనిధానంబు నిలిచికన్నట్లు
 వడ్డలోపజ్రంబు వడిగన్నమాడ్కి
 గుడిజొచ్చిచేవు గన్గొనినవిధంబు
 కంటినిపుత్రుడ కాంక్షతోనిన్ను
 తాడెక్కుపురుషుని తల్లికిఅట్లె
 గడమిదనాడు కర్కశునితల్లికిని
 * కూరునితల్లికి సుఖమేమిలేదు 30
 పందలైపుట్టిన బ్రతుకంగగలరు
 ముందరసీపున్న మురిపెంబుమీరు

దూరాననిల్చిన దొడరుచుజాలి
 కుంతాలవారికి గురుదేవకృపకు
 సంతతికలిగెను చక్కగనంచు
 నకలభూములజతుల్ సంతోషపడిరి
 తప్పజూచెనుగదా చైవమివేళ
 బవరంబునకునేగ వైనమైనావు
 వీరమాతలకును వీరభార్యలకు
 విషమిచ్చియేగుట విహితంబునీకు 40
 తరువాతమితండ్రి దగ్గరకరుగు
 మనియిట్లువగచెడు ఐతప్తుజూచి
 బాలుడీగతి బల్కెపటుశార్వమలర
 అమృరొయిబృంగి ఆడలగనెల
 (బాలచంద్రుఁడు వీరధర్మప్రభా
 వంబు దల్లికిః జెప్పట
 కార్యమపురమందు ఘనపరాక్రమత
 తుండ్రులునిచ్చుండి దండుచేయంగ
 నేనింటునుదుట నీలియేతల్లి ?
 ఊండుమంటకునీకు ఒప్పునామనసు ?
 నీవెరుంగనిధర్మ మేవెరుగుదునె
 ప్రాకృతభావల పగిదిబల్కెదవు 50
 వెక్రికనంచేల వీరమానినికీ
 కాయమనిశ్చంబు కల్పిచుకోకిల్
 జలబుచ్చుదవిధంబు జ్ఞానభంగురములు

* ["मा शूरं मा च पण्डितम्" అని కుంభ్యుక్తవ్యంతో ప్రశ్నిస్తే వచన మిట్లాటి
 అభిప్రాయాన్నే తెలుపుతున్నది.]
 చల్నాటివీర—22

ఘట్టక్రవర్తులు సకలభూపతులు
 చనిరిబ్రహ్మాండ్రాదీ సర్వజీవతలు
 భూతంబులైదును పాలియుచునుండు
 శార్వసత్త్విర్తులు సమయవెన్నటికి
 సకలపురాణముల్ సద్ధర్మకథలు
 నీతిశాస్త్రంబులు నీవెరుంగుదువు
 పారుషాధికతచే బ్రతుకుటలెన్న
 జననమరణములు జనులకునిక్క
 మాలయంబుననున్న ఆడవిలోనున్న
 తప్పకతాగొను తస్యంబుగాను
 పుణ్యలోకంబును బొందుమార్గముల
 వినిపింతు నేతల్లి విశదంబుగాను
 * నజ్జననంగతి సంసారమెడల
 గురువుబోధించిన గురిమీదమనసు
 నిలిపిమరణమొందు నిశ్చలుండొకడు
 ప్రాజ్యసామ్రాజ్య సరంక్షణమందు
 ఘనరణమునరొమ్ము గాయాలనొంద
 మనసుపలింపక మరణంబునొందు
 శార్వవరాక్రమ సంపన్నుడొకడు
 వీరలిద్దరులెన్న వినువీధిక్కేరి
 ఆదిత్యమండలం బరుదారించి
 పోయిపుణ్యంబుల భూమిజేందుదురు
 మొదటిశార్వముబూను ముఖ్యులలేదు
 శార్వంబుచేమాకు సంపాద్యమగును
 వినిపింతు నికనొక్కవిహిత ధర్మంబు

60

70

(బాలచంద్రుడు స్వధర్మ నిరూప
 ణంబు నేయుట)

చిత్తంబునిల్పియు చెవియొగ్గి వినుము
 ప్రప్రథమంబున బ్రహ్మనిర్మించె 80

వరవిప్రరాజన్య వైశ్యశూద్రులను
 వేదవిద్యలయందు విప్రులనుంచె
 రణకార్యములయందు రాజులనుంచె
 క్రయవిక్రయాది కార్యంబులయందు
 వైశ్యులనియమించి వశులగాజేసె
 చర్చింపసీమూడు జాతులవారి
 శుశ్రూషువులజేసె శూద్రులనెల్ల
 సరవినాలవజాతి జననంబుమాకు
 వెలమలమైతిమి వీరజీవనత

విప్రులసేవింప విజ్ఞానమొదవు 90

క్షత్రియసేవచే శార్వంబుగలుగు
 కడువైశ్యసేవచే గణగునంపత్తి
 మేమురాజులగొల్పి మెరయుచుండుదుము
 విక్రమక్రమరూఢి వెలయుటజేసి
 తమనరిగా మమ్మదయచేయుచుండు
 శస్త్రధారులకెల్ల సమరంబు † కూడు
 శార్వంబుచాలించి సకలధర్మములు

* ఈ విషయమే శుక్ర నీతియందుగూడఁ జతుర్థాధ్యాయములో సేనానిరూపణ
 మను షష్టప్రకరణంబునఁ జెప్పబడియున్నది.

† అన్యాయము,

చేసినసత్కీర్తి చెందదుమాకు -

మచపుటోధించిన మార్గ మేయిదియు 100

చరమాత్మకృష్ణుండు భండనభూమి

సవ్యసాచికిదెల్పి సకలధర్మముల

ఆటమిదజేయించె అధికరణంబు

జనులకుకట్టంబు సమకూరునపుడు

శ్రీవీరవీర్యంబు చెదరంగజేయు

దేశంబు పరస్పరాధీనమానపుడు

శ్రీవీరసత్వంబు చిక్కంగబట్టు

సామ్రాజ్యతరువెండి చెచ్చెడునపుడు

శ్రీవీరరక్తంబు చిగిరింపజేయు

రాజసేవకులకు రణమేనుభంబు 110

ఇదిగాకయింకొక్క హేతువువినుమి

* అలరాజుకాముచే హేతుడైనవెనుక

కొమ్మభూమిగుండు కోపించినపుడు

అనఘుడునాతండ్రి నాచెయ్యిబట్టి

కొనిపోయిబిప్పించె కొమ్మభూపతికి

తీర్పునుమనవగ ధీరుడితండె

యిల్లడచేసితినే బాలచంద్రు

అనిపల్కెనోయమ్మ అరమరలేక

ఆనాటనుండియు ఆ బిప్పగింత

నాటియున్నదిసువ్వె నామదియందు 120

ఆహరనిద్రల కరుగదుమనసు

కార్యమివేళను గదిసెనుపూని

ప్రాణమైననుత్తు పగయైనదిర్తు

తప్పి లేవారికొదానుండనగుదు

మనసొప్పుదిండుకు మమగన్నతల్లి

అరలేకచెప్పితి అంతరంగంబు

బిరుదుకూరుడగాని పిన్నమగాను

మగువలందెడు నట్టిమందిరంబందు

ఉండుటకూరుల కుచితకార్యంబే

యెక్కువపల్కయిక నూచకుండు 130

జననమరణములు చాలుపుమనకు

పుట్టుపుట్టువునకు పుత్రులునీకు

జన్మ జన్మంబున జనసులునాకు

కలుగుచుండుదు రిదికమలజనియలి

దుఃఖంపబనిలేదు తోయజగంధి

దీనించినన్నంపు ధీరతతోడ

భయమందకీలాగు బాలుడువలకు

(భార్యకుచెప్పి యుద్ధమునకేగుమని

బాలచంద్రునితో నై తమ్మచెప్పట.)

వికమ్మకొడుకుతో అనియెనీరీతి

సమరంబునకునేగు కార్యవంతులకు

తల్లిదీవనబొంది కగభార్యచేత 140

దీవనగొనిపోవ లేజంబునుమ్ము

నడచిరి పెద్దలీనయమార్గమునను

మనసుంచి నామాట మన్నింపునుతుడ

ఆనవిని వికమ్మకనియె బాలుండు

తల్లిదీవన కరుగదుమాకు

కులకాంతదీవన కొనుటయేలాగు

నాగురైరంగదు నాతిమాంచాల

యేనా పెహాళిక యెట్టిజోయెరుగ
మనయిల్లెరుంగదు మగువమాంచాల
చానయింటికినేను చనుటయేలేదు 150

నీమాటవినకున్న నీతికాదనుచు
వేగంబహాయిని ప్రియురాలినిసి
తప్పులెన్నును చిన్నతనమగునాకు
సాహసల్ మూర్ఖులు నకియలెల్లెడల
మాటనుంచిదిగాని మనసుకత్తెరయె
పూర్వజన్మ ఫలంబు పొందికబట్టి
శుభమగుటజేసి అజ్ఞాదుమమ్మలను
నాభాగ్యమేమియు నాతియెరుంగ
దింటికిదుఃఖంబు హెచ్చుగనుండె
అపరాధమధికంబె అమ్మనాయందు 160
ఈ సమయంబున నేనేగరాదు
నాకులభావముల్ నమ్మగలేను
నావినిసుతునకు నాతియిట్లనియె

(బిటెంబ మాంచాలదగ్గర
కేగుట.)

ఆటజినప్పత్తాంత మారసినట్లు
ఇచ్చటనేయుండు మెచటికిబోక
అనుచునేరాండు తానందలాలెక్కి
* గండువారింటికి గ్రహ్మనజినరి
ముత్యాలలఘువమ్మ ముందరనేగె
ఘనయైనపేర్చేసి గౌరవ్వుయరిగె
దంటువావెన్నంటు దాదులువెడలి 170

రైతప్పుయారీతి అనందగరిమ
వచ్చుటగ్రహించి వారనిప్రీతి
† చెలువొందరేఖాంబ చెల్లెండ్రనెల్ల
వివరించిపిలిచెను వేడుకతోడ
వెలమనాయునిభీమ వేగ మేరమ్ము
మలినేనియాచమ మముజేరరమ్ము
పినమలి నాయుని ప్రియురాలవైన
చందమ్మయిచటికి చయ్యనరమ్ము
గోపినాయునిహార్తి పులకాంతలత్తీ
ననుజేరరావమ్మ నాతియటంచు 180
పిలిచినవచ్చిరి ప్రియమెసలార
వారుచదానును వాంఛలుమీర
వితప్పుకెదురుగ అరిగిఁగొంపొయి
కనకపీఠంబుల గరిమతోడించ
అప్పుడు మేడపై ఆలరుచుచున్న
మాంచాలదిగివచ్చి మర్యాదయెనగ
అత్తలకెల్లదానమరంగమ్రొక్కి
కస్తూరిపుసుగును గలిపినయట్టి
చందనమ్మనలందె నకియలకపుడు
చేకట్లకడియముల్ చెలువుగనిచ్చె 190
మరియును మాణిక్యమయమైనభూష
లందరికినొసంగి వార్ల మొందింప
శోమలులందరు కూర్చున్నచేత
వది నెయ్యా వితమ్మవదనంబుచూచి
వినయంబుతోడుత వెలదిరేఖాంబ

* బాలచంద్రుని మామయైన కన్నమనీని యింటిపేరు.

† ఈమె కన్నమనీని భార్య. బాలచంద్రుని యత్త. మాంచాలయొక్క కల్లి.

అక్కలుచెల్లెండు అత్యంతకరుణ
అందోళికామాధలగుచుమీరెల్ల
మముజూడవచ్చుట మాభాగ్యమరయ
మీరువచ్చినపని మీఁడలైన
మరునిపట్టపుదంతిమాంచాలయెరుగు 200
తక్కినవారికితరముకాదనెను
తనతల్లిమాటకు తనయమాంచాల
నవ్వుచువాత్రుచ్చైనయభావమునను
మాఅత్తతనసోడ్కు మగటిమిచెలగ
ఆజిరంగంబున కరిగెదనన్న
అలుదీవనగొని ఆరుగుమాయనెను
మొగముచెల్లమిరాక మొగిదలవంచె
పిలిపింపుమనివచ్చె వేగనాకడకు
బ్రహ్మగూర్చెనుమమ్ము బాల్యంబునందు
సమరానాతడడు సమసినవెనుక 14
వెంటనేగెదలత్త విడువుమిమాట
పంపుము పుత్రుని బహరంబుచేయ
ఆనినభీతిల్లుచు విఠాంబవలికె
వరమపాలివ్రత్య పావనమూర్తి
వతిభక్తిగల్గిన పద్మాయతాత్మ
నేనువచ్చినకార్య మీవెరింగియును
ఇబ్బంగిబల్కుట యేటిక్రమంబు?
పతి నెడబాయుట భావ్యంబెనెకు
నేరంబులతనివి నిలుపకుమదిని
రట్టుచేసితివేని రాదువాడిటకు 20
నిన్నుపీక్షించిన నిలువంగనోపు
అనియిట్లుపలికిన అత్తకు మొక్కి

వాత్రుచ్చిమాంచాల ప్రాధభావమున
ఇనుమతనాసౌఖ్య మెరుగడునీడు
తనయఁడో అత్తరోడై వంబుకెరుక
పాపపుమాటలు పలుకంగవలదు
వెలయభుజించుట వేశ్యగేహమున
విడియంబుచేయుట వెలయాల్సియుట
సౌఖ్యంబుపొందుట సానిధామమున 30
నానోముఫలమేమొ నలినజునియతి
చేసినవిడిసింప జేసినానాతి
భోగంబునొండడు పాలతులువారు
చావనోచినయట్టి సకియనునేను
సరిచేసియామాట సభనెన్నరాదు
నీపుత్రునడవడి నీచిత్తమెరుగు
నీవుకర్తవిమాకు నేమివాత్రుత్తు
అడవలయుమాట లాడిలిగాని
నీబుద్ధికెన్నడు నేవెలిగాను
తెరవరోమదిని సందియమునువదలి
పంపుముబాలని చగతీర్పుటకును 40
పోయెడువయనంపు బుద్ధిమాన్వితు
ఏడెండ్రుండితా నేమారనట్టి
వేశ్యవైమోహంబు విడువనొనర్తు
సీయానసిద్ధంబు నేకల్లలాడ
అనిపల్కుకోడలి నాలింగనంబు
చేసిపుత్తడికమ్మ చీరలురత్న
కాంచనమయమైన ఘనభూషణములు
పెట్టికోడలికప్పు ప్రియమేపుమీర
కొల్వలొపలినుండి గొబ్బునలేచి

వియ్యపురాలిని వెనకొగిలించి
 కోక్కోకోశీలాంబ కోడంద్రులిరిగి
 అండలంబుల సెక్కి అతుల మోదమున
 తమతమయిండ్లకు దారేగిరవ్వు
 డై తాంబసుతుజూచి అనియెనీరీతి
 రావయ్యబాటుడ రాజులదిగుల
 గండువారింటికి కదలంగవచ్చు
 అలిచేదీవన నందంగవచ్చు
 అనిచెప్పిపుత్రుని కధికధనంబు
 మాడలుచీరలు మణిభూషణములు
 సురభియైనట్టి కస్తూరిచందనము
 బాగాలుచక్కని వక్రపర్ణములు
 తగువారిచేసంపె తనయనిసెంట
 బ్రాహ్మణజనులకు భట్టాజులకును
 అటపాటలవారి కధిలార్థితతికి
 దాసజనాభికి దాదులకెల్ల
 దానంబొసర్పము తగినమార్గ మున
 అత్తలుమొదలుగ అంగనాశతికి
 వినయంబుతోనిమ్ము పేర్వేరసొమ్ము
 రాజుకుమంత్రియై రంజిల్లుచున్న
 బ్రహ్మన్నసుతుడవు పటుదాతవరయ
 ఆర్థంబుగలవారి కల్లుడవీవు
 కీర్తిసంగ్రహబుద్ధి కీలంపుమదిని
 అనిచెప్పిచనుమన అధికసాహసుడు
 పొమ్మన్నమాటకు పూనెవార్దంబు

50

వృద్ధకీలాంబకు చేడ్కతోమొక్కి
 వితాంబమొదలైన అమ్మలెల్ల
 తిన్నగనేమించి దీవకవడసి
 యెలమినితమ్ములు నిరుజనగోలువ
 బ్రాహ్మణుల్ దీవివ భట్టులుపొగడ
 అటపాటలవార లాడుచురాగ 80
 సానిగేహమునకు చయ్యన నేగి
 వాకిటిముందర బాబుండునిలిచె
 *శ్యామాంగియప్పుడు సకియరుజూచి
 బడలియొన్నదటంచు పలుకుముపోయి

60

(బాలచంద్రుడు వేశ్యయింటికిఁ
 జనుట.)

అనగ నాసకియ బయటికినేతెంచి
 తలనొప్పిచేజిక్కి తమమెక్కునేడు
 పాచ్చువైబొరలుచు బాధనొందుచును
 ఉన్నదియంచును ఓయ్యనజెప్ప
 బాలచంద్రుడువిని పలికెనీరీతి 90
 గరిమకార్యమపూడి కలసికేను
 పోవుచుధనమిచ్చి పోవలెనంచు
 వచ్చితినింతలో పనితగర్పించి
 ప్రేమమెసిరిరాక వెడచేతద్రోసె
 భామకిప్పట్టున భాగ్యంబులేదు
 డై వమీయడుసొమ్ము తరుణికివేళ
 అనవిచనిఅపె అవార్తచెప్ప

70

* బాలచంద్రుని వేశ్య. సబ్బమ యని, సబ్బాయి యని ఈమెకు ఖ్యాత నామములు.

శ్యామాంగితక్తరమంది తాలేచి
 త్వరగనాయతమాయే బాలునిబిల్వ
 కస్తూరిజన్వాడి కలిసినయట్టి 100
 మలయజమోషిక మైనిండనలది
 చెలగుచుజాళువా చీరధరించి
 రాజిల్లుహొంబట్టు రవికనుదొడిగి
 కుంతలంబులదవ్వి కోప్పనుబెట్టి
 ఆలరుచునవరత్న హారచయంబు
 వక్షోజయంగళంబుపై చిందులాడ
 గళమునదాలించి కరములయందు
 హేమకంకణములు హెచ్చుగమెరయ
 చక్కనిముత్యాల జల్లులునమర
 సౌందర్యఖనియైన శ్యామాంగియపుడు 110
 వివిధచిత్రంబుల జెలయుచునున్న
 సౌధంబువైకెక్కి స్వప్రతిబింబ
 మద్దంబులొజూచి అటునిటుదిద్ది
 అంతటదిగివచ్చి హర్షముపొంగ
 వీరులందరికిని విడియముల్ గొనుచు
 కడువేడ్కబాలుని గానగబోయి
 వస్త్రిరుదెప్పించి వడములగడిగి
 యెనమండ్రకప్పుడ యిచ్చివిడ్డములు
 జెలదిబాలునిరెట్లు నిడువకపట్టి

మేడవైకెక్కించె మెలకసౌందర్య 120
 మహిమచూచిరణంబు మరచెబాలుడు
 ద్వారసమీపాన తమ్ములందరును
 కనిపెట్టియుండిరి కడుభక్తిమీర
 బాలుడుపవళించె పట్టెమంచమున
 (బాలచంద్రుడు వేశ్యమాయలకు
 లోఁ బడుట)

చెలియప్రేమ పరీక్షచేయుటకొరకు
 తలనాంచియుండెను దయశినంటకయె
 బాలునిభావంబు పల్లటిల్లుటకు
 తెలిసికొనగాని తిన్నగననియె
 నియబాసినములు నేటికైదాయె
 బిడేడ్లవలెదొచె ఆక్కటసేతు 130
 నీకుసంతసమిచ్చు నెలకకుగాను
 కరుణనాపైదప్పె కాంతుడనీకు
 దయదప్పినప్పుడెంతగ వచించినను
 నీమదికెక్కడు నేనేమొనర్తు
 నామనంబెరుగును నాచికారంబు
 విరహతాపముదొట్టి వేసటపుట్టి
 * పదియవధలుమేన ప్రాప్తించిమించ
 బహువేదనలబడి సారంబులేక

* ఈ యవస్థలు మన్వభావస్థలనబడును. కామకాస్త్రానుసారముగా నివి చుండ్రెందు
 కాని యాలంకారికులుమాత్రము పదియనియే విశేషించి చెప్పియున్నారు. భావ
 ప్రకాశకారుఁ డీతీరున జెలిపెను. “దశాథా మన్మథావస్థా భవేద్దాదశాథాఽపి వా ।
 ఇతితత్కావ్యామిలాషాశ్చ చింతా స్మృతిగుణస్తుతీ । ఉద్వేగోఽథ ప్రలాపఃస్యాద్దున్మాదో వ్యాధిరేవచ ॥

ఉసురసురం దును నుడుగనిజాలి
భావంబులోనుండి భయముచుబొంది 140
తనువుకంపింపగ తగుమాటమరచి
యెప్పుడునీరూపు నేజూతునంచు
చాక్యంబుపల్కిన వగరుపుపుట్టు
నిట్టూర్పువిడుచుచు నిన్నె చింతించి
పొరిసిగ్గవిడిచియు భుజియింపమాని
తపియింపదేహంబు తరచైనకాక
తడబడనాలుక తల్లడంబంది
జీవంబుదొలగంగ చింతయొనర్చి
వరవశంబుననుంటి పానుపుమీద
తలనొప్పిఘనమాయె తాపంబు హెచ్చె
నీవువచ్చుటజేసి నీమాటవింటి
అడగెనుతలనొప్పి అనిమేషమున

ఎంతగనీమీద నేమోహపడిన
నీమదిదయలేదు నేనేమిచేయ
అనితలవాలించి శ్యామాంగియపుడు
కన్నీటిబిందువుల్ గ్రక్కునజారి
వక్షస్థలంబున వరదలై పార
విహ్వలభావయై విలపింపదొడగ
బాలుడుముందరిపాటెరంగకయ
వట్టిదుకిఖంబని భావింపలేక 160
కామాంధకారంబు కన్నులదట్టి
శ్యామాంగివల్లేమై అక్కునజేర్చి
కాటుకచెదరంగ కన్నీరుతుడిచి
చెదరినకురులను చిక్కులుదీసి
నీమంతమొగిదిర్చి చేర్చుకన్నలిసి
కొగిటబిగియించి కాంచనరత్న

अथा मरणमिष्यद्ये द्वैकैश्चि द्वैजिते त्रुषे:” [మన్మథావస్థలు పది లేక పండ్రెండువిధములు.
1 ఇచ్ఛ (కోరిక), 2 ఉక్త్రం (కోరినవానిని బొందుట యుదలీ తహతహ), 3 ఆభి
లాషము (సర్వాంగ సుందరుడైన పురుషుని జూచినప్పుడుగాని విన్నప్పుడుగాని
జనించు స్వప్న), 4 చింత (విచారము), 5 స్పృహ (తలచుకొనుట), 6 గుణస్తుతి (గుణ
ములనుతించుట), 7 ఉద్వేగము (భయము), 8 ప్రలాపము (ప్రియసంక్లిష్టగుణముల
బలవరించుట), 9 ఉన్మాదము (చేతనాచేతనములయందు దుల్యవర్తిత్వము), 10 వ్యాధి
(తాపాధిక్యము), 11 శాడ్యము (శూన్యాంతకరణత్వము), 12 మరణము (మరణార్థమై
ప్రయత్నము) అని పండ్రెండు మన్మథావస్థలు. వీనిలో మొదటిచెంటిని గొంతమంది
బుద్ధులు విడిచిపెట్టెదరు. (కనుక ఆభిలాషము మొదలకొని మరణమువరకే బదియవ
స్థలగును]. ధనంబయుండు పదియనియే చెప్పినాడు. “दशावस्थाः स तत्रादावभिलपोऽथ-
चिन्तनं। स्मृतिर्गुणकथोद्वेगप्रलापोन्मादसंस्वराः। जडता मरणंचेति दुरवस्थं यथोत्तरम्”(4).
అని దశరూపకము,

హరంబులెదమీద నమరికచేసి
కెరలిమోహమున చెక్కిల్లుమద్దాడి
యేనూరుమాడల నిచ్చెకామినికి
బాబునిగనుగొని పల్కనాలేమ 170

మైనమైవచ్చిన భావంబుతోచె
తెలుపగావలెనాకు తిన్ననికరుణ
ఆన విని వాక్రుచ్చె అపుడుబాబుండు
చెలగికార్యమపూడి శ్రీయుద్ధభూమి
వీరులగలయంగ వెనబోవుచుంటి
ప్రియురాలినని నిన్నుబిలువవచ్చితిని
పరువడినీవును మైనమైరమ్ము
జాగుచేయకుమన్న సకియతానవ్వి
బాబుడ నీకేల వట్టెను వెర్రి
యెక్కడిమోహం బడెక్కడిపొందు 180

సరసుడవౌదువు సాటిసీకెవ్వ
రీయెడనీబుద్ధి యెక్కడికేగె
కాని సొమ్మునకీవు కాంక్షచేనెదవు
జగములొనీటువంటి సమయంబుగలదె
అడవిలోగానిన ఆహ్లాదంబు
ఉదధిలోలవణంబు నొగిగూడినట్లు
జరిగెనీకునునాకు నంగతివినుము
సరిలేని ఇహసౌఖ్య సాధనాలేము
పరసౌఖ్యమునకు నీవడలిసాధనము

(బాబుండు వారకాంతలఁ దూల
నాడుట.)

ఆని చల్క విని బాబుడాగ్రహమెప్పు
సరవిముందరనున్న క్యామాంగిజూచి
వల్నూటివీర—23

వటిలాత్తురాల నీ గుణములు తెలిసె
మటుమాయచేజెక్కి మానముధనము
నీపాలుచేసితి నేగాననైతి
కామాంధకారంబు కష్టపువిద్య
నీతిమాలినచర్య నేటికిచలినె
ఇంటిలోభోజనం బిచ్చకురాక
పరులయెంగిలికాన పడితినిగాదె
ఆనిదూరికోపించి అమహామహాధు
కాలాగ్నిరుద్రుడై కనలుచులేచి 200

పోవగక్కామాంగి పోనీకట్టి
వకవకనవ్వుచు బాలనికనియె
నీబుద్ధిపేదది నియనవ్వరాదు
నీమదినిల్కడ నేగాంచగోరి
(క్యామాంగి మాయాలాపంబు
లాడుట.)

పలికితి తప్పగ భావించనెల ?
పురుషులనమ్మంగబోలదటంచు
మాటికిజెప్పిరి మాపెద్దలెల్ల
వర్ణాగ్రములయందు పట్టుకప్రేలు
జులబిందుకతివలె చలనంబునొందు
మనసొకచందంబు మాటొకతీరు
స్వాధీనుడంగన పార్శ్వమందున్న
ఇల్లువెల్లినవాని నెవరువట్టెదరు
క్రొత్తలవైతెన్న కూరిమినిలిసి
ప్రాశలవిడనాడు భావమంచుదురు
తమతప్పలమీయు తలపరులొన
ఒకరితప్పలనెన్న నోదరునుమ్ము

కరుణకుమాలంబు కాంతకోపంబు

సాహసంబొసరింతు కౌర్యసంపన్ను

లందుచేమనమున అటుగంగరాదు

మనలోనభేదంబు మానుటనీతి 20

నరికిలేజలములు నడిమికిదెగవు

తరువును లతయును దంటగానుండ

చెట్టువిగాళంబు చెందినయపుడు

తీగెకాధారంబు తిన్నగజెడును

తీగెనాళంబున చెడిపోదుచెట్టు

మనసున నీభంగి మరవగవలదు

తగదీగెనేనాదు తరువపునీవు

భూమిలోకాంతకు పురుషుడాదరువు

* మాయకృతకంటెను మరిచేగమునను

నీతోడవై కంట నలయంబుచూతు 30

అనిన బాలుడుమెచ్చె ఆంగననపుడు

చయ్యన అగసాలచంద్రుని బిలిచి

వేయిమాడలనిమ్ము వెలదికిననిన

ఇచ్చెను గైకొనె ఇందివరాక్షి

మాపెద్దలకునీవు మక్కువనోలి

యిష్టింపుమనిచెప్పి యింతిశ్శుముగ

దాసిచేబిలిపించె తమతల్లినపుడు

(నేశ్యమాత బాలునిఁ గదియుట)

కోలివంటిది వృద్ధ గురుకోవయ్యుక్త

కోలపట్టుకవచ్చె తూతురుకడకు

విరిగినరొండియు వ్రేలుచన్దోయి

ఉరిసిపోయినబట్టమాచలుకాళ్లు

వంగిననడుమును వదలినపండ్లు

పీలచేతులుగూని పీనుగుమోము

చిక్కనరిసిన చింపిరితలయు

వ్రాలినబొమ్మమడి వదలినమేను

మెడమీదకణతియు మీగాళ్ల పూత

పలుచనిగడ్డంబు పైనిపుల్పిరియు

మూలిమీనపుమొలక ముక్కురోమములు

తలవడంతును మాట తబ్బిబ్బుమరపు

కంపుగొట్టుచుచొల్లగాకెడునోరు 50

కన్నులపుసులును కాంక్షమిక్కుటము

సొక్కుచునీల్లుచు సోలుచువచ్చి

చేవెలుంగునబాలు చెచ్చెరజూచి

ఒరుగుపోయిననోటి నొయ్యనదెరచి

చలికె కంపముమీర బాలునితోడ

దొరలజూచినయంత తొలగంగవలయు

వారితోపొందైన వడినుడివచ్చు

మాసరివారితో మాలిమిమేలు

తగినఆతడుమాకు దక్కినయెడల

చేనికాపగు చెప్పినపనులు

భక్తిమైచేయును పశువులునెరయు 60

అలసిసోలసినవ్వు డాదరువగును

ముక్కుతుగానట్టి ముత్యంబువలదు

నామాటవినుమని నాశక్తికోలది

చెప్పినవినదాయె చెలియనేమందు

* బాలచంద్రుని భార్యయైన మాంచాల.

కడసారిదయచేయు కలవారిపొందు
 నీవేమిచేసితో నీకేమరగెను
 నిశ్చయించెనుభామ నీవెంటజనగ
 బ్రతుకుమా దెవ్వరి పాలుచేసెనొకొ
 ఒకనాడుమాయింటి కొయ్యనవచ్చి 70
 వేడిసొమ్మిచ్చు విటకానినైన
 చిక్కులబెట్టుదు చీకాకొనర్తు
 సంప్రదాయంబిది సకలవేళ్యలకు
 మనసునీపాలాయె మమ్మెల్లవిడిచె
 అనుకొన్నఫలమేమి ఆపెకె తెలియు
 మెల్లనిమాటకు మీరదునీకు
 నేచుగద్దించిన నిలువదుమ్రోల
 తెలిసియేయుండు నాతీరులోకమున
 సర్వకాలమునేను సాకినదాన
 సత్యంబునీవెంట సాగిపోనీయ 80
 కెరలిననాతోడ గెల్వరెవ్వారు
 అనుచుతోడచరచి ఆగ్రహమంది
 అడిగినర్రవ్యంబు నలరనాకిమ్ము
 నీవెంటపంపింతు నెలతనునేను
 సప్తలిదీవింతు సర్వేశునాన
 వెలయగబండ్రెండు వేలొక్కంబు
 ఎలమినుంకువగాగ ఇప్పింపుమన్న
 అవిచారముగబాలు డందుకునొప్పి
 వెలమలదోర్నిని వేగంబపిలిచి
 యేడువేలధనంబు నింటికినిమ్ము 90
 కూరిమితమ్ముడ కుమ్మరిపట్టి
 మూడువేలధనంబు ముదిరానికిమ్ము

కంసాలించదన్న కడమవికెండు
 వేలమాడలనిమ్ము పృథ్వీభూమినికి
 అనిచెప్పియిప్పింప అతివదాగొనియు
 కరములుముకుళించి గ్రక్కునమ్మెక్కి
 ముదివానరమువంటి ముదుసలిపలికె
 చక్రదనముకుప్ప సరసంపు తెప్ప
 మదనునిబాణంబు మాకుప్రాణంబు
 దక్కించికొంటివి తగనిటువంటి 100
 పుత్రడిబొమ్మ నీపుణ్యముకతన
 చేరినదూరక సిద్ధించునట్లు
 పట్టుపచ్చడమిమ్ము భక్తితోనాకు
 నీమారుగాజూతు నేపెద్దదాన
 అనుచువేడిననిచ్చె అవ్వడునవ్వి
 యింతిదామిచ్చుక యింటికినేగె
 ఈరీతిదనతల్లి యేగినవెనుక
 బాలచంద్రునితోడ పక్కాకామాంగి
 ఉల్లంబుచల్లనై ఉత్సాహమొవవె
 ఎల్లికార్యమపూడి కేగంగవలయు 110
 మల్లభూమిశుని మప్పునవడసి
 గొల్లెనలోపల కొలుపులోనుండి
 మదిలోననన్దార్చి మరిచిపోయెదవు
 రాజులునెలవీక రారాదుమరలి
 యెన్నినాళ్ల గునొకో యీకార్యసరణి
 అన్నపుభర్తన కాకుపోకలకు
 ఈనున్నదేమైన ఇపుడెయిప్పింపు
 మనినబాలుడుమని హర్షంబునొంది
 చయ్యనకంసాలించంద్రునిలిలిచి

ఈ పెకనాల్లువేలిమ్ము తమ్ముండ 120

అనినమంచిదియంచు నందరివద్ద
అరసిల ద్రవ్యంబు నంతయునిచ్చె
తరువాతబాలుండు తరుణినిజూచి
వైనమైయిండుము పద్మయతాక్షి
ఘనతకార్యమహూడి కదనరంగంబు
చూపింతునీమది చోద్యమందంగ
అనిచెప్పిపిప్పించి అనుజులుదాను
శ్యామాంగినదనంబు చయ్యనవిడిచి
పంచవాద్యంబుల పటలి మ్రోయంగ
బ్రహ్మణ్య దీవింప భట్టుపొగడగ 130

అనందమునవీధి కపుడరుజెంచి
గుంపులై యున్న భిక్షువులనుగాంచి
వీరికందరికిని వేడినధనము
హారిమిగొనగుము కుమ్మరపట్టి
అనిపల్కుబాలుని నాతడుచూచి
తల్లియిచ్చినయట్టి ద్రవ్యమంతయును
వ్యయమయ్యెనేభంగి అర్థలకిత్తు
అనిచెప్పతమ్ముల నందరిలిలిచి
అడిగినవారెల్ల ననిరివీధమున
అసమయంబున అనపోతులేచి 140

పటుగోపమునబల్కె బాలునిలోడ
ఇంతగర్వంబేల యీమదమేల

(అనపోతు బాలచంద్రుని
ప్రవర్తనను దెగడుట.)

కామాంధకారంబు కన్నులదట్టి
క్రిందుమీదెరుగక కేరుచున్నావు
కలధనమెల్ల బోగముదానికిచ్చి
చేసిలిపాపంబు చెడ్డనెచ్చంబు
ఇహచరదూరపు టీవృత్తియేమి?
శ్యామాంగివైప్రేమ సర్వనాశంబు
సోలిదానిక్రిమైక్రిమి సొమ్మెల్లనిచ్చి
యిందరినడిగిన నేమిలాభంబు 150

వారకాంతలరీతి వర్ణింపరాదు
బిడ్డలకొనగక ప్రియురాలికిక
చీమలుగూర్చిన చెలువునగూర్చి
ధనవంతులగువారి ధనమెల్లదోచి
* ముంజికాండ్రుజేసి మురిపెమడంప
వృద్ధులైవిటవృత్తి పసుమతిమీద
పోయిరిబ్రతికెడు పొందికలేక
ఉర్విపైవేశ్యలతోలియిచ్చుటలు
వినలేదుకనలేదు వేడబంబిద్ది
అనిదూరిపలికిన ఆబాలుడరసి 160

తలవంచిమరుమాట తానాడలేక
వెలమలదోర్చిని వేగమెపిలిచి
మలిచుట్టుతప్పించి మాణిక్యభాచిత
కనకమయాంచిత కటిసూత్రమపుడు

తీసిచేతికొనంగి దీనిమూల్యంబు
బ్రాహ్మణులకునిమ్ము భట్టులకిమ్ము
బీదవారలకిమ్ము భిక్షులకిమ్ము
నావుడాతండు ధనంబు తెప్పించి
నకలాధులకునిచ్చె సంతుష్టులైరి
తరువాత బాలుండు తాత్పర్యమొప్పు 170

(బాలచంద్రుడు గండువారింటి
కేగుట.)

వై భవంబునగండు వారింటికేగ
వివణిమార్గంబుల వెలయుచురాగ
వరవిప్రకాంతలు వడితోడవచ్చి
హారతులిచ్చినా రానందమొనవ
పలుకానుకలొసంగె బ్రాహ్మణజనము
బాలుడుశృంగార భరితమొయ్యెప్పు
గండువారిగృహము కదిసి ఆవేశ
మాణిక్యతోరణ మండితంబైన
దావరమునంజొచ్చి దాటుచుజూచె
ఘనచిత్రకర్త సంతకలితపటాలి 180
గోడలుకనరాక గుత్తమానట్లు
చేసివితానంబు చెలువొప్పుగట్టి
సరసంబొనర్చిన చవికెలోపలను
రక్తకంబళముల రామణీయకము
అరసిచూచుచు బాలు డాసీనుడయ్యె
తమ్ములందరువచ్చి తగినతావులను
వసియించిరచ్చట వై భవంబులర
ద్రాక్షగుళుప్చముల్ దాడిమ్మపండ్లు
నారికేళాదులు నారింజపండ్లు
జాలవల్లికలతో సరగునదెచ్చి 190

మందరనిల్వీరి ముదముమీరంగ
వింజామరంబులు విసరిరెన్న
బాలుడు సురరాజు భంగిగన్నట్టై
కనుగొన్నవారల కన్నులకప్పు
డలరంగచెలికత్తై లమికహర్ష మున
మంచాలనచువుగ మక్కువతోడ
శృంగారమొనరించు చిత్తంబులుంచి

(చెలికత్తెలు మంచాల
నలంకరించుట.)

సంపెంగతైలంబు చయ్యనదెచ్చి
మగువకుశిరసంఠి మంచినధమున
అటకలిరాచియు ఆనూనెవావ 200
బంగారుబిందెల పన్నీరు తెచ్చి
స్నానమాడించిరి సంతసంబొప్పు
తడితీర్చిరప్పుడు తగినవస్త్రమున
ఒకపాడివనసంబు నొప్పుగగట్టి
హార్పండబెట్టిరి గురుహేమవీరి
బంధరచయమును భయమందజేసి
కాలుకకాకచే కందగజేసి
వీకటిగుహలలో జేరగదించి
కాలాంబునంబుల గట్టులజేర్చి
దీర్ఘమైనచువులై తీరైనవరుల 16
హార్పినున్నగడువ్వి కొప్పుగీలించి
బంగారుపూచేర్లు బాగుగాజూట్టి
మదనుమంతమును సమంపుపావటను
మణిహేమమాక్షిక మండితంబైన

చేర్చుక్కజేరిచి చిత్తంబుగాను
 పాలుపొందశశీరవి భూషణయగము
 పాపటకిరువంక భాసిల్లనిలిపి
 మాణిక్యహాటక మయవీంబమొకటి
 తలవెన్నమెరయగ దట్టించిరెలమి
 సగముచంద్రునితోడ సమమైనయట్టి 20
 ఘనఫాలదేశంబు కాంతులుగ్రక్క
 నిఖిలజగత్తుల నిర్మించునట్టి
 కందర్పువిండ్లను ఖండించివైచు
 బొమ్మలరెంటికిమిథ్య పొందికగాను
 కస్తూరిబిందువు ఘటనగావించి
 ముక్కునముత్యంబు ముంగరనిలిపి
 చంద్రఖండంబుల సారెకుదూరు
 గండభాగంబుల కస్తూరితోడ
 మకరికాపత్రముల్ మాసుగవ్రాసి
 శ్రీనవసంఖ్యల చిరునవ్వునవ్వు 30
 పినులు మిలిలేసి విభవంబునొంద
 దీపితరత్నమౌక్తిక హేమయుక్త
 తాటంకభూషణ ద్వయముగీలించి
 ముత్యాలకుచ్చులు ముసుకొనిప్రేలు
 * బిరులు † కుంటెండ్లు పనమిరబెట్టి
 కర్ణాగ్రదేశముల్ కాంతులనీన
 కుప్పెలముత్యాల కుచ్చులరెండు
 ఘనకుంతలంబుల గడియించిమరియు

కాశ్చీరకర్పూర కస్తూరులెనగు
 మలయజంబలర హేమనమంపుమేన 40
 విశదంబుగావూసి వినరిరంతటను
 పువ్వులగుత్తుల బొంగరంబులను
 మానితకందుక మాలూరతతుల
 చయ్యననిరసించు చన్నులవైన
 బంగారుపువ్వుల పట్టుకంచుకము
 తొడిగి నేరుపుతోడ దూముడిచేసి
 ముత్యాలరత్నాల మురిపెంపుపేర్లు
 పతకాలుపవడాలు బన్నసరాలు
 వక్షశిథిలమైన వరుసగజేసి
 కంబుసన్నిభమైన గళభాగమందు 50
 ముత్యాలపట్టెడ ముదముతోబెట్టి
 మర్రియూడలతోడ మార్మొనిగెల్చి
 సుమమాలికలసొంపు చూరలుపుచ్చి
 చెలువొందుచుండెడు చేతులరెంట
 రత్నాలుచెక్కిన రమ్యాంగదములు
 దండకడియములు దంటతాయెతులు
 మక్కువతోగట్టి మనికట్టునెగువ
 నీలాలగాజులు నేర్పునదొడిగి
 పచ్చలకంకణాల్ భాసిల్లబెట్టి
 † చామలాకడియముల్ సంధింపజేసి 60
 సొబగైనచేకట్లు సొమ్ములదాల్చి
 మాణిక్యతపసిదు మంజులార్చి కల

* ఒక విధమైన కర్ణాభరణము.

† ఒక విధమైన పూర్వకాలపు సొమ్ము. ఇవి యిప్పుడంతగా వాడుకలోలేవు.

‡ కంకణ విశేషము.

అంగశంఖులకెల్ల అమరంగగూర్చి
 పాపటనవలించి బంగారుతగటు
 ముయ్యించుచేలంబు మోహనమొప్పు
 కటియందునంధించి గజ్జలుచ్రేలు
 తపనీయకాంచిన దట్టించిముడిచి
 పయ్యెడరొమ్మన బాగుగజేర్చి
 అంజెలుగొలుసులు నమరగజెట్టి
 భర్తవినర్తత బహువిధసీప్త 70
 * భూషణంబులువ్రేళ్ళ పాండుగజెట్టి
 పదములలత్తుక ప్రకటంబుచేసి
 పద్మ పాతీనాల ప్రమనొందజేసి
 చెవులవర్ణంతము చెలగునేత్రముల
 కాటుకవెలయించి కాంతలిరీతి
 శృంగారమొనరింప చెలగమాంచాల
 తల్లికిమ్రొక్కిడి దయరాగననియె
 అమ్మనీయల్లని ననలేనెరుంగ
 వీరీతిచెలియుదు నేయుపాయంబు
 పతియనియితరుల భావించగూడ 80
 దాభంగిజేసిన అపరాధమగును
 హాస్యంబుచేయుదు రక్కడివారు
 పంపుముగురిచెప్పి పణలిరోయనిన
 మంచాలకప్పడు మాతయిట్లనియె
 నీవటుపోయిన నినుజూచినపుడు
 లేతురుమరుదులు లేవడువరుడు
 గురుతుచెప్పిలి నేగు కూతురానిన
 తల్లినిసేవించి తానేగెనపుడు

(మాంచాల భర్తదగ్గరకేగుట)
 భూదేవతనూపు పాలినిజేసి
 బాలనిశ్రమియింప బావెనోయనగ 90
 సౌందర్యభియైన చానమాంచాల
 నిల్చివారలజూచి నివ్వెరవడగ
 మరడుజూర్పురుగూడి మమ్మకతోడ
 వేగమేలేచిరి వెలదినిగాంచి
 పతిలేవకుండెను బ్రాహ్మణోత్తముడు
 లేచినపాపంబు లేమకుజెందు
 ఆచులేవకపోయె అపుడుమాంచాల
 యిద్దరిలొభర్త నెరుగగ లేక
 కాంచనవర్ణప్రకాశుడైనట్టి
 బ్రాహ్మణుడనపోతు పాదంబువట్టి 100
 పన్నీటగడుంగ భావనచేయ
 భయమున అనపోతు పలికవేగంబు
 నేనుబాలుడగాను నిజముమాతల్లి
 మరది బ్రాహ్మణుడను మగువనానాను
 మనపోతునాచిల్లు రందరుజనులు
 విప్రుడీరీరిని వెలదితోబలంక
 అనపోతుతోననె అపుడుమాంచాల
 మరదియోయెరుగను మగడోయెరుగ
 భయమొందనేటికి బ్రాహ్మణోత్తముడ
 అనిపల్కుమాంచాలకావిప్రుడనియె 110
 అమ్మనీపెనిమిటి యతడు; నామంబు
 బాలుండు; కాత్రవ భయదుండునుమ్ము

సీమనోహరుసేవ నియతిమైజేసి
 తరువాతమపైల్ల దయ నాదరింపు
 మననంతనతనితో ఆలేమపలికె
 వినవయ్యవిప్రుడ విన్నపంబొకటి
 ఇద్దరికినిమీర లెలమితోపెండ్లి
 చేసెడునాడొక చెనటివిప్రుండు
 చూడగాలేక అసూయ పెంపొంద
 సౌందర్యమన్నది చానకుమన్న 120
 యెట్లుగావించి నారీవివాహంబు
 అనివల్కెనోయేమొ యటుకాకయున్న
 బాలుడివిధమున భావంబువిడిచి
 నన్నేలవిడనాడు నయమార్గ మెడలి
 పరిచయ మేలేదు పలికినినాకు
 బాలచంద్రుండిప్పు వచ్చెనుగనుక
 నేనుపూర్వమునందు నియమంబుతోడ
 చేసినతపమంత సిద్ధించెననుచు
 మార్గంబునొందితి ఆత్మ లోపలను
 బాలుడుమమ్మిక పాయకయున్న 130
 మాభాగ్యమిల అనమానంబుగాచె
 ల్మహాకులంబున ప్రభేవించినావు
 వేదాదివిద్యల విజ్ఞానివనుచు
 సీచరణంబులు నేనుపూజింప
 పట్టితి నాకన్య భావంబులేదు
 మనసునిశ్చయమిది మరదినాకంచు
 అనువోప్పగాబల్కి ఆత్మే శుజూచి
 పన్నీరుకప్పించి పాదముల్లడిగి
 వచ్చియించెనిబ్బంగి ప్రాధవాక్యముల

ప్రాణాంగనలగన వచ్చెడునవ్వు 140
 డిశరుల దెచ్చుట యేపాటిసీతి ?
 * అనినబాలుడుపంపె అనుజాలెల్ల
 పోవుచుదెప్పిరి పొసగనత్వమును
 బవరంబునకు నేగు వయనంబునిలిచె
 మనసుభయంబున మక్కువమీర
 కులవైరముందీర్చు కోర్కెయేమాయె
 బవరంబునకు నేగు వైనమేమాయె
 నవ్వరొయిమాట నాయకుల్విన్న
 కలనిలోనున్నట్టి ఘనులెవ్వరయ్య
 యీసుఖమేదక్కె నెవరునాకేల 150
 అనిచూడగూడునా అచక్రివచ్చు
 అనిపల్కువాక్యంబు లాలించియపుడు
 బాలచంద్రుడువల్కె భ్రాతలతోడ
 ఇంతగానాకు మీరేలచెప్పెదరు
 బవరంబునకు నేగు వైనంబుమరవ
 కులవిరోధములొన కుములుచునుండె
 కాయమిచ్చటబుద్ధి కలనిలోపలను
 నివసించియున్నది నిశ్చయంబిదియు
 క్రిగిరిశునియాన చెన్నునియాన
 మాయప్తుమాటను మారాడలేక 160
 యిటువచ్చినాడ మీరేమిచెప్పెదరు
 రయమునవచ్చెద రక్షుండురేని
 మీరెల్లనిలుమన్న మీరకనిల్తు
 ఎన్ని నాళ్లందు నే నెరిగింపుడనిన
 విడుజాములదాక నిచ్చోటనుండు
 మంతటమిలివచ్చు అరుంగంపలయు

* ["जातानुरागाः....शेषजनविरुद्धिः" (वा. का)] (నాయక అనురక్త అయి
 నప్పుడు శేషజనులను వంపవలెను) అని వాత్సర్యమునుడు.

సర్వజ్ఞుడవునీవు జడులముమేము
వచ్చెనాకపక్షి వచ్చునందరికి
ఒత్తిచెప్పటలమాకుచితభర్తంబె
అనిపల్కికీనుమే అకొల్వవెడలి 170

తమతమయిండ్లకు తమ్ములచనిరి
తరువాతమాంచాల తనభర్తయైన

(బాలచంద్రుడు సతనిభార్యయు
సంతాపపురంబునఁ గ్రీడించుట.)

బాలచంద్రునితోడ భావముపొంగ
మేడమిదికిబోయి మేలైనయట్టి
చిత్తర్వుజూపుచు చిలుకలచదువు
వినిపించిశృంగార వివినంబుజూపి
పెద్దలుతనమిద ప్రయముమీరంగ
ప్రాద్దుపోవుటకునై పొందించినట్టి
భర్త పొంచాలికావ్రాతముజూపి
అందులొనొకబొమ్మ నాడంగజేసె 180

అంశుకాతడు కరమానందముంచె
అటుమిదనిద్దరు నధికమోహమున
చిత్తర్వుమేడకు జేరబాలుండు
హంసతూలికపాన్పు నందువరుండె
ప్రియరాలుముత్యాల పీటవైచుండి
తాంబూలమిచ్చుచు తనమదిలోన
బాలునిభావంబు బాగుగ నెరిగి
అయ త్తవడివత్తు ననిమ్రొక్కిలేచి
జననియొద్దకుబోయి జలకంబులాడి

పూర్వతిసీర—24

(మాంచాలతల్లిదగ్గర కేగుట.)

మత్తాలుగుచ్చిన ముంగొంగుమెరయ
ప్రతిమలుద్రాసెన పట్టువస్త్రంబు
కటియందుధరియించి కనకమాణిక్య
మాక్కికసంయుక్త మంజులందైన
భూషణవికలిని పొందుగాదాల్చి

చెలిగిపాదముల ముజీరయుగంబు

సంధించిముత్యాల జల్లులుచ్రేల
బహువిధశృంగార భరితురాలగుచు
(బిడ్డలయాశలఁ బ్రియమునఁజీర్చి
జననితో నమమైన జుతువులేదు
కావనవనకున్న కష్టంబులెల్ల 200

పోగొట్టుననియెడు బుద్ధితో నాచె
తల్లితోడుత నిన్విధంబునఁబల్కె
కాంచక కాంచక కాంచితెలిబలిని
కాంచితినేకాని కలలోనివార్త
కదనరంగమునకుఁ గదలుచున్నాఁడు
చిరవియోగముమాకు సిద్ధించునొక్కొ)

వైవమీలాగున దయదప్పినన్న
పుట్టింపగానేల (భూధర్మమిద)
అడవిగాసినవెన్నెలాయె నాబ్రతుకు
తల్లిరోసే నెట్లు తాళగలాను
(బాలునిఁబోకుండఁ బట్టుటయెట్లు
దరియేమినాకని తల్లడంబంద
తరుణియిట్లనివల్కెఁ దనయనుజూచి

(రేఖాంబతనకూతురై నమాంచాల

కుబదేశించినజ్ఞానప్రకారము.)

ముద్దులమాంచాల ముదమునవినుము

జన్మవృక్షమునకుఁ జవిగలయట్టి

ఛటుతరకమనీయ ఫలములురెండు

తెరలుబోగములాండు కీర్తిరెండవది

తొలుచుండుచవిచూచి తొలఁగునొకండు

మలుపండు చవిచూచి మలఁగునొకండు

పీరిల్దట్టిసిని భేదంబుహెచ్చు 20

మొదటిఫలంబున మొనసెడురసము

క్షణభంగురంబది నమసిపోగలదు

రెండవఫలమున రెక్కొనురసము

తాశ్వతంబాచు దిశల్ గలదాఁక

నవిత్మృదుగలదాఁక శశిగలదాఁక

తారలుగలదాఁక ధరగలదాఁక

చారిధిగలదాఁక వరలుచునుండుఁ

బ్రకటఫలద్యయ రసమునుగ్రోలి

యనుభవించెడు వారలరుదుభూస్థలిని

ప్రాకృతజనములు ప్రథమఫలంబు 30

ప్రాపించినంతృప్తి వడయంగఁగలరు

పీరాంకమునఁబుట్టి వెలయువారలకు

మొదటిఫలంబది ముఖ్యంబుగాదు

మహిమాన్వదంబయి మనసుజ్వలంపఁ

బరుగెత్తుదురు రెండవఫలంబుకొఱకు

వెలదిరోసిభర్త పీరిశేఖరుండు

కీర్తికాముకుండయి కేరుచున్నాఁడు

నీవుభోగములపై నిరతిఁద్యజించి

బాలచంద్రుని భద్రభావంబెఱింగి

భావిమానవుల హృద్భవనంబులందు 40

తావక్షీనయశోల తావివర్ధనము

సేయంగఁగోరుము చెలువరోయిపుడు

బాలచంద్రునిరాగఁ బట్టంగవలదు

నావుడుమాంచాల నన్మతతోడ

జననికేదా నమస్కారంబుచేసి

భర్తదగ్గరకేసి భక్తితోనిల్వ

(దనమదిబాలుండు తలపోసెనిట్టు)

లెక్కడిసౌందర్య మెంతయొర్యార

మేమనియెన్నుదు నీయింతిచెలుపు

(బాలచంద్రుడు తనపూర్వప్రవర్త

నకుఁ బశ్చాత్తాపమొందుట.)

నరలోకమరలోక నాగలోకముల 50

సరిలేరుభావము సౌందర్యగరిమ

ఇటువంటికాంతవై నిచ్చబోవిడిచి

పశుబుద్ధితోడనే భావంబుమరచి

నిందపాలై లిని నిఖిలరాజ్యముల

వరలోకసౌఖ్యంబు పారదోలిలిని

మిత్రులుచుట్టాలు మేటిబంధవులు

లిట్టిదూషింతురు తెలియలేనైతి

ఆశ్రితజనముల ఆరయుటమాని

పరియాచకముచేయు వారలకిచ్చు

భృష్టలపోలిక భార్యనుబాసి

వెలయాల్చిపేమించి పీరిడినైతి

ఏగతిచింతించు నేమందువిధిని
నాకర్తఫలమేమొ నాగతియేమొ
తరమనాకెదుంగ వైపబయెరుగు
అనితలపోనెడు ఆబాలజేరి
మాంచాలగూర్చుండె మక్కువతోడ
బాబుండుమోహంబు ప్రకటించేయ
(బాలచంద్రుడు భార్యతో
వినోదంబులు సల్పుట.)

* చేచేమునవీర చెంగుననొడిసి
పట్టి ఆచీరపై వచ్చుయట్టి
ముత్యాలచేరులు మొదటికితెగెను 70
చెదరిరాలినగని చెలియభీతిల్లి
చిన్నబోయెను మోముచెలువెల్లదొలగ
వెలదివెల్లెలబోవ విభుడప్పుడనియె
చింతింపబనిలేదు చిత్తంబులోన
అంతకుబాగుగ అమరింతుచీర
అనిలేచినంధ్రుడు మచ్చుపడంగ
చెక్కులకరముల చెక్కుగనిమిరి
తగునేర్పుతోడ మత్స్యంబులనెత్తి
చీకాకువడజేసి చిక్కులదెట్టి
కాలంబునీరితి గడుపంగమించి 80
జాములేడునుదాటె చానమాంచాల
బాలునితోననె భావంబెరింగి
నాతోబెనంగిన నయమేమిలేదు
కడువడికలనీతి గదలుడిమిరు
కులవైరముండిర్పు గురునాహనుండు
వరికించిచూడ నెవ్వరుమిరుదక్క

అనివల్కుచుండంగ అసమయమున
(బాలచంద్రుని యనుజులు
దుందుడుకు నేయుట.)
అటసూరులైనట్టి యనుజులువచ్చి
గండువారింటివగ్గర జేరినిలిచి
ధ్వనియొనర్చిరికొచ్చు ప్రమకంబుమీర90
వినిబాలుడడిగెను వెలదినిజూచి
మేడపిచెక్కుని మేలైననేవ
అనితెల్పూ చాలుడానత్తితోడ
మాక్తికమాలలమరుపగడంగ
తమ్ములందరునట్లు తత్తరపడుచు
ఘనరాద్రముగనుండు కత్తులమాసి
వెడలినకోపాన్ని వీరులేడ్చురుచు
మాచెరుంగకేరు మదకరులట్లు
పురముకల్లడమంద భూప్రముకోకదల
భీకరుంబుగనార్చి పెడబొబ్బలిడిరి 100
అదిబాలుడాలించి అయ్యుభుండు
ఓడనడమరుచు ఉవిదిలమిడి
పెనగొన్నకోపాన పెరికికటారి
అట్టహాసముచేసి అనుజులమీద
పలికిరితమ్ములు బాలునితోడ
(బాలచంద్రుండునుజులపైఁగవయ
వారు లజ్జాకరంబులగు మాట
లాడుట.)

తువ్వకట్టినకత్తి దూయుటతగవె

* ["केशहस्ते वज्रास्ते नीयामित्यवलम्बनम्" (वा. का)] (కేశపాశమందు, చీరచెంగునందు, చీరమొడియందు (రతోపక్రమానికి) పట్టుకొనడం (ఉచితం.)) అని చాత్యాయనుడు.

ఘనమైనకౌర్యంబు గలవాడవౌర
ప్రలుచునున్నట్టి వైరులవిడిచి
అనుజులమీదనా? బౌద్ధత్యగరిమ
భోరునకార్యమ పురమునకేగు 110

సమరకార్యమునీవు చాలించినావు
కొలుపులోమీమామ కొమ్మభూపతికి
ఇల్లడచేసిని స్నైలమి బ్రహ్మన్న
అలరాజుపగరచే హతుడైనవెనుక
పెండెంబునందెయ్య భేతాళమనెడు
ఖడ్గంబుమొదలైన కలవిరుదముల
బసగుమంచునునీకు నుర్విశుడంపె
వినుమినుమునురాగి యిత్తడికంచు

పెట్టిచేసినయట్టి దిరుదులుగలవు
రజతజాంబూనద రచితమైనట్టి 120
వెలలేనిసొమ్ములు వెనసీకుదక్కె
సన్నుతికెక్కెనీ సరసత్వమెల్ల
కట్టిడివాడవు కరుణలేదాయె
మన ఆక్కవెలలేని మాణిక్యమరయ

చచ్చి ఆకైలాస వైలంబునందు
అలరాజుగలసిన దాశ్చర్యసరణి
నరసజలొచన చావువిన్నపుడు
దరికొనదా? మది దావాగ్నిరీతి
అన్న మెట్టులులోని కరుగునునీకు
కంటికినిదుర యేగలివచ్చునయ్య 130
బుటుతనంబును పాడియొవిడిచి
కులవైరముందీర్చు కోరికవదలి
ఇంటికాసింపుట యేసీతియగును?

బాలుడా! మమ్మంపు బవరంబునకును
కులవైరముందీర్చి గురుకౌర్యమమర
తక్కించెదమునీకు దరిలేనికీర్తి
అనినబాలుడువిని అడకువమీర
సిగ్గుచేతలవంచె శీఘ్రమెరిగి
మాంచాలమందిర మార్గంబుపట్టి
పురుషునిరాకడ బుద్ధిగ్రహించి 140
వాటిపొంతకు వడినెదురేగ
అతివచేతికిబాలు డాయుధమిచ్చె

(మాంచాల భర్తనుదీవించి
ఖడ్గంబు చేతికిచ్చి యుద్ధమున
కంపుట.)

నవ్వుచుదీవించె నలినాయతాక్షి
రతిరాజునుందరా రణరంగధీర
కమలబాంధవ లేజ కరుణాలవాల
వినతాత్మజునిలావు వెనసీకుగలుగు
సామీరికుండిన సాహసంబుబ్బు
కృష్ణునికీడుగా క్షీర్తిఘటిల్లు
రవికాంతియుతుడవై రంజిల్లుచుండి
అలరాజుపగదీర్చు మనుజులతోడ 150
వటుతరవిక్రమ వైభవంబలర
శ్రీగిరిలింగంబు చెన్నకేశవుడు
వరములొసంగగ వర్తిల్లగలరు
శాత్రవవిజయంబు సమకూరుమీకు
ఈయాయుధము వడినిచ్చునుజయము
కలియుగంబునమీకు ఘనపూజలవ్వరు

ఆనిప్రాణనాథుని ఆశీర్వాదించి
ఆయుధంబిచ్చిన ఆతడుగైకొనియె
బాలునితోపల్కె పడతిమాంచాల
కలహంబుచకుమారు కదలుచున్నారు 160

జయమపజయము నీశ్వరునకుజెలియు
విప్రుడాతనపాతు వెంటరాదలచు
బ్రహ్మహత్యకుటిల్లు పాపముపచ్చు

బహుజన్మములకై నపాయదాతీడు
* పరమేశ్వరుడైన పార్వతీజాని
పాపిహగలేక పలుపాట్లుపడియె
మనుజులెంతటివారు మదివిచారించి
మగుడంగబాపుము మాయచేసెన
ఆనిననమ్మతమొది ఆపుడుబాలుడు

* శివునికి బ్రహ్మహత్యయెట్లు సాధమించెనగా —

తొల్లి బ్రహ్మ మేరుపర్వతకూటస్థలియందుఁ గొల్కలీరియుండఁ బరతత్వంబెద్దియో తెల్పుమని సభాస్థారులైన మును లతని నడుగ నేనెవరతత్వమనియు నేనొక్కరుండ నీశ్వరుండనియు నాకధీశ్వరుండులేడనియు బ్రహ్మవాక్రుచ్చె. ఆతట నచటనున్న క్రతువురుఘండు దర్శింపజూపింతుడై బ్రహ్మతో నీవు లేనివెద్దజీకంబు వహించెదవు, నేను సాక్షాన్నారాయణుండను యజ్ఞపురుషుండ, జగత్సృష్టుండ నని జలికెను. వీరిద్దఱి ట్లు పరస్పరజయకాంక్షలగుచు తమతారతమ్యంబు వేదంబులనడిగి, చతుర్వేదంబులను రుద్రుండవ్యయతత్వం బయ్యలయంబాశబ్దవాచ్యత్వంబు సుప్రతిష్ఠికంబు గానేరదని సాక్ష్యంబిడియె. పల్లకాటియందుఁ గాంతానహితుడై యుండు రుద్రుఁడను బరబ్రహ్మ భావంబెట్లుకలుగనని విరించియు యజ్ఞపురుషుండును వేదంబుల సాక్ష్యంబంగీకరింపరైరి. పిమ్మట బ్రహ్మంబుమూర్తిమంతంబై రుద్రుడే పరమాత్మయని చాటిచెప్పెనుగాని ప్రణవ వాక్యంబులగుండ నిరాకరించిరి. ఆప్పు డొకయఖండవిషయతేజోమహ్యంబున హరుండుదగ్గరించెను. ఆతనింజూచి బ్రహ్మ ఓయిశివుడా నీవు నాలలాటస్థలంబునఁ బుట్టితివి గాన నీవు నాపుత్రుండవు నన్నాశ్రయించి బ్రతుకుము నావుండు భర్తృండు నితాంతరోష సంరంభంబున విజృంభింప భైరవుండుపుట్టెను. భైరవుండు శివునాజ్ఞనొంది గర్వింపుచున్న బ్రహ్మయొక్కపంచమవదనంబు నఖరధారంద్రుంచివైచెను. యజ్ఞపురుషుండు, విరించియునంతటభయపడి స్తోత్రంబుగావించిరి. శివుండు భైరవునింజూచి యింక నీకోపంబు చాలించి బ్రహ్మకపాలంబుదాల్చి, లోకాచార ప్రకటనార్థంబు భిక్షోవుంబుఁగొనుచు గాపాలింపవలయునని జరియింపుమని చెప్పెను. తరువాత శివుండు బ్రహ్మహత్యను సృజించి భైరవునింటఁబెను. బ్రహ్మహత్యలోడనవర్తింప జగములు గ్రుమ్మరుచు నొక్కనాఁడు

(విశ్రాంతి, కుమారుని దీవించియున్న
రంగమున కంపుట)

మాంచాలసిడ్కొని మనసు చలించ 170

తనయింటికే తెంచి దండికూరుండు

తల్లిచేనన్నంబు తానారగించి

చందనపరిలిప్త సర్వాంగుడగుచు

తగటువస్త్రంబులు తగజుట్టితొడిగి

భర్తమాత్తకరత్న బహుభూషణములు

తగినఆంగములందు దాలించిమించి

తల్లికి మ్రొక్కిన తనరదిమించి

సురనాథు నిభవంబు సొంపొప్పుగలుగు

వీరభద్రునికట్టు విజయంబుగలుగు
వినతాతనూజాత వేగంబుగలుగు 180

రఘునాయకులయొక్క రాజసమొప్పు

పవనపుత్రునిమహా బలముసిద్ధించు

విచ్చేయుమనితల్లి వేడుక బలికె

తగినట్టిదీవన తల్లిచేనంది

దట్టమాకోపానతనమొగసాల

కరుడెంచితిబాలు డానంపమొంది

* భూమండలపుకోట పొందుగ గెలిచి

పాండులకేసొనె వటువిక్రమమున

† బలువైనజగజంపు భద్రసాలేయ

మదిచంపుమని వార్తనంపెతల్లికిని 190

వైరపుడు కాశీపట్టణంబు చొచ్చెను. చొచ్చినంతనే బ్రహ్మహత్య మొఱవెట్టుచుఁ
బాతాళంబునఁబడియెను. కరంబుననున్న బ్రహ్మకపాలంబు భూతలంబునం బడియెను. ఈశ్వర
రూపాంతరమైన వైరపునికి బ్రహ్మహత్యా పాతకంబు తొలగిపోయెను. అని యివ్వధమున
స్కాందపురాణాంతర్గతంబైన కాశీఖండంబునం జెప్పబడినది. బ్రహ్మ పంచముఖుడై
యుండిన కాలమున నొకనాఁడు త్రిమూర్తులు కొల్వడిరియండఁ బార్వతి యచటికి
వచ్చి పంచాసనులైన శివబ్రహ్మలలోఁ దనభర్తయెవరైనది తెలిసికొనలేక విభ్రాంతిచెంద
శివుండు కనునైగచేసెను. ఆ కనునన్న నెఱింగి పార్వతి శివునివద్దకుఁ బోయెను. తనభార్య
కొకభ్రాంతి కలుగుటకు బ్రహ్మకైదు ముఖములుండుటయే కారణమని గ్రహించి యా
దైదుముఖములలో నొకదానినిఁ దీసివైచి యతండు బ్రహ్మను జతుర్ముఖునిం జేసెను.
అందుకు బ్రహ్మ కోపించి శివునకుఁ గాపాలికత్వమును భిక్షావృత్తియుగలుగునట్లు శపి
యించెను. ఈ బ్రహ్మహత్యాపాప నివారణకొఱకు విష్ణుబోధితుడై శివుండు తీర్థయాత్ర
చేసెను. ఇట్లు తీర్థయాత్ర సల్పుచుఁ గాశీపురికిరాగా నచట నప్పవమువలన విముక్తుఁ
డయ్యెను. అని మఱియొకకథగలదు.

* సత్తెనవల్లి తాలూకాలోని ధరణికోటయై యుండును.

† ఇది చుత్తనామము.

తనయునివాక్యంబు తామిరలేక
తెప్పించియిప్పించె దీవనతోడ
రాచబిరుదులంది రణరంగమైన
కార్యమపురిచేర గడలగడలచి
మెడనినెడలెను మితిలేనిపటిను

(అనపోతును వెనుక కంపుటకు

బాలచంద్రుఁ డుపాయంబు
వన్నుట.)

తొడిబడి బాలచంద్రుండూహాచేసి
తమ్ములకెరిగించి తనమర్తమెల్ల
కనుచూపుమేరకు గడలకనిలిచి
తమకంపువైచాన దగు మోసమాయె
ఏమిచేయుదునిక విటమిదనెను 200

మనలియైవెనంబు మానితినేని
దుశ్మకునంబగు దొడదనుగిడు
కుమ్మరపట్టిసా కూర్తితమ్ముండ
వడితోడజరుము మీపది నెనుగనుము
ముత్యాలగళమాల ముద్దుటుంగరము
మరచివచ్చితి దెమ్ము మనలకయివ్వు
డనినకుమ్మరిపట్టి ఆకలితోననియె
అనఘాత్త నాదేహ మలనటనొంజె
నడవనోపగలేను నరకుంజరంబు
అరిసిచాకలచందు నాలాగువలికె

18
10

కమ్మరపట్టియీ కరణివచించె
మెడనికేగెద మెలకజూచెదను
రయమునమిముజేర రాలేనుమ్ము
వెలమలదోర్చిని పేడనిట్లయె

నీప్రాప్తులికిరా నేనలసితిని
కలయపచ్చెవకేపు కలనిలోపటికి
కొడుముద్దరవేడి కొనినంకవారు
పోలేమటంచును బొంకిరిచేగ
అంతనవ్వుచుబాలు దనపోతుకనియె

నన్నినశమ్ముడ నయకాస్త్రవిదుడ 20

పేరమ్మతనయడ పెద్దనపాత్ర
పిడ్డిమల్లపరాజు నొయ్యూరిపట్టి
అందనితరువుల యామలుదీసి
వ్రాయుదులెక్కలు వసుధేశతలికి
బ్రహ్మవంశజులొక పాపనమ్మూర్తి
నాటత్తనఖుడవు ననుజేరవమ్ము
గ్రక్కునవచినెను కనుగొనివేడి
ముత్యాలగళమాల ముద్దుటుంగరము
కొనితెమ్ముతమ్ముడ గురునీలివరుడ
అనఅనపోతు చిహ్నంబులనడిగె 30

పెనగొన్నుచేక్కుతో పీటపైనుండి
ముత్యాలుగూర్చిన మొనచీరకొంగు
చేపట్టియాడ్చిన చెదరెముత్యములు
కనికూర్పుగాబోవ గనుపట్టదాయె
ఇదియానవాలని యింతిలోపలుకు
హితవొప్పుసానివా రింటికిబోయె
అడుగువారానవా లడిగినజెప్పు
ఆరటిఫలంబుల అమరుచర్తంబు
ఫలమనియిచ్చెను పడలియాపేళ
ఇదియానవాలని యెరుకగవల్కు 41

మనిచెప్పిపోమ్మన్న నవ్వుడెకదలి

వడిపాదఘట్టనవశమునధూళి
చనివేగవినువీధి సాంద్రమైవర్ష
అనహాయశూరుడై అనహాతుహాదె
బాలుడుబ్రాహ్మణ బలునేర్పుమెరయ
మాయావతంబున మగుడబంపించి
కమ్మలుదానును తాత్పర్యమునను
కడువడి * త్రిపురాంతకమునకువచ్చి
అచటఅనంతితా నాసీనుడగుచు
తెప్పించెఘంటంబు తీరైనఆకు 50

వ్రాసినాడొకయు త్తరము స్వహస్తమున
ఆదిరావికొమ్మల కంటగట్టించి
వీరులేగినత్రోవ వెంబడినడచె
వల్లెలవారెల్ల బాలునిజూడ
చుచుచెందిరెంతయు సంతసంబొప్ప
ముటుకూరికాపులు మ్రొక్కుచుననిరి
నిందారగింపుడు విశ్రమింపుండు
తరువాతదరలుట తగుశకునంబు
వినుమన్నవారితో వీరుడువలెకె
కార్యమపురమున కదిసెనుబోరు 60
నిల్వరాదియొడ నిల్వడిమిర

వీరినినిబాలు డేగినవేళ
† గరికెపాటనుగల కాపులువచ్చి
కనిమ్రొక్కినంతట ఘనుడువారలకు
పోకలాకులాసంగి పొమ్మనిపం వె
‡ మేళ్ళవాగునుజేరి మితిలేనియట్టి
పోటుమాకలువెంట బొబ్బరింపంగ
ఘనశైలగహనముల్ కనుమలుగడచి
తార్జునిండుగిరులవై దాటినయట్లు

(బాలచంద్రుడు నలగొండను
దాయుట.)

భానునికైరాహు పరువెత్తినట్లు 70
భయవర్జితుండైన బాలుడార్చుచును
పరదళంబులువిన్న పరుగెత్తిరావ
నరసింగభూతల నాథుచిత్తమున
కులవిరోధమునకై గురిచేసినల్పి
కొదమసింగంబులు గూడ్లభంగి
అనుజులువెనువెంట అరుగుదేరంగ
శ్రీ కురువకునేతెంచె గురుకార్యమమర
ఎక్కెనా † నలగొండ యెదురేమిలేక

* మార్కాపురమున కీశాన్యముగ 2 మైళ్ళ దూరమునఁ గర్నూలు జిల్లాలో
నున్నది. శ్రీశైలమునకుఁబోవు త్రోవలోనుండును.

† రి-వ పుటలో వివరణము చూడఁదగును.

‡ రి-వ పుటలోని వివరణము చూడఁదగును.

శ్రీ దీనినే నాయకురాలి కనుమయని చెప్పదురు. ఈ కనుమగుండ నాగులేలు
ప్రవహించును. ఇది కార్యమపూడికిని మేళ్ళవాగునకును మధ్యముననున్నది.

† ఈ కొండ నాయకురాలి కనుమవద్దనే యున్నది.

(కుంజరనైలిక ఘోటకాపహల
బృంహితభాషిత హేషిచంబులును 90

పటహారాపంబుల ప్రబలుచుచున్న)
కార్యమాపూడిక్రి కదనరంగంబు
(బాటుఁడొకశక్తి ప్రజ్వలించుగ)
నలగొందళిఖరంబు నన్నెచ్చిచూచి
నుమ్రపట్టిపై కుడిహస్తముంచి
వెలమలదోడ్చిని వెనకేరవీలిచి
ప్రథితుడాతలరాజు వగడిర్చువచ్చి
ఒక్కడనేగుట యుచితంబుగాదు
వెనుకజిక్కినయట్టి వీరపుంగవులు
కలయవచ్చినదాఁక గడియకాలంబు 90

విశ్రమితమటంచు వేడ్కతోనుండె
* ఆటమున్నెకలనిలో నైనకార్యంబు
వివరింతుజనులకు విశదంబుగాను
నలగాముకొల్వలో నాయకురాలు

(సంధికయి నాయకురాలు
రాయబౌర మంపుట.)

తలపోసిమదిలోన తగినవారలను
వాసిగల్గెనన్న వద్దకుబుపి
బవరంబుగాకుండ పట్టుటకార్య
మనిపెద్దలనదగు ఆత్మవర్గమును
కొండ † అన్నవరాజు కోటకేతుడు
కూరిమిపితుడు మాడ్గలవీరచెడ్డ 100

వరమాపుడొచ్చిచ పట్టచెడ్డయును
వెంటలంగునుచారముఖ్యులైనట్టి
చనవర్ణవిరిరిచి నమముద్ధియె
బాహుకరాక్రమ ప్రాశస్త్యలైచ
వీరులురాజులు వెలయకొల్గిల్లు
కొల్వలోనెకివో... కూరిమిమీర
నమరంబుగాకుండ సంధియొనట్లు
మాటాడితలమీద మాచెర్చెభాగ
పేలుకొమ్మరిచెప్పు మింకొకమాట
నాయనివద్దకు నరలింపువచ్చి 110

కులవైరమడతుము కోరిమీరంద
కొక్కటికమ్మని యొప్పించెందు
మగిడిపోవలయును మనదేశమునకు
అనివీడుకొలిపిన నంకటవారు
వైనమెయే తెంచి పట్టపురాజు

(గాయబౌరులు మలిదేవమహీపతి
కొల్వనకు వచ్చుట)

మలిదేవునించి మన్ననవదయ
చెలువొందజోహరు చేరిరందరును
కూర్చుండనియమించె కుంభినీశ్వరుడు
వచ్చినవారలు వారితోనని
ఇదియేమికలనిలో శిష్టిదినములు 120
శడనీతిచటికి శడవాయెవచ్చి
యేమికార్యంబో మా కెరిగింపుదనిన

* ఇది కవి వచనము.

† “మన్నెవరాజు” అని పాతాంతరము.

కల్పాటిపీఠ—25

మోరెరుగనికార్య మేదియ్యెడల
 తెలిసియునడిగిన దెలువగవలయు
 సంధికార్యమునకు జనులెరుగంగ
 ఆలరాజునంపిన నామహీశ్వరుని
 హేయమనకపట్టి హింసించుటెల్ల
 తీర్చదులెమీకు దెలిసిన మేలు
 నలగాముతమ్ముడు నరసింగరాజు
 తలగోసికొనగ పంతంబొనరించి
 కులవైరముదీర్చి కుతుకంబుతోడ
 విభ్యాతయశులగు వీరపుంగవులు
 నిలిచిరిరణభూమి నిశ్చలప్రజ్ఞ
 ఎత్తివచ్చినవార లికబోవరాదు
 నమరంబుచేయుట సంతోషకరము
 బ్రతుకులస్థిరములు వడుటసిద్ధంబు
 సంపదన్నిలవపు జలబుద్ధుడములు
 సత్కీర్తియొక్కటి సమయదెన్నటికి
 వెరగందివందలై వెనుదియకుండ
 అనిచేయమిరెల్ల నాయత్రపడుచు
 వరుగునరమ్మని బ్రహ్మన్నపలికె
 వినికోటకేతుండు వివరించిచెప్పె
 వినవయ్యనాయుడ విన్నపంబొకటి
 అతివివేకులుమీర లఖిలరాజ్యముల
 మీద్యశులయినట్టి మేటివిక్రములు
 నీతిమంతులులేరు నిశ్చయంబిదియు
 గొంతుగోయగమీరు కోరినయట్టి
 నరసింగరాజును నయమున దెచ్చి

130

140

యిచ్చెదమామీద నేమైనలెస్స
 నరవిరక్షించిన సంహరించినను 150
 భారంబుమీపైన పాదుకయుండు
 మునుపటిరీతిని ముదమొప్పుమీరు
 మాచెర్లభాగంబు మక్కువనేలి
 సంరక్షణముచేయు జనములనెల్ల
 ఉభయరాజులుమీర లొక్కటైయున్న
 మావంటివారికి మానసంబలరు
 అఖిలాధిపతులుమీ ఆజ్ఞ చేయుదురు
 మీరరింగినసీతి మేమెరుగుదుమె
 ఉభయసంస్థానంబు లొక్కటిమాకు
 * అనుగురాజేంద్రుడు హరిపురికేను 160
 సమయానతనపుత్రచయమునుచూపి
 మీకునమర్పించి మేమత్యజించె
 తర్వాత నిర్వాహదశయెల్లనీది
 ఒకయిల్లు రెండుగనొప్పనొనర్చి
 తడ్డుమాటాడె నేయపుడెవరైన
 మతిచెడియాలాన మనసులుగలగె
 ఇందుచేవగ హెచ్చెనీర్వ్యజనించె
 కోడిపోరాడుట కూడదటంచు
 ఇచ్చతోడెప్పిన నెవ్వరు వినిరి
 గురిజాలపురికిని కోడిపోరాడ 170
 ఎవ్వరువచ్చినా రిదియేమిమాయ
 ఐనట్టికార్యంబులన్నియునీకు
 తెలిసియెయిన్నవి (తేటతెల్లముగ)

* ఇతఁడు మలిదేవరాజాదుల తండ్రి. చనిపోవునప్పు డతఁడు తన భార్యలను
 బుత్రులను నెదుటికి రప్పించి బ్రహ్మనాయుని కొప్పగించెను. తరువాత నాయకురాలి
 కుట్రచే ననుగురాజు పుత్రులైన నలగామ మలిదేవాదులు వేటైరి. మలిదేవులకు బ్రహ్మ
 నాయుండును, నలగామరాజాదులకు నాయకురాలును అమాత్యులైరి.

గజజంబుల కడ్డుగట్టినరీతి
(జరిగినదానికి జర్పలేమిటికి
ఆవలీపలి వాచినరసేరక్షింప
భారంబునీయది బ్రహ్మశాయుండ
కొరవతలిసెల్ల కదనంబునందు
హాకటివేళ్ళతోఁ గూల్చియూమిద
బహుళార్తి నడవుల పాలైరిగాక 180
పాండవులేమేలు పడనిచెపుమ ?
చేరిమిఁగాక నరసింగునికొరకు
నకలభూపతులను నమయంగఁజేసి
పాడైనరాంబుమి మైనిబెట్టికొని
చివరకుఁఫలమేమి చెందంగఁగలరు
పొందికఁగలపాంపు బుద్ధులుమాని
నవలిపుత్రులకీర్తి నుధియొనర్చి
ఆచుకూలమునఁగంట యర్థంబుమిదను)
అరయనిలియ కార్య * మనుగురాజాన
సీయానమే మింక నిల్వమిచ్చోట 190
నావిని ఆవీర నాయకులనిరి
(వీరులు రోషవృత్తిములాడుట.)
పాపంబుచేసిన పగవాడువచ్చి
కనువట్టశిక్షించ కర్తవ్యగును
సహచులొనర్చిన జనులదూషించి
భయపడిరంచును పరిహాసించెదరు
పగవారియెడ దయపాటొపదగదు
హాకమొనర్చుట మంచిదనుకైనవేళ

† భాండంబునెగబట్టి బలుచాలిమిద
వేసిపగిల్చిన విధమునమించి
తీయచిత్రమి దండింపవలయు 200
హస్తగతుండైన యట్టిశాస్త్రపుని
పొమ్మనినెలవిచ్చి పోరాడుటెంచ
చెట్టెక్కిఁఫలమును చేనంటిచూచి
వేగమెదిగి రాతవేసినట్లుగును
తెంపునవీరు లీతీరునననిన
(గొమ్మరాజు వీరుల వాక్యములఁ
బూర్వకము చేయుట.)
చెవులుచెందుముమాసి క్రికంకువలచి
నయమునకొమ్మ భూనాథుఁడట్లనియె
చేలికిచ్చినవాని ఛేదించినట్టి
పాపంబునెల్లంగి పాపిగొవచ్చు
(చిన్నరహస్యంబు నెప్పెదవినుము 19
20
చతురంగలముల చందమట్టుచి
మానసంబైనట్టి మర్తంబుకనుము
ప్రజ్వరిల్లెడు వీరభావంబుమిద
స్వకృతాపరాధంబు ప్రాబల్యమొంది
తొడిబడజల్లని తుంపురుగ్ చల్ల
జ్వలనంబుఁజీఁచి చల్లారగఁడగి
ధర్మతత్వపుడైన చక్షునియెదుట
మలుగఁబోయెడి చిరుమంటయెముందు
నైరించితలవంచి శరణనివేడి
నగముఁజీఁచిన శత్రునిబట్టి 20

* మలిదేవరాజుయొక్కయు, నలగామరాజుయొక్కయు తుండ్రు.

† [ఈపత్రిక ఆదిపర్వంలాఁ కణితుడు చెప్పినవచనాన్ని అనుసరించినది.

“ततः प्रत्यागतैकले भिन्नाङ्गमिवाङ्गमि”

అని కణిక్తోక్తి.]

చంపుటయేసితి? సర్వజ్ఞాఞార
అలరాజుజంపిన యట్టి నేరంబు
మహితుడొనలగాము మానసమందు
చురుకుచురుక్కున నూదియైపొడువ
తానొసర్చినయది తప్పని తెలిసి
సిగ్గుచేదలవంచి చేరియున్నాడు)
శరణనివచ్చిన శత్రువునైన
కాచిరక్షించుటే ఖండించుటరయ
కాదనికసిపావ ఖండింతుమేని
ఇహముననిందింతురెల్లవారలుచు 30
పరమననరకంబు ప్రాప్తించునుమ్ము
పగవనికమ్ముడు పాదంబుబట్ట
రక్షింపడా? మును రామభూజానిశి*
అని భానుకులనాథుడాడుమాటలకు
మనసులోశోచంబు మానినాయకులు
సంధికార్యమునకు సప్తుతులైరి
అటవీరవరులకు హర్యక్షుడైన
(బాలచంద్రుడు నలగొండ శిఖ
రమునుండి రణరంగంబు
నవలోకించుట.)
బల్లరగండడు బాలచంద్రుండు
* నలగొండవైనుండి నాలుగుదిశలు

పరికించికనుగొని భావముపొంగ 40
వెలమదోర్నీనితో విపరించిపలికె
ఎరిగియుండుదువె నీవీశిబిరంబు
అడిగెదగురుతుల నవిచెప్పవలయు
అనినదోర్నీడనె ఆతనితోడ
చెప్పశక్యముగాదు సేవల తెరగు
వెలయఅంబుధివెల్లి విరిసినరీతి
నలగామభూమిశు నమ్మినసేవ
ఉన్నదినామది ఉత్తలపడగ
ఇనుకచల్లినబడనెడ మేమి లేదు
నేలయిననరీతి నిందియెనుగు 50
చుట్టుకొండలు నిల్వజూడనొప్పుచుచు
రణరంగభూమివిరాజిల్లసాగె
(వెనుకటిరాజులు విక్రమస్ఫూర్తి
గట్టినచెలరేగి కదనంబునల్పు
వీరులరక్తంబు విసువకత్రాగి
మత్తిల్లియల్లన మలయుచుచున్న
నాగులేర్ల డెనాయునినుతుడ)
పాలేటిఉరుముచే పలిభూధరము
నాగాధిపతి ప్రాణనాశంబుచేసి
నడుముగాపారిన నాగులేరాయె 60
కన్నులపండువై కన్నించెచూడు

* [ఇట్లానే రాముడు సువేల్వాద్రిని, రావణుడు తన ప్రాసాదశిఖరాన్ని యెక్కి-
శిబిరాలను చూస్తాడు.

“ सुखेनं सायुशैवेन्न मिमं धातुशतैश्चित्तम्
अभ्यारोहामहे सर्वं...
लंकांचालोकयिष्यामो निलयं तच्च रक्षसः । ”

అని.

(రా. య.)

“ इत्युक्त्वा पक्षं व।क्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
आरुह्य ततः श्रीमान् प्रासादं हिमपाण्डरम् ॥ ”

(రా. య.)

అని వాల్మీకి.]

ఉభయపక్షంబుల ఓమైనబలము
వివసించియున్నది నిశ్చలమనెని
హద్దులుచెప్పెద నవిది త్తగింపు
(దోర్ని డు శిబిరంబునకు హద్దులు
వివరించుట)

* జావ్వలకల్లను సాగనైనవల్లె
† నన్నెగండ్లకనంగ జవరనియుూరు
తూరుపుదిక్కున తుదిమేరనుమ్ము
దక్షిణదిశహద్దుతగ వివరింతు
నాగులేటికి తూర్పు నలగొండకాని
చెలువైన ఆ ‡ వప్పిచెర్లచెలంగు 70
వడమటికినిహద్దు బాలచంద్రుండ
కొదనుగుండ్లయ నెడి గురి గ్రామమొకటి
ప్రజలమేలిమి § చిత్రపట్లయునొకటి
ఉత్తరదిశ యెల్ల లాయనగించు
ఇకగొన్ని గురికొండ్లనేచ్చెదవియుము
జన్ని దేవరగుట్ట * సవనాలమేడ
వంగతోటలబైలు వన్నియకెక్కు
సింగభూపతిచెర్వు శ్రీకరమైన
నుగడిగుట్టను సర్వేశుడైన
ఉత్తరేశునిగుట్ట నూర్జితాకృతిని 80
ఉయ్యాలకంబంబు నున్నట్టితావు

గరుడకంబముదాకి కలజావ్విచుట్టి
నల్లగొండనుహత్తినాగులేరంటి
విడిసియున్నదివండు విభవంబుతోడ
ఆశ్చర్యమైతోచె ఆవియేమొనుదికి
నరనాథుడైనట్టి నలగామరాజు
గొల్లెనచుట్టుచుగూడికాపాడు
నేనాధిపతులను చెప్పెదవియుము
వడమటిదిక్కున పాజులబ్రహ్మ
సంకోచణాలి సరవిచూర్చునను 90
నాయకురాల్ దిక్షిణంపుదిక్కునను
ంబలై యండిరి దక్షశమేరము
ఆంజలరాముండు నానెమేల్పురి
ముమ్మడికొడ్డియు మొనరిప్పినట్టి
ఫిహండుగులనునేలు భూరివిక్రముడు
వీరపల్లవునట్టి విభూతిబుడొకడు
ఉత్తరభాగ నయండిదిక్కు
ఇందరి నెల్లను హెచ్చరించుచు
తిరుగుచునరసింగ ధీమరుడుండె
విక్రమసింహంబు వీరకామేంద్రు 100
డబ్బంగి నేనతో నచ్చటవడినె
మాన్యబలుండైన మలిదేవునేన
మార్కొనియున్నది మనసుంచికనుము

* కార్యమపూడికి దూర్పుగ ఘోషారు ౨ మైళ్లదూరమునున్నది.

† కార్యమపూడికి గొంచెమాక్నేయ దిశయందు 1 1/2 మైళ్లదూరమున నున్నది
దీనినే పేటనన్నెగండ్ల యని కూడఁ జెప్పుదురు.

‡ కార్యమపూడికి బడమర 1 1/2 మైళ్లదూరమున నున్నది.

§ కార్యమపూడికి వాయవ్యదిశయందు 1 1/2 మైళ్లదూరమున నున్నది.

* ఇదివెనుక యజ్ఞములు నల్పుచోటైయుండును.

§ ఇది పల్నాటిలో కృష్ణాతీరమున ఉన్నది.

ఘనమైనతురగముల్ కాల్బలంబు
 బల్గానిపెట్టెలు పటువీరవరులు
 మహితనాగానది మడుగండచేసి
 వరలుచేపంతుని తైలులోపలను
 దీపించువడమటి తీరంబునందు
 పరివీరభయదమై బలమెల్లవిడిసి
 చాలుపు లేరులు సమదేభములును 110
 మనవారికెన్నయైన మానవుల్ గలరె
 ఒక్కొక్కవీరుడె యొక్కొక్కలక్ష
 దళమునుసమయింప దగియన్నవాడు
 చెలువై ననలగాము సేనకునెదిరి
 కడలికెలెయిలికట్ట చందమున
 మనబలమున్నది మహిమమీరంగ
 అనితెల్పబోర్నీని కనియెబాలండు
 (నలగొండదిగి రాజదర్శనమునకుఁ
 బోవుటకై బాలచంద్రుఁడు
 గమకించుట)

బలమెల్లసొంద్రమై వ్యాపించిదిశల
 కిక్కిరిసివలం గు కేరిపీక్షింప
 ఎక్కడనందులే దినుమంతయైన 120
 మార్గంబుగనదునూత్తుంపుమాడ్కియును
 రాడాయెనంచును రాజుచింతించు
 ఆలస్యమిచ్చటనాయెను మనకు
 అపకీర్తిపాలాదు అడికవచ్చు
 తెంపుననొకదిక్కు తెగటార్చికొనుచు
 శౌర్యసంపదమీరచయ్యనబోయి
 కలసినవీరులు కలహింపిమనల

ఎంతకొపింతురో యేమిపల్కుదురో
 అరువదేగురుచుతా మటులుండగానె
 పడుచుకనంబున బాలుడువచ్చి 130

యెంగిలిచేసి నాడెడుటిబలంబు
 నేమందమిపట్ల నీపిన్నవాని
 అనినిందచేయదు రలజడి యగును
 తెగనికార్యంబాయె తెలియదుమనకు
 ఇరుగడవారల ఇచ్చవీరే
 ఎబ్బంగిదెలియద మెవరచెప్పెదరు
 సంధికార్యంబింత సమకూడెనేని
 విచ్చిన్నమైపోవు వేడుకతగ్గు
 పొందినకార్యంబు పొసగంగనీక
 పగతెచ్చెనీడని ప్రజలూడగలరు 140
 నప్పుదురవనిపుల్ నామోముచూచి
 భీకొట్టగలక సిగ్గెల్లబోవు
 నాతండ్రికొడుకని నన్ను చేపట్ట
 డనిపలువిధముల హర్షంబుతగ్గి
 పలుకంగచెలికొందు బాలునికనిరి
 వినుబాలచంద్రుడ విదివపద్మయద
 (బాలచంద్రుఁడు శౌర్యమపూడిం
 జేరగదలుట)

పరశురాముడవీవు బాహులబల్లి
 పరగజహర్యక్ష పావనమూర్తి
 శౌర్యగంగాధర సర్వజ్ఞచంద్ర
 కదనగాండీవి కడుపునబుట్టి 150
 ఈనిందపొందుట కేమికారణము

కులవైరముదీర్చి కొనవలెభూమి
పోనివ్వగూడదుహామ నిశ్చయము
హూర్తితోమలిదేవు కొల్వబోజొచ్చి
ఏమలగుగొని వెడ్కమైమ్రొక్కి
కలసిలోమారున్న కారణంబేమి
అనతిండనివారి నడుంగంజలయు
రామునితో సంధికార్యంబుచేయ
ఉన్నార మితరంబులొప్పుచుమాను
అని మాటలాడిన అపరికేసి

160

దర్శితమప్పుడు భరణీకవరుని
రాజుపంపగబోయి రణమొనరింప
ప్రాప్తమా దేవేంద్రవట్టావాన
మనిపల్కబొలుడు హర్షంబుకొంది
తైలంబుపైచుండి సాహసంబొప్పు
బిట్టకైభూమిపై పృథ్విపుల్వడక
బలువైనమందర భృనుణంబుకతన
కలకజెందినయట్టి కంధిచందమున
తరితీపుప్రాసించి ధైర్యంబువదలి
బలమెల్లభయపడి పారగసాగె

170

తురగముల్ గజములు ధూళిమిన్నలను
బంధంబులొడ్డుక పరువులుపెట్టె
దుడెల్లనీరితి దత్తరమొనె
తమ్ములుబలమును తనవారలెల్ల
కలసిరి బాలుని ఘన మోదమలర
అంతట అబాలుడధికశౌర్యమున
పరిఘముల్ టెక్కెముల్ బలుసాధనములు
శస్త్రమైతగు భద్రసాలేయమునెడు

జబబుభక్త్రంబు జయమునగొన్న
నకలచూచిరుదులు సనకరంజిల్ల 180

భయదమై నరసింగుపాలిటిమృత్యు
వీరూపమునపచ్చి యెదిరించెనగ
ప్రహ్వననయందు పటుసాహసుడు
తొలగుడి తొలగుడి దూరానకుండు
దైవటసిల్వకుడును మోచ్చరించుచును
బలములన్నటి పాయవోలుచును
మరిదేవు గొల్లెనమార్గంబునెట్టి
వచ్చెనుచుండు భూపతిచూచి
సంధికార్యమునకు చుచుచినట్టి
కొరలమొగంబుల తొలగెనేజుంబు 190

వెలవెలబారుచు వేడుకలుడిగె
ఒకరిమొగంబొక్క రొయ్యనజూచి
ఇకనేమిచక్కటి నేమికార్యంబు
దితడురామండిన నెనగుచసంధి
ఇకసాగెవ్వరి హితవిచారంబు
దైవకృతజేరు తప్పింపలేదు
అనిచింతసేయుచు నక్కటాయుచు

కళతప్పినిలిచిరి కడుచిన్నపోయి
మరిదేవభూపతి మంత్రియైనట్టి
బ్రహ్మనీడాకని బంధువర్గంబు 200

నమరసంతోషుల సకలవీరులును
కొల్వబూటంబున కూర్చుండిరెలమి
బాలచంద్రుండంత ప్రాభవంబొప్పు
రాచబిరుదులతో రంజిల్లుచుండి
తమ్ములవొల్వగదరగనివేడ్క

* వశజ్ఞాప్తసుతురీతి వచ్చెనానభకు

(బాలచంద్రుడు సభలోఁ బ్రవేశించి
రాజదర్శనమునకు మార్గ
మిచ్చని సభాస్థారుల నడుగుట.)

వీరులుకై తప విధవ బెసంగ
కార్చిచ్చుభంగినికనలి కోపించి
భూవరుదర్శింప బోవసందిక
ఉన్నభావము బాలుడొయ్యనజెలిసి

20
10

సౌందర్యసాంద్రరాజ సభాస్థలంబు
కనుగొంటి సుతోషకలితుడనైతి
విష్టునన్నిభుడైన విభునిజూచెదను
తెరువీయవలెమాకు ధీరాత్మలార
అనదానిఆలింప మవ్వడుకినిసి
బాసదబ్బరగండ బ్రహ్మన్నసుతుడు
(మండుకారడవుల మంటచందముల
రణరంగమునయందు రాజిలువాడు
ప్రారబ్ధకార్యంబు వదలనివాడు
కొరగానికొర్కులు కోరనివాడు

20

సుఖదుఃఖభేదంబు చూడనివాడు
తనదేహకష్టంబు తలపనివాడు
వరులకార్యములకై పనిచేయువాడు
ఆత్మధర్మాధీనుడైనట్టివాడు
వల్పాటివారికిఁ బ్రాణహితుండు
మహివీరవరులకు మార్గదర్శకుడు)

వాసిగరేచెర్ల వంశవర్ధుడు
(ప్రయతచిత్తుండగు బాలచంద్రుడు)
పదములువట్టించి బాహువులెత్తి
సాహసోత్సాహుడై కౌర్యంబుమెరయ
కలికిసింగపుష్టి గంతుగొన్నట్లు
కుప్పించిదుమికెను గురుజవ మొప్ప
వసుధేశునన్నిధి వ్రాలెనువేగ
పిడుగువడ్డవిధంబు పృథ్వికంపించె
నన్నిధినిల్పుండి జగదీశుజూచి
అతిభక్తిమ్రోక్కిన నటుమొగమాయె
కడుభయభ్రాతుడై కరములు మోడ్చి
ఏమిచేసితిరాజ యేలకన్గొనవు
నాయందుతప్పేమి నన్నేలువాడ
అనిప్రార్థనముచేయ ఆకొల్వలొన

40

(బాలచంద్ర కన్న మదాసుల
సంవాదము.)

గాసిల్లుకన్నమ కడురోషవశత
ఉలికిపాలునలేచి ఉగ్రుడైమెరసి
ఘనకౌద్రభీతుడై ఖడ్గంబుదూసి
చయ్యనజళిపించి సభజూచిపలికె
కంటిరాబాలుని గద్దరిపనులు
తనసాటిబిలియుండు ధరలేడటంచు
మత్తిల్లిమరచెను మావంటివారి
చులకనైతిమి వీనిచూపులకేము
దండిశూరులుచూడ దట్టించినిన్ను

భండించివైచెద గనియలుగాగ
 విపాటిదంటపు నీవుమాకన్న
 మాపేరువిన్నంత మదిభానబెగడి
 ఉభయదళంబులు నులుకుచుచుండు
 సభలోనసేవుంట సహ్యాబుగాదు
 సరసుడవగుదువు చయ్యనచనిన
 ఆనవినియాబాలు డప్పడ్లిట్లనియె
 బుట్టుమీరలంగాక బవరంబునందు
 మేమేడబుట్లము మీసాటిగాము
 సరిగబొచినయూళ్లు సర్వంబు విడిచి
 వినినకైలంబులు వేసటలేక
 తిరిగితిరెవ్వరు దీటులేరైరి
 వాగులనీళ్లును వనములబండ్లు
 తినుచునుమిలియైన దినములన్నియును
 జరగగాజేయుచు నువరంబుమరచి
 ఉన్నందుచే వీరయోధులమీదు
 ఘోలభిడ్లములకు శ్రువులువట్టె
 పాషాణగ మీకు బవరంబులేదు
 వగవారుకన్నుల బడకున్నవారు
 వగచేసిమముగూల్చి పాషాణశ్రువు
 సభలోనసేసిట్లు చాకళించితిని
 పార్థివుబొడగాంచ వచ్చినయప్పు
 డెవ్వరునెడమీయరే నీతిచెపుమ ?
 వంతంబుచెడినేను బ్రతిమాలలేక
 ఒయ్యనమీదుగా నురవడిజనితి
 తప్పేమినాయందు దగవర్లనడుగు
 కలవైరముందీర్ప సూర్యుండుటేమి
 పల్నాటివీర—26

50

60

70

పరభూములంకెల్ల పరువులువారి
 వనములకృతించి వచ్చినందునను
 మేనునబడలికల్ మించెనోయేమొ
 ఆరీతిబడలికలాటెనా మీకు 80
 వగవారివిస్తరి బుడికన్నగును
 భామించినదగు ప్రాథమమీర
 లలనకన్నను వల్కెనాచాలతోడ
 పడుచువాడవునీవు పంపూటలేల
 కొలువుగావీషయంబు గురు తెరుంగకయ
 పోలేవవలికెన నీకత్తిచేత
 తలతెగవేయుదు ధరణీశునెదుట
 ఆనినతామసపడి ఆపుడుబాలుండు
 కులకైతధీరత గొబ్బునవలెకె
 కడలినుస్సంబున గడ్డయున్నట్లు 90
 వ్రాలియున్నారు శాత్రువులనుస్సంబున
 మున్నీరు పెరిగినా మునుగునుచిన్నె
 శాత్రువలములు ననుచుంబుచూచి
 నల్లిక్కులకుద్రొక్కి నడచినవేళ
 ఏమాదురోమీర లెఱుగకయిండి
 రివిచిచారింపక మేలవచ్చితిరి
 మీరుమాత్రమె రాకమేచినీశ్వరుని
 ఏటికెచ్చితి రిథలంబునకు
 ప్రజలాడిపోతుంటలు పరికించినిరు
 గొల్లెబ్బతో జేరి శోపంబుచేసి 100
 వదలినమాత్రన ఫలమేమిచెపుమ
 బ్రహ్మనాయండు నీకుబాధువుడెట్లొ
 వినిపింపుకన్నను వివరంబుగాగ

అనినకన్నమవల్కె నాతనితోడ
 నాయుడువిష్ణువు నారాయణుడు
 ప్రకటవరూంబుగె వరములొసంగె
 తగజనించిలిసేయ తల్లిగర్భమున
 పరమపావనమూర్తి బ్రహ్మనాయునికి
 పాదసేవకుడనై పరగినవాడ
 భుజములముద్రలు పూసినవాడ 110
 త్సుర్రమార్గలనెప్పు చూడనివాడ
 ప్రాసాదదీపనై ప్రబలినవాడ
 శ్రేష్ఠపుత్రుడనంగ చెలగినవాడ
 పుట్టితివీవెన్న పురుషోత్తమునకు
 దట్టిచిపలికెదు ధరణీశునెడుట
 పడుచువాడవునీకు వాగ్దర్శమేల
 ఆనవినిఆబాలు డప్పుడిట్లనియె
 చెల్గి బ్రహ్మకు శ్రేష్ఠపుత్రుడవు
 తలదన్ని పుట్టిన తమ్ముడనేయ
 కదిసిఆగ్రజుతోడల్ గడ్డెలుచేసి 120
 త్రొక్కుచుబోవచ్చు తోడనకూర్చి
 ధరణీశుబాడగన దాటితినిన్న
 ఆంతమాత్రమెనువ్వు హంకారమెరుగ
 అనివల్కకన్నమ అటతలవంచి
 ధైరవఖడ్గంబు పడవై చిధరణి
 చిరునవ్వునవ్వుచు చేరిసోదరుని
 ఒనరంగ నెత్తుక ఊర్వికిడించి
 తప్పనాయెడనుండె తమ్ముడాయ నెయ
 బాలచంద్రుడు హర్షభావమునొంది
 భ్రాతలునుందాసు రాజునుజూచి 130

జోహారు చేసిన చూడకాభూపు
 ధూరకతలవంచియుండెయ బాలు
 దుదుకువెరగంది అనుజాలకనియె
 (బాలచంద్రుడు మలిదేవధూపతిని
 సమ్ముఖమున దూషించుట).

తెలిసెనా? ధరణీశు తెరగెల్లమికు
 వగతీర్చికొనుటకు బవరంబుచేయ
 మితిమూడు నెలలని మేకొనితెప్పె
 మదిలోననామితి మరచెనొయేమొ
 యెండకన్నెరుగని యారాజవంద్ర
 డవనికాత్రపులకు నర్పించిపెక్కు
 కానలద్రివ్చరి కాయంబుడసి 140
 నీడలనిలిచిన నీశ్వెల్లద్రావి
 పాలపుకూరలుచాల భుజియించెగాన
 పసరుకన్నులకెక్కి పలుకకున్నాడు
 మంచిమందిచ్చిన మానునువేగ
 అనిపల్కుమాటల కదరుచుగండు

(గండుకన్నమనీడు బాలచంద్రుని
 వాక్యంబులఁ బూర్వపక్షము
 చేయుట)

కన్నప్పయల్లని గనితోపకలన
 భర్జించిఆనువైన పల్కులననియె
 ఇటువంటిమాటల నేమిఫలంబు
 తప్పంతమనయందు దట్టమైనిల్చె
 విరితినినియెదవే నెగిరింతు 150

పగవారిచర్యలు భావమందెరిగి
 కులవైరమునుదీర్చిపోతుంటును మనము
 వచ్చుచుతగవును వసుధాతలేందు
 తెచ్చుటయొకతప్పు త్రిపురాంతకమున
 కలహమేర్పరచక కలకుంబంబు
 తర్లింపరెండవ తప్పనియెరుగు
 కంకణంబులవల్ల కడహస్తములను
 కంకణధారణ కాంచమూడవది
 తెగిరణభూమిలో దిగుటనాల్గవది
 తరిమిశత్రులువచ్చి తాగొన్నవివిధ
 కలయచిచారించు కార్యమైదవది
 యాయెదు సేరము లెవ్వరివగును ?
 పంచావరాధముల్ వైరలయందు
 కలవచెప్పెద గ్రహియింపగడగు
 సరిరాజ్యమార్పక సంగ్రహబుద్ధి
 కొడిపోరునగల్గు కొనుటమొదటిది
 వసులకుపంపుట వరుసరెండవది
 జామాతబంపుట సరవిమూడవది
 భిట్టునుమనవారు పంపించినపుడు
 వెళ్ళడోలించిన విధమునాల్గవది
 కూటుపమాకల గూర్చుకవచ్చి
 గర్వింపనిల్చిన కార్యమైదవది
 ఎక్కువతక్కువ లీరితిసుండ
 తెలియకధరణీశు డైమాటరాడ
 అపరాధములనా యచినిలియాలె
 యెక్కువమాటల నికనాడబోకు
 మనసురాకుండ్లను మగిడిపోవేగ

170

అనిపల్కుమాటల కాబాలుడనియె
 (కన్నమనీనివాక్యంబులకు బాల
 చంద్రుడు ప్రత్యుత్తరంబిచ్చుట.)
 మేరకప్పెనటాచు మిరివల్కలివి
 మేటిబ్రహ్మసవాకు మిలితప్పురాదు 180
 చుక్కలురాల్సిన సూర్యుడుతప్పి
 పదమటబొడిచిన పాఠోధిమించి
 చెలియలికట్టపై చెంగలించినను
 చల్లనైననువచ్చు సత్యసాక్షుడు
 నాయనిమాటకు నమ్మకగలదు
 పగవారికలుకును పటికితయ్య
 ఇటువంటికార్యము లెందుకుజరుగు
 పగవానిసేనలో బిడ్డిడికొచ్చి
 కరములుశరములు ఖండించివైతు
 దగ్ధముచేయుదు దావాగ్నిరీతి 190
 చిన్నవాడంటివి చెలిగియాకలన
 ఆలనాడుగురిజాల నయినట్టిపగవ
 చేపట్టియిల్లడ చేయగాలేదె
 అపుడుబాలుడనాదు అఖిలభూపతుల
 కెదిరియధముచేయ సేసెన్వెనప్ప
 డపకీర్తిమాటల నాడుటతగవె
 వినగూడదీమాట విడువుముచాలు
 అనిచెప్పినభోజన నందరువినగ
 వీరులవేర్వేర పిలిచిపోషమున
 మలిచేవునన్నిధి మండుచుబలికె 200
 ధీరాగ్రణీవంకి దేవరాజేశ

(బాలచంద్రుడు యోధులకు

కోషమువచ్చు చూట

లాడుట.)

(వీరుడననిపేరు పెట్టుకొనివు)

బ్రతికియండంగ నే యగుననుతుని

పట్టించుకొనిగా భయమింతలేక

కొర్యంబునీయందు చచ్చెనాయేమి ?

ముక్కుదూలముమీద బొడిచినయపుడు

గుర్తుమనగలేని కోపమెన్నటికి)

శంకింపగానేల సమరంబుకదిసె

తీరనిపద్యంబుల దెగజాలవేల

ధనువుశింజినిలొగి ధ్వనిచేసి లేని

బ్రహ్మాండభండము ల్పులిసట్లుండు

ఎనలేనివిలుకాడ విలువంటినివు

తనయునిచావుకు తాళెదవెట్లు ?

అవాలనాయుడా అపుడుపంతములు

వలికినసేవేల వరపశుడైతి

తలపోయగా వీరధర్మంబుమరచి

నిద్రించుచుండుట నీరియెసకు

విముఖతలేనట్టి వీరుడనివు

కట్టివినివెకాక కత్తిపట్టిరిని

బగయీదలేనట్టి పౌరుషమేమి ?

మితిమాడునెలలాయె మెదలసన్నావు

నీపంటిజగ జెట్టి నేజూడలేదు

మామకన్నమనీడ మగటిమియేది

కపిలనీకంబు కాలిసంకెలలు

21
10

20

పొందించిచావుకై పూసినిల్పితిరి

కంజుబుచెదలంటె కదిలించిచూడు

సుంకరరాముడా చుట్టుడొంకెనలు

త్రువ్వలువట్టెను దొడరవదేల

చెవులనాయకులార చెరగెడుబంటు

లిచ్చుగించరుమది నెంగిలిపోటు

మేటిశూరులనాజి మెచ్చనియట్టి

నమ్మినజంగిలి నాయకులార

తగుజల్లికేడముల్ దండచక్రములు

పోగొట్టిపోరయ్య పోరుమీకేల

వీరయోధులంగదా పెనుమాలవారు

గాయగోవాశ్వాఖ్య గలబిరుదములు

ఎగురుగనకుండు పాతుడిభూమి

బాదన్నరాహుత్త పాటవమేడ

సంపెటనారన్న జయమగుబిరుద

మెక్కడికేగెనీ వెందుదాగిలివి

(జడతనిద్రించెడు కొర్రాత్తులార

యధతయధ సూర్యోదయంబయ్యె

తరచుగాగల్య కర్తవ్యముల్ గలవు

లెండుకాలంబయ్యె లెండులెండింక)

అనిబాలుడు గుండై అదలించివలక

వినిబ్రహ్మనాయకు వేగమెలేచి

తనయునికెదురేగి తాగారమించి

అర్ధాననంబున అనీయజేసి

వలనొప్పుదంటగ వచ్చినవారి

కొల్వొకుబిలిపించి కూర్చుండుడనిన

కూర్చుండిరందరు కూరిమిమెరయ

30

40

50

హుచ్చినవారల కుశలంబులడిగి
 కనకార్యమంతయు దగవనిసింప
 వినిబాలుడీర్వ్యతో వివరించివల్కె
 కాత్రపు * లలరాజు చంపినయట్టి
 కోపంబు మదిలోన గూర్చుటమాని
 పగదమాటలు పల్క పంకమామిష
 ఉద్వేగభరజనితో గ్రోమోగి
 భస్మీకృతాఖిల వరరాజవిస
 బ్రహ్మన్న నాతోడ బల్లకుమయ్య 60
 వదలకరాజులు పంచించినపుడె
 నాచేతికత్తితో నాయకుల్ సూడ
 తలతెగొట్టుదు ధరణీశునెదుట
 సత్యంబుపల్కితి శంకనాకేల

(గొమ్మరాజు బాలచంద్రుని

కోపంబు చల్లార్చుట.)

అనకొమ్మభూపతి అట్టునిడాసి
 విషయంబుతో కెట్టవిడువకపట్టి
 నాయన్నవినుమయ్య నలినాక్షతేజ
 సంధికార్యంబేగి శత్రులచేత
 పరగజచ్చినవాడె బాలుడుసువ్వె
 ఆరయమాసుతుడైన ఆలరాజువే 70
 వచ్చిమనలజూచి వారసిభీతి
 వీరుదులత్వజీయించి పిరికిపారుచును
 అనుజునిలోబడి ఆర్పించినపుడె

క్షత్రియవారికి చచ్చుటగుమ్ము
 చలమునబోరాడ సారస్యమేమి
 చేతికిచ్చినశత్రు చెలగివధింప
 వలపాతకంబుని వల్కెచేదులు
 తెచ్చివస్త ముఖంబు నేత్రయలైన
 పాయరుపాపంబు పట్టిపీడించు
 అసియిలిహసంబు లలసికేడెచ్చి 80

కొగిటజేరిచి కడుబుజ్జగించి
 మనసుపెట్టకుమన్న మనలకుమన్న
 మామాటవినుమన్న మన్నింపుమన్న
 వినిబాలచంద్రుడు విషయమైయిందె
 చలమెల్లడనాడి సుధి మేకొనిరి
 తరువాతకొందరు దర్భముల్ విూర
 నేచేటుపాలైన నేమిమాకేల
 విందులుభుజియించి వేగమెప్పురికి
 పోవలెజాడ్యంబు పూనకుడనిరి
 ఇరువక్షమలవారు నింపుసొంపెనగ 90
 పొదలిన సంతోషముననాడుచుండి

(అనపొతు మేడపిక్కిగుట.)

రంకటమేడపి కనపొతుచేరి
 మాంచాలమేడపి మక్కువనేగి
 విషయంబుతోడ అవలదినిజూచి
 వల్లవమ్మదుపాకి బంధరవేగి
 కంజాతలోచన కరిరాజగమన
 శంబరరిపుబాణ సాధుసమ్మన

గంధఫలీనాన కామదీహాన
పావనగుణీమ భామాలలామ
(అధరనిర్జితబింబ) అధికనితంబ 100

వరపసాతునీక వనమలచిలుక
లాఽణ్యపదన ఓరాకేందువదన
రమణీనేవచ్చిన రాకనాలింపు
* ఆన్నబాలడుపంపె ఆలివనీవద్ద
ముత్యాలహారంబు ముద్దుటుంగరము

కలవలి తెచ్చున్న గదలివచ్చితిని
మరచినవస్తువుతో మాచేతికిమ్ము
త్వరగజోవలెనేను బాలనికడకు
అనిఅనపోతుతో ననియెమాంచాల
యేమానవాలయ్య యీపదార్థముల 110

కనబ్రాహ్మణోత్తమ డాపెచుజూచి
కూరిమిపాన్నపై కూర్చుండితాను
పైటఊంగోయ్యన బట్టిలాగనను
ముత్యపుచేరులు మొదటికి తెగిన
అవికనలేకుంటు అనవాలమ్మ

అనవినిమాంచాల అవునయ్యతత్త్వ
శాస్త్రముల్ మేముల్ చదివినవాడ
వెరుగవైరివిగదా యీరహస్యంబు
తమ్ములుపిలిచిన తరితీవుతోడ
విడివడ్డముత్యముల్ పెట్టికూర్చంగ 120

వ్యవధిలేకుంటుచే బాలడువెడలె
మాట తెల్పిడిసివు మదివిచారింపు

కారణమేలేదు కలనిజోవ
మీయన్నబాలుని మితిచేసివారు
పానగవట్టము గట్టమాడుమానములు
మితివెల్లెగావున మీవారిగలయ
చనియెచుమీయన్న సమరంబుకడకు
నీరమేడపిసివు వెలయరక్షింప
బాలచంద్రుడునీకు వట్టముగట్టె
అందుచేరణమున కరుగంగగూడ 130

దనవినిబ్రాహ్మణు డత్యుగ్రు డగుచు
విముఖుడైయచ్చోటు వెడలియే తెంచి
(అనపోతు శ్యామాంగి గృహ
మునకుఁ జనుట.)

శ్యామాంగి యింటికి చయ్యనవచ్చి
పలికెనాయనపోతు భామతోనపుడు
ముత్యాలగళమాల ముద్దుటుంగరము
మరచినచ్చితినేను మగిడినీవేగి
అడిగి తెచ్చని పంపెనానవాలడిగె
కదళీఫలాలపైకలుచర్చంబు
ఇచ్చితిఫలమని యిదిరూనవాల
టన్నభామినినవ్వి అనపోతుకనియె 140

అనలేనట్టియీ అనవాలంది
యెందుకువచ్చిలిది పొల్లుమాట
మరచుటదాచుట మానవద్దలేదు
మాయమాటలుచెప్పి మరలపంపించె
కనలేకవచ్చితిగద భూసురేంద్ర

అనిబల్కబ్రాహ్మణుడమితరోషమున

వెడలుకోపాగ్నిచే వెడలెరువేగ

(బాలచంద్రుడు మేడపినుండి
మరులుట)

కదలిత త్రిపురాంతకమునకువచ్చి

బాలుని తెరగెల్ల ప్రజలనుడిగె

ఆతీరుమేమేమి ఆరయుటలేదు 150

మూకలుగూడెను మందరి జనకు

తెలిసికొమ్మనివారు తెల్లనీవ్రముగ

అచ్చటికేయా అవనీసురేంద్రు

దశ్వతకరువున కమరించినట్టి

(బాలచంద్రుడు వ్రాసిన పత్రము
సనపోతు చదువుట.)

పొందైనపత్రిక పుటనెగనెత్తి

తిన్నగాజదివె నీతీరునదాని

శ్రీగీరీశునియాన చెప్పునియాన

మలిదేవరాజాన మాతండ్రియాన

అర్వదాద్గురువీరు లందరియాన

త్రోసేవచ్చితివేని వ్రోహమంటెడును 160

బాలునిమిత్రుల ప్రాణంబులకును

తప్పినలాగౌను తరలితివేని

అనలుమీరుట అదిసీతిగాదు

తనసంగడిలతో తరలిబాలుడు

సాహసముననీవు సారిరాగూడ

దనునట్టికతినంపు టానలుచదివి

చండాగ్నివైనునె చల్లినగిరి

భీకరకోపాగ్ని వెనగెలితమున

అచ్చడుమానుడు దధికదుఃఖమున

(అనపోతు బాలచంద్రుని కూర్చి
నిష్ఠురవాక్యంబులాడుట.)

దంటనానరుచిడ ధర్మమానీకు 170

మంచితకంబున మన్నించినపు

పొమ్మన్నపనులకు పోయితిని

తప్పినవాలని తలపకపోతి

నిజమనిచెప్పిన నీయానవాలు

తల్లిబ్రతుంచెగ తాళినలిగి

నిజముచింతించి నీవున్నకడకు

వచ్చివిడిచాడి వడినేగినావు

వశవనేకంబున వరగుణకాలి!

నీసాతిమాంచాల నీపొందుకత్తె

హస్తంబుచేసిసారానవాతెరిగి 180

వెంగలివైతిని వెలమలవద్ద

కలిమికోసమువచ్చి కలియుటలేదు

కులమునందవని కూడుటలేదు

తల్లినికండ్రిని దాయాదజనుల

ఎడబాసినీపొందు నేవమ్మియుంటి

వశవాదనైతిని బాంధవతతికి

పాసిపోదగునయ్య బ్రహ్మన్నతనయ

కెట్లుగాబోయితి ఖిన్నునిజేసి

స్వాయంబువిడిచాడి నమ్మినవాని

ఒంటరిగానుంచ నొప్పెనాచిత్త 190

మెన్నడునాలావు నినుమంతయైన

కనుగొనవైతిని కట్టిడిచాడ

బ్రహ్మణ్యుడీకడు బవరంబుచూచి

భయపడునంచు భావించితకట
 అటులై నజూచితే అనిగోననున్న
 బ్రహ్మణమరణంబు పాపమటంచు
 చనితివిదయలేక నర్వజ్ఞ చంద్ర
 ధర్మకాస్త్రంబుల దారినికెరుక
 తనునేలినట్టి ఆధరణీశు నెదుట
 సమరంబుగోవల చచ్చినయపుడు 200
 పాపమగరాదు బలిమిరిబట్టి
 ఖండిచితై చిన కలుషంబువచ్చు
 ద్రోణుడుక్యపుడును ద్రోణుడుతుండు
 సమరంబు చేయరా సాహసమొప్పు
 గురువైన ద్రోణుండు కూ రెయ్యద్దమున
 ఆకిల్పివచ్చుంటే నాయేరికైన
 ఈవెరుగుచుదీసి నింతిమంటలకు
 నన్నెడబాసితి నాకర్మ మేమొ
 కామునిబలములు కదిసినమీద
 బల్లియములవారి బవరంబునందు 22
 గెలువగవలెనంచు కేరుచునుంటి
 ఈతెరగాయెను హితమైనవాంధ
 యేమిసేయగలాడ నేమందువిధిని
 అడవిపాల్చేసితివన్న ! సోదరుని
 వీరవిక్రమయొద్ద విధివంబుగనగ
 భాగ్యంబులేదాయె పాపినినేను
 పూర్వజన్మంబున పొందులుదీసి
 యెవ్వరెవ్వరినినే నెడబాపినానొ
 ఆనుభవించవచ్చె నాఫలంబివ్వ
 డీవు పాసినయట్టి ఈదేహమొల్ల 20

(జన్మమెత్తితిగాని సఫలంబుగాదు
 సఫలంబుకాని యీజన్మంబడేల
 తనవారిక్షీంపఁ దరివచ్చినపుడు
 వినియోగపడనట్టి వీరరక్తంబు
 రక్తమే కలుషనీరంబగుఁగాక
 ఉపొంగుచున్నది యుజ్జ్వలశక్తి
 అడఁగదునేనెంత అడఁచినవైన
 దహించుచున్నది దాహ్నిరీతి
 ప్రాణంబులింక నేను బట్టంగఁజాల
 తివివ్యర్థంబైన దేహంబువిడుతు 30
 స్వర్గలోకమునందు బాలునిరాక
 కైదురుచూచుచుందు నెంతయువేడ్క
 పుణ్యనివాసంబుపొందియునుందు
 అనిచింతసేయుచు నయ్యయోయచుచు
 ఉన్నంతలోవల నొయ్యననపుడు
 గరిగెమాడచియనుకాంతయొక్కర్తు
 వీరమేడపినుండి వీరులగలయ
 చనుదానినచోట చయ్యనజూచి
 అంజలిచేసినా డనపోతు తెలిసి
 బ్రహ్మణుడాయితల్లు పలుకంగరాదు 40
 తగమునీవొనరించు దండముగొనగ
 విలయిచ్చటనుంటి రెరిగింపుడనిన
 ఆనపోతుమాడచి కనియెనావేళ
 బాలునికలనికి వంపించోట్ట
 నిల్వగారణమయ్యె నెలతరోనాకు
 అన్నబాలునికే అంజలిజేసి
 విన్నవించెదనేను వినిపింపవచ్చు

నామాటగాజెప్ప నాసోదరునికి
 కూరిమితమ్ముల గూడుకనన్ను
 వలదనిపోయితి వగచినవాడ
 50
 ఆలస్యమికచేయ నాయ త్తపడితి
 ఇందులకిల్పివం దెనయదునీకు
 నీరాకచూచెద నేనర్హమందు
 ననుగూడరావయ్య నాబాలచంద్ర
 అనిచెప్పిమదిలోన నధికనియతిని
 ఈషణత్రయమునం దిచ్చునవదలి
 ఇంద్రియదశకంబు నేర్పడనిల్పి
 తల్లిదండ్రులనెంచి దండంబుపెట్టి
 పరమాత్ముమదిలోన పాయకతలచి
 అడవంబువారిని అతిశ్రీతితోడ
 60
 గొడుగువానినిపేను గూడగలిచి
 వెరతురురక్తంబు వెడలుటచూచి
 యీదెననిల్వక యేగుదుతోలగి
 పాపమనుచునన్న పట్టంగబోకు
 అనిచెప్పిబ్రహ్మణ దత్తంకభక్తి
 ఇంటివేల్పులనంగ నేర్పడియన్న
 శ్రీగిరిలింగంబు చెన్న కేశవుల
 భక్తితో ప్రార్థించి ప్రభుడైనయట్టి
 బ్రహ్మన్న నామంబు భావించియెంచి
 సంగడీలనుచాల సన్నతిచేసి
 70
 బంగారుజంజెంబు పాదంబుబిరుదు
 మాడచికినొసంగి మన్నించినపు
 బాలునికిచ్చుని పణికిజెప్పి
 తనతలగోనుకధరమిదవ్రాలె
 పల్నాటిపీఠ—27

తలతలంబెచు దటకున నెగిరి
 కన్నులువిప్పెను ఘనముగనవ్వె
 ఎటువంటిభావంబో యీశ్వరుడెరుగు
 వెనకడవమువారు వెకగొడ్డువారు
 తద్దతి తెల్పిరి తల్లిదండ్రులకు
 80
 వినిమూర్ఛనొంది వేగమెవారు
 (అనపోతు తల్లిదండ్రులు కుమూ
 రుని మృతక శేబరముం జూచి
 విలపించుట)
 కొంతసేపటికిని కొంచెముతెలిసి
 కుందుచుజనుజెంచి కొడుకువైవ్రాలి
 (గొమ్ముగుడ్డికొనుచు రోలుచుఁబడుచు)
 తనయుడామాపుణ్య దశమిట్టలాయె
 (మాయచావయ్యెను మామద్దుకొడుక
 ఇచ్చోటనుండెనా మృత్యుచ్చనీకు?
 చెలువుఁదామట్టేమి చేసిపోయితివి
 నెలకొండ్రకేమేమి చెప్పిపోయితివి
 మాకోర్కూలెల్లను మంటగల్గితివి
 90
 కటకటాకడుపున కాల్చిపోయితివి
 మూఁడుకాళ్లమునల్ల ముంచిపోయితివి
 బాలచంద్రునెపుడు పాయఁగలేవు)
 నాల్గవేదంబులు నయమొప్పుజదివి
 అఖిలదేశముల విఖ్యాతినిగాంచి
 చెల్లితివానేడు చెలికానిదిడివి
 (దైవమానీకెంత దయలేకబోయె
 అనిచింతనొందుచు నయ్యయోయనుచు
 కంటికిఁగడవెను గాఁగ నేడ్చుచును
 విలపించుచుండగ విప్ర బాంధవులు

కాలంబునేటితోఁ గడచెనీతనికి 100

నిప్పుడోయెప్పుడో యీశరీరములు
 పడిపోవఁగలవు శాశ్వతములుకావు
 జన్మించువానికి చావునిక్కంబు
 చైతన్యమెడలిన శపమునుగూర్చి
 నిలపింపటమకునా వెట్టితనంబు)
 దహనకార్యముచేయ దగనంచుబలుక
 గంధపుచెక్కలు ఘనకావ్యవికలి
 తెప్పించిపేర్చించి తీర్చివేగ
 తగుకాస్త్రమార్గంబు తప్పిపోకుండ
 (అనపోతు దహనసంస్కారము)

జాయవెంబడినేగ నమృతిరాగ 110

దంపతులిద్దరి దహననికిచ్చి
 చనిరిగేహనులకు న్నైనముల్ చేసి
 అగట్టచూడటి ఆయత్తవడ్డుచు
 తరచునెత్తితిచేత ఎడిసియట్టి
 (మాడలి కార్యమాపూడిలోని
 శిబిరము సొచ్చుట)

విరుదునుజంజెంబు పెట్టెలొట్టెట్టి
 అందోళికారూఢయై త్వరితముగ
 చనుజెంచిధరణీకు సన్నిధినిలిచె
 విందులుభుజింప వివరంబుగాను
 వీరులుదొరలును వేడుకమీర

వత్కినిగూర్చున్న బాసనీలపుడు 120

వండినవస్తువుల్ వడ్డించిపెదప
 చమరులువడ్డించు సమయంబునందు

మాడచియటకేగి మదిదలపోసి

తెలిసిమేడసినుండి తెచ్చినయట్టి
 మధురవస్తువులెల్ల మరవకయచ్చి
 పలికెబాలునిజూచి పడతిఁదైర్యమున
 వీనికంటెను కడుప్రియమైనమేలు
 వస్తువులివిగొన వలయునటంచు
 తరచురక్తంబున దడిసినయట్టి
 జంజెంబువిరుదంబు చయ్యననిచ్చె 130
 (రక్తసిక్తంబైన జందెము, విరుదు
 చూచి బాలచంద్రుఁడార్చుట)

చూచినయంతనె ధరికాగ్రమునను
 వక్షంబుబొడిచిన వడువునగలగి
 బాలచంద్రుడులేచి వగరువినంగ
 పెడబొట్టపెట్టెను పృథ్వీశులదర
 ఒప్పిపారునీరు నొక్కటియైన
 శంకింపకెదురెక్కి శాస్త్రవచయము
 బారులపైబడి ప్రకటకార్యమున
 బ్రహ్మప్రముఖ వీరవరులుగదిసి
 అనిలోనముందుగ హతముగావించి
 తరువాతకాముని దశముపైదుమికి 140

కాలిలంబుల గజవాణివితతి
 పీనుగు పెంటలు పెల్లుగజేసి
 తమకించి నరసింగు తలనుఖండించి
 కొప్పుభూపతికిచ్చి కులవిరోధంబు
 తీరిచిపంతుంబు దీర్చెదజూడు
 అనిబాలుడాడిన అవ్వడు తెలిసి

(సంధికాదని యందరు నాశ
వదలుట.)

వీరులుదొరలును వేగమెలేచి
సంధికార్యముమాని * భాహ్నువికేగి
ఆమధ్గులొవేసి రన్నమంతయును
చివరకుకార్యంపు స్థితివిచారించి 150

రాయబారులతోడ రాజులిట్లనిరి
కాకున్న కార్యంబు కాకపోడిప్పు
డెక్కడిబంధుత్వ మెక్కడిచెలిమి
బాలునితమకంబు పట్టలేరవ్వ
రనిపీడుకొల్పిన ఆరాయబాద్ధు

కామునికడకేగి కరములు మోడ్చి
వినిపింపసాగిరి విషయమంతయును
మవ్వుపీలిరిమీరు మలిదేవుకడకు
విన్నవించితి మంతవీరులయెదుట
ఒనరంగసంధికి ఒప్పియావేళ 160

వీరులురాజులు వేడ్కనుపొంగి
విందులంభుజియింప వివిధవస్తువులు
పచనంబుచేసిరి పట్నములసాగె
ఇరుపక్షములవారు నింపుమీరంగ
కూర్పుండిరరలేని కూరిమితోడ
బాసనీలన్నంబు పట్టుకపచ్చి
వడ్డించినమురులు వడ్డించువేళ
గరిగేమాడచిపచ్చి కలవరపడగ
ఆనపోతు తెరగల్గె ఆపుడుబాలునికి
తెలుపగ నాతడు తెంపున లేచి 170

ఇడిపట్టిఆన్నంబు విటిలొగలిపి
ఉగ్రుడైరణమున కుమ్మరుడయ్యె
మలిదేవరాజును మన్నెనాయకులు
మమబాపిరంతట ముగిడివచ్చిరిమి
కాగలకార్యంబు గతిమీకెయెదుక

(బాలచంద్రుడు సోదరులదగ్గరకుఁ
బిల్చుట.)

అంతటబృహు డరికొవమునను
భుజముల నెగలెంచి పొడవుగానిక్కి
ఉదుటుపంతములూడు చున్నంతలోన
గురుతరరణలత్తే గొబ్బునవచ్చి
ఆచేశమైనిల్చి నాకనియందు 180

కేరికమ్మలతోడ కిలకిలనార్చి
నిండుఛైర్యమమీర నిశ్శంకుడగుచు
కనుగొనుచుండెను కామునిదళము
తమకంబుపాచ్చంగ దాలిమియెనగ
ఒవరంబునకు తాము వైనమైపోవ
నుముహూర్తమొక్కటి చూడగనపుడు
వైపజ్జాలను నవ్వుతంబుగ నడిగె
వీరాగ్రగణ్యుండు వినుతసద్గుణుడు
హాటకాచలధీరు డభిగంధీరు
డరిజయసంకీలు డైతవ్వునుతుడు. 190

సంగడిలకు ప్రాణసఖుడైనవాడు
నిర్మలుడగు బ్రహ్మనిజతమాతాత
భగవదంశముగల బాలచంద్రుండు

పులినిదండంబుతో పొడిచినయట్టు
కొల్లులోపలనుండి గొబ్బునలేచి
తనప్రాణనఖులను దగ్గరజేర్చి

వెన్ని చిప్పవగరు వెనుకాకపడవు
విరిగినవైరుల వెన్నాడిచనవు
కులమునవెలనువు శ్రోధంబుపెచ్చు
నకలకాత్రవులకు నమవర్తివీవు 200

వన్నె తెచ్చితివార వంశమంతకును
ననుజేరరావయ్య నమ్మినవాడ
మేటియొజ్జలలాన మేటివైనట్టి
కమ్మరపట్టి నాకడకురావయ్య
తగవింజమోజుకు తనయడవైన

కంసాలచందు ! దగ్గరకురావయ్య
గురువైనవిరుదుల కమ్మరపట్టి
మరియుచాకలచందు మంగలమట్టు
నమ్మినమిత్రులు ననుజేరరండి
అనియట్టులార్వర అలిభక్తిబిల్వ 20
10

సంతోషమునబాలు సన్నిధికిగి
వరుసతోమ్రొక్కిరి వదనముతోవాంచి
తరువాతబాలుడు హైర్యచిత్తమున

(బాలచంద్రుడు వీరులకు నిజ
మనోరథంబుఁ దెల్పుట.)

వీరనాయకులను వేడుకజూచి
విన్నవించెనుకొర్య విధపంబెసంగ

దేవతతోచూడంగ తీక్షణమెరయ
మనసునశంకలు మట్టుగాజేసి
బ్రతుకులవైనాశ పారగదోలి
వీరికిప్రేవులువీడి బెగడుటమాని
లోభమోహంబుల లోలతద్రెంచి 20

సూర్యతేజంబున శూరతమీర
కామంబుశ్రోధంబు కడకేగ నెట్టి
కామభూషణిగెల్ల గడనంబునందు
నత్యవ్రతోత్సాహ సాహసులార
నిర్మలగుణయుక్త నిశ్చలులార

జయలారదేవాంశ సంభూతులార
ధర్మమర్చిచార తత్పరులార
విజ్ఞానకోభిత వీరాత్ములార
సజ్జనావసులయి జగములలోన
వీరకార్యంబుల వెలసినయట్టి 30

అరువదేగురుమేటి అయ్యలుమీరు
మీబంటుబ్రహ్మన్న మీలేలేనిగరిమ
పూర్వమొనర్చిన భుజివిక్రమములు

విందుముమీరెల్ల వినిపించుచుండ
బ్రహ్మన్నకెదిలెడు పగవాడుగలడె
అటువంటిబ్రహ్మన్న కనుగుపుత్రుడను
భీతిచేబగరు బెదరను నేను

తాతతండ్రులకును దగుమామలకును
కడుపిన్నననిమీరు గారాబమలర
ఎత్తిముద్దాడుట యీమేలుమీది

కన్నెకయ్యమునందు గలిగెపుణ్యంబు
స్వర్గంబుగొనుటకు చాలినవాడ
నాపంశమరయుడి నాయకులార
కామునితమ్ముని కలినిలోచంపి
తలదెచ్చిమీకిర్తుధరణీకు నెదుట
చంపుదురణమందు సకలకౌత్రవుల
ప్రసనీర్థకయన్న బాలుడగాను
నావుడువిని వీరనాయకులని

(వీరులు బాలచంద్రుని
వారించుట.)

వలదుబాలుడ పిన్నవాడవునీవు
సన్నపుషనికాదు సమరకార్యంబు
దళమువిస్తారంబు తగదుకౌర్యంబు
పడుచువాడవునీవు పటిమకొంచెంబు
వలనొప్పుశీలము వారికందరికి
సంతానమేలేక సంతోషమెడలి
పండ్రెండువర్షాల పరిమితిగడచె
మాచెర్లచెప్పుని మన్ననవడసి
ఐతాంబనియగ నె అధికమోహమున
సంతతివృద్ధియై జరుగంగనిమ్ము
సమరంబునకునేను సాహసమేల
మితలిదండ్రుల మిగులమన్నించి
మమ్మాదరించియు మామాటవినును
టుంచుబల్కినవారి కనియెబాలుండు
కడు తెంపుమీరగ గలకలనవ్వి

30

60

(బాలచంద్రుడు వీరులకుఁ
బ్రతివచన మిచ్చుట.)

ఈరీతిపల్కు మాకిదిధర్మమానె
ఆసహాయశూరులౌ ఆయ్యలుమీరు
తనరినయ్యాగంగ ధారకువచ్చి
అనఘులు మడుగులో అందరుమీరు
స్నానముల్ చేసి ప్రశస్తివహించ
భక్తిలింగంబుల పట్టుకవచ్చి
ధరణీచరిష్ఠించి ధైర్యసంపత్తి

70

అన్నంబువెనముట్టి ఆరాజుచేత
విడియముల్ గొన్నట్టి వీరులమీరు
ప్రథమతాంబూలంబు పట్టిలిసేను
వీరులునాయకుల్ వేడుకజూచి
క్రీరణమొనరింతు చెప్పుడుమెచ్చు
ఎంగిలిపాటగు నిచ్చడుమీకు
సురలోకవైభవచ్చూర్తినాకగును

(బాలచంద్రుడు తన పూర్వ
జన్మముల వృత్తాంతము
తెల్పుట.)

బాలుడీకండని పలుకగరాదు
నాపూర్వమంత విన్నపమొనరింతు
వీరనాయకులార విఖ్యాతులార
వినుడుచెవులనొగ్గి విశదముగాఁగ
ఉరుతరనగరమయోధ్యబాలించి
చనినట్టియాహరిశ్చంద్ర భూపతికి
చంద్రమరికినేను జనియించిమించి

80

లోహితాన్యడనైతి లోకములెరుగ

నాడుబాలుడగానె నాయకులార

కనకకళిపునకు కాంక్షలుపొచ్చు

ప్రహ్లాదుడనుపేర వరగపుట్టితిని

చేసితిమర్లుట చేష్టలుకొన్ని

అతులమన నైర్దమగవరచితిని

90

నాడుబాలుడగానె నాయకులార

యేలేడుశివకంచి యేకామ్రవతికి

చిరులొండనందినా చెలగుభక్తునికి

శౌకలశిరుపసు సీమంలినిసిని

సిరియాళుడనబుట్టి చెన్నొందినాడ

తలిదండ్రులపుడు నిర్దయతమర్దించి

యిష్టభోజనముగానే మీశ్వరునకు

నిన్నియ్యనుంటిమి సీవేమియందు

వనినన్ను ప్రశ్నింప నొనుగాదనక

సమృద్ధింబిలివారి సత్కారమునకు 100

డీవముతోడనె శివునితోగూడ

కాంచీపురంబున కాపురమున్న

ఏడువాడలవారి కింపుడశ్శొత్త

ఘనపుణ్యవాసంబు కైలాసమునకు

కొనిసోయితిని నేను గురుతరభక్తి

నాడుబాలుడగానె నాయకులార

కిష్కింధనేలేడు కీశాధిపతికి

తారకంగదుడనై ధరబుట్టినాడ

రామచంద్రుడనై రావణకడకు

రాయబాగినే రాక్షసుల్ గ్రమ్మ 110

వారినిఖండించి వడిచూసినాడ

నాడుబాలుడగానె నాయకులార

రఘువంశమునయందు రామచంద్రునకు

కుశుడనై పుట్టితి గురుశూరుడైతి

[* హరిశ్చంద్రపుత్రుడు రోహితుడని

“तस्य ह पुत्रो जज्ञे रोहितो नाम”

(యె. బ్రా.)

అనేశ్రుతి చెప్పుతున్నది. ఇట్లానే

“.....पुत्रो जातस्तु रोहितः”

(శ్రీ. బ్రా. న.)

అని శ్రీ భాగవతకారుడు.

ఈ కథయొక్క విస్తరం మార్కండేయపురాణంలో కలదు. మార్కండేయ పురాణపుస్తకంలో రోహితాన్యడని, రోహితాన్యడని రెండుపాతాలు ఉపలబ్ధం. మారనాడులకృతుల లోహితాన్యడనే పాతం రల ల అథేదాన్ని అనుసరించినది.]

నాడుబాలుడగానె నాయకులార
పాండుభూపరునకు పాత్రుడనగుచు
అభిమత్యుడనుపేర అవనిజన్మించి
నీరధర్మముచూసి వెలసినవాడ
నాడుబాలుడగానె నాయకులార
ఇటువంటిజన్మంబు లెన్నియొకలవు 120
చెప్పకకృష్ణముగాడు చెప్పునియాన
ఒక్కొక్కజన్మమందొప్పుపితృమము
శ్రీపురాణంబులు చెప్పుచుండు
కలియుగంబుననిష్ఠ కడసారిశేష
కుంతాలవారింట్ల కూరిమిమీర
బ్రహ్మనాయునికిని వడతిబితమకు
బాలునిపేరిట పల్నాటిలోన
జననమొందినవాడ సమరహరుండ
పేరె బాలుడుగాని చిరుదు మగండ
చగవారిట్టని బ్రతుకెయేల? 130
తలిదండ్రులను బ్రేమ తనయుడెక్కర్త
మానరిబుడత మగటిమిమించ
బ్రబలింపగలవారు బాలురెనుమ్ము
బాలురె పెద్దలు బల్లిదుల్వారె
బాలురకే వృద్ధిపనికొంచుచాడ
పెద్దలుమతిచెడి పిరికిపారుదురు
పాంచభౌతికదేహ పటిమతీగించు
మనసుచలించును మాటిమాటికిని
తైర్యంబుతగ్గు సత్సాహంబులుడుగు
వయసుమీరినవేళపచ్చునాబలిమి 140
క్లిక్కినను నపక్విక్కినైన

బాలురవైకుంఠ భారమంతయును
మైలమకాముని మడియొగజేసి
నాయకురాలిని నయపించజేసి
వరదశంబులజంపి చంతంబుతీర్చు
పడుదురురణభూమి బహరంబుచేసి
మాచితిస్వర్గంబు చూరబుగొందు
అనియిట్టులాబాలు చాడినమాట
(బ్రహ్మనాయుండు బాలచంద్రుని
సాహసము వారించుట)

వినిశంధ్రులెల్లరు విశ్వానమునను
గాఢంబుగాగుచ్చి కౌగిటజేర్చి 150
బాదన్న మొదలైన భ్రాతృవర్గంబు
పేరుచింతలుమాని వినుచుండగా
బాలచంద్రునితోడ బ్రహ్మచలీక
నా శత్రునందన నాహుతి చట్టి
పుట్టినదానిగ బుధులనుల్ప
ఇట్టి ధీరత్వంబు నీదిట్టతనము
ఏరితినికబ్బె నిదియేమివింత
ఒకబుద్ధిచెప్పెద ఒప్పగవిరుము
ఘోటకంబులుమేటి కుంజరావధులు
కాలిజలంబులు ఘనఖడ్గతతి 160
కుంతంబులు గండ్ర గొడ్డుండ్లుగదలు
ముసలముద్గరములు మొనలకటార్లు
చక్రతోమరములు శార్ఙ్గసంఘంబు
ఘరికలుబాణముతో శూలచయమ్ము
మొదలైన శస్త్రాస్త్రములనెల్లజూచి

భావంబుచెదరిన వంతముల్ గావు
 బలికినరీరిని బవరంబునందు
 విక్రమంబుననిల్చు విధమద్భుతంబు
 సమరకాలంబున సకలదేవతలు
 కనిచి క్షచలంబు గావించుచుండు 170

గణపతి ధైరవుల్ కాళికాదేవి
 విష్ణు మైసర్దురు వినురణచేళ
 * పార్థుడంతటివాడు ప్రథనరంగమున
 కర్ణునిరాకడ గనిభీరినొంది
 బ్రతికి లేశుభములు పడయంగవచ్చు
 ఆరదంబుమరలింపు మయ్యశ్రీకృష్ణ
 అనివిన్నవముచేసి ఆశ్చర్యభంగి
 ఇతరులమాటలిశేల వచింప
 అమీద పొరుష మంతయుబోవు
 అని వల్కు విని బాలు డల్లననవ్వి 180
 (బాలచంద్రుడు నిజశౌర్యంబు
 తండ్రికిఁ దెల్పుట)
 తండ్రితోనయెను ధైర్యంబుమీర

పిడ్లు చిన్నదికాదె భేదించుకొండ
 చిన్నమిర్యమునందు చెడు నెకార్యంబు
 ఘనకపాలముకెక్కి కాకనొందించు
 మానకనోరంత మండునులెస్స
 కాలుదావాగ్నికి కారడవెదురె
 హుమూనుడెగురు నాఁచిచాటిపడెలు
 వారిధిలంఘించి వడిదాటుగాక
 బాలుడుచిల్లర బలముపైబడదు
 కామునితమ్ముని గదిసినుద్దించి 190
 తలగోసిలెచ్చుచు ధైర్యంబెసంగ
 అనుచుబాలుడువల్కె నందరువినగ
 తరవాతనాయుడు తనయునిజూచి
 (బాలచంద్రుడు యుద్ధమునకుఁ
 బోవుటకు సన్నుతించి బ్రహ్మ
 నాయుండతనికి రణధర్మంబుల
 నుపదేశించుట.)
 వినుబాలచంద్రుడ విశదముగాగ
 ధరలాసనాపేరు దశదిశలందు

* [ఈ వాక్యాలు

“జీవన్ ముక్తిరేతి పురుషః సర్వస్యై జయపరాజయో ।
 మృతస్య స్తు దృఢాకేషా భక్త్యా యేవ కృతో జయః ॥
 యో కర్ణో రణే భాతి మభ్యాహ్లా ఇవ భాస్కరః ।
 నివర్తయ రథం కృణ్వ జీవన్ భక్త్యాణి పश्यతి ॥” (సా.క)

అని అర్జునవచనంగా చెప్పబడిన పట్కంబులననుసరించినవి.

ఇట్లాటి అభిప్రాయాన్నే-

“విनाशे बहवो दोषा जीवन्भक्ताणि पश्यति ।” (రా.సు)

అని అశోకవనశ్శుడైన హనుమంతుడిచేత వాల్మీకి విశదం చేయిస్తాడు.]

ప్రఖ్యాతినొందెను బ్రహ్మనాయుండ
మండలేశులకెల్ల మదితల్లడమయి
చెల్లినమనపేరు చెడిపోవనీకు
పృథ్విబిరుదముల పెంపునొందింపు
ఘనమైననాపేరు కల్గచేయకుము 200

ముల్లుచూకొర్యంబు మొక్కపోనీకు
మిలలానమనలావు నెన్న లేఁవ్వ
(రాజీయనంగ నేమనికలంచెదవు)

(యుద్ధరంగ తత్త్వము)

కార్యంబునకు బాదున్వర్తంపుద్రోవ
యెల్లసుఖంబుల కిదివట్టుగొమ్మ
* యిదిముక్తిసోపాన మిదిమూలధనము
(ఆగర్భశూరులకాటప్రదేశ)

మిదిదేవవికతుల నెన్న నామేలు
హెచ్చైనవీరుల కిదిపుట్టినిల్లు
(ధర్మసంరక్షణార్థంబయి బుధులు 24/10)

కదలకరక్షంబు కాఁబ్బెడుచోటు)
వటుకీర్తినొందించు బ్రహ్మాండమందు
ఇదినమరావని యిదిపుణ్యభూమి
క్రికంఠశిరసంటి చెప్పెదనీకు

(బ్రహ్మనాయుండ కుమారునకు
రణనీతి నుపదేశించుట.)

రామనృపాలుండు కల్పి పెంపొంద
సకలభూమిశుల సంగ్రహమునకు
విలిపింపవచ్చిరి పేర్చినిజావ
భండవపటిమచే ప్రబలినవారు
చతురంగబలములు చాలవచ్చోట
పూర్వంబుమనతోడ పోరాడలేక 20

చిక్కిచెప్పినయట్లు చేయుచుచూడి
వగవారిలోచేరి వరతెంచినారు
జడియకనిల్లురు సమరంబునందు
కన్నెకయ్యంబిది కనిపెట్టిపోరు
సలువంగవలయును సత్కీర్తివచ్చు

తలపడునప్పుడు తలకకుమన్న
ఆలుగులదీక్షికి ఆలకకుమన్న
చారణధ్వజివిని వడకకుమన్న
శరములదీక్షికి జడియకుమన్న
సమరకాలంబున జంకకుమన్న 30

మొనచెడరణములో మురియకుమన్న
బిరుదులుజారిన బెదరకుమన్న

* [హతీరుగానే

“इदं वः क्षत्रिया द्वारं स्वर्गायापावृतं महत् ,

गच्छन्वं तेन शक्य ब्रह्मणः सहलोकताम्.”

(म. भी.)

అని భీష్ముండు వీరులకు ఉపదేశిస్తాను. ఔత్త్రధర్మాలసంపర్కంలా యుద్ధప్రశంస శుక్ర
నీత్యాదులందు దృష్టం.]

పల్నాటివీర—28

ఘనభాగ్యహతులకు గతిమాలవలదు

బలములుముట్టిన భంగంబుగాకు

సందడిరణమున శంకనొందకుము

పైకొనినైపుణ్య పటిమచెలంగ

పరదళంబులనొంచి బవరంబుచేయు

కాముడురణమున కంపంబునొంద

నరసింగుపైకేగు నాహుర్తి సుతుడ

జయముచేకొనదగు సాహసస్ఫూర్తి 40

అనిసీలిగాచెప్పి అపుడు బ్రహ్మన్న

తగినట్టికర్పూర తాంబూలమిచ్చి

శంఖతీర్థ మొసంగి జయ మొందుమంచు

పంపింపకనతండ్రి బ్రహ్మనాయునికి

(బాలుఁడు యుద్ధరంగమున
కేగుట.)

దండనమస్కృతుల్ తాజేసివెడలె

ఆవేళరణభేరు లధికమైమ్రొసె

ధక్కుధమామికల్ * డంగురంబులును

పటహశంఖంబుల పటుతరధ్వనులు

బహుళమైమిన్నుండ బాలచంద్రుండు

నమరభూస్థలినుండి సంతోషములర 50

సూర్యభేరవులాది సురలకుమ్రొక్కి

దిక్పతులార పి చేవతలార

కనుగొనుచుండుడి కదనరంగంబు

చేనెదనమరంబు చిత్తముప్పొంగ

అనివిన్నపముచేసి ఆయుధమంది

ఒరతీసిజళిపించి డాగుడై నిల్చె

తరువాతనరసింగ ధరణీశ్వరుండు

(నరసింహభూపతి రణమునకు

వచ్చుట.)

ఘనమైనగజముపై గ్రతున్ననెక్కి

సమరరంగమునకు చనుచెంచువేళ

చొక్కచువల్లవారు సూరెలవారు 60

నిల్చిరివదివేలు నిండుశౌర్యమున

బల్లెముల్ పట్టుక బలువైనబంట్లు

గజముముందేగిరి గాఢతైర్యమున

విలుకాండ్రు నాలుగువేలసాహసులు

బాణతూణీరముల్ పరగధరించి

వడితోడరణరంగ వసుధదాహ్నిని

అశ్వమ్ములైవే లరుచెంచెఛాటి

భూరిమాతంగముల్ భూధ్రంబులట్లు

బృంహితధ్వనులతో పెల్లుగనడిచె

శూలశరోద్వృప్తిశోభిల్లుచుండు 70

వీరులువచ్చిరి విచ్చలవిడిని

కదమబలంబులు కాదులెక్కింప

పటువిక్రమస్ఫూర్తి బలమిట్లునెడలె

ధ్వజములు పడిగెలు దట్టమైకదలె

బిరుదుభక్త్రంబులు పెద్దబెక్కిములు

సాంద్రమైయుండెను జగదీశునెదుట

ప్రబలమైవాద్యంపు పటలిమ్రోయంగ

విక్రటిల్లెదిశల భేరిరవంబు
కాహళి బూరలుకనకతప్పెటలు
ధ్వనులచేజనతతి దల్లదవరచ

80

భయదమై చెలగిన పరిపంథిసేన
బాలచంద్రుడుచూచి భ్రాతలుతాను
శుష్కటపులన్ను సుడిసినయట్లు
కొయనియార్చుచు పుష్పించియునికి
బలమువైచ్రాలెను పౌరుషాధికత
కుంతముల్ చేసెంది గుడులుగాబాడిచి
కత్తులచేతల్ ఖండించివైచి

(బాలచంద్రుడు భీమంబగు
సంగ్రామం బొనర్పుట.)

మణికట్టదునుమాడి మస్తకవితతి
భరమిదనొరంగ దట్టించినరకి
మోచేతులెడచేసి ముక్కులుచెక్కి

90

ఫాలంబులంజింపి ప్రక్కలగోసి
దొడలాడగనూకి దండముల్ ద్రుంచి
కనుగ్రుడ్లుపగులంగ కర్ణముల్ చ్రాల
బలువై నరొమ్మలు పరియలుగాగ
తొడలెల్లతుకులై తూగాడుచుండ
జానువులాడంగ జంతులువిరుగ
చీలలుపట్టేది చీకాకునొంద
ఈరీతిగొంతసే వీడ్పితమడర
అనుజులతోగూడ ననచేసిపిదప
దంతావళంబుల దట్టంబుచూచి

100

బాలుడుకొంపంబు ప్రకటంబుగాగ
కొదమసింహముభంగి పుష్పించియెగిరి

బలిమిమై కుంభముల్ పగులగమోది
తొండముల్ తోకలు తునుకలునేసి
మావంతులనుగొట్టి మరణమొందించి
వైచున్నదొరలను పడిపోవపాడిచి
దంతముల్ ముక్కలై ధర్మచాలజిదిమి
చెవులకుత్తితో వీరికల్ చేసి
సిల్లదంతంబుల బెకలిచివైచి
భునపదంబుల దున్ని కంతముల్ ననికి

110

కొంతసేమిమ్మడి గురుకౌర్యమలర
సమరంబుగామించి జవనాశ్వనితతి
చక్కాడవైబడి సాహసగరిమ
భిద్రకుంశంబులు కరములుబట్టి
వైచున్నరాకాశుత్తపటలిని చూసి
తొడిగినజోదంగి తుక్కుజేసి
సింగిజివిండ్లను చిదుకలొనర్చి
బాణతూణిరముల్ భగ్నముచేసి

భిద్రభేటకములు ఖండించిమించి
మెడలురెండుగ జేసి మేనులుచించి

120

యెదురురొమ్మలెన్న యీటెలగుచ్చి
కొంకులుతెగొట్టి ఖురములుచెక్కి
చాలనేవీగతి సమరంబొనర్చి
బలమెల్లనీలాగు భంగంబునొంది
కంతముల్ బెగినద గ్రమ్మనయనికి

(నలగామరాజు సైన్యము
కలకతనొందుట.)

పడితన్నకొనిచచ్చు బలసమూహంబు
మస్తకంబులుపోయి మహిమిదమడిసి

కన్నులు తెరచుచు గంతులువైచి
ప్రాణముల్విడిచెడు వారును మరియు
పాదముల్ విరుగగ బవరంబుచేయ 130

పండ్లుగీటుచు నేలపైగులువారు
కరములుతునిసిన గత్తులువదలి
బాలునిగనివచ్చు భయదోగ్ర భటులు
ప్రేవులువెడలిన పెడచేతనెత్తి
కడిమిచేబల్లెంబు గట్టిగాబట్టి
ఆహమహామికతోడ ఆరు దెంచగడగి
సంచలంపనిదిర్ఘ సాహసఘనులు
మూల్గుచుచచ్చెడు ముదియోభవరులు
బాలునికనుగొని భయమందిబెగడి
పారిపోయెడువంద భటసమూహంబు 140

పారిపోవగలేక బ్రతుకువైశాళ
బ్రతిమాలుచుండెడు బలనిచయంబు
లిటువంటిజగడంబు తెన్ను డెరుంగ
మేలాగుపోదు మన్నేడ్చెడువారు
ఆలుబిడ్డలబాసి అన్నంబుకొరకు
వచ్చితిమి నేల వ్రా నెరువృత్తు
వనిదుఃఖమొందుచు నమరుసురంచు
వేగమెప్రాణముల్ విడిచెడువారు
బహుదినంబులు మేము పాలేరుచేసి
మునితోల్లెల్లను ముంజూర్లదోసి 150

పణతులుదిట్టిన పడలేకవచ్చి
చచ్చుచునుంటిమి సమరరంగమున
పారిపోనిచ్చిన బ్రదుకుదుమయ్య
ఆనిమ్రొక్కుచుండెడు అతిదీనభటులు
బోయవారముమేము పూర్వంబునందు

బుజములకాయలు పూనికన్దొనుడి
పగవారుమముగని పారిపోవుదురు
మీకేమిభయమని మెలతనాగవ్వు
బాగుగానమ్మించి పంపవచ్చితిమి
జీవముల్ దక్కిన చిన్నలగలిసి 160

బలుసాతుదినియైన బ్రతుకగగలము
మీరుపిల్చినవేళ మేమరుదెంతు
మనియంజలియొనర్చి యవమానమొంది
మగసిరివిడిచిన మానహీనులును
వీలుచిక్కినరణ వీరులవదలి
పోయెడునట్టి దుర్బుద్ధియుక్తులును
చచ్చినవిధమున సమరోర్వియందు
పలుకకయూరక వ్రాలెడువారు
చనలేకభయమున చచ్చినవారి
మీదద్రోసుకయుండి మెదలనివారు 170

చచ్చినగజముల చాటునడాగి
పందతనంబున పడియుండువారు
పెండ్లాలదలచుక బిట్టెడ్చువారు
వల్లికములమీద వసియించువారు
గడ్డిలోజొరబడి కదలనివారు
వేళ్ళుచీకెడువారు వెన్నిచ్చువారు
(వెండ్రుకల్ విప్పక విదిలించువారు
నీవారమనిపల్కి నిల్చుండువారు
ఆయుధాల్ పడవైచి యలికెడువారు
పడలేకచలిపిలబడి యుండువారు) 180

బవరంబులోగూలి ప్రాణశాలంబు
విడిచియుఖడ్గముల్ విడువనివారు
భయంమొయిబ్బంగి పరికింపరాక
సమరరంగము భయజనకమైయుండి

(బాలచంద్రుడు శాస్త్రవబలంబులఁ
జక్కాడుట.)

కొందరువిలుకాండ్లు గుంపులుగూడి
బహుబాణములుమీద బరచెడువేళ
తమ్ములనందర తగనిల్వజేసి
పరిఘమొక్కటిచేత పట్టుకతూరి
తనువునబాణముతో దాకసుండంగ
భ్రమణైనైపుణ్యంబు బల్విడిచి 190

పరతెంచువిభిముతో పాయగొట్టుచును
ఖడ్గమాడించుచు గర్జలానర్చి
అట్టహాసంబున నావిలుకాండ్ర
వైకేగిధనువుల భంగంబుచేసి
శింజిచులెల్లను జిదురువతోచేసి
తూణముతో శరములు తుముచుగాగొట్టి
చుట్టుపేరెమువారి కూరకమెరయ
వండతగినట్లు వడిమేచులెల్ల
ఖండించుముజేర గ్రక్కుననంపె
చొక్కచువ్వలవారు కూరకపాచ్చ 200

వంచుకవైకుంఠి వచ్చుటనూచి
బాలుడువెననార్చి వకవకనవ్వి
తమ్ములతోడు రాదంటయెలొడరి
కుప్పించివైబడి గొడ్డండ్లతోడ
చెరకులునరికిన చెలువుఘట్టిల్ల
ఆలుగులనీబెల నన్నింటిదునిమి
కూలంబులంబొడ్చి నురియలగ్రమ్మి
గండ్రగొడ్డండ్లతో గనెలుగాగొట్టి
బాకులొమ్ములు పరియలుచేసి
గదలచేశిరముల గడునుగొనర్చి

బాధించిపాట్ల పటిమచేజించి
కత్తులమేచుల కండలుడుచ్చి
పంపించెజముజూడ బలములనెల్ల
సంగ్రామమీరీతి జరిగినవేళ
పారిరిమిగిలిన బంటులుగూడి
ఆవేళనరసింగు దధికతోడమున
(పారిపోవుచున్న నై న్నమునకు
సరసింహాభూపతి దైవ్యవాక్య
ములు చెప్పట.)

పారెడువానికి బలకంగనాగె
విరిగిపోవుట యిట్లువీరధర్మంబె
బాలరకచుగని పరువిడచేల
మిమ్ముగాచినవారి మేలెచ్చజెంప 20

(బలిమిమీనరములఁ బారురక్తంబు
రాజాన్నవర్ధిత రక్తంబుగానె
ధూర్తులై నృపునకు ద్రోహంబొనర్చి
నమ్మినరాజును నట్టేటముంచి
పోవుటయేనీతి పుణ్యాత్మలార
తనువులస్థిరములు ధనములుకల్ల
తీర్తియొక్కటి భువిఖలముగాకుండు
దైర్ధ్యవీనత వీరధర్మంబుమాని
భంగురంబై మలభండమైనట్టి
దేహంబుకొరకు నక్కర్తిపోనాడి 30

విరిగిపోయెడునట్టి వెట్టులుగలరె
వీరసింహములకు వినుతినిగాంచు
సమరరంగంబులే సంచారవసులు
చచ్చినబ్రతికిన సౌఖ్యమచ్చటనె

బుద్ధులుచెడి పాటిపోవుదురేని
భుక్తిముక్తులు చెందుపోవునుదొలగి)
ననుబాసిపోవుట న్యాయంబుగాదు
తప్పునామరణంబు తలచెడిపార
మృత్యుదేవతవచ్చి మేనులనిల్చె
బంటుపంతులలే పారిపోవుటలు 40

పరికింపపెండ్లికి వచ్చుటలేదు
నమరకార్యమునకై చనుబెంచినాము
వచ్చినకార్యంబు వరదలో గలిపి
బంధులుమిత్రులు వగవారునవ్వ
పోవుటనీచతపుట్టదన్నంబు
పోవద్దురాజాన పోయితిరేని
అనియిట్లుపల్కిన ఆబలంబెల్ల
పారిపోవకరోష భరితమై నిల్చె
బాలచంద్రుండంత భృతలగూడి

(నలగామరాజు సై న్యంబు బాల
చంద్రునిపై గవయుట.)

ఆట్టహాసముచేసి ఆరిసేనపుడు 50
జడిసిగుండెలు చీల చలనంబునొంది
తైర్థంబువహించి దర్పముతోమీర
కదలుచక్రంబులు గండ్రగొడ్డండ్లు
పెద్దవిసురియలు భిండివాలములు
బల్లెముతో పంతులముతో పరుశాలచయము
కొనికరంబుల తీవ్రకోపులై వచ్చి
మిడుతలుమంటవై మిడిసివడ్డట్లు
బాలనిదాకిరి భయదూరులగుచు
విక్రమాటోపత వెలసిబాలుండు

జలధిలోమందర కైలంబుతిరిగి 60

కలకనొందించిన కైవడిమీరి
కాలాగ్నిలోకముతో కాలించినట్లు
దవవహి విపినంబు దాల్చొన్నభంగి
మనుజులలోమారి మరిగినరీతి
శత్రునైన్యంబువై చయ్యనగదిసి
వారు ప్రయోగించు వరశస్త్రవికతి
బహువిధంబుల ద్రుంచి భంగముగాగ
ఒకబంటునోకకాలు నొయ్యనబట్టి
యొకబంటుతోడవట్టి హుంకరించుచును
ఇద్దర ముగ్ధుర సేకకాలమున 70

కుంతంబులంజిమ్మి కూలజేయుచును
బాణంబులంగ్రుచ్చి వట్టియెత్తుచును
కత్తులతోతలతో గట్టిగానరకి
ప్రయ్యలై తనువులు వసుధపైబడగ
కటిదేశములయందు కత్తులువేయ
తునకలై భూస్థలి దొరగుచునుండె
కుంతంబులెడ గ్రుమ్మిహుల్చెడువేళ
సెత్తురుభూమిపై నిండుగ పారె
ఎదురులేక నమర మిగతిచెల్ల
కనుగొనినరసింగు కంపంబుగదుర 80

తలయూచిక్రిహరి దలచిసెవ్విదిని
వ్రేలిడిముక్కువై వెరగందికుంది

(బాలుండు శత్రునై న్యంబులం జాప
కట్టుగఁ గూల్చుట.)

ఇతడుబాలుండని యేలాగువలక
కూరతదళముల నుడివడగొట్టె

ఇతనితో పోరుటకేదినాబలము
గ్రక్కునమాయన్న కడకేగుచెరు
అనిభయంబుననేగె అవనిశ్వరుండు
తరువాతబాలుడు పనరోషవహ్ని
అధికమైజ్వలింబున ఆచగలేక
చిత్తంబుగాగూల్చె సేలసెల్ల 90
కొందరఖండించి కొందరవరిమి
గుదిగ్రుచ్చెగొందరగూల్చె కొందరకు
సంగరమొలిచి జరుగుటకతన
భంధనరంగంబు బయలుగుచుండె
మదగజప్ర్యాహంబు మావంతులపుడు
లివిధీరతతోడ వీశిల్పియ్యాచి
దట్టంపుశరవర్ష ధారలుగురియ
బాలచంద్రుండు కోపభరముతో ఆపుడు
అనుజులతోగూడి అధికవేగమున
కదిసిఖండించెను గజసమూహమును 100
తునుమాడిదంతముతో తుండెముతోచేసి
శూలంబులంగ్రుమ్మి సురియలబోడిచి
కట్టినంబులగొట్టి బాకులమొత్తి
గదలచేకుంభముతో ఘాతలుచేసి
చరణముతో తెగివడ కాశభిద్రముల
కొట్టినహాలెను కొందలకీరి
వినువీధిదేవతతో వేడుకచూచి
ఆశ్చర్యమొందిరి హర్షంబులెనగ
(బాలచంద్రుడు నరసింహుని తల
యనుకొని వేరొకని తలగోసి
తండ్రియొద్దకుఁ గొంపోవుట).
ఘనముగనొకవెల్ల గజముపై నెక్కి

నేర్పుమైనొకడుండ నిర్భయుడగుచు 110
ఆచుజులనందర సటమిచ్చినచ్చి
కొదమసింహముమాడ్కి పుంజితైదుమికి
వక్షముస్వాకున వడితోడహారువ
చాలంబునకువెల్లి వచ్చెనులికి
కదగిగుంజగ నెత్తుకాలవలయ్యె
ఖండిచిమదగజ ఘనమస్తకంబు
హుల్చెనుభూమిపై కొండచండమున
తైనరుడెప్పుడో భావింపలేక
నరసింహవీధినెమ్మి చిత్తమున
తమకుంబుచేచాని తలతెగగోసి 120
తనచేకబట్టుక తమకుండ్రికవకు
బాలుడువిచ్చేసె ప్రజ్వలింబుచు
సమరరంగముచూడ చక్కగనుండె
ఘనమైననెత్తుకు కాల్యలైనిలిచె
తెగివడ్డగజములు దీవులైయొప్పె
నరసింహురగముతో నక్రంబులాయె
పొర్లాడుశిరములు దుమ్ముదవటలి
(దెక్కిముతో గొడుగులు డిండిరవికలి)
కలిగినపుచ్చముతో కచ్చపరాజి
మేటినేత్రంబులు మీగవారుంబు 130
దీర్ఘశిరోజముతో తీరైననాచు
మెదడునుమాంసంబు మించినబురద
తరచైనయాలెలు దర్శింకరాళి
పొడియొనభూషణ పుంజుంబులెల్ల
నైకతనిచయంబు సరవిష్ణుంబ
ఇటువంటిరణరంగ మీక్షించికొనుచు
చనుచెలిసోపాన సంయుక్తమైన

మేడమినికి నెక్కి మేటివిక్రముడు
బాలుడాళిరమును బ్రహ్మకర్పించె
నాయకావలిజూచి నాయుడిట్టనియె 140

చెలువై నస్రసింగు శిరమిదికాదు
రహివెంతుశిరహాట గ్రహియింపలేక
చనుడంచెనేమయ్యె జగదీశుతమ్ము
డైనట్టినరసింహు డన్నదగ్గరకు
తరలెనుబలముల తాడెత్తునంచు
తెలియలేవైతివి ధీరాగ్రగణ్య
అనిపల్కగాబాలు డాగ్రహమంది
పీరులకెల్లను వినలిగావించి
కడుపేగమునవచ్చి కలిసెతమ్ములను

(ఇరుపక్షములవారు సంకుల
సమరంబొనర్చుట.)

అటమున్నెనరసింహు డధికబలమ్ము 150
తెచ్చుకమొనచేసె ధీరతనెదుట
నుదగజంబులవైకి మత్తెసింహంబు
లరుడెంచువిధమున ఆశ్చర్యలీల
పాజువైనడచిరి బాలురార్వరును
వసుధేశుతమ్ముడు వారలజూచి
తనవారికెల్లను తానైగజేసె
క్రమ్మివిలుకాండ్రు ఘనులవైనపుడు
బాలుడు మొదలైన బాలపీరులను
నారులవిండ్లు నలివలిచేసి
తొనలునుబాణముల్ తునుకలుచేసి 160
వెరవకయుండిరి పీరులవైకి
కదిసిమూకలువచ్చి కదనమధ్యమున

సాంద్రవంకాటవి చందముదోప
క్రమ్మిరిసాధ్వన కరముగనపుడు
తలకకవారలు ధైర్యంబునొంది
చేగదత్ త్రిపుచు చెలిగిఆర్చుచును
కొక్కెరగుంపువై కుప్పించియురికి
సాశ్వంబుడికొన్న చందముగాగ
కరులవైసింహంబు కదిసినరీతి
వ్యాసుంబుగోవుల వడిదాకినట్లు 170
సేనలవైకేగి చెండాడిమరియు
చెక్కులముక్కుల చేతులమెడల
కన్నులవెన్నుల గడ్డాలతలల
ఘనమైనకత్తుల ఖండించిమించి
కుంతములంబొడ్చి కూలంగత్రోసి
చక్రసంఘముచేత చక్కుగాజేసి
రెదురెవ్వరునులేక యీతీరునల్ప
చాపకట్టుగనూలె నకలబలంబు
అంతకంతకుయధ్ధ మగ్గలంబాయె
(అప్పుడు బాలుడా యనుజాలకనియె 180
దశమువైబోకుడి దట్టించిమారు
కామేశుతమ్ముని కనుగొనివత్తు
అనుచునతడుబోయె నడుగుచురిపుల

(బాలచంద్ర నరసింహభూపతుల
ద్వంద్వయుద్ధము.)

అనుగుభూపతిపుత్రుడా నరసింహు
డెక్కడనున్నవా డేడిరావాడు
బాలచంద్రుడువచ్చు వటినువీక్షించి
ధాశకుభయపడి డాగెనోలేక

పందతనంబున పాచెనోచెప్పు
డనివిచారించుచు ఆవుతుబాలుండు
గజముపైసింగంబు గమకించురీతి 190
పర్వతమునబిడ్డు వడ్డెట్లుగాను
తగగంతుగొనెకాము తమునిమిద
చుట్టున్నవారలు శూరతనపుడు
ఘనపరాక్రమముచే కదియంగజూచి
గరిమబ్రహ్మనపట్టు ఘనకుంతమునకు
ప్రతివచ్చు * సామంత రాగోలవట్టి
కటియందుగట్టిక కానెబిగించి
అంజనేయనిభంగి ఆటచొకళించి
కిలకిలనార్చుచు కేరళవిభుని
పొడిచిత్త్రోనెరువేగ భూమిపైబడగ 200
కర్ణాటభూమిశు కలసిలోజుపె
మాళవమహి నేలు మునుజేశుకరము
చిదిమినట్టుగద్దుంచె చిత్రంబుగాగ
బర్హరథరణీశు బాహులనరికి
సమవర్తికడకంపె కౌర్యంబువెలయ
కరివైనినుండిన ఘననరసింగు
వైబడెసాహస పాటవమొప్పు
దంఠినికవియించె ధరణీశ్వరుండు
బాలచంద్రుడు కోపభరముతో వీడవ
తండ్రినిబోలిన తనయుడుగాన
కడుఉన్నతంబైన కరివైకివడిగ
తుప్పించిదుమికి ఆకువలయేశ్వరుని
బుజమునపొడిచెను భూమిశుండలిగి
వితాంబపుత్రుని అసిధారగొట్టె
తప్పించిగొనియంత ధరణీశునేనె

26
10

నరసింగరాజును నాయునిగుతుడు
కడ్డుండువిజయుండు కలహించినట్లు
వృత్తుడునిచ్చుండు పెనగినభంగి
రామరావణులు పోరాడినరీతి
హెచ్చియుద్ధముచేసి రిరువురుజాము 20
విక్రమస్ఫూర్తిపై వెలయబాలుండు
కామునితమ్ముడు కదిసియావేళ
అంజనేయనపాద్యై ఆదిబాలచంద్రు
భేదింపబైటికి ప్రేవులువెడలె
బాలచంద్రుడుకోపపాటవమెనగ
సామంతరాగోల చక్కగబట్టి
వక్షస్థలంబున వడితోడగ్రచ్చె
గాడిపునవెళ్ళె గ్రక్కన ఆలగు
మొగలిపూభంగిని మొనచందమమర
ఆపుడు నరసింహు డాత్మనిశ్చలత 30
మాచెర్లచెప్పుని మదిలోనవలచి
అనుచుభూలలనాను నాత్మలోనెంచి
శీలద్వనాయుని చిలిచిపాగడె
డిక్కిర్వమార్గంబుల నొయ్యననెక్కి
బ్రహ్మరంభంబున ప్రాణంబులేగె
కుంభికుంభముమీద కూలెనారాజు
(బాలచంద్రుండు నరసింహాపూజతి
తలగోసికొని తండ్రియొద్దకేగుట.)
కనిబాలచంద్రుడు కడుదుఃఖమొంది
వలగొనిముహూర్త భక్తితోమ్రొక్కి
ఆనుగుభూచరపుత్ర అంగజగాత్ర
ఉర్విశతనయ అయోధ్యనివాస 40

* ఆయుధ విశేషము.

పల్నాటిపీఠ—29

మానదుర్యోధన మైలప్పుసుతుడ
 ఓతండ్రినరసింహ ఓరాజునిభుడ
 అపరాధిగాను నే నపకారిగాను
 పాపమించుకలేదు పట్టపురాజు
 మిచ్చుగట్టంద్రాక్షు మీరెత్తెచ్చితిరి
 మీపాలిమ్మత్తువు మెలతనాగమ్మ
 ఆలరాజుజంపిన ఆచగదీర్చు
 పట్టిచంపతిగాని పాపంబెరుంగ
 అనిభేద మొందుచు ఆయ త్తపడుచు
 కత్తిలోకలగోసి కరములబట్టి

50

అనుజాలలోనిట్లు లపుడువచించె
 నరసింగుకలనిత్తు నరనాథు నెదుట
 ఇచ్చోటనిలువడి యెచటికిపోక
 అనిచెప్పితమ్ముల నచ్చునిలిపి
 ఒకచేతప్రేవుల నొయ్యననెత్తి
 సామంతరాగోల చంకనబెట్టి
 తనకండ్రితావుకు తలగొనిపోయి
 (నరసింహుని శిరస్సుచుక్కనుగొని
 నాయకులు విలపించుట.)

సోపానములమేడ చులకగనెక్కి
 నాయుడగనిలేచి నయముకన్నట్ట
 నరసింగువచ్చెను నాయకులార

60

యెదురుకొందమటంచు నేతెంచిధక్తి
 నరసింగుశిరమును నస్త్రతగనియె
 తనసేయిపీరివై తలయుంచుమంచి

గంధముకన్నూరి కలయంగనలది
 తగటువచ్చుడమువై తలయుంచువదవ
 కొలువెల్లమొక్కిరి కోపంబులణచి
 బ్రహ్మన్నయునుమొక్కి- వాక్రచ్చెనిట్లు
 బావలజూచితే ప్రాణంబువిడిచి
 మరదులజూచితే మరణంబునొంది
 తమ్ములజూచితే దైవముగలసి

70

ఘనదేవభవనముల్ కట్టించినట్టి
 ధర్మ సేయందు మీతండ్రి పాదముల
 కడకేగమిక్కిల్లు కారణమాయె
 * అనుచుకోకమునొండె అనఘుడుబ్రహ్మ
 విలపించు ఆతని విధమువీక్షించి
 తనమదిభేదంబు తాబట్టలేక
 నరసింగుశిరమును నయముగబట్టి
 కన్నులకస్త్రవుల్ గడ్డానబార
 ప్రబలకోకముపొండె బాదన్నరాతు
 తండ్రిచచ్చినవెనక దంబయెకూర్చి

80

ఉండమికోన్నినా భర్తవీక్షతనయ
 వెగటుమృత్యువుమన వెంబడిబడియె
 చెన్నుడుకులమును చెల్లించెనేటి
 కనిబాదరాహుత్తు డడలెచొరించి
 కొమ్మరాజువగచె కొలువెల్లనడతె
 సుంకర్లువగచిరి శూరులేడిచిరి
 గండువారలవంశ ఘనమయియుండె
 కమ్మవారందరు కడుచింతకపడిరి

* [రావణమృతిప్రకరణంబోని

“शौकवेगपरीतात्मा विदलाय विभीषणः”

“भरणास्तांचि वैरागि”

అనే రామాయణోక్తులు ఇట్లాటిసందర్భాన్నే తెలుపుతున్నవి.]

(బ్రహ్మనాయుడు బాలచంద్రుని
కృత్యంబులఁ దెగడుట.)

నాయుడాశరిహార్తి నందనుజుచి
రమ్మనినినుపిల్వ రాజుపలేడు 90
వచ్చియూరకయున్న వాడవుకావు
చూరకొంటివిసేన కూరుడవగుచు
చెల్లెబోనీనిట్లు చేసిన క్రమము
విభునకుసేనకు విధివై తివకట

(బాలచంద్రుడు బ్రహ్మనాయుని
కపటకార్యంబుల నెన్నుట.)

అనిపల్కవినిబాలు డతులరాద్రమున
పలికెనందడువిన బ్రహ్మన్నతోడ
వెడవెడయేడ్పులు వేగచాలింపు
కొల్కులలోమామామోహ్మభూపతికి
అలరాజుపగకయి ఆవ్వగించితివి
నీస్వభావంబింక నేవివరింతు 100

పొగొట్టితివివిడి పొరుసభూమి
నినునమ్మివచ్చిన నీమేనమరది
ప్రాణంబుకొన్నట్టి పాపాత్మకుడవు
చెలుపుచూడగబంప చెవులరాయనను
చండకర్తుడవయి చంపించితీవు
ఘనువేంకటోదును కలనిసిబంపి
మందలోచంపితి మాయయొనర్చి
యిటువంటిని చేప్తెన్నీ వర్తిండు
అనినమాటలు బ్రహ్మ కలుగులైతోచి
బాలచంద్రునికనె ప్రకటముగాగ 110

పెన్నిచ్చివచ్చితి వినుతులకీవు
పెన్నిచ్చివచ్చెడు వీరుడగాను

సుమ్మనిపల్కిన శూరవాక్యములు
విడితమైతోచెను వీరులకిప్పు

(బాలచంద్రుడు మగిడిరణంబునకేగి
అనుజులతోఁ గలనిలో నొరగుట.)

డనబాలచంద్రు డహంకారగరిమ
తెంపుచేకలనిసి తిగిఁదైర్యమున
రయముగనేతెంచి రణములోనిలిచె
ఆప్పటిరణకర్త మలవియేపాగడ
వాణీశుడైనను వర్జింపలేడు

కమ్మరకాచన్న కడుకొర్యునుడు 120
కాంక్షించితనపాల కామాక్షిదలచి
పరదళంబులమీద వ్రాలిఖండించి
కడసాగిమ్మరినొంది కలనిలోగూఠె
శత్రునైవ్యమునకు ననువర్తియైన
మంగలకులముల్లు మహితవిక్రముడు
తురగసంఘంబును తురుకులుచేసి

కదనంబులోబడి కాలునిజేరె
కోరాడుచుండిన కుమ్మరపట్టి
విశ్రుతంబుగజాత వేడునిదోలి
పరదళవిసింబు భస్మంబుచేసి 130

గురుదేవతలమది గూర్చిప్రార్థించి
హతశేషధటులచే అనిలోనమ్రొగ్గె
చాకలచందన్న సాహసాఘ్యుండు
పాతాళగంగను భావమందుంచి
ప్రకటదైర్యవిలయ పషనునిచేత
దుష్టశత్రువులను తూలికలట్లు
అకాశవిభమున కరుగంగజేసి

బవరంబులోవ్రాలి ప్రాణముల్ విడిచె
నమరంబులోజొచ్చి చలనంబులేక
బాలునిఅనుజుడ బాహుబలుండ 140

అనిచెప్పి కొంచు బిట్టడరిరోషమున
పేరైనదళముల పెల్లుగబొడిచి
గడలమూకలకొచ్చి ఖండముల్ చేసి
బల్లెపువారిని భంగంబొనర్చి

తురగాల్చివైకేగి తుమురుగాగొట్టి
నుదదంతిచయముల మరణమొందించి

తరచుగాయంబుల తాళగలేక
మాచెర్లచెన్నుని మదిలోదలంచి
వెలమలడోర్చిడు విడచె ప్రాణంబు

తమ్మలపాటంత తప్పకమాచి 150

బాలుడురోషంబు పట్టగలేక

చండవిక్రమమున సాహసంబెనగ

నేలొడుప్రేవులు వేగమె పెరిగి

గంగధారంగల్చి కలనిశివచ్చి

తమ్మలదలచుక తావిలపించి

మిముబాసేయుండుట మేరయెనాకు

నాదురాకడమది నమ్మడిమిర

లనిచాటిచెప్పచు ఆయుధధూమి

నిర్భయవృత్తిచే నిలిచెబాలుండు

కనుగొనిపరసేన కడుభీలినొంది 160

మృత్యువుతరుముక మీదికివచ్చె

ఎట్లుకేవించెద మీతనియెదుట

అని పారిపోయెడు నాసేనజూచి

పోవద్దుభటులార పుణ్యకాలంబు

చనుచెంచెదేవేంద్ర సభకేగవలెను

మీరెల్లనిలువుడి మేలిమిగనుడి

అనిపల్కువారిలో నధికవిక్రములు

చొక్కచువ్వలవారు శూరులై మించి
వచ్చుటగనుగొని వడిమిరనెదిరి
ప్రబలయుద్ధముచేసి బాలచంద్రుండు 170

చాపకట్టుగగూల్చె సకలనై న్యంబు

ఆసమయంబున ఆతులసాహసులు

మంతంబులంబూని కోయనిరూర్చి

గదలువంచుకవచ్చి కదిసిరిబాలు

వెనుకడ్డుచేయక విక్రమాధికత

అలుగులవైవ్రాలై వితాంబమతుడు

గుచ్చిపట్టిరియై త్తి గురుకౌర్యమును

వేంచేసిదివియందు వీరులగలనె

అంతటభాస్కరు డస్తాన్తికేగ

సాంద్రమైచీకట్టు జగమునగ్రమ్మె 180

జంగమస్థావర సకలవస్తువులు

కాటుకపట్టిన కైవడినొప్పె

సత్యంబుగా చరాచరమైనజగము

విష్ణుమయంబున్న వేదవాక్యంబు

నిశ్చయంబాయెను నీలిమనంది

శివుడేడి కైలాసశిఖరంబునేది

సోముడువృషభంబు సురనదియేడ

యెక్కడికేగెనో యెరుగరాదంచు

సంశయస్వాంతయై శైలజవేదకె

ఇభిముగానక యింద్రుడువేదకె 190

వాణిని వేదకెను వనజాశనుండు

తెలియకఝారీతి దేవతత్వెల్ల

చెలగిరి విభ్రాంతచిత్తులై ఆపుడు

ఆతులముదంబున ఆసమయమున

(యుద్ధరంగమున పితౄచగణములు
స్వేచ్ఛావిహారములు సల్పుట)

ఘనభూతభేతాళ గణములుగూడి
సమరరంగముచూచి సంభ్రమమంది
తగవిచారిచిరి తమమానసముల
ఎక్కడియుద్ధందిజేమిచోద్యంబొ
యింతకాలంబయ్యె నెరుగమెయనాహ
అనివెరగందుచు నాశ్చర్యపడుచు 200

కలసుగాచుకయన్న కాళినిజూచి
మీదయచేతనే మేముతనియగ
అధికభోజనమాంస మబ్బెనుమాకు
అనిమ్రొక్కిత్రేన్నుచు జౌత్సుకృమడర
బాలుడుమనపాలి వరమేశ్వరుడు
చేయంగ ఆతడిట్లు సిద్ధిచెమనకు
అనికొందరాడినా రానందగరిమ
నాయకురాలైన నాగమ్మచుండి
మనకాంక్షతీచెను మాటలకేమి
అనికొందరాడిరి హర్షంబుమీర
నిబ్బంగిమెచ్చుచు నింతులుతమరు

*చల్లలాడుచురక్త సాగరమందు
ముచుగుచునీడుచు మాకలుగట్టి
జలకమాడిచెదరి చౌకలింపుచు
తుప్పించినుముకుచు గొబ్బునమునిగి
దూరానజేలుచు దూగివచ్చుచు
మదమెక్కిసోలుచు మరిస్త్రుక్కిపడుచు
ఎవ్వరురామీద నెక్కినవాచు
దిగిరారతులువ మర్దించెను నిన్ను
అనివెక్కిరించుచు హాస్యమొనర్చి 20

భటకళేబరములు పట్టుకవచ్చి
చచ్చినగజముల సంఘి నిల్చి
కదనమాడుమంటుచు కత్తులతోడిచి
పడియన్నగజముల వైసిగూర్చుండి
అంకుశంబులతోడ నదలించుచారు

వాజీశవంబుల పడిమీరనెక్కి
చలుకులగొట్టుచు చనుమచువారు
గజములవాఙుల కాలిమానుల
పట్టుకవచ్చి ఆపాఠోధియుడు
ఘనమైనసేతువు కట్టదమంచు 30

* [యుద్ధరంగపు రక్తాడులందలి సక్తిని రాక్షసికి రాక్షసుడికి ఈతీరుగానే

“अरे हृदिरप्रियः ईदृशोऽपिनाम हतनरगजुरङ्गमशोणितवसासमुद्रदुःसञ्चरे समरे
परिभ्रंस्वं पिपासितोऽसीत्याश्रयमाश्रयम् ॥” (वे.) (छा.)

“हृदिरप्रियः गृहाणैतद्धस्तिशिरःकपालसञ्चितमग्रमासोपदंशम् । पिव शोणितास-
वम् ॥” (वे.) (छा.)

అని మొదలైనమాటలతో భట్టనారాయణుడు తననాటకంలో ప్రవేశకంలో కన
బరుస్తాడు.)

సంతోష మొండెడు శాకినీగణము
 గుండెలనమలుచు గుంపులుగూడి
 పెల్లుగపాడెడు పెద్దధానులు
 ఎదురుమాకెవ్వారలీయుద్ధభూమి
 మిగిలినదళముల మిరిమర్దంప
 క్రొత్తునెత్తురుమాకు గూడునటుంచు
 బొబ్బలుపెట్టుచు బొండుగల్ దినుచ
 మాంకారమండెడు సాకినీచయము
 దిక్కులనంతట తేజంబుపెచ్చు
 మిణుగురుల్ రాల్పుచుమింటికిజనుచు
 కూడిపర్వులుపెట్టు కొరవిదయ్యములు
 పారిపారి ఆయుధభూతలమందు

విహరించియాగతి వేడుకకొలది
 తమనెలవులుచేర తామేగిరపుడు
 సకలజనంబులు సంతసమంద
 భానుండుపూర్వాద్రి వైకేగుదెంచె
 ఘనుడైన శ్రీనాథ కవిరాజరాజు
 చెప్పునికృపచేత చిత్తముప్పొంగి
 బాలునివిక్రమప్రావీణ్యమెల్ల
 జనులకువివరించె సత్తతోదీని 50
 పాటించి చదివిన వ్రాసినవీనిన
 బంధులు పుత్రులు పౌత్రులు పెచ్చు
 (సకలశుభంబులు సమకూరుచుండు)
 శ్రీయు ఆయుస్సును స్థిరముగాగులుగు 54

బా ల చ ం ద్ర యు ధ ము

స మా ప్త ము.

ద్వితీయభూమికయందలి సంజ్ఞానాచకాదుల

అనుక్రమణిక

అ

అంబయ్య 59
అగస్త్యవిద్య 37
అగస్త్యుడు 66
అజవిలాసం 9
అనపాతుభార్య 1
అనాంధ్ర 31, 39, 40, 41, 41, 67
అనార్య 50, 51
అనుగురాజు 9, 30, 57, 58
అన్నాప్రగడ 37
అప్పకవి 21
అప్పదండనాథుడు 35, 36
అప్పయ్య దీక్షితులు 3
అభారతీయ 59
అభినవగుప్తపాదుడు 19
అభినవగుప్తుడు 1
అష్టరుడు 6
అమెరికా 35
అయ్యంగార్ 59
అయ్యంగారు 60
అయ్యపంతులు 59
అయ్యనారు 60
అయ్యర్ 59
ఆరవ 3, 29, 31, 59, 67
ఆరుసు 34
ఆర్జున 42
అలరాజు 8

అలహాబాదు 57

అశ్వత్థామ 56
ఆహోబలక్షేత్రం 67
ఆహోబలపండితుడు 13, 14, 24
ఆళగర్ 63

ఆ

ఆంధ్ర = చాళుక్యులు 31 చోళులు 31
దేశం 23, 30, 31, 33, 34, 38,
39, 41, 55, 56, 61, 65 దేశపు
దుర్గాలు 39, 40 నాథుడు 33, పురీ
మణులు 33, రాజులు 31, వాత్సయం
28, సామ్రాజ్యం, 31, 33, 39
ఆంధ్ర మేఘసూదేశం 15
ఆంధ్ర 46
అదినారాయణకాస్త్రి, పంచాగ్నుల 16
అనందవర్ధనుడు 13, 19, 23
అనందకాల 38
అనుకాశనికవర్ణం 23
అముక్తమాల్యద 63
ఆరువేలనియోగి 35, 37
ఆరువేలపంశ 36
ఆర్య 63
ఆర్యైర్లినాయురాలు 56
ఆళార్ 55, 67

ఇ

ఇంగ్లాండు 59

ఇంగ్లీషు 10

ఇటలీ 53

ఇడ 38

ఇండియన్ అంటిక్వరీ 2

ఇంద్రుడు 52

ఇలావుతుడు 44

ఈ

ఈడిగ 58

ఈశ్వరుడు 64

ఉ

ఉచ్చాటని 32

ఉజ్జయిని 46, 56, 69

ఉత్తరభారత 27, 29, 30, 56, 57,
59, 67

ఉత్తరహరివంశం 67

ఉదయన 26

ఉదయనాచార్యులు 66

ఉద్యోగపర్వం 19

ఉపనిషత్తులు 37

ఉపేంద్రుడు 31

ఊ

ఊర్వశి 44

ఋ

ఋక్కు 30, 44

ఋక్సంహిత 44

ఋగ్వేదం 52, భాష్యం 52

ఋ

ఋతశేయబాహుళ్యం 30

ఋతాంబ 42

ఓ

ఓరియంటల్ రిసర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్ 19

ఓరుగంటి 31, 33

క

కగాదుడు 19

కనకగిరి 39

కన్నడం 5

కన్నడభాష 33

కన్నవనీడు 42, 51, 55

కప్పి 38

కంపరాయలు 34

కర్వు 58, 59

కరాలపాడు 2

కర్ణాటదేశం 2

కర్ణాడు 5

కర్నవాదం 66

కర్ణాటి 45

కర్నూరమంజరి 12

కలకత్తా 55

కల్యాణం 57

కళ్యాణార్జునదయం 64

కళింగ 40

కాకతీయ 32, 33, 38, 40, 67

కాకతివీరరుద్ర 32

కాటమరాజు 40, 60, 61

కాటయవేమారెడ్డి 29, 33, 40

కాత్యాయనుడు 17

Katyana-Latyana 17

కాంతిమతి 63

కాదివిద్య 37

కామకళావిద్య 37

